

VI ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ЗБІРНИК ТЕЗ

17 КВІТНЯ 2025 РОКУ
М. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Хмельницький національний університет
Академія адвокатури України
Громадська організація «Подільська правова ліга»

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Збірник тез доповідей
VI Всеукраїнської наукової конференції

17 квітня 2025 р.

Хмельницький

*Рекомендовано до друку науково-технічною радою
Хмельницького національного університету,
протокол №4 від 23.04.2025 р.*

Подані тези доповідей VI Всеукраїнської наукової конференції «Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу» (17 квіт. 2025 р., м. Хмельницький).

Розглянуті проблеми адаптації конституційного, адміністративного, цивільного, господарського, податкового, кримінального, митного та іншого вітчизняного законодавства в контексті стандартів ЄС.

Спрямовано на залучення юридичних фахівців для стимулювання і підтримки наукової діяльності правничої спільноти України.

Редакційна колегія:

Козут О. В. – канд. юрид. наук, доц. кафедри права ХНУ;
Лагойда Т. В. – канд. юрид. наук, доц. кафедри права ХНУ;
Лучковська С. І. – канд. юрид. наук, доц. кафедри права ХНУ

*Матеріали подані в авторській редакції.
Відповідальність за зміст, автентичність цитат
та правильність посилань несуть автори*

Г20 **Гармонізація** законодавства України з правом Європейського Союзу : зб. тез доповідей VI Всеукраїнської наукової конференції, 17 квітня 2025 р. (м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2025. 240 с. (укр.)

Висвітлено проблеми адаптації конституційного, адміністративного, цивільного, господарського, податкового, кримінального, митного, іншого вітчизняного законодавства до стандартів ЄС. Окреслено перспективи розвитку правничої науки в умовах євроінтеграції.

Для науково-педагогічних працівників, студентів та аспірантів юридичних спеціальностей, практикуючих юристів, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування.

УДК 34(477):061.1ЄС

© Автори доповідей, 2025

АВСІЄВИЧ АЛЛА ВАЛЕРІЇВНА,
здобувачка третього (освітньо-наукового) ступеня вищої освіти ОПП
«Право» Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ ЗА КОРДОНОМ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖНОГО СУДУ ПРИ ТПП УКРАЇНИ

Міжнародний комерційний арбітраж – один з найважливіших інститутів сучасного права, важлива форма вирішення спорів, що виникають у зовнішньоекономічній діяльності; це арбітраж, постійний або спеціально створений у кожному конкретному випадку. Його основна мета – розглянути та вирішити міжнародну комерційну суперечку по суті. Міжнародний комерційний арбітраж створюється для вирішення особливої категорії справ, а саме комерційних спорів з іноземним елементом.

Серед провідних арбітражних інституцій вагоме місце посідає Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України (МКАС при ТПП України), який, попри відносно нетривалу історію функціонування, здобув визнання у міжнародному правовому просторі та зарекомендував себе як авторитетна установа з розгляду комерційних спорів. Однією з основоположних засад міжнародного комерційного арбітражу є принцип обов'язковості та добровільності виконання арбітражного рішення сторонами. На етапі укладення зовнішньоекономічного контракту контрагенти, як правило, передбачають арбітражне застереження (угоду), відповідно до якого у випадку виникнення спору він підлягає розгляду визначеним арбітражним інститутом, чий авторитет визнається обома сторонами. Така домовленість передбачає добровільне виконання арбітражного рішення без потреби у додатковому судовому втручанні. Водночас на практиці зазначене положення нерідко є декларативним, що зумовлює необхідність ініціювання процедури визнання та примусового виконання арбітражного рішення компетентними органами держави, на території якої має відбутися його реалізація.

У випадках, коли арбітражне рішення підлягає виконанню на території України, процедура його визнання та приведення до виконання є загалом усталеною та нормативно врегульованою. Зокрема, міжнародні договори, учасником яких є Україна, а також відповідні положення національного законодавства досить докладно регламентують механізм визнання і виконання арбітражних рішень в

Україні. Попри наявність окремих правових колізій та практичних труднощів, сучасна судова практика демонструє ефективне функціонування інституту визнання та виконання арбітражних рішень, як винесених МКАС при ТПП України, так і іншими міжнародними арбітражними установами. Проте, зважаючи на специфіку діяльності МКАС при ТПП України, пов'язану із розглядом спорів із зовнішньоекономічних правовідносин, де щонайменше одна сторона є іноземним суб'єктом господарювання, на практиці досить часто виникає потреба у визнанні та виконанні арбітражних рішень за межами України. При цьому реалізація відповідних процедур супроводжується низкою практичних труднощів, які слід ретельно враховувати перед ініціюванням процесу виконання рішення за кордоном.

Ключовим міжнародно-правовим актом у цій сфері є Конвенція ООН про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року (далі – Конвенція 1958 р.), до якої приєдналася й Україна [1]. З огляду на положення цієї Конвенції було розроблено і положення статей 57 та 58 Регламенту МКАС при ТПП України, які передбачають, що арбітражні рішення МКАС підлягають добровільному виконанню сторонами у строк, встановлений у рішенні. У разі відмови від добровільного виконання, рішення може бути примусово виконане відповідно до процесуального законодавства тієї держави, на території якої воно має бути реалізоване, а також з урахуванням відповідних міжнародних договорів. Відповідно до ст. 58 Регламенту МКАС при ТПП України, якщо боржник перебуває за межами України, рішення може бути приведене до виконання на підставі письмового клопотання заявника, поданого до компетентного суду держави, де знаходиться боржник [2]. Таке клопотання розглядається відповідно до процесуального законодавства цієї держави, і, за умови дотримання вимог, рішення МКАС визнається та виконується.

Разом із клопотанням про виконання арбітражного рішення, заявник зобов'язаний подати оригінал арбітражного рішення або належним чином засвідчену його копію; оригінал арбітражної угоди (застереження) або засвідчену її копію. Питання офіційного засвідчення копій арбітражного рішення чи арбітражного застереження вирішується шляхом належного оформлення документів з метою їх легалізації. Така легалізація може здійснюватися консульськими установами (шляхом консульської легалізації), шляхом проставлення апостилю, або без додаткового посвідчення – у випадках, коли міждержавні договори України про правову допомогу

містять положення щодо скасування вимоги легалізації офіційних документів [3, с.46].

На сьогоднішній день найбільш поширеним і практично обґрунтованим способом оформлення документів для їх використання за межами України є проставлення апостилю. Така процедура передбачена Гаазькою конвенцією від 5 жовтня 1961 року, яка скасовує вимогу консульської легалізації іноземних офіційних документів. Компетентним органом, уповноваженим на проставлення апостилю на офіційних документах, зокрема тих, що видаються органами юстиції, судами, а також нотаріусами України, є Міністерство юстиції України. Згідно з Правилами проставлення апостилю на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав, затвердженими спільним наказом Міністерства закордонних справ України, Міністерства освіти і науки України та Міністерства юстиції України від 05.12.2003 р. № 237/803/151/5 [4], апостиль може бути проставлений виключно на документах, виданих органами судової влади України. У свою чергу, згідно з Регламентом МКАС при ТПП України, ця установа є самостійною постійно діючою арбітражною інституцією (третейським судом), яка функціонує на підставі Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р., і не входить до системи судової влади України. Враховуючи це, можливим шляхом легалізації арбітражного рішення є його нотаріальне посвідчення з подальшим проставленням апостилю Міністерством юстиції України на такій посвідченій копії.

Ускладнення можуть виникати у випадках, коли відповідно до арбітражного застереження сторони визначили англійську мову як мову провадження у справі. Це означає, що всі процесуальні документи, зокрема й саме арбітражне рішення, видаються англійською мовою. Водночас, відповідно до статті 15 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р., яка базується на положеннях статті 10 Конституції України, нотаріальні дії можуть вчинятися виключно щодо документів, складених державною мовою [5]. Відтак, сторона має забезпечити переклад арбітражного рішення українською мовою, засвідчити такий переклад нотаріально, після чого подати нотаріально засвідчену копію для проставлення апостилю. Деколи сторона, яка ініціює процедуру визнання та виконання арбітражного рішення за кордоном, має бути готовою до подання оригіналу зовнішньоекономічного договору або вживати альтернативних заходів, які б забезпечили належне посвідчення арбітражної угоди відповідно до вимог іноземної юрисдикції.

Окремої уваги заслуговує обов'язок зацікавленої сторони здійснити належний переклад клопотання та всіх супровідних документів на офіційну мову держави, в якій запитується виконання арбітражного рішення. Відповідно до положень Конвенції 1958 року, якщо арбітражне рішення або арбітражна угода викладені не на офіційній мові держави виконання, сторона, яка подає клопотання, зобов'язана надати також переклад відповідних документів, засвідчений офіційним перекладачем або відповідною консульською установою. Хоча приведення арбітражного рішення до виконання базується на положеннях Конвенції 1958 року, відповідна процедура здійснюється з урахуванням вимог процесуального законодавства конкретної держави виконання. Це прямо передбачено статтею 3 Конвенції, яка дозволяє кожній державі застосовувати свої національні норми щодо порядку подання клопотань про визнання та виконання арбітражних рішень. Тому на практиці можуть виникати додаткові вимоги, зумовлені внутрішньою процедурою іноземної держави. Наприклад, офіційний переклад документів повинен бути затверджений спеціально уповноваженим державним органом, і лише після цього його можна подати до суду, в іншому випадку документи можуть бути повернуті без розгляду. В деяких юрисдикціях для визнання та виконання арбітражних рішень передбачено подання афідевіту – письмової урочистої заяви, яка містить фактичні дані та документи, що їх підтверджують. Це впливає, зокрема, з роз'яснення Міністерства юстиції України від 01.02.1998 р., в якому зазначено особливості нотаріального оформлення документів, призначених для дії за кордоном [5].

У XXI столітті розвиток цифрових технологій зумовив появу нових форм легалізації документів. Так, у 2006 році в США була започаткована пілотна програма «e-App» (Electronic Apostille Program), яка передбачає запровадження електронного апостилю (e-Apostille) – цифрового аналога традиційного апостилю, що супроводжується електронним реєстром (e-Register), який дозволяє перевірити автентичність апостилю онлайн. Ця система передбачає можливість завантаження електронного документа разом з апостилем, перевірку його чинності через веб-платформу та навіть подання відповідних документів у цифровому форматі за наявності електронного підпису. Впровадження системи e-App уже здійснили такі держави, як Нова Зеландія, Іспанія, Колумбія, Молдова. Однак, Гаазька конференція з міжнародного приватного права у своїх «Висновках і рекомендаціях», ухвалених 28.10.2003 р., чітко зазначає, що ні дух, ні буква Гаазьких конвенцій не створюють перешкод для використання сучасних

технологій. Відповідно, електронний апостиль, виданий належним чином у державі-учасниці Конвенції 1961 року, повинен визнаватися іншими договірними державами [6, с.35].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що за умови правильного підходу до підготовки та оформлення документів, процедура визнання та виконання рішень МКАС при ТПП України в іноземних державах є цілком реальною та, як правило, не проблемною. Запровадження в Україні системи електронного апостилю могло б значно спростити процедуру визнання та виконання рішень українського арбітражу за кордоном. У згаданих Висновках Гаазької конференції приділено окрему увагу розділам «Використання інформаційних технологій для проставлення апостилів» та «Електронний апостиль» (пункти 23-24), де підкреслено відповідність таких практик положенням Конвенції 1961 року [7-9]. Втім, перехід до електронного апостилю має бути еволюційним, а не революційним. Збереження традиційної (паперової) форми апостилю на перехідний період сприятиме уникненню правових колізій, забезпечить довіру з боку іноземних юрисдикцій та дозволить поступово адаптуватися до нової системи як органам державної влади, так і користувачам.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про визнання і виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 року (Нью-Йоркська конвенція). Ратифікована Україною 29.12.1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_070#Text
2. Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України, зі змінами від 22.12.2022 р. URL: <https://icac.org.ua/about/regulations/>
3. Савчук В. С. Особливості визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу: порівняльно-правовий аспект. *Юридична наука*. 2020. №2. С. 45-51.
4. Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав, затвердженими спільним наказом Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України та Міністерства юстиції України від 17.03.2023 р. № 125/209/293/139/999/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0478-23#Text>.
5. Щодо нотаріального оформлення від імені громадян, підприємств, установ і організацій України документів, призначених

для дії за кордоном: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 01.02.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0490323-98#Text>

6. Мозговий В. В. Проблеми та перспективи визнання та виконання арбітражних рішень в Україні та за її межами. *Вісник господарського судочинства*. 2021. №3. С. 33–39.

7. Гаазька Конференція з міжнародного приватного права. Висновки і рекомендації, прийняті Спеціальною комісією з практичного застосування Гаазьких Конвенцій про апостиль, отримання доказів, вручення документів, 28 жовтня 2003 р. URL: <https://assets.hcch.net/docs/9ef04504-b802-46e5-9ed4-0cbbf1dfdf11.pdf>

8. Hague Conference on Private International Law – e-APP (Electronic Apostille Program). URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/specialised-sections/apostille/e-app>

9. UNCITRAL. 2016 Guide on the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958). URL: <https://newyorkconvention1958.org/>

* * * * *

БАРВІНЕНКО ВІТАЛІЙ ДМИТРОВИЧ,
голова Одеської районної ради, доктор юрид. наук

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ: КОЛИ ПРАКТИКА ВИПЕРЕДЖАЄ РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА

У XXI столітті органи місцевого самоврядування все частіше стають не лише об'єктами, а й активними суб'єктами цифрової трансформації. Зокрема, штучний інтелект (ШІ) стрімко входить у повсякденну діяльність органів місцевого самоврядування, відкриваючи нові можливості, але й створюючи виклики, насамперед у правовій площині.

1. Штучний інтелект як інструмент підвищення ефективності управління

Останнім часом усе більше органів місцевого самоврядування в Україні відкривають для себе можливості використання штучного інтелекту як реального інструменту підвищення ефективності здійснення публічного управління. Досвід, представлений під час

тренінгу Асоціації малих міст України (30 серпня 2023 року [1]), а також на вебінарі, організованому BDO Ukraine (27 листопада 2023 року [2]), свідчить про зростання зацікавленості з боку органів місцевого самоврядування у практичному застосуванні ШІ-технологій.

Учасники цих заходів обговорювали конкретні кейси, які демонструють, як саме інструменти штучного інтелекту можуть бути інтегровані в повсякденну діяльність органів місцевого самоврядування. Йдеться, зокрема, про автоматизацію обробки великого обсягу текстової інформації – документів, звітів, нормативно-правових актів. Значну увагу було також приділено можливостям перекладу, адаптації та локалізації матеріалів для мешканців громади за допомогою таких інструментів, як ChatGPT, DeepL тощо. Це особливо актуально для тих територіальних громад, які працюють з міжнародними партнерами або обслуговують багатомовне населення.

Крім того, у практиці дедалі активніше використовуються ШІ-рішення для підготовки грантових заявок, стратегічних документів і презентацій, що дозволяє не лише скоротити час на рутинну роботу, а й підвищити якість змістовного наповнення управлінських матеріалів.

На основі особистих спостережень та обговорень із колегами можу стверджувати, що використання ШІ в органах місцевого самоврядування сприяє не лише економії ресурсів, а й формує новий рівень управлінської культури, в якій технології стають партнером, а не лише інструментом.

2. Штучний інтелект як засіб цифрової участі та інвестиційного розвитку

У сучасних умовах органи місцевого самоврядування все частіше змушені не лише вирішувати нагальні управлінські питання, а й конкурувати за ресурси, інвестиції та увагу з боку національних і міжнародних партнерів. У цьому контексті цифрова відкритість, швидкість комунікації та здатність до презентації власного потенціалу стають не менш важливими, ніж наявність природних або економічних ресурсів. Саме тут інструменти штучного інтелекту демонструють свою прикладну цінність.

Під час вебінару BDO Ukraine було акцентовано на тому, що ШІ вже активно використовується для формування конкурентоспроможних інвестиційних пропозицій. Сучасні сервіси дають змогу органам місцевого самоврядування готувати презентаційні матеріали, аналітику, переклади, візуалізацію даних – і все це за короткий час, без необхідності залучення зовнішніх фахівців.

Крім того, коректне та «точкове» застосування ШІ сприяє формуванню позитивного цифрового іміджу органу місцевого

самоврядування – а отже, і громади. Це охоплює і «зовнішню репутацію» – через онлайн-присутність, і «внутрішню довіру» – шляхом прозорості взаємодії з членами територіальної громади. За допомогою чат-ботів, автоматичних відповідей, інтерактивних платформ органи місцевого самоврядування можуть оперативно інформувати членів територіальної громади та підтримувати зворотній зв'язок, що особливо актуально в умовах обмежених людських ресурсів.

Окрему увагу було приділено використанню рішень Microsoft 365 у поєднанні зі штучним інтелектом. Учасники заходу обговорювали приклади, коли ці інструменти забезпечували безпечну та водночас ефективну цифрову взаємодію як усередині виконавчих структур громади, так і ззовні – з донорами, інвесторами, партнерами з інших регіонів чи країн.

Отже, штучний інтелект у сфері цифрової участі – це вже не майбутнє, а реальність, яка поступово формує нову модель комунікації, прозорості та залучення до прийняття рішень на місцевому рівні.

3. Випереджаюча практика проти правової невизначеності: виклики регулювання штучного інтелекту в місцевому самоврядуванні

Сьогодні ми спостерігаємо характерну для багатьох інновацій ситуацію: технологічна практика випереджає розвиток нормативного середовища. Органи місцевого самоврядування в Україні – особливо найбільш гнучкі, які активно беруть участь у міжнародних програмах і донорських ініціативах – уже застосовують інструменти штучного інтелекту у своїй роботі. Проте ці процеси здебільшого базуються на ентузіазмі окремих посадових осіб і відсутні в межах системного правового поля.

На сьогодні в Україні не існує окремого законодавства або підзаконних актів, які б регламентували використання ШІ саме у сфері публічного управління, зокрема – на місцевому рівні. Це створює низку ризиків як для самих органів місцевого самоврядування, так і для членів територіальних громад.

Перш за все, незрозуміло, хто несе відповідальність за рішення, які приймаються із використанням ШІ або автоматизованих систем підтримки рішень. Чи має місце «делегування відповідальності» технології – і як це співвідноситься з принципом підзвітності публічної влади?

Другий виклик стосується прозорості. Більшість систем ШІ є складними для розуміння непідготовленими користувачами. Якщо посадові особи, працівники органів місцевого самоврядування

використовують такі інструменти, наприклад, у процесі прийняття рішень щодо розподілу бюджету чи автоматизованої обробки звернень членів територіальної громади – має бути забезпечено право людини знати, яким чином працює система, за якими критеріями вона ухвалює висновки чи рішення.

Окрему увагу слід приділити захисту персональних даних. Системи ІІІ дуже часто працюють на основі масивів даних, у тому числі – персоніфікованих. Не маючи чітких процедур обробки, збереження і видалення таких даних, орган місцевого самоврядування може стати вразливим до витоку інформації або порушень цифрових прав членів територіальної громади.

Таким чином, ми стикаємося з парадоксом: технології приходять у громади швидше, ніж правила їх використання. І хоча цей процес складно зупинити чи сповільнити – він потребує правового осмислення та негайної реакції з боку законодавців і профільних державних органів.

Висновки та рекомендації: у напрямку системного використання ІІІ в місцевому самоврядуванні

Досвід українських органів місцевого самоврядування вже сьогодні демонструє значний потенціал штучного інтелекту для покращення якості управління, прозорості процесів, ефективності комунікації та залучення ресурсів. Однак масове впровадження ІІІ в діяльність органів місцевого самоврядування без належного нормативного супроводу несе в собі низку ризиків і може призвести до зловживань або правової невизначеності.

З огляду на це, доцільним є:

- розроблення загальнонаціональної рамки для регулювання використання ІІІ в публічному секторі, з урахуванням потреб і специфіки місцевого самоврядування;
- створення типових політик, внутрішніх регламентів та етичних кодексів для тих органів місцевого самоврядування, які бажають впроваджувати ІІІ у свою діяльність;
- запуск пілотних ініціатив на базі добровільно обраних територіальних громад для вивчення практичних аспектів та оцінки ефективності;
- підвищення цифрової компетентності працівників органів місцевого самоврядування через навчальні програми, обміни досвідом, інституційну підтримку;
- забезпечення публічного моніторингу за використанням ІІІ в управлінні, а також залучення громадян до оцінки таких інновацій.

Штучний інтелект може стати «сильним союзником» органів місцевого самоврядування на шляху до сталого розвитку, підзвітного управління та більш справедливого суспільства. Проте для цього важливо діяти системно: не лише захоплюватися новими можливостями, а й відповідально закладати фундамент для їх легітимного й безпечного застосування.

Список використаних джерел:

1. Штучний інтелект для підвищення ефективності управління в громадах. 30.08.2023р. Тренінг (Асоціація малих міст України). URL: <https://atu.net.ua/vebinary/shtuchnyi-intelekt-dlia-zbilshennia-efektyvnosti-upravlinnia-v-hromadakh>
2. Вебінар «Цифрова трансформація громад: як інновації та штучний інтелект підвищують продуктивність органів місцевого самоврядування» від BDO Ukraine. URL: <https://dpu.edu.ua/novyny-kafedry-ekonomichnoi-polityky/vebinar-tsyfrova-transformatsiia-hromadiak-innovatsii-ta-shtuchnyi-intelekt-pidvyschuiut-produktyvnist-orhaniv-mistsevoho-samovriaduvannia-vid-bdo-ukraine>
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vp>

* * * * *

БЕРЕЖНИЙ СЕРГІЙ ДМИТРОВИЧ,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд. юрид. наук, доцент

СПІВІДНОШЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНОГО П.6 Ч.2 СТ.115 КК, ІЗ КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ ЮРИДИЧНІ СКЛАДИ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЮТЬ КОНСТРУКЦІЮ «ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ»

Правильна кваліфікація кримінального правопорушення за вчинене суспільно небезпечне діяння є необхідною умовою здійснення правосуддя відповідно до закону та однією з гарантій дотримання конвенційної вимоги права людини на справедливий суд, передбаченою статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

У науці кримінального права закономірностям кваліфікації кримінальних правопорушень присвятили свої праці такі українські вчені як Андрушко П.П., Давидович І.І., Дзюба В.Т., Звонарев О.Ю., Коржанський М.Й., Марін О.К., Шапченко С.Д., Яценко С.С., однак питання правильної кваліфікації дій осіб які вчиняють кримінальні правопорушення як у правозастосовній практиці, так і в доктрині кримінального права залишається актуальним.

Умови сьогодення потребують докладної розробки доктринальних положень з орієнтацією на проблеми теорії та практики. Сучасний етап розвитку вітчизняної науки кримінального права та процесу зумовлює необхідність подальшого дослідження наукових поглядів щодо теорії кваліфікації кримінальних правопорушень та успішного їх застосування правозастосовними органами, що безумовно буде сприяти правильності та єдності судової практики у вирішенні завдань кримінального провадження.

В назві статей 348, 348-1, 379, 400, 443 КК вжито формулювання «посягання на життя», в той час, як у диспозиції цих норм в чинному кодексі, на відміну від КК 1960 р., воно не використовується. При описанні злочинної поведінки законодавець послуговується юридичною конструкцією «вбивство» і встановлює у зазначених нормах відповідальність за вбивство або замах на вбивство спеціальних потерпілих у зв'язку з службовою, професійною чи громадською діяльністю цих осіб.

Питання сутності й змісту формулювання «посягання на життя» тлумачили як правозастосовні органи, так і науковці по-різному. Проте переважна більшість авторів розуміли посягання на життя як вбивство або замах на вбивство потерпілого. Саме таке тлумачення підтримав Пленум ВСУ у постановах від 26 червня 1992 р. № 8 [1, п.14], від 1 квітня 1994 р. № 1 [2, п.28].

З прийняттям КК 2001 р. у диспозиціях всіх (за винятком ст. 112 КК) норм, які мають назву «Посягання на життя» законодавець не зберіг таке формулювання і для описання злочинної поведінки послуговується термінологічним зворотом «вбивство або замах на вбивство».

Разом з тим, з приводу тлумачення посягання на життя серед сучасних науковців немає єдиної думки. Зокрема, О.Ю. Звонарев посягання на життя державного діяча визначає як умисне діяння, спрямоване на позбавлення життя осіб, вказаних у ст. 112 КК. На його думку, законодавець використовує термін «посягання» в тих випадках, коли через особливу шкідливість можливих наслідків злочину для об'єкта кримінально-правової охорони вчинення самого діяння, яке

створює загрозу спричинення таких наслідків, має підвищену суспільну небезпеку [3, с.18-22].

Думка О.Ю. Звонарєва має право на існування, оскільки у диспозиції ст.112 КК, на відміну, наприклад, від ст.348 КК, зберігається формулювання «посягання на життя», і це дає підстави вважати, що законодавець по-іншому бачить об'єктивну сторону цього складу. Водночас, правила нормотворчої техніки вимагають надавати тотожним поняттям одного значення, тим більше в межах єдиного акту. Якщо припустити, що законодавець дотримався цієї вимоги, то зміст поняття «посягання на життя» і у ст.112 КК включає вбивство або замах на вбивство. Звичайно, краще було б зберегти єдиний підхід до формулювання ознак тих складів, про які йдеться у статтях 112, 348, 348 -1, 379, 400 та 443 КК.

Більшість сучасних українських вчених взагалі вважають за доцільне відмовитись на законодавчому рівні від конструкції «посягання на життя» та викласти склади, які її включають, як матеріальні (у диспозиціях спеціальних норм вести мову лише про «умисне вбивство» потерпілих у зв'язку з їх діяльністю [4, с.170; 5, с.16].

Вирішуючи питання про розмежування ч.2 ст.115 та ст.348 КК, науковці дійшли висновку про те, що зазначені норми перебувають у співвідношенні «загальна» – «спеціальна». Конкуренцію загальної і спеціальної норм у юридичній літературі пропонується вирішувати на користь останньої [6, с.72; 7, с.166]. На перший погляд, саме такого правила рекомендується дотримуватись при кваліфікації умисних вбивств державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу чи його близьких родичів, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя та інших так званих «спеціальних» потерпілих. Разом з тим, на практиці не поодинокі випадки коли умисне вбивство зазначених осіб або замах на нього вчинені за наявності інших, крім зазначеної у п.8, обтяжуючих обставин, передбачених у ч.2 ст.115 КК, в тому числі і на замовлення, за матеріальну винагороду, тощо кваліфікувати за сукупністю злочинів – спеціальною нормою та відповідними пунктами ч.2 ст.115 КК. Такий підхід суперечить теоретичному правилу, відповідно до якого одночасна кваліфікація за загальною і спеціальною нормою можлива лише у випадках реальної сукупності злочинів. Так С.Д. Шапченко та С.С. Яценко вказують, що відповідно ч.1 ст.61 Конституції України – ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного виду за одне і те саме

правопорушення [8, с.224]. Цю позицію підтримав і В.Т. Дзюба наголосивши, що за один злочин – одне покарання [9, с.74-75].

Ми підтримуємо думку зазначених науковців, і вважаємо, що кваліфікація умисного вбивства однієї особи – спеціального потерпілого, одночасно за п.6 ч.2 ст.115 КК і нормою, яка встановлює відповідальність за посягання на життя такого потерпілого у зв'язку з його службовою, професійною чи громадською діяльністю, є неможливою. Кваліфікація має здійснюватись за спеціальними нормами (ст. ст.112, 348, 348-1, 379, 400, 443 КК), навіть у разі, якщо корисливий мотив поєднувався у свідомості суб'єкта з мотивом невдоволення правомірною діяльністю потерпілого чи мотивом помсти за таку діяльність, і вплинув на формування наміру вчинити умисне вбивство.

Список використаних джерел:

1. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів: постанова Пленуму ВСУ від 26 червня 1992 р. № 8. Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних та адміністративних провадженнях : (Офіц. Текст)./ Упоряд. С.А. Кузьмін, М. С. Кучеренко. К. : Паливода А.В. 2016. 860с.

2. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму ВСУ від 1 квітня 1994 р. № 1. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та цивільних справах(за станом на 1 лютого 1995 року). *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. К.: Юрінком, 1995. №1. 472 с.

3. Звонарев О.Ю. Посягательство на жизнь государственного деятеля: к вопросу о содержании понятия. *Проблеми боротьби із насильницькою злочинністю: Збірник матеріалів наук.-практ. конф. (Харків) /* (редкол.: Борисов В.І. (гол. редактор) та ін.). Харків: ПФ „Книжкове видавництво „Лестивця Марії”, 2001. С. 18-22.

4. Давидович І.І. Кримінально-правова охорона представників влади і громадськості, які охороняють правопорядок: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. К. 2007. 252 с.

5. Дзюба В.Т. Уголовная ответственность за посягательство на жизнь работника милиции или народного дружинника: Автореф. канд. юрид. наук. К., 1985. 20 с.

6. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. 2-ге видання. К.: Атіка, 2002. 640 с.

7. Марін О.К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм: Монографія. К.: Атіка, 2003. 224 с.

8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. К.: А.С.К., 2005. 848с.

9. Дзюба В.Т. Деякі питання кримінальної відповідальності за вбивство за кримінальним законодавством України. *Кримінально – правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук.- практ. конф.* Харків 22-23 квітня 2004 р. / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. К.-Х.: Юрінком Інтер, 2004. С.72-78

* * * * *

ВАВРИНЧУК МИКОЛА ПРОРОКОВИЧ,
завідувач кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. політ. наук, доцент;
ПРИНАДА МАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,
студентка 2-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу – ключовий етап європейської інтеграції. Вона передбачає гармонізацію національного законодавства з *acquis communautaire* (директиви, регламенти, рішення ЄС). За В.Б. Авер'яновим, це необхідно не лише для виконання міжнародних зобов'язань, а й для внутрішнього стабільного розвитку [1].

Головним правовим механізмом є Угода про асоціацію Україна-ЄС (2014), яка визначає зобов'язання у сфері економіки, політики та соціальної політики й створює рамки для правової адаптації. План заходів з її імплементації конкретизує кроки та строки виконання. Угода містить положення про Поглиблену зону вільної торгівлі, що вимагає адаптації митного, санітарного законодавства та норм захисту споживачів. Надання Україні статусу кандидата в ЄС у 2022 році та звіт Єврокомісії 2023 року підтвердили важливість адаптації законодавства.

Ще в 1994 році була підписана перша Угода про співробітництво, яка заклала правову основу для гармонізації в ключових секторах. Сучасна Угода про асоціацію поглиблює цю

співпрацю, передбачаючи поступовий перехід до політичного союзу й повноцінної економічної інтеграції [2].

Гармонізація українського законодавства із правом Європейського Союзу (ЄС) – це складний, послідовний процес, що передбачає узгодження національної правової системи з нормами *acquis communautaire*. До джерел права ЄС належать основоположні договори – зокрема, Договір про Європейське об'єднання вугілля і сталі (1951), Європейське економічне співтовариство (1957) та Євратом (1957), а також рішення Суду ЄС і міжнародні угоди. Україна повинна враховувати всі ці джерела при формуванні національного законодавства, відповідно до положень Угоди про асоціацію 1994 та 2014 років [3].

Гармонізація здійснюється через поетапну імплементацію законодавчих норм, що відповідають європейським стандартам. В рамках Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до права ЄС здійснюється правова експертиза проектів нормативно-правових актів. Проблемами є наявність регуляторних прогалин, неузгодженість між законами та підзаконними актами, а також відсутність спеціалізованих законів у багатьох сферах. Законодавча влада – насамперед Верховна Рада – ухвалює акти, що забезпечують впровадження норм ЄС, організовує консультації та забезпечує відкритість процесу. Кабінет Міністрів координує підготовку підзаконних актів, відповідає за реалізацію зобов'язань за Угодою, а Міністерство юстиції проводить правову оцінку відповідності законопроектів праву ЄС. Агентство з питань європейської інтеграції здійснює стратегічне планування, моніторинг та навчання кадрів [4]. Судова гілка влади також підлягає реформуванню з метою відповідності європейським стандартам [5].

Процес гармонізації включає три основні етапи: аналіз чинного законодавства на відповідність *acquis*, розробку нового законодавства та внесення змін до існуючого, а також імплементацію і подальше оновлення відповідно до змін у праві ЄС. В.Б. Авер'янов та інші науковці відзначають важливість першого етапу як підґрунтя для стратегічного планування реформ [1].

Важливою умовою ефективності є координація між органами влади. Як зазначає Л.М. Корній, без належної взаємодії між законодавчою й виконавчою владою впровадження норм ЄС стає ускладненим. Також суттєвим бар'єром є обмежені фінансові ресурси, брак кваліфікованих фахівців та потреба в міжнародній підтримці [5].

Успішна адаптація потребує реалізації системних реформ: модернізації державної служби для забезпечення фаховості й

прозорості управління; антикорупційної реформи через створення незалежних органів і оновлення законодавства; дерегуляції задля покращення бізнес-клімату; податкової реформи для зменшення фіскального тиску. Ці заходи створюють основу для зміцнення правової системи України, її інтеграції у європейський простір і наближення до стандартів ЄС.

Гармонізація законодавства України з правом ЄС потребує стратегічного планування й включає розробку нової концепції зближення правових систем, визначення пріоритетних сфер адаптації та створення цілісної законодавчої системи без фрагментації. Важливими є розробка графіків гармонізації, створення галузевих комітетів у Верховній Раді, юридичного словника термінів та залучення іноземних експертів із підтримкою технічної допомоги ЄС.

Відповідно до Концепції програми адаптації (№ 228-IV), адаптація – це поступове прийняття норм ЄС у національне законодавство, зокрема у соціальній сфері, яка потребує як розробки нових актів, так і їх ефективної імплементації [7]. Оскільки критерії гармонізації визначає ЄС, адаптація не є повністю самостійним процесом для України [8].

Ключовими ознаками гармонізації є поетапність, структурна неоднорідність, пріоритетність серед інших реформ, системність і взаємозв'язок правових, економічних та організаційних аспектів. Водночас адаптація стикається з труднощами: нерівномірність, брак ресурсів, залежність від соціально-економічної ситуації, обмежена роль громадянського суспільства.

Незважаючи на недоліки, гармонізація має вирішальне значення для інтеграції України в європейський правовий простір. Реалізація реформ у сфері державної служби, антикорупційної політики, дерегуляції та оподаткування створить сучасне правове середовище, що відповідає стандартам ЄС, зміцнить правову державу, захист прав громадян і міжнародну позицію України.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В.Б. Адаптація законодавства України до права ЄС: теоретичні та практичні аспекти. URL: <http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-ПЮ2020.pdf>
2. Коломось Т.О. Адаптація інформаційного законодавства України до вимог ЄС як складова сучасного вітчизняного правотворчого процесу : монографія. Д. : НГУ, 2013. 164 с. URL: <https://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/3499>

3. Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8 червня 2018 року / за ред. проф. Р.С. Мельника, відпов. ред. к.ю.н. Л.Ю. Малюга. К. : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 380 с.

4. Козюбра М.М. Континентальна правова система України в контексті європейської інтеграції. *Юридична Україна*. 2022, №4. С.12-25.

5. Корній Л.М. Судова реформа в контексті європейської інтеграції України. *Юридичний журнал*, 2023, №5. С. 45-60.

6. Петренко О.В. Реформа адміністративного права України у світлі європейської інтеграції. *Адміністративне право і процес*. 2021. №3. С.30-45.

7. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-IV#Text>

8. Бесчастний В.М. Право Європейського Союзу: навчальний посібник. К.:Знання. 2011. 366 с.

9. Миколенко О.І. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу як соціально-правове явище. *Правова держава*. 2016. № 22. С.151-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2016_22_28

* * * * *

ВАВРИНЧУК МИКОЛА ПРОРОКОВИЧ,
завідувач кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. політ. наук, доцент;

СОКОЛОВ ТИМУР АНДРІЙОВИЧ,
студент 2-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАБЛИЖЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Процес розвитку країн світу на сучасному етапі є надзвичайно швидким і масштабним. Внаслідок цього, вони також розвивають і міжнародну сферу діяльності, покращують рівень політичного діалогу. Це також впливає й на міжнародне право та обмін досвідом між державами.

Законодавчий процес України знаходиться в постійному розвитку. Його особливістю є орієнтування на систему законодавства

країн ЄС. Вона є одним з ключових факторів розвитку правового порядку нашої держави. Проте, чому так?

Україна розвивається вже протягом тривалого часу. Однією з найголовніших проблем, яка існує в нашому законодавстві це пострадянські залишки про минуле. На сучасному етапі, наша держава все активніше намагається позбутися їх, проте навіть так, їхня присутність все ще доволі помітна. Тому, для того щоб викоренити застарілі закони, там замінити їх чимось, що більше підходить для устрою сучасної демократії, України орієнтується на одне з своїх завдань на міжнародному рівні, а саме – вступу до Європейського Союзу.

Незважаючи на те, що кожна країна-член ЄС має свою власну структуру та законодавство, їх всіх все ще об'єднує загальна ідея організації внутрішнього та зовнішнього розпорядку, яка є зорієнтованою на підтриманні таких понять, як: повага до людської цінності, свободи, демократії, рівності, верховенства права і т.д. [1]. Цієї ідеї мають дотримуватися всі члени ЄС, а також усі країни, що бажають вступити до Союзу. У сфері юридичній термінології, це поняття зазвичай називають «універсальні цінності», або «універсальні цінності ЄС». Таким чином, у правовій та політичній сферах ЄС підтримується ідея демократичності, та поваги до соціальних цінностей та потреб людей.

Після здобуття незалежності, Україна показала бажання в тому, щоб приєднатися до європейської громади, і з моменту прийняття такого рішення почала розвиватися в цьому напрямку. Протягом усього існування держави, вона майже не переставала адаптуватися під європейські стандарти. І хоч історично було чимало різних труднощів, які заважали сталому швидкому розвитку, на сьогоднішній день Україна досягла чималих результатів у цій сфері.

Основною причиною різкої юридично-політичних поглядів є бажання розвитку саме в тих напрямках, які були описані раніше (тобто розвиток «універсальних цінностей ЄС» в Україні), на відміну від того, що ставилося в пріоритет у радянські часи. Таким чином, виконується саме свідоме прагнення народу, а не бажання влади.

Між Україною та ЄС (та її членами) було чимало різних договорів, на меті яких було покращення правового стану та їх налаштування під світові стандарти. Одним з найважливіших таких документів є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що вступила в силу з 1 листопада 2014 року та стала чинною з 1 вересня 2017 року [2]. У статтях цього документу вказано чимало різних дій, які мають виконувати обидві його сторони. Для України ж

тут вказано чимало різних вимог та правил, мета яких – сприяння розвитку держави в різних сферах її існування. Вказані як більш загальні вимоги та принципи, у формі визнання принципів вільної ринкової економіки, верховенства права, боротьби з корупцією, незалежного врядування і т.д., а також більш конкретні, як, наприклад: співробітництво з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя (міжнародний кримінальний суд), забезпечення регіональної стабільності, захист персональних даних та інше [3].

Це, однозначно, вплинуло на правову сферу нашої держави. Варто зазначити, що в Угоді вказало чимало статей, в яких чітко визначені вимоги до законів, щоб ті співпадали з вищевказаними ідеями «універсальних цінностей». Якщо коротко, то у сукупності можна сказати, що Угода вплинула на сфери трудового та митного права, зачепила юридичні питання у сферах фінансових послуг та захисту прав споживачів, розгорнула питання екологічного права, а саме питання захисту навколишнього середовища та багато інших сфер [3]. Тобто можна сказати, що цей документ сильно допоміг адаптації різних аспектів правової системи України до права Європейського Союзу.

Однак, говорити, що Україна гарно відповідає вимогам ЄС було б великим перебільшенням. Найпростіше це можна побачити, як раз у сфері екологічного права України.

Можна одразу відзначити, що утвердження гарантування правового забезпечення екологічної безпеки є одним із пріоритетних напрямів екологічної політики української держави, що визначено в Конституції і інших нормативно-правових актах, які виступають джерелами національного екологічного права. Більшість проблемних моментів, які є присутніми у сучасній сфері екологічного права вказано у Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», встановлено як мету державної екологічної політики [4]. Проте деякі спеціалісти відзначають та описують, що в більшості випадків питання залишаються в основному теоретичними, і не завжди наявні проблеми намагаються подолати [5]. Ще варто зазначити, що чимала кількість людей вважають, що велика частина екологічного права існує тільки концептуально. Тобто, хоч юридично закони присутні в устрої нашої держави, на практиці вони або не виконуються, або мають форму, яка не дозволяє нормально їх зрозуміти. Це, у свою чергу прямо суперечить принципу ЄС про високий правовий рівень держави.

Але двома найбільшими проблемами, які впливають на те, що Україна досі не відповідає вказаним вище вимогам є: правовий нігілізм та історичні події та умови існування держави.

Під правовим нігілізмом мається на увазі не тільки низький рівень обізнаності та зацікавленості народу сферою права (що, безумовно у певній мірі, є правдою), але ще й зі сторони політичних діячів держави. Причиною цього є корупція, рівень якої достатньо високий навіть сьогодні. Ця проблема є присутньою саме через вищевказану проблему необізнаності народом зі сферою права навіть на більш поверхневому рівні.

Другою проблемою, є історія України, та її наслідки на розвиток правової сфери держави. Якщо розглядати більш глибоко цю проблему та попереду, то можна побачити, що вони є взаємопов'язаними між собою. По-перше, після розпаду СРСР, багато українських політиків побувалися далеко відходити від юридичних та політичних стандартів, заснованих за радянські часи. Тому знадобилось певна кількість часу, та різних подій в українському суспільстві (наприклад, Помаранчева революція), щоб ця думка в більшості змінилась.

Проте з цього виплила інша перешкода – не всі погодились зі змінами, та при владі залишалась чимала кількість проросійських діячів, які не бажали розвиватись у сучасному напрямку, та хотіли зберегти традиції та цінності часів СРСР.

Боротьба з цими труднощами сильно заважала першочерговому плану облаштування «сучасних універсальних цінностей», що є притаманними для ЄС. І лише після витрачених десятиліть, Україна нарешті змогла нормально працювати у цьому напрямку, хоч і через вищевказану нестабільність, «підхопити темп» необхідним змін було справою не з простих.

Наразі Україна та її правова система вже непогано адаптувалися до стандартів Європейського Союзу. Звісно, не можна сказати, що всі проблеми вирішено, проте навіть так результати можна назвати гарними (особливо порівнюючи зі станом на початок розвитку в європейському напрямку).

Список використаних джерел:

1. Treaty on European Union (Consolidated version 2016). URL: <https://eur-lex.europa.eu/collection/eu-law/treaties/treaties-force.html#new-2-51>

2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.
Українська Вікіпедія. URL:

https://uk.wikipedia.org/wiki/Угода_про_асоціацію_між_Україною_та_Європейським_Союзом

3. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 21.03.2014 № 984_011: станом на 30.11.2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

5. Микуленець В.Ю. Актуальні проблеми сучасного екологічного права: від констатації до практичного вирішення. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2021. № 4. С. 24-29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnaui_2021_4_5

* * * * *

ВАВРИНЧУК МИКОЛА ПРОРОКОВИЧ,
зав. кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. політ. наук, доцент;
ХОМЯК ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЙВНА,
студентка 1-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету

«РУСЬКА ПРАВДА» ЯК ПАМ'ЯТКА І ДЖЕРЕЛО ПРАВА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Київська Русь – це синтез слов'янських племен, котрі утворювали союзи; пізніше два головні масиви цих племен об'єднались: союз Русь приєднав до себе землі слабшого у військовій і економічній сфері Дулібо-Волинський союз. Обширне утворення тепер носило назву «Руська земля», з політичним центром в Києві. 882 рік вважається датою утворення Київської Русі – однієї з найбільших країн Європи. Виникнення Давньоруської держави є результатом економічного і політичного розвитку східних слов'ян, який був спричинений такими факторами: 1) велика спільність східних слов'ян у різних сферах життя: релігія, походження, територія, культура; 2) бажання об'єднати свої сили для боротьби проти спільних ворогів, передусім із кочівниками з Дикого степу; 3) тісний економічний зв'язок у східнослов'янському масиві [1, с.50].

Отже, ще до періоду феодальної роздрібненості, український народ мав власну державу із розвинутою правовою системою. Як будь-яка держава в минулому, Київська Русь мала поділ населення на верстви та правові інститути, які регулювали соціальне та економічне життя людей. У Давньоруській державі існували декілька джерел права: звичаєве право, «Руська правда», русько-візантійські договори 911, 944, 971 рр., устами князівського самоврядування та інші. «Руська правда» вважається найважливішою пам'яткою Руської держави. Цей документ регулював майнові та соціальні відносини, право власності та карне право. Можна стверджувати, що кодекс законів «Руської правди» існував ще в VIII-XIX столітті, як усна традиція на прикладі звичаєвого права. Пізніше, за ініціативи Ярослава Мудрого, вони були записані. Відтоді збірник прийнято поділяти на три редакції: коротку, велику і скорочену [2].

У коротку редакцію входить дві частини: «Правда Ярослава» (найдавніша) і «Правда Ярославичей». Ця редакція несе в собі ще первинний правовий лад Київської Русі та відображає соціально-економічні відносини і державну організацію в період феодального становлення. «Правда Ярослава» висвітлює руське право в період становлення феодальних відносин і віддзеркалює перший досвід уніфікації правових норм Державної Русі. Вона починає своє існування ще від порядку здійснення кровної помсти [1, с.79]. Предметом правового захисту виступає життя та тілесна недоторканість феодалів і князівських дружинників. «Правда Ярославичей» уже більш детально описує розвиток процесу феодалізації в умовах великої княжої вотчини [3]. Редакція доповнює попередню та більш спрямована на захист князівського маєтку та земельної власності. Історики додають ще дві частини короткої редакції: «Покон вірного», який передбачав плату місцевим населенням грошима або натурою під час проїзду або тимчасового перебування князя або його представників на певній території [4] і «Урок мостникам» – стаття, що визначала розмір виплат за ремонт мостів і дерев'яних настільних мостових.

Велика або розширена редакція «Руської правди» була найбільш поширеною на території Руської держави. Вона поділяється на три групи, кожна з яких називається за місцезнаходженням списку: Синодальна (бібліотека Синоду), Троїцька (Троїце-Сергієва лавра), Академічна (бібліотека Академії наук). Назви списків також ще пов'язані з особами, котрі їх знайшли: Карамзінський, Татищевський і Археографічний (знайдений Археографічною комісією) [5]. За Троїцьким списком, вона вміщує 121 статтю. Велика редакція містить

норми кримінального і спадкового права, а також визначає юридичний статус категорії населення (феодалів, вільного люду, холопів) [1, с.80]. Ця частина «Руської правди» уже вважається розвиненим джерелом права, яке містить пропрацьовані правові інститути.

Третя редакція «Руської правди» – скорочена. Її появу історики пов'язують зі спробами кодифікації [5, с.2]. Ця частина вважається розширеним і переробленим доповненням до декількох статей із Великої редакції. Датується приблизно другою половиною XII століття.

Існує багато гіпотез походження і джерел права «Руської правди». Так, прихильники норманської теорії виникнення держави Русі, котрі схиляються до думки про достатньо низький рівень соціально-економічного і правового розвитку, пов'язують «Руську правду» з впливом данського і шведського законодавства. Інші дослідники пов'язують її з німецькими варварськими правдами та законодавством Юстиніана. Хоча переважна більшість вчених сходиться на тій думці, що головним джерелом є звичаєве право руських земель. Я підтримую цю думку і ось чому. Ще до розгромлення венедів (наших пращурів) германськими племенами готів і до завоювання Києва представником новгородської знаті – князем Олегом, слов'яни мали свої племена. Ті в свою чергу утворювали союзи і консолідації, в яких була своя форма правління. Через величезну схожість у побуті, культурі, походженні та етносі, ці племена мали ресурс для розвитку своїх земель.

«Руська правда» є основним джерелом норм цивільного права. Цивільно правові норми чітко не окреслювали тоді ні суб'єкта, ні об'єкта речового права. Земельна власність існувала у двох видах: общинна (базувалась на природному праві) і князівська. Проте тоді вже можна було виокремити індивідуальне і громадське володіння. Охорона приватної власності в «Руській правда» несла штрафні санкції. Розмір сплати залежав від виду і кількості вкраденого, місця злочину [6, п.7]. В пріоритеті була безпека власності феодалів. Проте аби стримувати населення від бунтів та повстань, на той час Володимир Мономах пішов на деякі поступки. Із розвитком приватної власності сформувалось спадкове право. «Руська правда» вирізняла на той час тільки спадкування за законом і за заповітом лише членами родини [1, с.83]. Зобов'язальне право з'явилося також із розвитком приватної власності. Перше зобов'язання виникло внаслідок правопорушення – заподіяння матеріальної шкоди. Як зазначає стаття 18 Короткої редакції «Руської правди» [1, с.84], особа, яка зламала чужий спис/щит/одяг, зобов'язана відшкодувати вартість речі.

Зобов'язальне право сприяло виникненню договору. В разі невиконання стороною умов договору, інша сторона мала право не лише на майнове відшкодування, а також право на саму особу [1, с.84]. Одним із найдавніших видів договорів були договори купівлі-продажу.

Найповніше врегульованими були договори позики. (грошей, худоби, речей, продуктів). Позики були зі сплатою відсотків і без. Люди-боржники мали сплачувати встановлений відсоток: «рези» – для грошей, «присоп» – якщо була позика на житло/землю, «настава» – позика на мед [1, с.85]. Відсотки поділялись на місячні, третні і річні. Найлегшими вважались річні, найтяжчими – місячні. В разі якщо позика перевищувала три гривні, при укладенні таких договорів вимагались послухи (свідки). Якщо боржник не міг виплатити відсотки з власної вини, кредитори могли продати його у рабство. Отриманою винагородою кредитори задовольняли претензії потерпілого, а решту розподіляли між собою [1, с.85]. Борг челядина або холопа виплачував його власник.

Внаслідок жвавої внутрішньої і зовнішньої торгівлі, «Руська правда» регулювала питання банкрутства. Банкрутство поділялось на три види: безвинне (причиною могло бути стихійне лихо або розбійницький напад) – надавалась відстрочка у виплаті боргу; з власної вини (програв або пропив) – з розсуду кредиторів за статтею 54 Великої редакції [1, с.86], купець міг або продатись в холопи або отримати відстрочку; злісне банкрутство (не виплата боргу чужоземцю) – за статтею 55 Великої редакції [1, с.86], боржник продавався у рабство разом із усім своїм майном.

Договори найму розповсюджувались як і на наймання речей (майна, худоби, реманенту), так і людей. В деяких випадках це призводило до особистого рабства, якщо пункт «виключення з рабства» не було вказано в конкретних випадках.

Договір поклажі мав особливе значення в праві Київської Русі. По-перше, цей договір обов'язково повинен був мати свідків. По-друге, я погоджуюсь із думкою В.Іванова в про те, що договір ніс не таке юридичне значення, як моральне [1, с.86]. Це передусім послуга людині, яка вирушала у подорож або на народні повстання, і давала безпеку її особистим речам.

Шлюбно-сімейне право у Київській Русі розвивалось на базі звичаєвого права і з X століття – християнства. Звичаєве право допускало багатоженство і викрадення/купівлю нареченої. Після прийняття християнства, шлюбно-сімейне право розвивалось відповідно до канонічного візантійського права. Заборонено багатоженство, одруження кровних родичів та шлюб з

іновірцями [6, п.8]. Вік укладання шлюбу був для хлопців від 15 років, для дівчат – від 13. Заборонялось одружуватись більше двох разів [6, п.8]. Розлучення оформлялись церковним судом. Чоловік мав сплатити матеріальну допомогу жінці і частину церкві, за умови якщо розлучався з нею без вагомих на то причин. Жінка мала право подати на розлучення в декількох випадках: неспроможність виплачувати борги, зловживання спиртними напоями [6, п.8].

Давньоруське право мало достатньо розвинений інститут опіки. «Руська правда» відрізняла дітей законнонароджених від незаконнонароджених. Опікунами дитини за відсутності батьків призначались переважно найближчі родичі [1, с.87].

Розвиток карного права в Давньоруській державі пройшло достатню еволюцію. Спочатку це було приватне карне право. Скривджений сам виносив вирок (помсту) або вимагав виплатити грошову компенсацію. Пізніше карне право стало публічним, і підлягало під розгляд державним судочинством. Карне право розрізняло об'єкт злочину: особа, майно, мораль; суб'єкт злочину: правопорушник. За «Руською правдою» злочини поділялись на такі види: проти князівської влади (повстання, змова з ворогом), проти церкви/родини, проти особи (вбивство, каліцтво, образа дією) [1, с.88].

Життя і честь феодалної верстви населення захищалося суворішими санкціями ніж життя і майно вільного люду. «Руська правда» також розрізняє злочин проти життя, умисел і необережність; умисний вбивця називався розбійником, неумисний – убійником [1, с.88]. Система покарань була доволі гуманною на той час і достатньо розвиненою. Ще починаючи від звичаєвого права, кровна помста або смертна кара була головною карою. Пізніше вона почала більш регулюватись державою, а в XII столітті синами Ярослава взагалі була замінена на грошове відшкодування [1, с.89].

Судовий процес у Київській Русі мав змагально-обвинувальний процес. Особливої різниці між кримінальним чи цивільним процесом не було. У кримінальному процесі було лише присутнє гоніння сліду, що означало пошук злочинця за його слідами. Судовими доказами були показання свідків, речові докази, зовнішні прикмети [1, с.90]. Іноді, коли доказів не вистачало, давали присягу на хресті, або суди Божі (випробування розпеченим залізом або водою). Наприклад, звинуваченого кидали у воду з прив'язаним камінцем. Якщо людина потопала, отже – невинна. Суд виносив вирок в усній формі, а до його виконання залучались спеціальні посадові особи.

Отже, «Руська правда» є визначною юридичною пам'яткою як для України, так і для всього світу. Вона зібрала в собі всі правові

інститути, якими регулювались суспільні відносини тих років. «Руська правда» або «Руський закон», як її ще називають, є головним доказом того, що наші пращури були достатньо соціально-економічно розвинуті, аби самим створити щось своє, свою державу, свою правову базу і свій народ.

Список використаних джерел:

1. Іванов В. М. Історія держави і права України. Київ, 2013. 892 с.
2. «Руська правда» – видатний політичний документ в історії України.. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/4662/>
3. «Руська правда» – джерело історії та правової системи Київської Русі. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/ruska-pravda.htm>
4. Ерстенюк М. Довідник з історії України. 2-ге видання. Київ, 2001. 589 с.
5. Собакіна Н. «Руська правда» як видатна пам'ятка давньоруського права. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. №19. URL: <http://sci-notes.mgu.od.ua/archive/v19/13.pdf>
6. Проект «Разом», теоритичний матеріал. URL: <https://moodle.gi.edu.ua/mod/book/view.php?id=42530&chapterid=1029>

* * * * *

ВЕРХНЯЦЬКА ДІАНА ЮРІЇВНА,
студентка 4-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету;
науковий керівник: КОГУТ О.В., доцент кафедри права
Хмельницького національного університету, канд. юрид. наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Адміністративне судочинство в Україні є основним механізмом контролю за діяльністю державних органів та засобом захисту громадян від незаконних рішень і дій чиновників. Важливу роль у забезпеченні правової визначеності та ефективності судового захисту відіграє практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), який формує стандарти застосування норм Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ). Україна, ратифікувавши ЄКПЛ у 1997 році, взяла на себе зобов'язання не лише

дотримуватися її положень, а й застосовувати правові висновки ЄСПЛ у своїй судовій системі. Попри це, впровадження міжнародних стандартів у адміністративне судочинство стикається з низкою проблем. Вони пов'язані не лише з технічними аспектами правозастосування, а й з фундаментальними особливостями функціонування національної судової системи, рівнем підготовки суддів та правовою визначеністю щодо застосування рішень ЄСПЛ у конкретних справах [1].

Однією з ключових проблем є вибіркове застосування рішень ЄСПЛ. Попри те, що національні суди зобов'язані враховувати практику Суду, на практиці це відбувається не завжди. Деякі рішення ЄСПЛ застосовуються системно, особливо якщо вони кореспондуються з нормами національного законодавства. Однак у випадках, коли рішення ЄСПЛ ставить під сумнів традиційні підходи до тлумачення адміністративного законодавства України або створює прецедент, що суперечить сформованій судовій практиці, суди можуть ігнорувати його або тлумачити вибірково. Це призводить до ситуацій, коли аналогічні справи можуть розглядатися з різними підходами, залежно від того, чи суддя вважає за доцільне застосування європейських стандартів. Наприклад, у справі "Щокін проти України" ЄСПЛ встановив, що подвійне оподаткування є порушенням права власності (ст. 1 Протоколу №1 ЄКПЛ) [2]. Попри це, адміністративні суди України не завжди послідовно застосовують цей правовий підхід у податкових спорах.

Ще однією серйозною проблемою є відсутність єдиних підходів до імплементації рішень ЄСПЛ у адміністративному судочинстві. Верховний Суд України неодноразово наголошував, що практика ЄСПЛ є обов'язковою для застосування, проте Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ) не містить чітко визначених механізмів її імплементації. Це призводить до ситуацій, коли суди першої інстанції можуть по-різному трактувати одні й ті самі положення ЄКПЛ, що створює правову невизначеність і підриває довіру громадян до судової системи. Особливо це помітно у справах, що стосуються свободи зібрань, права на доступ до правосуддя та захисту права власності. У справі "Корецький та інші проти України" ЄСПЛ встановив, що заборона мирних зібрань без обґрунтованої необхідності є порушенням Конвенції [3]. Проте в Україні досі трапляються випадки, коли суди ухвалюють суперечливі рішення щодо обмеження акцій протесту, не враховуючи правові позиції ЄСПЛ.

Також важливою проблемою є недостатня підготовка суддів адміністративних судів у сфері міжнародного права. Враховуючи складність практики ЄСПЛ та необхідність її правильного тлумачення, судді повинні мати високий рівень кваліфікації у цій сфері. Однак на практиці знання міжнародного права та стандартів прав людини залишаються недостатніми, особливо серед суддів першої інстанції. Це призводить до неправильного трактування рішень ЄСПЛ або ж їх повного ігнорування. Наприклад, у справі "Нечипорук і Йонкало проти України" ЄСПЛ визнав незаконним застосування психологічного тиску під час досудового слідства [4]. Проте в Україні ще зустрічаються випадки, коли адміністративні суди відмовляють у задоволенні скарг на порушення цього стандарту з боку правоохоронних органів.

Крім того, гострою проблемою залишається невиконання рішень ЄСПЛ на національному рівні. Попри те, що після ухвалення рішення ЄСПЛ Україна зобов'язана його виконати, на практиці цей процес є тривалим і не завжди ефективним. Відсутність механізму контролю за виконанням рішень ЄСПЛ з боку парламенту та судових органів призводить до ситуацій, коли порушення, виявлені Судом, залишаються неусуненими. Яскравим прикладом цього може бути справа "Олександр Волков проти України", у якій ЄСПЛ постановив, що звільнення судді Верховного Суду України було незаконним і порушувало принципи незалежності судової влади [5]. Попри це, механізм звільнення суддів в Україні досі містить прогалини, що створює ризики політичного впливу на судову систему.

Для розв'язання цих проблем необхідно вжити комплексних заходів, спрямованих на удосконалення імплементації рішень ЄСПЛ у адміністративному судочинстві України. Я вважаю, що насамперед, слід розробити єдині методичні рекомендації щодо застосування практики ЄСПЛ у адміністративних справах. Вони мають бути затверджені Верховним Судом та стати обов'язковими для використання в судовій практиці. Також важливим кроком є внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, які б чітко визначали порядок імплементації рішень ЄСПЛ у справах, що стосуються захисту прав людини. Крім того, необхідно підвищити рівень підготовки суддів у сфері міжнародного права шляхом регулярних тренінгів та навчальних програм. Це дозволить забезпечити правильне застосування рішень ЄСПЛ та уникнути їхнього хибного тлумачення. Особливо це актуально для суддів першої інстанції, які найчастіше стикаються з розглядом справ за участю державних органів.

Також варто запровадити механізм контролю за виконанням рішень ЄСПЛ в Україні, зокрема шляхом парламентського нагляду та створення спеціалізованих моніторингових груп при судовій владі. Це дозволить уникнути ситуацій, коли виявлені ЄСПЛ порушення залишаються не виправленими протягом тривалого часу.

Таким чином, застосування практики ЄСПЛ в адміністративному судочинстві України є важливим, але водночас складним процесом, що стикається з численними викликами. Вибіркове застосування рішень ЄСПЛ, відсутність єдиних стандартів імплементації, недостатня підготовка суддів та проблеми з виконанням рішень Суду створюють правову невизначеність та підривають довіру громадян до судової системи. На мою думку, ефективне використання практики ЄСПЛ є необхідним кроком на шляху до вдосконалення адміністративного судочинства в Україні, оскільки воно дозволяє забезпечити належний рівень захисту прав людини, підвищити прозорість правозастосування та гарантувати дотримання принципу верховенства права.

Я вважаю, що впровадження стандартів ЄСПЛ має здійснюватися не лише на рівні судової практики, а й шляхом комплексних змін у правовій системі держави, включаючи вдосконалення законодавства, розробку методичних рекомендацій та систематичне навчання суддів. Окрім того, держава повинна вжити всіх необхідних заходів для забезпечення неухильного виконання рішень ЄСПЛ, що стосуються України, оскільки невиконання таких рішень лише поглиблює правову кризу та створює негативний імідж України на міжнародній арені.

Отже, на мою думку, подальше вдосконалення механізму застосування рішень ЄСПЛ в адміністративному судочинстві України є важливим завданням для всіх гілок влади, включаючи законодавчу, виконавчу та судову. Вирішення існуючих проблем сприятиме підвищенню ефективності судового захисту, зміцненню довіри суспільства до судової влади та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Тільки за умови комплексного підходу та системних реформ можна досягти справжньої правової визначеності, що є основою демократичної держави та ефективного адміністративного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

2. Справа "Щокін проти України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text

3. Справа "Корецький та інші проти України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text.

4. Справа "Нечипорук і Йонкало проти України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text.

5. Справа "Олександр Волков проти України". URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text.

* * * * *

ГАЛУС ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
завідувач кафедри конституційного, адміністративного та
фінансового права Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд. юрид. наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО СКАСУВАННЯ ВИМОГИ ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ СТАТУТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Вимога щодо обов'язкової державної реєстрації статуту територіальної громади була скасована в рамках оновлення законодавства про місцеве самоврядування в Україні. Так, 09.05.2024 Верховна Рада України Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» [1] скасувала вимоги щодо обов'язкової реєстрації статутів територіальних громад та закріпила норму, що затвердження статуту територіальної громади є обов'язковим.

Відповідно до частини 5 статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування нормативно-правового характеру набувають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо органом чи посадовою особою не встановлено пізніший строк введення цих актів у дію [2]. До відповідних змін, статут територіальної громади підлягав державній реєстрації в органах юстиції і без такої реєстрації статут не мав юридичної сили.

У зв'язку із цими змінами Постановою Кабінету Міністрів України від 31.01.2025 № 99 «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» [3] було визнано такою, що втратила чинність, Постанову Кабінету Міністрів

України від 27.07.1998 № 1150 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад» [4].

Скасування державної реєстрації статутів спрямоване на спрощення процедур для органів місцевого самоврядування, підвищення ефективності управління на місцевому рівні та зменшення бюрократичного навантаження на територіальні громади.

Попри свої переваги, відповідні законодавчі зміни створюють і певні ризики. Зокрема, раніше під час реєстрації органи юстиції здійснювали перевірку відомостей, які містилися в поданих документах, зокрема в статуті територіальної громади, рішенні місцевої ради про затвердження статуту та витязі з протоколу пленарного засідання ради. Підставою для відмови в реєстрації статуту могли бути невідповідність поданих документів Конституції та законам України. Тепер такий контроль відсутній, місцева рада може ухвалити статут із порушеннями, які можна буде оскаржити лише в судовому порядку.

Однак, попри ці ризики, скасування вимоги про державну реєстрацію статутів територіальних громад спрямоване на розширення автономії територіальних громад, спрощення процедур на рівні місцевого самоврядування, що відповідає європейським стандартам місцевого самоврядування та сприяє децентралізації влади в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування: Закон України від 09.05.2024 № 3703-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#n153>

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.01.2025 № 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99-2025-%D0%BF#Text>

4. Про затвердження Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 № 1150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-98-%D0%BF#Text>

* * * * *

ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА УСУНЕННЯ ЗАГРОЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У науковому середовищі питання взаємозв'язку між інвестиційною діяльністю та фінансовою безпекою держави залишається актуальним і викликає значний інтерес дослідників. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених цій тематиці, єдності у поглядах щодо ролі інвестицій у зміцненні фінансової стабільності держави поки що немає. Це зумовлено різними підходами до оцінки значення інвестиційних процесів та їхнього впливу на економічну безпеку країни [1; 2].

Одна частина науковців стверджує, що активне стимулювання інвестицій є критично важливим для досягнення фінансової безпеки. На їхню думку, інвестиції сприяють економічному зростанню, оновленню виробничих потужностей, впровадженню сучасних технологій, що дозволяє зменшити вразливість економіки перед зовнішніми викликами. Зокрема, вкладення у розвиток інфраструктури та технологічні інновації підвищують конкурентоспроможність національної економіки, скорочують залежність від імпорту та сприяють нарощуванню експорту. Це дозволяє країні формувати фінансові резерви для стабілізації економіки під час криз.

Водночас інші дослідники висловлюють побоювання, що за відсутності ефективного інституційного середовища і законодавчого захисту інвестицій, активізація інвестиційних процесів може не тільки не посилити, а й послабити фінансову безпеку. Вони наголошують, що неконтрольовані інвестиційні потоки, особливо в умовах швидкої економічної лібералізації, можуть спричинити значні дисбаланси в економіці, посилити залежність від зовнішніх джерел фінансування, що підвищує ризики фінансової нестабільності. З огляду на це, важливою умовою ефективної інвестиційної політики вони вважають створення надійної правової бази, розбудову інститутів, що забезпечують захист прав інвесторів, та впровадження механізмів контролю і прозорості інвестиційної діяльності.

Таким чином, дискусії навколо ролі інвестицій у забезпеченні фінансової безпеки підкреслюють потребу в комплексному і всебічному підході до цього питання. Необхідно враховувати як позитивний вплив інвестицій на економічне зростання і стабільність, так і потенційні ризики, пов'язані з неефективним регулюванням.

Розробка ефективної державної політики в цій сфері має базуватися на чіткому розумінні механізмів взаємодії інвестицій та фінансової безпеки. При цьому особливу увагу слід приділяти інституційним чинникам, здатним мінімізувати негативні ефекти і забезпечити сприятливі умови для інвестування. Успішна інвестиційна політика повинна поєднувати стимулювання капіталовкладень із захистом економіки від можливих загроз [3].

Поняття «загрози інвестиційної безпеки» в Україні є складовою загальної економічної та національної безпеки держави. Інвестиційна безпека визначає здатність держави створювати та підтримувати сприятливі умови для залучення, використання й захисту інвестиційних ресурсів.

Загрози інвестиційній безпеці – це сукупність факторів, що можуть негативно впливати на інвестиційний клімат, знижувати привабливість країни для інвесторів і перешкоджати ефективному використанню капіталу.

До основних загроз інвестиційній безпеці України відносять політичну нестабільність, корупцію, недосконалість судової системи, а також відсутність прозорих правил гри для бізнесу. Військовий конфлікт і загроза ескалації бойових дій також суттєво підривають довіру інвесторів. Окрему небезпеку становлять непередбачувані зміни у податковому та інвестиційному законодавстві, що створюють ризики для довгострокового планування інвестпроектів.

Також до загроз варто віднести низький рівень захисту прав власності, у тому числі інтелектуальної. Значною проблемою є і наявність тіньового сектору економіки, що спотворює конкуренцію та створює нерівні умови для бізнесу. Несприятлива інфраструктура, включаючи логістику, енергозабезпечення, транспорт, також негативно впливає на інвестиційну привабливість. Важливим чинником є нестабільність національної валюти та обмежений доступ до фінансових ресурсів. Низький рівень розвитку фондового ринку в Україні обмежує можливості для залучення внутрішніх інвестицій. Суттєвий вплив на інвестиційну безпеку має й дефіцит кваліфікованих кадрів у певних галузях. Окрім цього, відсутність належних гарантій захисту іноземних інвестицій поглиблює недовіру міжнародних інвесторів.

Проблеми у сфері охорони довкілля та дотримання стандартів ESG також стають чинниками, які інвестори враховують при ухваленні рішень. Відтік капіталу, що спостерігається в окремі періоди, є результатом реалізації цих загроз.

Ризики пов'язані також із недостатньою цифровізацією державного управління та реєстраційних процедур. Загрози інвестиційній безпеці можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер, включаючи санкційний тиск, глобальні економічні кризи та коливання цін на сировинні товари.

Для подолання цих загроз Україна потребує комплексного підходу до реформування інституційного середовища, посилення правових гарантій для інвесторів і стабілізації економічної ситуації. Лише за умови усунення основних ризиків можна говорити про поступове підвищення рівня інвестиційної безпеки.

Фінансова безпека країни визначається як здатність національної економіки забезпечувати стабільний розвиток і залишатися стійкою перед внутрішніми та зовнішніми загрозами. Інвестиційна діяльність є важливим чинником цього процесу, оскільки вона сприяє збільшенню капіталовкладень, створенню нових робочих місць, модернізації виробничих потужностей і підвищенню конкурентоспроможності економіки. Вивчаючи взаємозв'язок між інвестиціями та фінансовою безпекою, важливо підкреслити комплексність цього процесу. Ефективність інвестицій залежить не лише від обсягу фінансових вкладень, а й від якості їх управління, а також від здатності держави створити сприятливі умови для їх успішної реалізації [3].

Одним із основних факторів, що визначають вплив інвестицій на фінансову безпеку, є інституційне середовище. Стійкі інститути, ефективні закони та правила гри на ринку створюють фундамент для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Захист прав власності, прозорість судової системи та наявність ефективних антикорупційних механізмів збільшують довіру інвесторів і знижують ризики, пов'язані з інвестиційною діяльністю. Країни, що мають добре розвинене інституційне забезпечення, зазвичай мають більш стабільну економіку, менш вразливу до зовнішніх впливів, оскільки інвестиції в такому середовищі сприяють створенню доданої вартості та розвитку ключових галузей. У той же час, відсутність ефективного інституційного середовища може призвести до нераціонального використання інвестиційних ресурсів, зростання тіньової економіки та зниження рівня фінансової безпеки.

Інвестиційна складова економічної безпеки, під впливом інвестиційної політики, створює умови, що сприяють залученню капіталу. Ефективність цієї політики визначається через рівень покращення показників інвестиційної складової економічної безпеки.

Підвищення інвестиційної складової, в свою чергу, позитивно впливає на подальший розвиток інвестиційної політики. Таким чином, головною загрозою інвестиційній безпеці України є недостатнє фінансування реального сектору економіки. Це питання особливо важливе для України, яка повинна забезпечити розвиток ринкової економіки, усунути структурні диспропорції в економіці, оновити продукцію та виробничі потужності в промисловості, а також освоїти нові напрямки діяльності в сфері послуг.

Серед основних загроз інвестиційній безпеці можна виділити: недотримання норми інвестування відносно ВВП; низький рівень інвестиційного клімату у всіх його складових; недосконалість державної грошово-кредитної політики, що ускладнює балансування заощаджень і інвестицій; диспропорції в структурах інвестицій (технологічній, відтворювальній, галузевій, регіональній, за джерелами інвестування); відсутність стратегії щодо прямих іноземних інвестицій.

Для досягнення інвестиційної безпеки як частини економічної безпеки необхідно реалізувати наступні першочергові завдання: визначити перспективні напрямки для інвестування; створити ринкові та економічні умови для інвестування в відтворення основних фондів, модернізацію та інноваційне нагромадження капіталу; побудувати стабільну інституційну структуру для забезпечення стабільного виконання організаційно-управлінських функцій; науково обґрунтувати надійну методологічну систему для комплексної оцінки та аналізу ефективності інвестицій з урахуванням вимог економічної безпеки; трансформувати економічну структуру для переходу на виробництво наукомісткої продукції, з урахуванням попиту на товари та послуги на ринках; створити надійні фінансові умови для підтримки стабільного інвестування інноваційних пріоритетів, зокрема через залучення нових джерел фінансування інвестицій; визначити ефективні методи та законодавчі механізми захисту прав приватних та іноземних інвесторів; сформувати систему страхування інвестиційної діяльності, зокрема акцій і інших цінних паперів (шляхом хеджування інвестиційних ризиків та застосування інших методів); оптимізувати податкові відрахування, передбачені чинним законодавством, зокрема, при переході до інноваційної економіки.

Одним із напрямів подальших досліджень є аналіз індикаторів стану фінансових ринків, які можуть сигналізувати про загрози для інвестиційної безпеки.

Ефективність фінансової відповідальності є важливим аспектом, що безпосередньо впливає на інвестиційну безпеку країни.

Від того, наскільки виважено та прозоро здійснюється управління державними та приватними фінансами, залежить рівень довіри інвесторів і стабільність економічного середовища. Фінансова відповідальність передбачає своєчасне і правильне виконання зобов'язань як на рівні держави, так і на рівні підприємств, що сприяє створенню прогнозованого та стійкого інвестиційного клімату.

Одним із ключових аспектів є бюджетна дисципліна, яка передбачає ефективне використання державних ресурсів, уникнення бюджетних дефіцитів та заборгованості, що в свою чергу допомагає зберігати макроекономічну стабільність. Дотримання урядом фінансової відповідальності підвищує передбачуваність фінансової політики, що важливо для інвесторів.

Крім того, фінансова відповідальність включає боротьбу з корупцією, створення ефективних механізмів моніторингу та контролю за витратами, що підвищує прозорість і знижує ризики для інвесторів. Країни з високим рівнем фінансової відповідальності зазвичай мають менший рівень економічної та політичної нестабільності, що створює сприятливі умови для залучення інвестицій.

Ефективна фінансова відповідальність також сприяє розвитку надійної фінансової інфраструктури, включаючи стійкі фінансові установи та ринки капіталу. Це дає можливість інвесторам впевнено працювати з фінансовими інструментами, знижуючи операційні ризики. Завдяки цьому інвестиційна привабливість країни зростає, що веде до збільшення притоку інвестицій, стимулюючи економічне зростання.

Нарешті, фінансова відповідальність також пов'язана з ефективним управлінням державним боргом, що має безпосередній вплив на рівень фінансової стабільності та можливості залучення інвестицій. Країни, що мають контрольовану заборгованість і стійку кредитну історію, зазвичай можуть знижувати витрати на обслуговування боргу та залучати інвестиції за більш вигідними умовами.

Таким чином, ефективність фінансової відповідальності створює основи для стабільного і прозорого інвестиційного середовища, що є ключовим фактором забезпечення інвестиційної безпеки країни.

У сучасному глобалізованому світі проблема нормативно-правового забезпечення відносин фінансової відповідальності за податкові правопорушення та ефективного захисту економічних інтересів держави, набуває особливого значення в умовах появи нових

загроз і ризиків та виняткової «вразливості» суспільного організму та його фінансових інституцій.

Зазначене нормативне регулювання має відображати концепцію гарантування прав окремих громадян та суспільства в цілому у сфері фінансових правовідносин та захисту відповідних інтересів. Нормативне регулювання відображає форму реалізації функцій держави, а серед багаточисельних функцій держави, сьогодні на перше місце виходить саме завдання забезпечення фінансової безпеки.

Список використаних джерел:

1. Приходько В.П. Інвестиційна безпека як важливий чинник подолання фінансово-економічної кризи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 16. С. 6-9.
2. Ткаленко С.І. Інвестиційна безпека: теорія, методологія, практика : монографія. Чернівці : ЧНТУ, 2018. 286 с.
3. Євчук Д., Терещук Д. Розвиток інвестиційної діяльності як передумова формування фінансової безпеки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. №2 (38). С. 285-296. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-285-296](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-285-296)

* * * * *

ГОЛДЗИЦЬКИЙ КАЗИМИР АДАМОВИЧ,
старший викладач кафедри права
Хмельницького національного університету

ГРАФОЛОГІЯ: ІСТОРІЯ ТА ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ

Почерк і підпис людини можуть розповісти багато цікавого про її характер, психологічні особливості та темперамент. Наука, яка досліджує взаємозв'язок між почерком і особистістю, називається графологією.

Графологія – це вчення, що стверджує наявність чіткого зв'язку між почерком та індивідуальними рисами людини. Вона аналізує різні характеристики письма, щоб зробити висновки про внутрішній світ автора тексту. Попри те, що деякі прихильники графології наводять приклади успішних досліджень, більшість науковців вважає, що методи графології не мають наукової

обґрунтованості та не володіють передбачувальною здатністю. Саме тому графологію часто зараховують до псевдонаук [1].

Графологію не варто плутати з почеркознавством – галуззю криміналістики, завдання якої полягає у визначенні справжності підпису чи автентичності документа, а також ідентифікації виконавця тексту. За почерком справді можна встановити, чи писала людина певний документ; або ж чи якісь два документи виконані однією чи різними особами. Почеркознавство, як і графологія, бере до уваги нахил почерку, розмір, натиск та інші ознаки. Але на відміну від графології, почеркознавча експертиза обмежується лише аналізом властивостей самого почерку, а не психологічних характеристик автора [2].

Слід зазначити також щодо історії графології. Ідея про те, що почерк може відображати характер людини, бере початок ще з часів античності. Так, Платон вважав, що почерк відображає душу людини, а Арістотель висловлював думку про зв'язок між рухами руки та психічним станом. У середньовіччі інтерес до цієї теми зберігався, хоча здебільшого залишався на рівні спостережень.

Термін «графологія» вперше зустрічається в 1871 році в творах абата І. Мішона. Продовжувачем його справи у Франції став А. Варінард (кінець XIX ст.). Але ще до появи І. Мішона прославився саксонець А. Генце, який вірно визначав характери по почерку. Він був навіть призначений судовим експертом з розгляду листів. Також відомим фактом є те, що таємницями почерку цікавилися у свій час ще Нерон та Конфуцій. Конфуцій відзначав, що почерк може достовірно вказати, чи походить він від добродушної людини чи вульгарної. Першим, хто звернув увагу на особливості почерку, був Светоній, який писав про імператора Августа. Перша детальна робота по графології була написана італійським лікарем К. Бальді, який видав в 1622 році «Трактат про те, як по букві листа дізнаватися характер і особливості того, хто пише».

У XX столітті графологію активно досліджували психологи та криміналісти. В Німеччині Л. Клаус застосовував графологію для професійного добору кадрів, а в Італії Дж. Моретті створив власну школу графології. У сучасному світі графологічний аналіз застосовують у кадровому менеджменті, психодіагностиці та судовій експертизі [3].

Графологічний аналіз базується на всебічному вивченні різних особливостей почерку. Зокрема, враховується розмір літер: великі можуть свідчити про самовпевненість або прагнення до визнання, тоді як малі – про стриманість або сором'язливість. Нахил літер також має

значення: вправо – це відкритість до спілкування, а нахил вліво є ознакою замкненості чи обережності. Форма літер може вказувати на характер людини: округлі форми часто асоціюються з м'якістю, тоді як кутасті з рішучістю та критичністю. Натиск пера також є важливим індикатором: сильний натиск говорить про енергійність або напруження, а слабкий – про втому чи невпевненість. Інтервали між словами можуть свідчити щодо ставлення до інших — широкі проміжки вказують на потребу в особистому просторі, вузькі — на прагнення до контакту. Окрему увагу приділяють підпису, адже він часто відрізняється від основного почерку, що може говорити про прагнення справити певне враження або про внутрішню суперечливість. Важливо пам'ятати, що жодна з цих ознак не розглядається ізольовано — лише їхня сукупність дозволяє зробити обґрунтовані висновки.

Графологія має прикладне значення у багатьох практичних галузях. У криміналістиці методологія графології може використовуватись для ідентифікації особи, встановлення авторства документів, вивчення психоемоційного стану підозрюваних. У кадровій роботі вона приймає участь у процесі добору персоналу — графологічний аналіз допомагає оцінити риси характеру, тип мислення та мотивацію кандидата. Психологія та психіатрія використовують напрацювання методологічних досягнень для виявлення внутрішніх конфліктів, психоемоційного стану, діагностика неврозів або інших порушень. Застосовуючи графологію у педагогіці — за аналізом почерку учнів педагоги можуть виявити труднощі в навчанні, емоційний стан або рівень самоконтролю [4].

Слід однак зазначити, що почерк є варіативним — він може змінюватися залежно від настрою, фізичного стану, втоми тощо. Тому результати графологічного аналізу потребують додаткової перевірки іншими методами.

Наукова спільнота — як в Україні, так і за кордоном — загалом скептично ставиться до графології. Її вважають неповноцінною, сумнівною та ненауковою дисципліною. Тим не менш, графологія викладається в деяких вищих навчальних закладах як окремий курс, і досі існує попит на фахівців у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Графологія / Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Графологія>
2. Nickell J. Handwriting: identification science and graphological analysis contrasted. / The write stuff: Evaluations of graphology, the study

of handwriting analysis. (Beyerstein B. L., Beyerstein D. F. eds.) Buffalo, N.Y.: Prometheus Books, 1992 516p. p.43.

3. Хлівняк О. Історія виникнення та особливості розпізнання за почерком характеру людини. *Молодий вчений* 2021. № 2 (90). С.1-4 URL:<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/590/573>

4. Півторак Д.С., Данилюк І.Г. Графологічний аспект дослідження мовної особистості. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Серія: Філологія. 2020. № 43. С.1-4. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9277>

* * * * *

ГУЦАЛЮК ДАННА ОЛЕКСАНДРІВНА,
студентка 2-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету;
науковий керівник: ЛАГОЙДА Т.В., доцент кафедри права
Хмельницького національного університету, канд. юрид. наук, доцент

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Земельне право у Великобританії — одна з найстаріших та найцікавіших галузей права. На перший погляд вона може здатися складною і заплутаною, але якщо в неї зануритися, відкривається багато унікальних і навіть несподіваних нормативних приписів.

Історичне підґрунтя: феодалізм. Земельне право Великобританії виникло з феодалної системи, запровадженої після нормандського завоювання у 1066 році. Тоді король Вільгельм Завойовник оголосив себе єдиним власником усієї землі в Англії, а всі інші отримували землю лише у користування, як васали [1]. Цей підхід залишив слід у сучасному праві, жодна особа в Британії технічно не володіє землею «назавжди», навіть якщо вона купила її за мільйони фунтів. Це може здивувати нас, адже у більшості країн Європи власність — це абсолютне право. У Британії ж все ще домінує концепція, що вся земля — це «Crown Land», тобто власність Корони [2].

Freehold і Leasehold: що значить «володіти»? У Британії існує два основні типи прав на землю: Freehold — це найближче до «повної власності», але навіть вона не є абсолютною. Власник freehold має право безстроково володіти землею, передавати її у спадок, продавати чи здавати в оренду [3]. Зазвичай приватні будинки купують саме у формі freehold.

Leasehold — це оренда на тривалий строк. Може бути 99, 125 або навіть 999 років. Leasehold найчастіше використовується для квартир у багатоповерхівках. При цьому власником землі залишається орендодавець (freeholder), а орендар має права лише на певний період [4]. Що цікаво: власник квартири у Лондоні може заплатити пів мільйона фунтів, але юридично залишиться лише орендарем із leasehold на 99 років. І після закінчення цього терміну квартира може повернутися до власника землі.

Сучасна система реєстрації: Land Registry. Сьогодні у Великобританії діє централізована система реєстрації — HM Land Registry, яка була створена у 1925 році. Вона відіграє ключову роль у захисті прав власності та спрощенні операцій із землею. У реєстрі зазначено: хто є власником; які є обмеження чи сервітути (наприклад, право проходу через ділянку); чи перебуває земля під заставою (mortgage) [5]. Цей реєстр є публічним — кожен може отримати витяг за невелику плату. Це створює прозору систему, зменшує ризики шахрайства і пришвидшує купівлю-продаж. Але цікаво, що навіть зараз частина земель у Великобританії досі не зареєстрована, особливо у сільських районах. Це пов'язано з тим, що реєстрація ставала обов'язковою лише при зміні власника — отже, якщо земля не змінювала власника століттями, вона може бути відсутня в базі.

Crown Land і принцип «усе належить Короні». У Британії діє принцип doctrine of tenure, за яким усі земельні права походять від монарха [2]. Навіть сьогодні, коли купуєш землю, ти фактично отримуєш дозвіл тримати її від імені Корони. Це не лише формальність. Наприклад, якщо особа вмирає без заповіту та спадкоємців, її земельна власність автоматично повертається державі — це називається escheat [6]. Це ще один приклад живої феодальної традиції у сучасному праві.

Сервітути, права проходу та «adverse possession». У британському земельному праві дуже розвинуте поняття easements — тобто права користування чужою землею. Це можуть бути: право проходу через ділянку (right of way); право на використання каналізації, яка проходить під землею сусіда; або навіть право доступу до світла [7]. Ці права можуть виникати навіть без письмових угод — якщо хтось користувався певним шляхом понад 20 років, це може стати юридичним правом [8]. Ще одна цікава річ — це adverse possession. Це означає, що якщо хтось фактично користується землею чужої особи протягом 10-12 років (і власник не заперечує), то ця особа може подати заяву на визнання себе власником [9]. Такий механізм

існує і в інших країнах, але у Британії він є дуже формалізованим і має величезне значення.

Отже, земельне право Великобританії – це цікавий приклад поєднання старовинних традицій з сучасною правовою системою. Його унікальність полягає у таких рисах, як: правова залежність від Корони, поділ на прав на землю на freehold та leasehold, відкритий реєстр, і живі феодалні принципи. Незважаючи на його складність, ця система є ефективною і добре функціонує в одній із найбільш урбанізованих країн світу, де забезпечено високий рівень життя.

Список використаних джерел:

1. Maitland F.W. The Constitutional History of England: Cambridge University Press, 2011, 548 s.
2. UK Government. «What is Crown Land?». URL: <https://www.gov.uk/guidance/crown-development#:~:text=What%20is%20'Crown%20land'%3F,interest%20or%20a%20Duchy%20interest>.
3. Ministry of Housing, Communities & Local Government. «Freehold and Leasehold Explained». URL: <https://www.gov.uk/leasehold-property/print>.
4. Law Commission Report No. 380 (2020) on Leasehold Reform. URL: <https://lawcom.gov.uk/project/leasehold-enfranchisement/>.
5. HM Land Registry URL: www.gov.uk/land-registry.
6. Law Society of England and Wales. Escheat and Bona Vacantia Explained. URL: <https://www.lawsociety.org.uk/>.
7. Gale on Easements. URL: <https://www.sweetandmaxwell.co.uk/en-gb/products/gale-on-easements-22nd-edition-print-and-proview-ebook-bundle-43364684>.
8. Nicole Graham, Margaret Davies, Lee Godden Land Law Handbook. Routledge, 2024. 492 s.
9. Land Registration Act 2002 Schedule 6 (Adverse Possession Rules). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2002/9/schedule/6>.

* * * * *

ДАЦЕНКО ОЛЕГ ФЕДОРОВИЧ,
старший викладач кафедри права
Хмельницького національного університету,
перший заступник начальника
Державної екологічної інспекції у Хмельницькій області

НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ПОВ'ЯЗАНІ З ІМПЛЕМЕНТАЦІЄЮ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ

Останніми роками невідпинний розвиток суспільного життя безпосередньо вплинув на життя людини, а інколи призводив до непоправної деградації природного середовища. У зв'язку із зазначеним суспільство постало перед гострою потребою приділити значну увагу формуванню екологічної політики шляхом запровадження правового регулювання, яке могло б докорінно покращити стан довкілля.

Зважаючи на підписання нашою державою Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році, наближення національної правової системи до ЄС є пріоритетним зобов'язанням України, а співпраця у сфері охорони довкілля насамперед стосується посилення природоохоронних заходів для досягнення цілей сталого розвитку та зеленої економіки.

На початку створення ЄС його Установчий договір 1957 р. не встановлював значних повноважень у сфері охорони навколишнього середовища, а діяльність цього наднаціонального об'єднання у зазначеній сфері здійснювалася факультативно. Однак на початку 70-х років у зв'язку із загостренням екологічної кризи на європейському континенті виникла необхідність впровадження власних екологічних заходів на рівні Співтовариства.

Сьогодні, відповідно до положень Договору про функціонування Європейського Союзу, Глава XX присвячена екологічним питанням. Зокрема, він визначає політику Союзу у зазначеній сфері та низку цінностей, яких необхідно досягти: збереження, охорона та покращення якості навколишнього середовища; захист здоров'я людини; бережливе та раціональне використання природних ресурсів; заходи сприяння міжнародним діям для вирішення регіональних і глобальних екологічних проблем і, зокрема, боротьби зі зміною клімату. Беручи до уваги відмінності екологічної ситуації в різних регіонах ЄС, політика охорони навколишнього середовища спрямована на високий рівень захисту.

Водночас, хоча Союз розробив певні заходи спільної екологічної політики, не виключено запровадження державами-членами більш суворих превентивних заходів, які не суперечать вимогам Установчих договорів. Про такі заходи необхідно повідомити Європейську Комісію [1].

Зрозуміло, що положення Засновницьких договорів ЄС не є вичерпними в контексті окреслених питань і варто згадати значну кількість актів «вторинного права» ЄС, переважно директив, які регулюють питання діяльності Союзу у сфері охорони навколишнього середовища. Наприклад, про екологічну відповідальність за запобігання та усунення екологічної шкоди (Директива 2004/35); доступ громадськості до екологічної інформації (Директива 2004/4/ЄС); про якість атмосферного повітря (Директива 2008/50/ЄС); щодо відходів (Директива 2008/98/ЄС) тощо.

16 вересня 2014 року було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку (далі – Угода або Угода про асоціацію з ЄС) [2]. Таким чином, Україна взяла на себе низку зобов'язань, які містяться у главі 6 розділу V Угоди, і відповідно почала їх виконувати.

Зокрема, сторони обумовили, що співпраця у сфері охорони довкілля стосується передусім посилення природоохоронних заходів для досягнення цілей сталого розвитку та зеленої економіки. Ці цілі мають реалізовуватися шляхом реформування та вдосконалення роботи системи охорони здоров'я, регулювання збереження природно-ресурсного фонду, здійснення процесів об'єднання та гармонізації інших сфер життя, які прямо чи опосередковано пов'язані з екологічною політикою. Усі ці заходи мають реалізовуватися насамперед шляхом удосконалення національного законодавства – імплементації нормативних вимог ЄС.

У преамбулі Угоди про асоціацію з ЄС сторони визнали прагнення нашої держави сприяти процесу реформ та адаптації національного законодавства до *acquis communautaire* (або *acquis ЄС*). Таке наближення національних законодавчих актів до нормативних вимог, розроблених Союзом, розглядається як домінантний елемент євроінтеграційних процесів і є одним із критеріїв членства в ЄС. Сфера охорони навколишнього середовища не є винятком і законодавча діяльність України спрямована на послідовну адаптацію до законодавства та політики ЄС, яка має здійснюватися відповідно до Додатку XXX та Додатку XX XI до цієї Угоди щодо виконання зобов'язань у цій сфері на універсальному рівні.

На виконання вимог Угоди внесено зміни до нормативно - правового регулювання у сфері поводження з відходами в Україні. Замість Закону України «Про відходи», прийнятого 5 березня 1998 року, було прийнято новий Закон України «Про управління відходами», який набув чинності 9 липня 2023 року. Така зміна законодавства була зумовлена тим, що ситуація в Україні з поводженням з відходами на даний момент створює реальну загрозу для довкілля, а також загалом негативно впливає на можливості розвитку держави.

Необхідність удосконалення національного законодавства шляхом імплементації регуляторних вимог ЄС підтверджується даними Національного інституту стратегічних досліджень, які свідчать, що в Україні щорічно утворюється приблизно 10 тонн відходів на душу населення, тоді як у країнах ЄС цей показник досягає приблизно 5 тонн. Ці цифри яскраво демонструють, що попередній закон 1998 року не відповідає сучасним вимогам. Багато переробних підприємств України припинили свою діяльність, що призвело до екологічної кризи. Ситуація ускладнилася повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року, що спричинило ще більше накопичення відходів та необхідність переміщення виробничих потужностей (станом на кінець листопада 2022 року підприємства переробної промисловості складають 30,2%). Вирішення проблеми у сфері поводження з відходами потребує значних ресурсів, зокрема ефективного правового регулювання, яке передбачено новим Законом України «Про поводження з відходами».

Відповідно до вже згаданого Додатку XXX до Угоди про асоціацію з ЄС сферу поводження з відходами визначено одним із пріоритетних завдань удосконалення національного правового регулювання у сфері охорони навколишнього середовища.

Зокрема, але не виключно, були визначені такі завдання:

- прийняття національного законодавства та призначення уповноваженого органу(ів);
- підготовка планів поводження з відходами відповідно до 5-ступеневої ієрархії відходів та програм запобігання утворенню відходів;
- встановлення дозвільної системи для установ/підприємств, які здійснюють операції з утилізації або переробки відходів, з конкретними зобов'язаннями щодо поводження з небезпечними відходами [3].

Таким чином, виконуючи вищезазначені завдання, можна констатувати важливі новації в новому законодавстві, серед яких поетапне запровадження управління відходами, що передбачає, зокрема, запобігання утворенню відходів та їх повторне використання (відповідно до ст. 4 цього Закону), розширену відповідальність виробника (ст. 10 Закону) та оновлену інфраструктуру збору та поводження з відходам. Ці зміни відповідають вимогам Директиви 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 р. На виконання Закону вже прийнято низку підзаконних актів, наприклад, такі постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ): «Деякі питання про оголошення припинення статусу відходів» (відповідно до ч.3 ст.8 Закону), «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження регіональних планів поводження з відходами» (для досягнення однієї з провідних цілей державної політики у сфері поводження з відходами – територіальної наближеності), «Про затвердження Правил надання послуг з поводження з побутовими відходами та типових договорів про надання послуг з поводження з побутовими відходами» (ч.6 ст.33 Закону передбачено обов'язковість укладення договорів між виконавцем послуг з поводження з побутовими відходами та суб'єктами господарювання).

З питань, що безпосередньо стосуються питань зміни клімату, прийнято такі нормативно-правові акти: Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» та Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку». Перший закон прийнято з метою створення організаційно-правових засад впровадження прозорої процедури оцінки впливу на довкілля (далі – ОВНС) з урахуванням досвіду країн ЄС з цього питання та забезпечення виконання Україною міжнародних зобов'язань за Конвенцією про оцінку впливу на довкілля в транскордонному контексті (Конвенція Еспо) та Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. (Орхуська конвенція), учасником якої є Україна, а також імплементувати положення Директив 2003/4/ЄС та 2011/92/ЄС у національне законодавство.

З метою імплементції Директив ЄС було ініційовано проведення громадських консультацій у процесі оцінки впливу на довкілля, а також ведення Єдиного реєстру оцінки впливу на довкілля. Проте нововведення піддаються критиці, оскільки залишається низка проблемних питань щодо функціонування Єдиного реєстру ОВНС,

розподілу обсягу ОБНС та відсутності визначеного розміру плати за публічні консультації в процесі ОБНС.

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» також мав на меті запровадити нові механізми, оскільки в Україні були відсутні механізми врахування екологічних аспектів під час розробки та прийняття проектів документів державного планування. Запровадження стратегічної екологічної оцінки (далі – CEO) дало можливість запровадити таку оцінку до прийняття рішення про затвердження документів державного планування відповідно до вимог Директиви 2001/24/ЄС. Метою закону було встановлення обсягу та порядку здійснення CEO, механізмів проведення транскордонних консультацій та інформування про прийняте рішення, контролю за впливом реалізації документа державного планування на довкілля.

Закон про CEO також має певні недоліки, які призвели до недостатньої ефективності стратегічної екологічної оцінки. У зв'язку з ігноруванням зауважень Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України, які були висловлені на стадії розгляду законопроекту і, на жаль, не були враховані в ухваленому законі, виникають сумніви щодо того, що закон зможе забезпечити виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань, оскільки спосіб запровадження процедури CEO в систему еколого-правових відносин є формальним та вибірковим.

Разом з тим, розглядаючи окреслену проблему, не можна оминати роль практики Суду ЄС (далі – Суд). Суд ЄС є досить впливовою інституцією, створеною в рамках цього наднаціонального об'єднання, і його рішення мають прецедентний характер. Водночас специфіка прецедентної практики ЄС полягає в тому, що Установчі договори (про які йшлося раніше) не містять положень, які б надавали судам повноваження встановлювати нові правові норми. Водночас діяльність судів ЄС полягає в тлумаченні існуючих правових норм у процесі розгляду конкретних правових конфліктів.

Варто зазначити, що хоча розгляд питань, пов'язаних зі сферою екологічного права і, зокрема, охорони навколишнього середовища є досить непоширеним явищем у практиці Суду, можна навести кілька вирішальних прецедентів, які стосуються окреслених нами питань.

Зокрема, Суд неодноразово вказував на те, що допустимо встановлювати обмеження на вільний рух товарів, якщо це необхідно для захисту навколишнього середовища, як однієї з пріоритетних цілей Союзу.

У цьому контексті серед категорій справ, що стосуються захисту навколишнього середовища, особливу увагу слід приділити спорам, суб'єктами яких є Європейська Комісія (далі – ЄС) та держави-члени. Зокрема, 21 вересня 2023 року Суд виніс рішення щодо невиконання зобов'язань у сфері охорони навколишнього середовища Німеччиною, яка з 1950-х років є державою-засновницею об'єднання-попередника Союзу – Європейського економічного співтовариства, і донині залишається державою-членом ЄС у нинішньому вигляді. У цьому випадку ЄК виявила, що в Німеччині було приблизно 4600 територій, які повинні були бути внесені до списку таких, що потребують захисту, щоб зберегти важливі екосистеми (переважно рівнинні та гірські райони). За результатами розгляду справи Суд встановив порушення «вторинних» актів Союзу (однієї з основоположних директив у сфері охорони навколишнього середовища – Директиви 92/43/ЄС про збереження природних середовищ існування та дикої флори і фауни або Директиви про середовища існування), а саме не було визначено охоронний статус 88 об'єктів, всупереч вимогам Директиви [6].

Зазначене рішення є важливим з точки зору ролі Суду ЄС у встановленні порушень зобов'язань державою-членом Союзу та їх наслідків. Як зазначається, Україна є країною-кандидатом на вступ до ЄС з червня 2022 року, а отже, для перспективи вступу та подальшої ролі України як держави-члена Союзу важливим є дотримання взятих зобов'язань, у тому числі щодо регулювання охорони та збереження навколишнього середовища та адаптації національного законодавства у цій сфері.

Таким чином, робота над впровадженням екологічних стандартів ЄС триває. Хоча варто відзначити певні недоліки в роботі над імплементацією роботи та наявність ряду заходів, які залишаються чинними на сьогодні в рамках Угоди про асоціацію з ЄС, наша держава провела плідну роботу щодо імплементації нормативних вимог актів ЄС у сфері охорони та збереження навколишнього середовища, що сприяє загальній позитивній динаміці на шляху до якнайшвидшого набуття Україною статусу повноправного члена Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Договір; Європейський Союз від 07.02.1992. *База даних*

"Законодавство України". Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_b06.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншої сторони: Угода; України від 27.06.2014. *База "Законодавство України". Верховна Рада України . URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011.*

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншої сторони (Додатки): Угода; України від 27.06.2014. *База даних "Законодавство України". Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_a11.*

4. Європейський суд. Звіти. 2023. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-116/22>.

* * * * *

ДЕЙНЕКО АНЮТА ВОЛОДИМИРІВНА,
студентка 4-го курсу Навчально-наукового інституту
економіки і права Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького;
науковий керівник: ЛАНДІНА А.В., доцент кафедри
державно-правових дисциплін Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького, канд. юрид.наук, доцент

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ПРОЦЕС ЗАСТОСУВАННЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УКРАЇНІ

Зародження інтеграційних процесів України до Європейського Союзу (далі – ЄС) почало прослідковуватися ще в 1991 р., тобто відразу після набуття державою незалежності. Водночас вперше на законодавчому рівні намір розбудовувати співробітництво з європейськими міждержавними структурами з метою економічного та політико-правового зближення було закріплено в 1993 р. у постанові Верховної Ради «Про Основні напрями зовнішньої політики». Поступово Україна все більше підтверджувала свій європейський курс, що також передбачено на рівні Конституції [1], і на сьогоднішній день, починаючи від 23 червня 2022 р., вона є кандидатом на членство в ЄС. Такі процеси є фактором до значного посилення впровадження та

застосування європейських правових норм у національній правовій системі.

Вагомим показником та результатом діяльності представників держави став вступ України в 1995 р. до Ради Європи. Як передбачено Статутом Ради Європи 1949 р., ратифікованим в Україні 31 жовтня 1995 р., захист та збереження і здійснення прав людини і основоположних свобод є пріоритетною галуззю для досягнення її мети. Набуття членства у загальноєвропейській організації доводить демократичний вибір України, її спрямованість на захист прав людини і зміцнення демократичних інститутів. З огляду на це, з'ясування питання забезпечення прав і свобод людини та їх захисту в разі порушення можливе шляхом аналізу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – Конвенція) [2] – провідного документа у сфері прав людини, прийнятого в рамках Ради Європи. В Україні Конвенцію було ратифіковано 17 липня 1997 р. і від цього дня вона стала частиною національного законодавства, а тому підлягає обов'язковому застосуванню, у тому числі під час діяльності судових та правоохоронних органів.

Переходячи до розгляду питання імплементації європейських стандартів у процес застосування тримання під вартою в Україні, слід наголосити на загальних положеннях національного законодавства, які регламентують цей запобіжний захід і спрямовані на неприпустимість протиправного позбавлення свободи та особистої недоторканності особи у зв'язку з його застосуванням.

Згідно положенням ч.ч.1 та 2 ст.29 Конституції України, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Конституційний Суд України (далі – КСУ) зазначає, що застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою як обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має бути домірним і не порушувати визначені у Конституції України посилені гарантії захисту від свавільного втручання у разі застосування до особи цього запобіжного заходу, які полягають у тому, що нікого не можна тримати під вартою «інакше як за вмотивованим рішенням суду» і «тільки на підставі та в порядку, встановлених законом»; таке законодавче унормування має сприяти досягненню мети кримінального провадження й захисту відповідних публічних інтересів, а запобіжний захід у вигляді тримання під вартою має бути застосований, якщо досягти цієї мети та забезпечити такий

захист не можна в інший спосіб, менш обтяжливий для конституційного права на свободу та особисту недоторканність [3].

Керуючись нормами Конституції України та рішеннями КСУ, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) встановлює, що тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст.177 цього Кодексу, крім випадків, передбачених ч.6 та 8 ст.176 цього Кодексу. Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч.1 цієї статті. Слідчий, прокурор не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених цим Кодексом. Тримання під вартою застосовується: під час досудового розслідування та до початку підготовчого судового засідання – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора шляхом постановлення ухвали. Строк дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою не може перевищувати шістдесяті днів (особливості тримання під вартою в умовах воєнного стану, передбачені розділом IX-1 КПК України). Слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судові рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявність інших правових підстав для позбавлення особи свободи. Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе: 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду; 2) неперевищення граничного строку тримання під вартою; 3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду [4].

Розглянувши вищенаведені приписи національного законодавства, можна стверджувати, що вони відповідають положенню статті 5 уже згаданої нами Конвенції щодо підстав, засад встановлення строків тримання під вартою та прав особи, до якої застосовано цей запобіжний захід. Вказане свідчить про

імплементацию цього міжнародного договору в національне законодавство.

Водночас огляд практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), дає змогу встановити факт низки порушень статті 5 Конвенції з боку України. Так, у справах «Попович проти України» 2021 р. констатовано порушення Конвенції у зв'язку з незаконним триманням під вартою після закінчення строку дії постанови про обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою під час досудового розслідування та ненаведенням судовими органами підстав під час санкціонування подальшого тримання під вартою; нездійсненням національними судами оцінки та ненаведенням належних підстав [5]. Порушення статті 5 Конвенції права встановлено у справі «Авраїмов проти України», зокрема рішення мотивовано тим, що національні суди лише цитували відповідні положення законодавства, пов'язані з триманням під вартою, при цьому не демонструючи, як ці положення законодавства та принципи практики стосувалися конкретних фактів та обставин справи заявника, а також відсутністю ефективного та забезпеченого правовою санкцією права на відшкодування у зв'язку з тримання його під вартою всупереч вимогам статті 5 Конвенції [6]. Іншими показовими справами у цій сфері щодо України на сьогоднішній день є справи: «Шморгунов та інші проти України» 2021 р., «Грубник проти України» 2020 р., «Руслан Яковенко проти України» 2015 р., «Корнейкова проти України» 2012 р., «Харченко проти України» 2011 р., «Молочко проти України» 2012 р., «Ічин та інші проти України» 2010 р., «Слоєв проти України» 2008 р. Контроль і нагляд за виконанням Україною рішень ЄСПЛ, у зв'язку з їх обов'язковим характером, здійснює Комітет Міністрів Ради Європи.

Беручи до уваги рішення ЄСПЛ щодо інших держав, то цікавою є практика у справах «І. С. проти Швейцарії» 2020 р., «Хлаїфія та інші проти Італії» 2016 р., «Моорен проти Німеччини» від 2009 р., «Лавентс проти Австрії» 2002 р., «Амур проти Франції» 1996 р., «Кудла проти Польщі» 1995 р. Наведені справи демонструють найпоширеніші випадки неправомірного втручання в право на свободу та особисту недоторканність (незаконність підстав тримання під вартою, строків його застосування та продовження тощо).

Ці та інші рішення ЄСПЛ є важливими прецедентами та орієнтирами, що підлягають застосуванню в національній правовій системі з огляду на необхідність дотримання засад верховенства права, демократизму та поваги до прав і свобод людини. Імплементация практики ЄСПЛ яскраво проявляється під час постановлення

національними судами ухвал про застосування тримання під вартою. Наприклад, ухвали Чугуївського міського суду Харківської області від 26.03.2025 р. у справі №636/71/24 [7], Корабельного районного суду м. Миколаєва від 25.03.2025 р. у справі №488/894/24 [8], ухвали Соснівського районного суду м. Черкаси від 21.03.2025 р. у справі №712/3519/25 та ін. [9].

Істотну роль у європейському кримінальному процесі нині відіграють Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2), прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи в 2006 р. Цей документ не є юридично обов'язковим, водночас він закріплює правила та засади поведінки з особами, позбавленими волі, які мають застосовуватися в установах виконання покарань. Це, зокрема, необхідність дотримання їхніх прав; збереження цими особами усіх прав, яких вони не були законно позбавлені за рішенням суду; обмеження прав повинно бути мінімально необхідним та відповідати обґрунтованій меті, з якої вони накладалися та ін. [10]. Будучи членом Ради Європи, Україна зобов'язується дотримуватися Рекомендації № R (2006)2 та впроваджувати її у власну пенітенціарну систему. Зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р., схвалено Стратегію реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року з метою відповідності стандартам Ради Європи. Ця стратегія включає заходи щодо поліпшення умов утримання під вартою і забезпечення прав осіб, позбавлених волі. Зокрема, передбачено вдосконалення матеріально-технічної бази установ і підвищення рівня професіоналізму персоналу, а також запровадження механізмів моніторингу і контролю за умовами утримання під вартою.

Отже, імплементація європейських стандартів у процес застосування тримання під вартою в Україні є важливим етапом на шляху інтеграції держави до європейської правової спільноти. Україна, як кандидат на членство в ЄС та член Ради Європи, повинна забезпечити відповідність своєї правової системи міжнародним стандартам, що стосуються прав людини. Аналіз положень Конституції України та КПК України свідчить про прогрес у сфері захисту прав людини під час тримання під вартою. Однак попри законодавчі положення, існують проблеми з дотриманням цих стандартів на практиці, про що свідчать рішення ЄСПЛ, які встановлюють порушення статті 5 Конвенції, що стосуються незаконного або надмірного тримання під вартою, а також недостатньо обґрунтованих рішень судів щодо цього запобіжного заходу. Тому маємо сказати, що з метою забезпечення неухильного дотримання та ефективного захисту прав осіб, до яких застосовується тримання під

вартою існує суттєва потреба в подальшому вдосконаленні національного законодавства та фактичної діяльності судових та правоохоронних органів з урахуванням правових актів органів ЄС, зокрема практики ЄСПЛ, конвенцій та рекомендацій Ради Європи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.03.2025).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення: 26.03.2025).
3. Рішення Конституційного Суду України у справі № 3-111/2023 (207/23, 315/23) від 19 червня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-24#Text> (дата звернення: 26.03.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №3902-IX р. Дата оновлення: 26.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n43> (дата звернення: 26.03.2025).
5. Рішення ЄСПЛ у справі «Попович проти України» від 22 квітня 2021 р. за заявою № 44704/11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g64#Text (Дата звернення: 27.03.2025).
6. Рішення ЄСПЛ у справі «Авраїмов проти України» від 25 березня 2021 р. за заявою № 71818/17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f72#Text (Дата звернення: 27.03.2025).
7. Ухвала Чугуївського міського суду Харківської області від 26 березня 2025 р., судова справа №636/71/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126119681> (Дата звернення: 28.03.2025).
8. Ухвала Корабельного районного суду м. Миколаєва від 25 березня 2025 р., судова справа №488/894/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126089232> (Дата звернення: 27.03.2025).
9. Ухвала Соснівського районного суду м. Черкаси від 21 березня 2025 р., судова справа №712/3519/25. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/126089232> (Дата звернення: 27.03.2025).

10. Європейські пенітенціарні правила (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць) від 11.01.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (Дата звернення: 27.03.2025).

* * * * *

ДИКА ОЛЕНА СЕРГІЙВНА,
доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та
адміністрування Державного університету
«Житомирська політехніка» канд. екон. наук, доцент;
ТРОСТЕНЮК ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА,
доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та
адміністрування Державного університету
«Житомирська політехніка», доктор філософії, доцент;
ЯХИМОВИЧ ЄЛИЗАВЕТА МЕЧИСЛАВІВНА,
студентка 1-го курсу, спеціальності 081 «Право» факультету
національної безпеки, права та міжнародних відносин
Державного університету «Житомирська політехніка»

РОЛЬ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС У ГАРМОНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ НОРМ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Актуальність даної теми дослідження значною мірою залежить від поточного процесу євроінтеграції України та її прагнення стати повноправним членом Європейського Союзу. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС стало важливим етапом у реформуванні правової системи України та її інтеграції в європейське правове поле. Угода не тільки відкриває нові економічні та політичні можливості для України, а й передбачає значну гармонізацію публічно-правових норм у законодавчому та інституційному полі.

Важливість Угоди про асоціацію полягає в тому, що вона встановлює правові та інституційні механізми співпраці між Україною та ЄС, охоплюючи багато ключових сфер, таких як правосуддя, безпека, права людини, антикорупційна політика та управління. Це створює сприятливі умови для реформування публічно-правових норм, приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів, забезпечення верховенства права.

Метою цього дослідження є аналіз впливу Угоди про асоціацію на публічно-правову сферу в Україні, зокрема на гармонізацію національних правових норм із правом ЄС. Важливими завданнями цієї роботи є визначення основного напрямку координації, вивчення механізму контролю за виконанням угоди, вивчення проблем і викликів, які виникають у процесі реалізації.

Підписання та ратифікація довгоочікуваної Угоди про асоціацію між Україною та країнами-членами ЄС, а також участь України як країни-учасниці, безумовно, супроводжуватимуться значними змінами в національному законодавстві. Лише шляхом наближення джерел внутрішнього права до правових принципів і стандартів, що діють у рамках Європейського інтеграційного союзу, Україна може забезпечити ефективну співпрацю та взаємодію з ЄС та поступове входження в європейський політико-економічний та правовий простір. Реалізація конкретних заходів у цьому напрямку вимагає ретельного та поглибленого вивчення принципів права ЄС з метою пошуку шляхів адаптації внутрішньої правової бази до цих фундаментальних ідей.

Принципи права Європейського Союзу зафіксовані в установчих договорах, а також у рішеннях Європейського Суду. Саме останньому належить вирішальна роль у розробці детальної класифікації принципів права ЄС. Суд сформулював і закріпив у своїх рішеннях систему основних початків, на якій повинна функціонувати й розвиватися правова система ЄС – принципи права Європейського Співтовариства [1, с. 9].

Питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу постало перед нашою державою після підписання 14 червня 1994 року Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (УПС). Невдовзі після того, як 1998 року ця рамкова угода набрала чинності, Україна почала створювати інституційний механізм адаптації та формувати нормативно-правову базу для послідовної та ефективної реалізації цього важливого вектора правової реформи [1, с.10].

Україна розробила стратегічне бачення, створила інституційні структури та законодавчу базу для приведення свого законодавства у відповідність до стандартів ЄС. Важливими інструментами в цьому процесі є національний план адаптації законодавства України до законодавства ЄС та відповідний графічний план визначення пріоритетних напрямів адаптації. У плані визначено основні завдання,

терміни виконання, інституційні механізми, фінансове, кадрове та інформаційне забезпечення.

Підписавши Угоду про асоціацію та орієнтуючись на вступ до Європейського Союзу, Україна ініціювала процес адаптації свого законодавства до європейських стандартів, зокрема в частині конституційного права:

- Проект Закону України про внесення змін до Закону України «Про імміграцію» – на відповідність статті 16 «Співробітництво у сфері міграції, притулку та управління кордонами» розділу III «Юстиція, Свобода та Безпека» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони;

- Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України – на відповідність Угоді про асоціацію, Розділ III «Юстиція, Свобода та Безпека» (зміцнення політико-безпекової конвергенції та ефективності; дієвість демократичних інституцій, верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод тощо) (ст. 4, 6, 7; 14, 22, 23);

- Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду – на відповідність Конвенції про угоди про вибір суду від 30. 06. 2005 р., статті 14 «Верховенство права та повага до прав людини і основоположних свобод» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [2, с. 27].

Інтеграційні процеси з ЄС мають структурований і бюрократизований характер, що, попри видиму складність, є важливим для досягнення стратегічних цілей. Задля цього створюються тематичні робочі групи, які забезпечують виконання євроінтеграційних законопроектів. Серед викликів виділяють високі вимоги ЄС до адаптації законодавства, необхідність детального аналізу та усунення недоліків, що виникають у процесі реалізації реформ. Пріоритетним завданням залишається забезпечення відповідності національних норм до вимог ЄС на ранніх етапах переговорів, що є запорукою успішної інтеграції [3].

Міжнародно-правові аспекти інтеграції України до Європейського Союзу включають ряд ключових моментів, які охоплюють зобов'язання та виклики, пов'язані з процесом наближення до стандартів і політик ЄС. Серед них важливе місце займає

гармонізація українського законодавства з нормативно-правовою базою ЄС, захист прав людини та основоположних свобод, а також реформування економічних і секторальних політик.

Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу (ЄС) є необхідною умовою для інтеграції країни до спільноти європейських держав. Цей процес передбачає комплексну адаптацію національних нормативно-правових актів, що включає кілька ключових етапів, серед яких оцінка відповідності чинного законодавства, розробка нових нормативних актів, їх імплементація та моніторинг виконання. Проте ефективна гармонізація є складним завданням, яке вимагає систематичного підходу, ретельного планування та моніторингу [4, с.119-120].

Інтеграція України до ЄС передбачає проведення широкомасштабних економічних і галузевих реформ, спрямованих на приведення національної економіки у відповідність до стандартів і вимог ЄС. У сфері земельної політики необхідно адаптувати законодавство України до спільної земельної політики ЄС, що передбачає реформування земельних відносин, надання субсидій фермерам та впровадження стандартів якості продукції відповідно до норм ЄС. З боку промисловості основними завданнями є оновлення виробничих потужностей, розвиток інновацій, зниження споживання енергії та покращення екологічних стандартів. Цифровізація вимагає інтеграції сучасних цифрових технологій у всі сфери економіки, адаптації законодавства до європейських норм, розвитку цифрової комунікаційної інфраструктури та підтримки сектору інформаційних технологій. Реформи в транспортному секторі охоплюють модернізацію інфраструктури, забезпечення безпеки дорожнього руху та інтеграцію з європейськими транспортними мережами. Податкова та митна політика потребує запровадження прозорих та ефективних податкових механізмів, боротьби з ухиленням від сплати податків, вдосконалення митних процедур та адаптації до європейських стандартів. Ці реформи не лише сприятимуть економічному зростанню та залученню інвестицій, а й покращать якість життя громадян та зміцнять інституційні основи країни.

Дослідження показують, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС є ключовим інструментом трансформації національних правових систем. Це не лише спільний документ, а й каталізатор реформ у публічній та правовій сферах.

Після підписання угоди в Україні створено комплексний механізм адаптації законодавства до законодавства ЄС, який включає стратегічне планування, формування інституційних структур та

реалізацію національного плану адаптації. Процес координації охоплює різні сфери – імміграційну політику, національну безпеку, системи правосуддя та захист прав людини. Інтеграційний процес мав структурований характер, що забезпечувало досягнення стратегічних цілей, незважаючи на певну бюрократію. Міжнародно-правовий аспект інтеграції передбачає не лише гармонізацію законодавства, а й проведення широкомасштабних економічних та галузевих реформ.

Тому успішне виконання завдань, визначених Угодою про асоціацію, є необхідною умовою для подальшої інтеграції України в європейський правовий простір та її повноправного членства в ЄС.

Список використаних джерел:

1. Михайлова Ю.В. Правова природа ЄС: Вплив на Українську правову систему. Миколаїв: 2021. С.15 URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1636/1/%d0%9c%d0%b8%d1%85%d0%b0%d0%b9%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%b0%20%d0%ae%d0%bb%d1%96%d1%8f%20%d0%92%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b4%d0%b8%d0%bc%d0%b8%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b0.pdf>
2. Щербаняк О. Адаптація конституційного законодавства до права Європейського Союзу. Чернівці: 2022. С.25-28. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/shcherbanyuk_o._adaptaciya_konstytucijnogo_zakonodavstva_ukrayiny_do_prava_yevropeyskogo_soyuzu_2022.pdf
3. Боренков А. Про готовність України на шляху до ЄС. BDO. 2024. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/news-2/2024/on-ukraines-readiness-to-join-the-eu>
4. Будяченко О.М. Міжнародно-правові аспекти інтеграції України до Європейського Союзу. *Соціальний розвиток: економіко-правові проблеми*. 2025. № 1. С.115-122. URL: <https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel/article/view/50/44>

* * * * *

ДОНЧАК ЛЕСЯ ГРИГОРІВНА,
доцент кафедри економіки, обліку та оподаткування,
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету, канд.еко.наук;
ШКВАРУК ДІНА ГРИГОРІВНА,
викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Вінницького навчально-наукового інституту економіки
Західноукраїнського національного університету

ПРАВОВА ПІДТРИМКА ЕКОЛОГІЧНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ ТА МАРКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК

Правовий механізм екологічної сертифікації в аграрному секторі України є складною багаторівневою системою, яка передбачає нормативне регулювання усіх етапів – від встановлення критеріїв екологічності до маркування продукції та державного контролю. Його фундаментальною основою є Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» №2496-VIII від 10.07.2018 р., який визначає правові засади органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, нормативні орієнтири функціонування відповідного ринку, механізми державного регулювання у цій сфері, а також повноваження органів виконавчої влади та правові підстави діяльності суб'єктів органічного виробництва згідно з пріоритетами державної політики [1].

Водночас діють численні підзаконні нормативно-правові акти, серед яких:

1) Постанова Кабінету Міністрів України №1032 від 23.10.2019 р. «Про затвердження Порядку ведення Реєстру операторів органічного виробництва»;

2) Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1032;

3) Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів.

Правове забезпечення екологічної сертифікації виконує комплекс функцій:

– регуляторна функція реалізується через правове встановлення чітких стандартів виробництва та критеріїв

відповідності. Ці норми визначають допустимі методи обробітку ґрунту, заборону синтетичних добрив, регламентацію використання насіння та ветеринарних препаратів;

- контрольна функція передбачає здійснення нагляду за діяльністю операторів органічного ринку. Такі повноваження здійснює Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, а також акредитовані органи сертифікації, що проходять відповідну перевірку відповідно до ISO/IEC 17065;

- стимулююча функція реалізується через нормативно передбачену підтримку товаровиробників, зокрема – через бюджетне фінансування переходу на органічне виробництво, участь у програмах розвитку сільських територій, дорадчі служби;

- інформаційна функція спрямована на забезпечення споживача достовірною інформацією про екологічні характеристики продукції. Це відображається у праві виробника використовувати національний знак органічної відповідності, а також бути включеним до єдиного державного реєстру операторів органічного ринку.

В українській системі стандартизації екологічне маркування класифікується згідно з положеннями стандартів серії ДСТУ ISO 14020, які відповідають міжнародним нормативам ISO та запроваджені як національні аналоги. У межах цих нормативних положень здійснено поділ екологічного маркування на два основні типи, що застосовуються з урахуванням специфіки їх призначення та механізму підтвердження екологічних характеристик продукції:

- 1) тип II – представляє собою самодекларацію виробника щодо певних екологічних характеристик продукції, які можуть бути важливими під час її використання, обслуговування, ремонту або утилізації, без необхідності незалежної сертифікації третьою стороною. Згідно з вимогами ДСТУ ISO 14021:2016, таке маркування містить стандартизовані фрази, що інформують споживача, зокрема: «придатний для компостування», «здатний до розкладання», «розбірна конструкція», «придатний для повторного перероблення», «зменшене енергоспоживання» та інші. У стандарті також передбачено методи обґрунтування заяв та застереження щодо уникнення введення споживача в оману;

- 3) тип I – відповідно до ДСТУ ISO 14024:2002 «Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи», засвідчує екологічну перевагу продукції або послуг з огляду на їхній вплив на навколишнє середовище та здоров'я людини протягом усього життєвого циклу. Такий тип маркування базується на встановлених для кожної категорії продукції або послуг екологічних

критеріях і вважається більш достовірним, оскільки право його використання надається незалежною третьою стороною – органом з екологічного маркування – на підставі проведеної оцінки відповідності [2].

На макроекономічному рівні, правова підтримка сертифікації сприяє розвитку національного економіко-екологічного потенціалу, шляхом:

1) підвищення конкурентоспроможності продукції через створення доданої вартості, орієнтацію на споживача з високими стандартами якості;

2) активізації інноваційного розвитку виробництва, включаючи біотехнології, агроекологічні практики, точне землеробство;

3) консервації ресурсної бази регіонів, через нормативно зафіксовані заборони на екодеструктивні технології.

На мезорівні, екологічна сертифікація стимулює інституційну інтеграцію між аграрними кооперативами, дорадчими службами, громадськими екологічними організаціями та органами місцевого самоврядування, що формує синергію в розвитку агроекологічного середовища регіону.

Водночас вітчизняне законодавство потребує гармонізації з *acquis communautaire* Європейського Союзу, зокрема у таких напрямках:

– забезпечення технічної відповідності стандартам ЄС, зокрема – Regulation (EU) 2018/848;

– розвиток системи акредитації органів сертифікації згідно з ISO/IEC 17065;

– створення публічних реєстрів сертифікованої продукції, доступних споживачу;

– інтеграція до спільної аграрної політики ЄС (CAP) через інституційну підтримку малих і середніх виробників.

У цьому контексті важливо підкреслити, що екологічна сертифікація виступає не лише техніко-правовим механізмом, а й індикатором загального рівня розвитку агроекологічної політики держави. Вона відображає здатність національної інституційної системи забезпечувати належну екологічну відповідальність у виробничій практиці та створювати сприятливе середовище для формування ринку якісної, безпечної й ресурсозберігаючої продукції. Це, своєю чергою, сприяє модернізації аграрного сектору в напрямі переходу від традиційних технологій до екологічно орієнтованих інноваційних моделей.

Крім того, ефективна правова підтримка екологічної

сертифікації створює потенціал для розширення участі України у глобальних ринках органічної продукції. Враховуючи сучасні тенденції до "озеленення" споживчого попиту та акцент на сталий розвиток у міжнародній торгівлі, наявність належно функціонуючої системи екологічного маркування стає не лише внутрішнім чинником регіонального розвитку, а й зовнішнім показником відповідності міжнародним екологічним стандартам.

Разом із тим, впровадження правових інструментів підтримки екологічної сертифікації повинно супроводжуватися розвитком механізмів соціального партнерства, екологічної просвіти та підвищення рівня правової культури товаровиробників. Саме інституціоналізація знань, умінь і правових компетенцій на рівні суб'єктів господарювання забезпечує сталу реалізацію норм законодавства у практичному вимірі.

Таким чином, правовий механізм екологічної сертифікації та маркування сільськогосподарської продукції виконує стратегічну роль не лише як інструмент контролю, а як каталізатор соціально-економічної трансформації аграрного сектору в напрямі екологізації, конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні ринки з високими стандартами якості. Його розвиток є необхідною умовою розкриття економіко-екологічного потенціалу регіонів і посилення ролі України як виробника екологічно відповідальної аграрної продукції на міжнародній арені.

Правове забезпечення екологічної сертифікації та маркування сільськогосподарської продукції є вагомим інструментом реалізації агроекологічної політики та активізації економіко-екологічного потенціалу АПК. Формування чіткої, прозорої та гармонізованої нормативно-правової бази у цій сфері сприяє посиленню конкурентоспроможності продукції, розширенню ринків збуту, підвищенню екологічної культури виробників і споживачів, а також забезпеченню сталого розвитку регіонів. У цьому контексті необхідно посилити роль держави як регулятора та гаранта дотримання екологічних стандартів, а також створити інституційні умови для практичної реалізації правових норм сертифікації на всіх рівнях функціонування АПК.

Список використаних джерел:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 10 липня 2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>
2. Офіційний сайт Міністерство захисту довкілля та природних

ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/biznesu/ekologichne-markuvannya/dva-osnovnyh-typy-ekologichnogo-markuvannya/>

3. Kotvytska N., Bohdaniuk I., Kukhar, O. Key aspects and process of formation of the mechanism for ensuring economic security of agricultural enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. Vol. 10. № 1. P. 145-152. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2024-10-1-145-152>

* * * * *

ЗАРІЧНЮК ЮЛІЯ МИКОЛАЇВНА,
студентка 3-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету;
науковий керівник: КОГУТ О.В., доцент кафедри права
Хмельницького національного університету, канд. юрид.наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Адміністративне судочинство є ключовим компонентом правової системи будь-якої демократичної держави, оскільки гарантує захист прав і свобод громадян у їхніх взаєминах з органами державної влади та місцевого самоврядування. В умовах сучасної глобалізації та європейської інтеграції важливого значення набуває відповідність адміністративного судочинства європейським стандартам правосуддя. Стандарти, встановлені в таких міжнародно-правових актах, як Європейська конвенція з прав людини та Хартія основоположних прав Європейського Союзу, відіграють важливу роль у формуванні та вдосконаленні правових систем як держав-членів ЄС, так і інших країн Європи. Вплив цих стандартів помітно сприяє гармонізації національного законодавства з європейськими принципами правосуддя [1; 2].

В умовах сьогодення українське суспільство висловлює очікування щодо економічного зростання та суспільно-політичного розвитку держави, вимагає реформування багатьох сфер суспільного життя та прагне, щоб Україна відповідала європейським стандартам не лише географічно, а й за рівнем життя громадян і принципами функціонування державних інституцій [3, с.9]

Слід підкреслити, що європейські стандарти у сфері правосуддя висувають суворі вимоги до процесуальних механізмів захисту прав людини. Вони охоплюють ключові принципи, зокрема незалежність судової влади, право на неупереджене та об'єктивне судові слухання, гарантований доступ до суду та належне виконання судових рішень. Основна мета цих норм – забезпечення рівноправності всіх учасників судового процесу, недопущення упередженості чи дискримінації, а також створення максимально прозорого й прогнозованого судового середовища. Інтеграція таких стандартів у національне право сприяє зростанню громадської довіри до судів і зміцненню верховенства права.

У процесі європейської інтеграції України особливого значення набуває питання модернізації адміністративного судочинства. Дотримання європейських стандартів у сфері правосуддя розглядається як одна з основних передумов для успішного просування країни до членства в ЄС, а також для забезпечення належного рівня правового захисту громадян [4, с.83-93].

Адміністративне судочинство повинно гарантувати об'єктивний, справедливий і своєчасний розгляд справ, які стосуються прав та законних інтересів громадян. Воно також має забезпечувати реальний доступ до суду та надійний захист від незаконних рішень чи дій з боку органів державної влади [5, с.134-137].

Як суверенна держава та суб'єкт міжнародного права, Україна зобов'язана дотримуватися загальновизнаних міжнародних стандартів у сфері правосуддя. Це включає забезпечення кожній особі права на вільний і ефективний доступ до судового захисту, що є фундаментальним елементом демократичного суспільства [3, с.9].

Постійні зусилля української держави щодо реформування судочинства та вдосконалення національного законодавства, особливо в адміністративно-процесуальній сфері, суттєво впливають на розвиток системи правосуддя. Таке оновлення судочинства спрямоване на підвищення ефективності роботи судів, посилення їхньої незалежності та приведення судової практики у відповідність до міжнародних стандартів [6, с.102-103].

В умовах євроінтеграційних прагнень України та необхідності гармонізації національного законодавства з міжнародними й європейськими стандартами, роль адміністративного судочинства набуває ще більшої актуальності та значущості [4, с.83-93].

Імплементация міжнародних стандартів в адміністративне судочинство є ключовим елементом судової реформи в Україні. Така реформа спрямована на підвищення якості правосуддя, забезпечення

доступу громадян до справедливого суду, зміцнення правової системи та інтеграцію в європейське правове середовище [7, с.145].

Інтеграція міжнародних принципів передбачає незалежність суддів, прозорість процесів і гарантії доступу до правосуддя. Це сприяє ефективності судочинства, прискоренню розгляду справ, зменшенню навантаження на суди. Загалом, реформа адміністративного судочинства є важливою умовою розвитку правової держави та зростання довіри до судової системи [7, с.145].

Гармонізація національного законодавства є необхідним етапом у розвитку України. У цьому контексті вивчення та застосування досвіду Європейського Співтовариства розглядається як важливий крок до створення власних, гарантованих стандартів адміністративного судочинства. Завершення судової реформи та формування незалежного суддівського корпусу сприятимуть становленню єдиного правового простору між Україною та ЄС. Це особливо актуально в межах реалізації Угоди про асоціацію з ЄС, яка передбачає співпрацю в галузі юстиції, свободи та безпеки. Основна мета — зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, забезпечення незалежності та неупередженості суді [8, с.105].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачає не лише політичну та економічну співпрацю, а й зобов'язує Україну реформувати систему правосуддя відповідно до європейських стандартів. У рамках євроінтеграції, ЄС виступає ключовим орієнтиром для оновлення українського законодавства. Європейський курс розвитку вимагає побудови нормативної бази на принципах верховенства права, а також трансформації усіх гілок влади з метою належного захисту прав людини та забезпечення ефективного правосуддя [3, с.12].

Безперечно, у процесі гармонізації українського законодавства в сфері адміністративного судочинства з європейськими та міжнародними стандартами важливо звернути увагу на те, що Кодекс адміністративного судочинства України закріплює основоположні принципи цієї галузі. Вони відображають поступальний характер реформ і підкреслюють орієнтацію України на європейські демократичні цінності [9].

Серед ключових засад: верховенство права, рівність учасників процесу, гласність і відкритість судових засідань, змагальність сторін, обов'язковість судових рішень, право на апеляцію та касацію, розумні строки розгляду справ, заборона зловживання процесуальними правами, а також право на відшкодування судових витрат. Усі ці принципи підтверджують прагнення України досягти високих

стандартів правосуддя та стати повноцінним учасником міжнародної правової спільноти [9].

Підсумовуючи зазначене слід підкреслити, що впровадження європейських та міжнародних стандартів у сфері адміністративного судочинства вимагає цілісного й послідовного підходу, адже всі відповідні елементи взаємопов'язані між собою. Системна модернізація цієї сфери не лише сприятиме зміцненню принципу верховенства права в Україні, але й стане важливим кроком на шляху до повноцінної інтеграції держави в європейський правовий простір.

Адміністративне судочинство в Україні відіграє визначальну роль у забезпеченні верховенства права та захисті прав громадян у взаєминах із публічною адміністрацією. Його розвиток у контексті міжнародних і європейських стандартів є важливим кроком на шляху до інтеграції у правовий простір ЄС.

Україна вже досягла значного прогресу, зокрема в частині зміцнення незалежності суддів та впровадження європейських принципів правосуддя. Проте залишаються актуальними питання забезпечення реальної незалежності судової влади, ефективного виконання судових рішень і запровадження альтернативних способів вирішення спорів. Подолання цих викликів сприятиме підвищенню довіри до судової системи, захисту прав людини та утвердженню України як правової європейської держави.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Хартія основних прав Європейського Союзу: Хартія Європейського Союзу від 07.12.2000 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU00303>
3. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с.
4. Крусян Р. Правова держава в контексті європейської інтеграції: забезпечення прав людини та основних свобод. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 4(32). С. 83–93.
5. Сухарко А. Порядок формування вищої ради правосуддя. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. С. 134–137.
6. Бортник Н.П., Ільчишин Н.В., Сковчилюк-Павлів О.В. Суб'єкти у правовідносинах адміністративного судочинства. *Право. UA*. 2020. № 3. С. 102–106

7. Білих І.В. Імплементація міжнародних стандартів в адміністративне судочинство України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 144-150.

8. Юрков Е.О. Європейські стандарти адміністративного судочинства як передумова повноцінного функціонування судової системи України. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2023. № 3 (81). С. 105-110.

9. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

* * * * *

ЗБОРІВСЬКИЙ ЮРІЙ-АНТОНІЙ ЯРОСЛАВОВИЧ,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка,
доктор філософії з галузі знань «Право»

ПРАВОВА ПРИРОДА ІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ ПРИ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

В умовах оновлення законодавства у сфері трансплантації актуальним є з'ясування правової природи інформованої згоди як необхідної передумови здійснення трансплантації анатомічних матеріалів людини. Інформована згода при трансплантації органів та інших анатомічних матеріалів розглядається не лише як медико-етичний стандарт, але й як правова категорія, що відображає реалізацію особистих немайнових прав людини в сфері охорони здоров'я.

В законодавстві України закріплено, що будь-яке медичне втручання здійснюється за умови отримання добровільної згоди пацієнта, наданої після належного інформування. Ця вимога відповідає загальновизнаному принципу міжнародного права в галузі біомедицини: згідно з Конвенцією про права людини та біомедицину (Конвенція Ов'єдо) будь-яке втручання у сферу здоров'я людини може здійснюватися лише після отримання вільної та усвідомленої згоди відповідної особи (ст. 5) [2]. Інформована згода – це волевиявлення пацієнта (або його законного представника) на медичне втручання, сформоване на основі повної, об'єктивної і зрозуміло поданої інформації про мету, характер, методи втручання, можливі ризики та наслідки. Така згода надається у письмовій формі, підписується

пацієнтом (донором) і лікарем та засвідчує, що особа усвідомила всю значущу інформацію і добровільно погоджується на проведення медичної процедури. Законодавство України встановлює спеціальні вимоги до форми інформованої згоди при трансплантації. Зокрема, така згода повинна бути письмовою та ґрунтуватися на наданні повної і достовірної інформації про можливі наслідки для здоров'я донора чи реципієнта. Недотримання цього обов'язку може мати правові наслідки – від визнання договору про надання медичних послуг недійсним до притягнення медиків до відповідальності.

Правова природа інформованої згоди тісно пов'язана з реалізацією особистих немайнових прав, передбачених цивільним законодавством України. Пацієнт (реципієнт) здійснює своє конституційне право на охорону здоров'я та медичну допомогу шляхом свободи вибору щодо медичного втручання, у тому числі шляхом надання або ненадання згоди на трансплантацію. Це кореспондує положенням статті 284 Цивільного кодексу України, яка гарантує фізичній особі право на медичну допомогу, та статті 285 про право на достовірну інформацію про стан свого здоров'я. Отже, право пацієнта на інформацію про стан здоров'я є передумовою усвідомленості його згоди на трансплантацію. Закон вимагає, щоб інформація надавалася у доступній формі з урахуванням фізичного і психічного стану пацієнта, містила відомості про мету, процедуру, альтернативи та ризики операції. Особа, що дала згоду, повинна повністю розуміти зміст цієї інформації і тільки за таких умов рішення вважається інформованим.

Особливістю трансплантаційних правовідносин є те, що вони стосуються двох суб'єктів – донора і реципієнта, кожен з яких наділений особистими немайновими правами, пов'язаними з трансплантацією. Донор здійснює своє особисте немайнове право на донорство органів, а реципієнт – право на життя і на медичну допомогу, і обидва ці права реалізуються через надання відповідної згоди [4, с.132]. Правова природа інформованої згоди при цьому полягає в тому, що вона виступає юридично значущим актом, який опосередковує волевиявлення особи на проведення трансплантації. Фактично інформована згода є різновидом одностороннього правочину – дією особи, спрямованою на виникнення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків у сфері надання медичної допомоги. Згода донора на вилучення у нього анатомічного матеріалу для пересадки – це односторонній правочин, який підтверджує реалізацію особистого немайнового права на донорство. Відповідно, згода реципієнта на імплантацію органу – це реалізація його права на

медичну допомогу. Важливо, що такі дії є саме волевиявленнями фізичних осіб і не утворюють між донором та реципієнтом зобов'язального правовідношення. Згода донора не породжує обов'язку перед конкретним реципієнтом, а лише надає дозвіл на вилучення органу, і навпаки, згода реципієнта не зобов'язує донора віддати йому орган. Таким чином, інформована згода учасників трансплантації є юридично автономною і передбачає, що кожен з них здійснює своє право добровільно і незалежно, на підставі власного волевиявлення. Дане положення узгоджується з принципом невідчужуваності особистих немайнових прав. Відтак, рішення про донорство або згоду на медичне втручання належить виключно самій фізичній особі і не може бути передано чи делеговано іншому суб'єкту.

Інформована згода є необхідною юридичною умовою законності трансплантації і одночасно виступає правовою формою, через яку здійснюються відносини між пацієнтом (донором або реципієнтом) та медичним закладом. З точки зору цивільного права, відносини між пацієнтом і закладом охорони здоров'я можуть оформлюватися договором про надання медичних послуг. Однак сам факт згоди пацієнта на операцію не є договором, а передумовою укладення та належного виконання такого договору. Інформована згода є правочином, який уможливує здійснення медичного втручання з боку медичного закладу. У випадку порушення вимог щодо отримання згоди, договір про проведення трансплантації або окремі юридичні факти, що лежать в основі трансплантації, можуть бути визнані недійсними чи неправомірними. Наприклад, якщо операцію здійснено без добровільної згоди пацієнта, це розцінюється як протиправне посягання на його особисту недоторканність та може спричинити відповідальність лікаря за законом. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» 2018 року передбачає, що вилучення органів у померлої особи допускається лише за наявності її згоди за життя або дозволу близьких родичів, визначених законом. Таким чином, щодо посмертного донорства діє вимога правомірної згоди: якщо за життя особа не дала згоду на донорство і не відмовилася від нього, рішення приймають найближчі родичі після смерті донора [1]. У будь-якому випадку відсутність належно вираженої згоди унеможливує проведення трансплантації.

Правове регулювання трансплантації в Європейському Союзі ґрунтується на визнанні пріоритету добровільної та інформованої згоди як елемента захисту прав людини. Стаття 3 Хартії основних прав

Європейського Союзу проголошує обов'язковість добровільної та свідомої згоди у сфері медицини. В законодавстві ЄС імперативи щодо згоди закріплено, зокрема, у Директиві 2010/53/EU про стандарти якості та безпеки органів для трансплантації, де йдеться про те, що держави-члени повинні забезпечити аби вилучення органів відбувалося лише за умови отримання добровільної згоди донора або законного дозволу (у разі посмертного донорства). [3] Більшість країн Європи запровадили механізм презумпції згоди, за якого згода донора на посмертне донорство презюмується, якщо він за життя не висловив незгоди. Інші країни дотримуються принципу презумпції незгоди (наприклад, Німеччина, Україна), коли кожен донор має підтвердити свою згоду за життя. Незалежно від обраної моделі, європейські стандарти вимагають, щоб процедура отримання згоди забезпечувала реальне волевиявлення особи та повагу до її гідності. Гармонізація українського законодавства з європейським правом у сфері трансплантації передбачає не лише адаптацію технічних стандартів, але й утвердження високого рівня захисту особистих прав, зокрема, через забезпечення належної процедури отримання інформованої згоди. Подальше вдосконалення правового регулювання має враховувати європейський досвід щодо розвитку ефективних механізмів фіксації згоди (реєстри донорів, посвідчення з позначкою про згоду або незгоду), проводити роз'яснювальну роботу з населенням щодо важливості донорства, а також гарантувати, що жодна трансплантація не буде проведена без чітко вираженої згоди відповідних суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
2. Конвенція про права людини та біомедицину: ETS No.164, Ов'єдо, 04.04.1997. URL: <https://www.coe.int/en/web/human-rights-and-biomedicine/oviedo-convention>
3. Directive 2010/53/EU of the European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on standards of quality and safety of human organs intended for transplantation. URL: <https://www.legislation.gov.uk/eudr/2010/53>
4. Зборівський Ю.-А.Я. Особливості немайнового правовідношення з трансплантації анатомічних матеріалів. *Право UA*. 2023. № 2. С. 130-136.

* * * * *

ЗОЩАК ДАР'Я ЄВГЕНІВНА,
студентка 3-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету;
науковий керівник: КОГУТ О.В., доцент кафедри права
Хмельницького національного університету,
канд. юрид.наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ТА УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Право на доступ до публічної інформації – одна з основ демократичного суспільства, що забезпечує відкритість влади, прозорість управлінських рішень і контроль за діяльністю органів публічної влади. Це право є складовою права на свободу вираження поглядів, закріпленого у статті 10 Європейської конвенції з прав людини та статті 34 Конституції України [1].

Європейська модель ґрунтується на принципі максимального розкриття інформації, тобто вся інформація є публічною, за винятком конкретно визначених обмежень. Основні документи, що регулюють цю сферу, включають Конвенцію Ради Європи про доступ до офіційних документів (Тромськ, 2009) [2] та Європейську хартію про доступ до інформації, підготовлену організацією ARTICLE 19 [3].

Принципи європейського підходу: презумпція відкритості, чіткі законодавчі підстави для обмеження, можливість оскарження відмови та активне оприлюднення інформації органами влади. Український Закон "Про доступ до публічної інформації" від 2011 року [4] закріплює аналогічні підходи: визначає суб'єктів владних повноважень, які мають обов'язок надавати інформацію, права запитувачів, строки надання відповіді (5 робочих днів, або 48 годин у разі загрози життю чи довкіллю), а також перелік винятків – зокрема інформація з обмеженим доступом (державна таємниця, конфіденційна, службова) [4, ст.6-9]. За порушення права на інформацію передбачено адміністративну відповідальність (ст. 212-3 КУпАП).

Європейський підхід базується на презумпції відкритості. Вся інформація, яка створюється або зберігається органами влади, за замовчуванням є відкритою, і лише у виняткових випадках доступ до неї може бути обмежено [2]. Українське законодавство також дотримується цього принципу, що підтверджується статтями Закону [4, ст. 1-2]. Однак, на практиці, на відміну від таких країн як Швеція чи Велика Британія, в Україні відсутня незалежна інституція,

що спеціалізується виключно на контролі за доступом до інформації. У більшості європейських країн діють інформаційні комісари або омбудсмани, які мають повноваження оперативно реагувати на порушення [3].

В Україні контроль здійснюється через Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, однак цей орган має ширше коло функцій і не завжди встигає реагувати на конкретні інформаційні запити [5]. Це знижує ефективність правозахисту в інформаційній сфері.

Також в європейських країнах розвинена практика «проактивного розкриття» – систематичного оприлюднення важливої інформації, зокрема щодо бюджету, рішень, тендерів тощо. В Україні відповідний обов'язок також зафіксовано (ст.15 Закону) [4], а Порядок оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних регулюється постановою КМУ № 835 [6]. Однак, на практиці цей механізм часто ігнорується або виконується формально [5].

Обмеження доступу як в Україні, так і в Європі базуються на принципі «трискладового тесту» (законність, легітимна мета, необхідність у демократичному суспільстві) [3]. Проте в українській реальності обмеження часто застосовуються неправомірно: відомості, які мали би бути відкритими, необґрунтовано визначаються як службові чи конфіденційні [5].

Щодо механізмів оскарження, то у Європі громадяни можуть звертатися до незалежних органів для захисту права на інформацію, що значно ефективніше. В Україні ж оскарження переважно здійснюється через суд – це довго, складно й не завжди дієво [5].

Проблеми реалізації права на доступ до публічної інформації в Україні мають як правовий, так і практичний характер. Однією з ключових перепон є низький рівень культури відкритості серед окремих органів державної влади та місцевого самоврядування. Часто чиновники сприймають запити на інформацію не як інструмент демократії та прозорості, а як загрозу або втручання у внутрішню діяльність установи. Це призводить до того, що запитувачі стикаються з формальними або навіть безпідставними відмовами [5].

Ще однією суттєвою проблемою є відсутність спеціалізованого незалежного органу, на кшталт інформаційного комісара, який би мав повноваження оперативно розглядати скарги, перевіряти діяльність розпорядників інформації та виносити обов'язкові до виконання рішення [7]. Хоча певні контрольні функції покладено на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, його повноваження є ширшими, а ресурси – обмеженими [5].

Крім того, значною перешкодою є недостатнє фінансування ІТ-інфраструктури, необхідної для функціонування систем відкритих даних. Багато органів публічної влади не мають належних технічних ресурсів або кваліфікованого персоналу, щоб вчасно оприлюднювати інформацію в доступному форматі [5], що суттєво ускладнює реалізацію принципу проактивного розкриття.

Усі ці фактори в сукупності свідчать про необхідність не лише нормативного удосконалення системи доступу до інформації, а й її інституційного та технічного посилення.

Отже, Україна зробила значний поступ у наближенні до європейських стандартів у сфері доступу до публічної інформації. Водночас існує потреба у глибшому впровадженні принципів відкритості, прозорості та підзвітності. Гармонізація з європейськими підходами сприятиме зміцненню демократії, прав людини та верховенства права [7].

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів (CETS No. 205). Рада Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/205>
3. ARTICLE 19. The Public's Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation. London, 2006. URL: <https://www.article19.org/resources/publics-right-know-principles-freedom-information-legislation/>
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
5. Аналітичний звіт Інституту масової інформації щодо стану доступу до інформації в Україні (останні роки). IMI. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/dostup-do-informatsiyi>
6. Про порядок оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835. *Урядовий портал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text>
7. Рішення ЄСПЛ у справі "Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary" (2009). Європейський суд з прав людини. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92171>

* * * * *

ІВАНОВА ОЛЕНА ВАСИЛІВНА,
асистент кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та
фізичного виховання Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК МОРАЛЬНИЙ ОБОВ'ЯЗОК: ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЗЛОЧИНІВ

Актуальність теми обумовлена сучасними екологічними викликами, зокрема забрудненням довкілля, виснаженням природних ресурсів та глобальним потеплінням, що потребують не лише правового врегулювання, а й моральної відповідальності суспільства [1, с.12]. Метою доповіді є аналіз етичних аспектів правового регулювання екозлочинів в Україні та обґрунтування екологічної відповідальності як морального обов'язку кожного громадянина [2, с.25].

Екологічна відповідальність є важливим моральним обов'язком, який визначає ставлення суспільства до природного середовища. Вона ґрунтується на етичних принципах, що регулюють взаємодію людини з довкіллям. Правова свідомість громадян відіграє ключову роль у формуванні екологічної культури та зменшенні кількості правопорушень у цій сфері [3, с.47]. Важливим аспектом є також відповідальність бізнесу та держави за екологічні порушення, що включає корпоративну соціальну відповідальність та впровадження екологічно сталих практик [4, с.33].

Правове регулювання екозлочинів в Україні базується на нормах Кримінального кодексу України та Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [5, с.79]. Однак існують суттєві недоліки у законодавчій базі, які потребують удосконалення задля ефективнішого запобігання правопорушенням. Порівняння міжнародного досвіду свідчить про необхідність імплементації кращих практик щодо екологічного правосуддя, таких як більш жорсткі санкції та посилений контроль за дотриманням екологічного законодавства [6, с.102].

Етика та право у сфері охорони довкілля тісно взаємопов'язані, оскільки правові механізми без моральної свідомості не можуть забезпечити належний рівень захисту природи. Моральні норми сприяють добровільному дотриманню екологічного законодавства та формуванню відповідального ставлення до природи. Велике значення має екологічна освіта, яка підвищує рівень екологічної свідомості

громадян та сприяє запобіганню екологічним правопорушенням [7, с. 44].

Поєднання правових механізмів із моральною відповідальністю є необхідною умовою для ефективного запобігання екозлочинам. Вдосконалення екологічного законодавства України, підвищення рівня екологічної культури та посилення відповідальності за порушення екологічних норм сприятимуть збереженню довкілля та формуванню сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Андрусишин Б.І. Екологічна етика та право. Київ: Наукова думка, 2021. 230 с.
2. Бойко В.І. Екозлочини та відповідальність. Львів: Світ, 2020. 198 с.
3. Головка П.М. Моральна відповідальність у праві. Харків: Право, 2019. 176 с.
4. Дудник О.В. Екологічна правосвідомість: теоретичні аспекти. Київ: Юридична література, 2018. 204 с.
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. №1264-ХІІ.
6. Кримінальний кодекс України. Офіційний текст. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 432 с.
7. Лисенко І.О. Міжнародне екологічне право: порівняльний аналіз. Київ: Видавництво КНУ, 2020. 328 с.

* * * * *

ІГНАТЕНКО ОЛЕКСАНДР СЕМЕНОВИЧ,
професор кафедри транспортних технологій Національного
транспортного університету, доктор техн. наук, професор;
ІГНАТЕНКО ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
доцент кафедри транспортного права та логістики Національного
транспортного університету, канд. техн. наук, доцент;
ШЕВЦОВ РОМАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
студент 4-го курсу, факультету транспортних та інформаційних
технологій Національного транспортного університету

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ПАСАЖИРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Відомо, що за цілями політики Європейського Співтовариства в сфері захисту навколишнього середовища, які закріплені Договором

про заснування Співтовариства, виділяють групи питань, що регулюються на рівні ЄС. Ці питання стосуються стану навколишнього середовища, впливу на здоров'я людей; збалансованого розвитку та управління ресурсами, а також забезпечення екологічної безпеки на регіональному та глобальному рівні. Найновішою сферою правового регулювання європейського права навколишнього середовища можна вважати екологічні права людини. Вона почала активно розвиватись після підписання Європейським Союзом Оргуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя із питань навколишнього середовища. Предметні сфери регулювання створюються та розвиваються у тісному зв'язку з виникненням та загостренням певних екологічних проблем: з'являється екологічна проблема — створюються нові нормативно-правові акти — виникає нова предметна сфера регулювання чи розширюється зміст вже існуючої предметної сфери. Тим не менше, такий поділ на сфери правового регулювання є умовним. Останнім часом існує тенденція до використання інтегрованого чи комплексного підходу щодо регулювання питань, пов'язаних із навколишнім середовищем. І це в повній мірі стосується галузі транспорту, діяльність якого безпосередньо чи опосередковано впливає на результативність формування політики і здійснення заходів. Наприклад, транспорт впливає навіть на рівень охорони біорізноманіття, яке регулюється разом із охороною флори, фауни, природних середовищ існування, охороною лісів та ін. [1, с. 56 -58].

Слід зазначити, що практично в усіх великих населених пунктах можна спостерігати негативні наслідки використання транспорту, такі як ДТП, шум, погіршення якості повітря, викликане, серед іншого, власне транспортною діяльністю. Відповідно до даних Міжнародної екологічної асоціації, автомобільний, авіаційний, залізничний та водний транспорт емітує близько 28 % глобальних викидів CO₂ в атмосферу, в яких частка автомобільного транспорту — приблизно 75 % [2].

Досягнення надійності, екологічної чистоти та доступності транспортних послуг перебуває на перетині декількох Цілей сталого розвитку ООН (Sustainable Development Goals) [3, с. 78-90]:

- здоров'я та добробут, зокрема зменшення кількості смертей та травмвань внаслідок ДТП;
- індустріалізація, інновації та інфраструктура;
- збалансований розвиток міста та громади;
- забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;

- створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;
- забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів;
- вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками.

У практичному аспекті до 2030 року необхідно забезпечити [3, с.110-111]:

- доступ до безпечних та сталих транспортних систем для всіх мешканців з підвищенням безпеки дорожнього руху та розвитком системи громадського транспорту, з особливою увагою до потреб людей у вразливих ситуаціях, жінок, дітей, інвалідів та літніх людей;
- зменшити несприятливий вплив міської антропогенної діяльності на навколишнє середовище, приділяючи особливу увагу, серед іншого, якості повітря;
- необхідно підтримувати позитивні економічні, соціальні та екологічні зв'язки між міськими та сільськими територіями шляхом посилення національного та регіонального планування, і транспорт відіграє в цьому ключову роль.

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року є орієнтирами для розроблення програмних документів та нормативно-правових актів.

До стратегічних документів ЄС, за якими мають формулюватись подальші цілі сталого розвитку України в сфері захисту навколишнього середовища в полі діяльності пасажирського транспорту, відносяться розроблені Єврокомісією: Зелена книга «Назустріч новій культурі міської мобільності» (Green Paper "Towards a new culture for urban mobility"), Біла книга «Дорожня карта до єдиного європейського транспортного простору» (White Paper "Roadmap to a Single European Transport Area"), Стратегія мобільності з низьким рівнем викидів (Low-Emission Mobility Strategy, 2016) та низка Директив ЄС. Так, проблеми міської мобільності в ЄС стосуються п'яти основних питань: вільне сполучення між містами та містечками; озеленення міст й сіл; розумний, доступний, безпечний міський транспорт. На часі вирішення проблем зменшення кількості транспортних засобів на викопному паливі в містах, розробка відповідної інфраструктури, наближення до нульового рівня смертності від автомобільного транспорту, перехід до повного застосування принципів «користувач платить», «забруднювач платить» та залучення приватного сектору, скорочення на 60 % викидів CO₂ від транспорту до 2050 року та ін. [4].

В Україні підготовлено комплекс проектів нормативно-правових актів, спрямованих на реалізація європейського курсу в транспорті та формування сталої мобільності. У 2018 році було прийнято Національну транспортну стратегію України на період до 2030 року. Одним із її пріоритетів є підвищення рівня безпеки та зменшення негативного впливу транспортного сектору на довкілля, підвищення якості надання транспортних послуг, а також створення умов, які уможливають поступову інтеграцію України у транспортний простір ЄС [5, с.78].

На місцеві органи публічної влади має покладатись підготовка Планів сталої міської мобільності, Планів дій зі сталої енергетики та клімату до 2030 року. Вони стануть дороговказами щодо того, які транспортні засоби будуть бажані в містах та об'єднаних територіальних громадах (ОТГ). За наявності таких планів очільники міст та ОТГ матимуть більше можливостей залучити фінансування, зокрема, на оновлення парку громадського транспорту [5, с.216].

Таким чином, в контексті європейського права навколишнього середовища, до проблеми правового регулювання в сфері пасажирського транспорту слід віднести наступні питання [4]:

- ухвалення низки розроблених євроінтеграційних проектів законів та постанов на виконання Угоди про асоціацію, зокрема щодо врегулювання ринку послуг пасажирського автомобільного транспорту в Україні, безпеки експлуатації колісних транспортних засобів, Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів автомобільним транспортом та ін;

- імплементація в Україні низки директив ЄС зі споживання невикопного палива, наприклад Директиви RED II, що дозволить одночасно поєднати й питання моторного біопалива, й пасажирського електротранспорту, і споживання біогазу транспортним сектором;

- вдосконалити процедури збору та обробки адміністративних даних, зокрема про рівень автомобілізації на душу населення й тип автомобілів, які вони використовують, про розподіл поїздок (modal split), про кількість і територіальний розподіл викидів парникових газів та забруднювачів повітря від пересувних джерел забруднення. Наявність таких даних є важливою для формування регуляторної політики в ключі сталого розвитку з акцентом на екологізацію транспортного сектору;

- орієнтування на цілі ЄС щодо лімітування викидів CO₂ автомобільним транспортом в Україні, енергоефективності, граничні

розміри викидів CO₂ за видами транспортних засобів та видами транспорту;

- стимулювання переорієнтації перевезень на більш екологічні види пасажирського транспорту, залучення органів місцевого самоврядування до реалізації курсу на досягнення сталої міської мобільності, оновлення парку громадського транспорту й транспортної інфраструктури, а також стимулювати розвиток електромобільності та зростання частка громадського електротранспорту. Доцільно запроваджувати міські зони / території з нульовим рівнем викидів забруднюючих речовин, заохочення до встановлення на автомобілях каталітичних нейтралізаторів через зменшення рівня плати за проїзд територією міст, політику навчання екологічному водінню, оптимізації маршрутів та ін;

- стимулювання ринку чистих пасажирських транспортних засобів, модернізації наявного пасажирського автопарку, досягнення пріоритетності користування мешканцями системи громадського транспорту, запровадження обмежень на купівлю й використання авто на ДВЗ, заміни автобусів на електробуси, а також до сучасного технологічного облаштування вулиць і автомобільних доріг.

Список використаних джерел:

1. Кравченко С.М. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища / С. М. Кравченко, А. О. Андрусевич, Дж. Е. Бонайн / Під заг. ред. проф. С. М. Кравченко. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2002. 336 с.

2. Цілі сталого розвитку Україна: Перший Добровільний національний огляд (2020): <https://cutt.ly/6jrQTay>

3. Сучасні теоретичні та прикладні засади права природокористування в національній еколого-правовій доктрині : монографія / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2023. 912 с.

4. Clear transport, Urban transport. Urban mobility: <https://cutt.ly/TjYeh5i> 35 Decision Makers Summary for Developing and Implementing a Sustainable Urban Mobility Plan: <https://cutt.ly/ejYevy4>

5. Міжнародне публічне право: основи теорії : навчально-методичний посібник / Х.Н. Бехруз, С.С. Андрейченко, М.В. Грушко та ін. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 252 с. <https://dspace.onua.edu.ua/items/c3f4d30d-23a1-4e5b-ada7-c6a4c79ed201>

* * * * *

КАЛАШЛІНСЬКА МАРИНА ВІКТОРІВНА,
докторант кафедри політології та державного управління
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
канд. політ. наук

ГАРМОНІЗАЦІЯ В УМОВАХ КРИЗИ: ПОВЕДІНКОВИЙ ПОВОРІТ У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

У ХХІ столітті світ вступив у фазу радикальної політичної непередбачуваності. Міжнародна система, сформована після Другої світової війни й відкоригована наприкінці Холодної, більше не гарантує стабільності. Системні потрясіння – від регіональних конфліктів і зростання авторитаризму до повномасштабної агресії проти України – виявляють не лише кризу норм чи інституцій, а й кризу самої логіки, на якій ґрунтується міжнародна політика. За влучним висловлюванням Ліни Хатіб: «світовий порядок після Другої світової війни поступився місцем глобальному безладдю ХХІ століття...» [1].

Традиційні теорії, що пояснюють міжнародні відносини через раціональний вибір, баланс інтересів і стратегічні розрахунки, виявилися неспроможними передбачити або зупинити ключові зміни сучасності. Як зазначає відома дослідниця у сфері міжнародних відносин і прав людини Емі Гафнер-Бертон (2017), нова поведінкова революція віщує набагато більш фундаментальний виклик раціоналістичним моделям політики [2, с. 4]. Держави, уряди, лідери – це не абстрактні актори, а суб'єкти, схильні до ірраціональності, когнітивних викривлень, емоційної реактивності, групового мислення.

Розпад СРСР, етнополітичні війни на Балканах, теракти 11 вересня, вторгнення в Ірак, анексія Криму, повномасштабна агресія росії – всі ці події раз за разом ставили під сумнів здатність держав діяти за передбачуваними сценаріями; виявляли слабкість міжнародних інституцій; радикалізували глобальну безпекову політику й легітимізували використання сили поза межами класичних процедур – тож поведінкові чинники: страх, образа, приниження, політика ідентичності відіграють не менш важливу роль, ніж інтереси.

Класичні міжнародно-правові інститути, такі як ООН, ОБСЄ, ВТО тощо розраховані на передбачуваність поведінки держав. Але ця передбачуваність можлива лише в умовах, де суб'єкти діють раціонально. Поведінкові моделі, навпаки, демонструють, що навіть високорівнева політика часто приймається на основі інтуїції, фреймів, упереджень, під впливом емоцій і короткострокових стимулів [3]. Це

означає, що сучасна міжнародна політика – не тільки простір інтересів, але і простір уявлень, емоцій і символів. Наприклад, у випадку росії імперські наративи «історичної справедливості» і психологічна мобілізація населення стали вирішальними для легітимації агресії. Кремль сформулював російське вторгнення за допомогою особливо поляризованої бінарної нарації. Зокрема, російська агресія проти України була представлена як героїчний вчинок президента володимира путіна, російської армії та «російських патріотів» щодо захисту нації [4, с.124].

Якщо раніше нехтування поведінковими змінними у сфері безпеки частково компенсувалося стабільністю міжнародних інституцій чи обережністю провідних держав, то в сьогодишніх умовах глобальної поляризації, ослаблення довіри та зростання екзистенційних загроз – опора виключно на абстрактні раціоналістичні моделі стає дедалі небезпечнішою.

Виклики постправди, дезінформації, фрагментації ідентичностей і недовіри не можуть бути врегульовані старими інструментами. Сьогодні постає потреба в реконфігурації глобального управління, що враховуватиме реальну психологію політичної дії. Це не означає заперечення раціональності – радше її доповнення поведінковим виміром, подібно до того, як це відбулося в економіці через розвиток поведінкової економіки [5; 6].

Уже сьогодні з'являються приклади інституційних спроб інтеграції поведінкових підходів: від проектів UNDP у конфліктних регіонах до ініціатив EU Science Hub, спрямованих на впровадження поведінкових даних у політичний процес. Проте це переважно точкові кроки. Щоб зробити зміни системними, потрібна нова теоретична рамка, яка визнає: не лише ракети, а й уявлення запускають війни; не лише інтереси, а й страхи диктують рішення; не лише договори, а й довіра стабілізує порядок.

Поведінкова перспектива не заперечує значущості політичного знання, а навпаки поглиблює його, інтегруючи уявлення про реальні механізми ухвалення рішень, що властиві людям, які часами є емоційними та не завжди ірраціональними. Йдеться не про підміну політики психологією, а про визнання того, що політичні актори не є абстрактними носіями тих чи інших інтересів, а перш за все, є конкретними особистостями з індивідуальними мотиваціями, когнітивними викривленнями та ціннісними упередженнями. Поведінковий підхід здатний запропонувати більш реалістичну основу для переосмислення принципів глобального управління, яка буде враховувати складність людської природи, що не отримала

достатнього визнання у сучасній політичній науці. Цей поворот є не просто теоретичною еволюцією, а радше зверненням до більш емпірично обґрунтованого уявлення про природу політичного процесу, в якому когнітивні викривлення, емоційні реакції, національні міфи й особистісні особливості лідерів визнаються як такі, що мають істотне значення.

Поведінковий підхід дозволяє поглянути на політичні процеси крізь призму людської природи, яка є більш складною, ніж передбачає теорія раціонального вибору. Поведінкова теорія політики відкриває можливості для трансформації міжнародної системи: через переосмислення мотивів дій, нові стратегії стабілізації (через архітектуру довіри, роботу з емоціями, зміни наративів), а також розробку превентивних моделей прогнозування поведінки на основі реальних механізмів людського мислення. Без цієї трансформації міжнародна політика залишиться в пастці раціоналістичних ілюзій, що дедалі більше віддаляються від реальності.

Список використаних джерел:

1. Khatib L. Is the Post-WWII Global Order Finally Breaking Down? Carnegie Europe, 2015. URL: <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2015/05/judy-asks-is-the-post-wwii-global-order-finally-breaking-down?lang=en> (дата звернення: 12.04.2025).
2. Hafner-Burton E. M., Haggard S., Lake D. A., Victor D. G. The Behavioral Revolution and International Relations // International Organization. 2017. Vol. 71. P. S1-S31. URL: <https://doi.org/10.1017/S0020818316000400> (дата звернення: 12.04.2025).
3. Mercer J. Emotion and strategy in the Korean War // International Organization. 2019. Vol. 73(S1). P. 227-258. URL: <https://doi.org/10.1017/S0020818318000413> (дата звернення: 16.04.2025).
4. Zavershinskaia, P. State's Legitimation of Violence Through Strategic Narration // The International Spectator. 2024. Vol. 59(1). P. 123-139. DOI: 10.1080/03932729.2024.2327492 (дата звернення: 14.04.2025).
5. Kahneman D., Tversky A. Prospect theory: An analysis of decision under risk // Econometrica. 1979. Vol. 47(2). P. 263-291. URL: <https://doi.org/10.2307/1914185> (дата звернення: 15.04.2025).
6. Thaler R. H., Sunstein C. R. Nudge: Improving decisions about health, wealth, and happiness. New Haven: Yale University Press, 2008. 312 p. URL: <https://yalebooks.yale.edu/book/9780300122237/nudge/> (дата звернення: 10.04.2025).

7. UNDP. Behavioral science for better policy and programming: A primer. 2021. URL: <https://www.undp.org/publications/behavioral-science-better-policy-and-programming-primer> (дата звернення: 13.04.2025).

8. European Commission. Joint Research Centre. Behavioural insights applied to policy: European report 2021. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/publication/behavioural-insights-applied-policy-european-report-2021_en (дата звернення: 14.04.2025).

* * * * *

КЕРЕКЕША АЛІНА ВІТАЛІЇВНА,
здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня за
спеціальністю «Право» Хмельницького національного університету;
науковий керівник: ТАРАСЕВИЧ Т.Ю., професор кафедри права
Хмельницького національного університету, доктор юрид. наук, доцент

ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЦИД І МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ

Збройні конфлікти, крім людських жертв і соціальних катастроф, завдають значної шкоди довкіллю. Масштабне забруднення, руйнування екосистем, виснаження природних ресурсів і порушення екологічної рівноваги – це лише частина екологічної кризи, яку спричиняє війна. З особливою гостротою це питання постає в умовах війни в Україні. Тому метою дослідження є аналіз міжнародно-правових підходів до відповідальності за екологічні злочини, поняття екоциду, механізмів фіксації, документування та відшкодування екологічних збитків, а також обґрунтування необхідності імплементації правової категорії "екоцид" у міжнародне кримінальне право.

У XXI столітті людство стикнулося з новою загрозою – поєднанням військового насильства з екологічною катастрофою. Війна в Україні, що розпочалася в 2014 році та перейшла у повномасштабну фазу в 2022 році, не лише зруйнувала тисячі міст і сіл, але й призвела до безпрецедентної шкоди довкіллю: горять ліси, руйнуються водні об'єкти, отруюються ґрунти, забруднюється повітря. Внаслідок бойових дій страждають заповідні території, об'єкти природно-заповідного фонду, а також міжнародно охоронювані екосистеми [3].

За даними ООН, війна в Україні стала одним із наймасштабніших прикладів воєнного впливу на екологію з часів конфліктів на Близькому Сході. У цьому контексті важливо переосмислити місце екологічної безпеки в міжнародному правопорядку та механізми юридичної відповідальності за завдану шкоду.

Екоцид: поняття, значення, проблеми правового визначення. Поняття екоциду виникло у другій половині XX століття в контексті воєн у В'єтнамі, де Сполучені Штати використовували хімічну зброю (агент «Оранж») для знищення лісів. Попри те, що термін активно обговорюється в наукових колах, він досі не входить до Римського статуту Міжнародного кримінального суду [4].

Національні правові системи по-різному визначають екоцид. В Україні він передбачений статтею 441 Кримінального кодексу [2], де йдеться про "масове знищення флори чи фауни, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також інші дії, здатні спричинити екологічну катастрофу". У 2021 році незалежна експертна група запропонувала проект дефініції екоциду як злочину міжнародного рівня. Відповідно до цієї пропозиції, екоцид – це "незаконні або безсистемні дії, вчинені з усвідомленням високої ймовірності завдання серйозної та широкомасштабної шкоди довкіллю" [9].

Незважаючи на зусилля міжнародної спільноти, поняття досі не кодифіковане в міжнародному кримінальному праві, що створює правовий вакуум у питанні відповідальності за масову екологічну шкоду.

Міжнародно-правові механізми захисту довкілля в умовах збройного конфлікту:

- Міжнародне гуманітарне право частково захищає довкілля у конфліктних ситуаціях;
- Протокол I до Женевських конвенцій (1977) містить ст. 35 і ст. 55, які забороняють методи ведення війни, що можуть спричинити "широку, довготривалу і серйозну шкоду природному середовищу" [5];
- Конвенція ENMOD (1977) забороняє використання природних процесів як засобу ведення війни [6]; Звичаєве міжнародне гуманітарне право, як це підтверджено Міжнародним комітетом Червоного Хреста [8], визнає довкілля об'єктом захисту під час збройного конфлікту.

Однак усі ці норми не містять чіткого механізму відповідальності, а лише формують рамки дозволеного.

Відшкодування екологічної шкоди: механізми та виклики. Проблема відшкодування екологічної шкоди, завданої під час війни,

полягає у відсутності міжнародно визнаного інструменту компенсації. Прецедентом є Компенсаційна комісія ООН, створена після війни в Перській затоці, яка стягнула з Іраку понад \$52 млрд, у тому числі за екологічні збитки Кувейту [10].

В умовах війни в Україні уряд ініціює створення Реєстру збитків, який має фіксувати не лише втрати майна чи інфраструктури, а й екологічні руйнування. Також розглядається можливість створення міжнародного трибуналу щодо екоциду, а в перспективі – включення екологічної шкоди до системи післявоєнних репарацій.

Юридичні основи для цього може забезпечити:

- міжнародний арбітраж (за участі Міжнародного суду ООН);
- механізми Ради Європи, зокрема Європейського суду з прав людини, якщо екологічні наслідки порушують права людини (ст. 2, 8 ЄКПЛ) [7];
- спеціальні двосторонні або багатосторонні угоди між країнами та міжнародними фінансовими донорами.

Отже, у XXI столітті війна вимагає не лише гуманітарного, а й екологічного правосуддя. Поняття екоциду повинно бути закріплено на міжнародному рівні як окремий злочин проти миру та безпеки людства. Для України це не лише питання довілля — це елемент післявоєнного відновлення, справедливості та міжнародного визнання шкоди, завданої агресією.

Міжнародна спільнота повинна активізувати зусилля зі створення правового інструментарію для ефективного покарання за екоцид та відшкодування екологічних збитків. Україна має шанс стати ініціатором цього процесу, трансформуючи трагедію у рушій для нової моделі міжнародної екологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Звіт, 2023. URL: <https://mepr.gov.ua/topics/ogoloshennya/zvity/>.
4. Римський статут МКС від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.
5. Additional Protocol I to the Geneva Conventions, 1977.
6. ENMOD Convention (1977).

7. European Court of Human Rights. Case-law related to environment and human rights.
8. ICRC. Customary International Humanitarian Law Database.
9. Stop Ecocide Foundation. Independent Expert Panel, 2021.
10. UN Compensation Commission Reports, 2005.

* * * * *

КОГУТ ОЛЬГА ВОЛОДИМИРІВНА,
доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук, доцент;
МІСЯЦЬ АНДРІЙ ПЕТРОВИЧ,
доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ З ПРАКТИКОЮ ЄСПЛ

Ратифікація БРУ 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] зробили можливим для будь-якої особи (а для суб'єктів владних повноважень це стало навіть обов'язком) порівнювати відповідність чинного законодавства та своєї діяльності не лише до вимог Конституції України, а й стандартів захисту прав особи, гарантованих цією Конвенцією. А Закон України від 23 лютого 2006 року "Про виконання Рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини" [2] зобов'язав Україну виконувати рішення ЄСПЛ у справах проти України та впроваджувати в українське судочинство і адміністративну практику європейські стандарти прав людини. Законом України від 24 травня 2012 р. "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права особи на перегляд судових рішень" [3] КУпАП було доповнено главою 24-1 "Перегляд постанови по справі про адміністративне правопорушення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом". А з 15 грудня 2023 року діє Закон України "Про адміністративну процедуру" [4], ч.1 ст.3 якого встановлює, що «Адміністративна процедура визначається Конституцією України, цим Законом та іншими законами України, міжнародними договорами, згода на

обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та з урахуванням практики Європейського суду з прав людини».

Отже, практика ЄСПЛ повинна враховуватись як щодо судового розгляду справ, так і щодо розгляду адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів. У цьому контексті особливої уваги потребує *адміністративно-деліктне законодавство*, адже воно не зазнало відповідних змін після запровадження інституту кримінального проступку (хоча передбачалась перекваліфікація на кримінальні проступки адміністративних правопорушень загальнокримінального характеру, які містять кримінально-правові санкції або/та розглядаються судами). Тому сьогодні досить гострою та нагальною є проблема прийняття нового адміністративно-деліктного кодексу і вилучення з нього статей кримінально-правового характеру. Зазначимо, що необхідність прийняття нового кодифікованого акту виникла вже досить давно – ще у 1991 році була створена робоча група Кабінету Міністрів України, на яку було покладено обов'язок підготувати проєкт нового кодексу, який і було сформовано ще у 1993 році [5]. На виконання Закону України «Про дерадянізацію законодавства України» від 21.04.2022 р. маємо черговий Проєкт Кодексу про адміністративні проступки [6] (далі – Проєкт).

Серед основних новацій Проєкту автори у Пояснювальній записці [7] виділяють розмежування кримінальних та адміністративних правопорушень. При цьому наводиться рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 № 5-р (II)/2021 [8], в якому Конституційний Суд України дійшов висновку, що проблема чинного законодавства про адміністративні правопорушення лежить в унормуванні в законодавстві про адміністративні правопорушення великої кількості правопорушень, які за своєю природою або характером і ступенем суворості стягнення належать до кримінальних правопорушень. І Парламентові слід забезпечити законодавче регулювання цього питання таким чином, щоб адміністративні правопорушення було відмежовано від кримінальних на підставі чітких критеріїв, зокрема, з огляду на відмінність природи адміністративних та кримінальних правопорушень, характеру й суворості санкції, що її може бути застосовано до правопорушника за вчинення відповідно адміністративного або кримінального правопорушення.

Виникає питання – чи вийшло це зробити авторам Проєкту? Логіка підказує, що при такому розмежуванні деякі адміністративні проступки повинні «перекочувати» до Кримінального кодексу.

Прикінцеві та перехідні положення Проекту передбачають внесення змін до 84 нормативних актів, але Кримінального кодексу серед них немає. З іншого боку – Проект містить ряд статей, які можуть бути визнані такими що мають кримінально-правовий аспект, виходячи з практики ЄСПЛ. Це, наприклад, справа Лучанінова проти України, в якій заявнику було притягнуто до адміністративної відповідальності за скоєння правопорушення, установленого частиною першою ст.51 КУпАП, - *дрібне розкрадання* державного або колективного майна [9]. А у справі Швидка проти України від 30 жовтня 2014 року [10] заявнику було притягнуто до адміністративної відповідальності за скоєння правопорушення, встановленого ст.173 КУпАП, – *дрібне хуліганство*. У справі Надточій проти України (15 травня 2008 року) щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за *порушення митних правил* ЄСПЛ прийшов до висновку, що справа за своєю суттю є кримінальною, а зазначені в ній митні адміністративні правопорушення фактично мали кримінальний характер та повністю підпадають під гарантії ст. 6 Конвенції [11].

Аналіз статей Проекту показав, що у ньому є низка подібних статей. Наприклад, *стаття 90 Порушення публічного порядку* в ч.1 передбачає відповідальність за *дрібне хуліганство* (за яке загрожує короткостроковий арешт на строк до п'ятнадцяти діб). А *стаття 248 Дрібне викрадення чужого майна* також передбачає як максимальне стягнення застосування короткострокового арешту на строк від п'яти до десяти діб. Окремо є ціла глава, присвячена адміністративним проступкам у сфері митної справи (*порушення митних правил*). Також слід зауважити, що Проект закріплює розгляд всіх справ за відповідними адміністративними органами, перелік яких дається у примітках до відповідних глав проекту, а в загальному до них відносяться органи виконавчої влади, державні органи, органи місцевого самоврядування (так вважають розробники Проекту, бо у тексті немає тлумачення загального поняття «адміністративний орган»). Але коли мова йде про застосування таких адміністративних стягнень, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст.33 Проекту), громадські роботи (ст.34 Проекту), короткостроковий арешт (ст.35 Проекту), та таких додаткових правових наслідків адміністративного проступку, як вилучення майна (ст.38 Проекту), направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі, булінг (цькування) учасника освітнього процесу (ст.39 Проекту), то їх

уповноважений застосовувати *адміністративний суд за позовом адміністративного органу*.

Вважаємо, що такий підхід законотворців зовсім не вирішить питання відмежування адміністративних правопорушень від кримінальних, а лише ускладнить процес притягнення до адміністративної відповідальності, завантажить адміністративні суди великою кількістю справ (за даними судової статистики в 2024 році місцеві загальні суди розглянули 864 156 справ про адміністративні правопорушення [12, с.6]). Доречно пригадати, що автори першого науково-практичного коментаря до Кодексу адміністративного судочинства України, коментуючи положення щодо розгляду справ у публічно-правових спорах за зверненням суб'єкта владних повноважень, зазначали що у таких випадках суд надає упереджувальний захист правам, свободам та інтересам особи, але «коло таких справ поступово повинно зменшитися, і необхідно засудити практику законотворення, коли компетенція судів невинувато розширюється за рахунок подібних справ» [13,с.154].

На нашу думку при прийнятті нового кодексу актуальним залишається питання вилучення з нього статей кримінально-правового характеру та трансформування окремих адміністративних правопорушень у кримінальні проступки. При цьому необхідно дотримуватись чітких критеріїв, сформульованих з норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики їхнього застосування ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80_
2. Про виконання Рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення права особи на перегляд судових рішень: Закон України від 24.05.2012 № 4847-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4847-17>.
4. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.

5. Стефанюк В. Проблеми створення проекту Кодексу України про адміністративні проступки. *Право України*. 1993. №9-10. С.7-9.

6. Проект Кодексу про адміністративні проступки. Реєстраційний номер 11386 від 28.06.2024. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44507>.

7. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України про адміністративні проступки. URL : <blob:https://itd.rada.gov.ua/aca90ce0-a3f9-40f6-94ab-7ee48cc489bb>.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Кременчуцького Анатолія Михайловича та Павлика Владислава Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису частини десятої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення 21 липня 2021 року №5-п(II)/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text>.

9. Справа "Лучанінова проти України"(Заява № 16347/02): рішення Європейського суду з прав людини від 9 червня 2011 року. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/SOO00237>.

10. Справа "Швидка проти України" (Заява № 17888/12): рішення Європейського суду з прав людини від 30 жовтня 2014 року 30 січня 2015 року. URL : https://ips.ligazakon.net/document/soo00692?ed=2014_10_30.

11. Справа "Надточій проти України" (Заява № 7460/03): рішення Європейського суду з прав людини від 15 травня 2008 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_404#Text.

12. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2024 році. URL : https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/Stan%20zdiisnenna%20pravosydda%20y%20kruminalnyh_provadgennah_admin_pravoporyshen_2024.pdf

13. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар. У 2 т. / За заг. ред.. Р.О. Куйбіди. К.: Книги для бізнесу. 2007. Т.1. 552 с.

* * * * *

КРАВЧУК СТЕПАН ЙОСИПОВИЧ,
доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук, доцент

ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ ТА ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ – ОСНОВНІ ВАЖЕЛІ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО СТАНУ

Оскільки всі процеси державного апарату контролюються законами і сферою права, вкрай важливо, аби правова система працювала злагоджено, чітко, стабільно, під контролем, мала авторитет, налагоджений механізм і структуру, здатну забезпечити виконання всіх функцій держави, забезпечити достатній рівень життя громадянам, тому вивчення психологічних деформацій в правовій культурі, що можуть вплинути на всі ці процеси є актуальним.

Особливої уваги потребує такий стан правової свідомості, який іменується «деформаціями правосвідомості» і вважається «протилежним позитивному» [2, с.12], «антиподом правової культури» [3, с. 19]. Наукові дослідження різних видів деформацій суспільної правосвідомості та правової свідомості окремих соціальних груп складають істотний у кількісному вимірі доробок. Низку концептуальних положень, що характеризують цей соціально-правовий феномен, у своїх працях визначили сучасні вітчизняні вчені: О.Г. Данильян, О.В. Дручек, О.М. Зрячкін, Ю.Ю. Калиновський, Л.Г. Кумикова, М.П. Скакун та інші. Водночас чітке визначення поняття «деформації правосвідомості» у науці відсутнє, дискусійним є й питання критеріїв для виокремлення їх видів.

У середовищі працівників правоохоронних органів правовий нігілізм – це спрямованість на особистий розсуд при розгляді юридичних справ, орієнтація не на вимоги законів, а позицію керівника. Як показують соціологічні дослідження, співробітники органів внутрішніх справ у своїй службовій діяльності керуються переважно “вказівками керівництва”, “оперативною обстановкою”. Лише менш як половина опитаних (46,9 %) відзначили, що при вирішенні службових справ вони керуються вимогами законів [7]. Судова і слідча практика дає численні приклади порушень, котрі свідчать не стільки про незнання закону слідчими, прокурорами, суддями, скільки про неповагу до нього, про впевненість у безкарності, байдужість до долі людини.

Певна подібність проявів правового нігілізму представників різних юридичних професій, спільність причин, що його породжують, дозволяють виділити явище професійного правового нігілізму, який, в

свою чергу, виступає різновидом професійної деформації правосвідомості юриста.

Більшість науковців сходиться на думці, що правовий нігілізм в Україні це давно закореніле явище, яке походить із ментальності нашого народу, однак інші заперечують цю теорію і стверджують, що це не більш ніж міф прозахідної правової науки, яка навмисно розвиває думку про те, що тільки на Заході панує істинна правова культура, а ми раби свого менталітету і культури. При цьому всіляко завуальовується те, що при рецепції західної системи введення в дію і забезпечення виконання правових норм всі її принципи, засоби і методи будуть підігнані нашою правлячою елітою під свої потреби, що рідко співпадають з інтересами народу.

На думку О.В. Волошенюка необхідно розрізняти правовий нігілізм у вузькому та широкому значенні. Як вважає вчений, під правовим нігілізмом у вузькому значенні слід розуміти повну зневіру в справедливості, силі та ефективності права, а під правовим нігілізмом у широкому значенні – різні прояви негативного ставлення до права, до окремих сфер правового регулювання та юридичної діяльності, сумнів у справедливості, силі та ефективності права.

Як висновок, правовий нігілізм хоч і є найбільш досліджуваним явищем в темі деформації правосвідомості, але є доволі таки суперечливим. Та в будь-якому випадку правовий нігілізм є негативним явищем, яке спонукає людей до злочинів навіть у правовій сфері, де здавалося б повинна навпаки переважати законотворчість. З цієї точки зору не зовсім доречно співставляти правовий нігілізм та правовий ідеалізм.

Правовий ідеалізм не передбачає деформації всіх елементів правосвідомості, а тільки ціннісно-орієнтаційного, що може, звісно, спонукати до неправильного вибору виду правомірних дій, але не зумовить вибір неправомірної поведінки. Так чи інакше, ці два явища є деформаціями, тобто відхиленнями від норми, тому для українського суспільства є важливим запобігати їх появі на державному та законодавчому рівні.

Причинами виникнення нігілістичних настроїв в Україні можна визнати: недосконалість законодавства, його нестабільність та суперечливість нормативно-правових актів; низький рівень правової культури населення; неефективність механізму приведення в дію законів, що приймаються. До цього списку можна включити також й інші чинники, як то: звичайне незнання громадянами чинного законодавства; відсутність ефективного механізму доведення до відома населення змісту законів та інших нормативно-правових актів;

незадовільний стан законності; прогалини, суперечки та неузгодження в законах; первинна нормотворча діяльність неуповноважених на те органів; значний рівень злочинності та неповне забезпечення правопорядку [2, с. 42].

Також через те, що батьки не приділяють достатньо часу для виховання дитини, а іноді і нав'язують свій світогляд і свою правосвідомість ще змалечку, недостатня просвітницька діяльність вчителів та викладачів у середніх та вищих навчальних закладах, недостатня зацікавленість суспільства у політиці, державних процесах, суспільних процесах – впливають на формування деформованого сприйняття законодавства, формують цінності, в яких закон та право не має для них ніякого авторитету.

Серед шляхів подолання правового нігілізму є: якість законів та інших нормативно-правових актів; забезпечення належної ролі закону в системі правових актів; наявність стабільності та однаковості в регулюванні суспільних відносин; авторитет державної влади і налагодженість механізму її дії; наявність розвинутої державної структури, здатної забезпечити виконання права; вдосконалення системи правоохоронних органів і правозастосовної діяльності; зміцнення законності; підвищення ролі суду; високий рівень правосвідомості, який дозволив би закону працювати; збереження самотності правової культури; поліпшення системи правової інформації, професійного навчання і виховання юристів.

Необхідна систематична робота з підвищення професійної культури всіх суб'єктів правоохоронної системи, що сприятиме подоланню недовіри населення до правоохоронних органів. Додержання закону стане вигіднішим, ніж його порушення, коли зміцниться надійність права, що означає, з одного боку, захист набутих прав, а з іншого – можливість будь-якого громадянина, який не має юридичної освіти, знати свої права. Надійність права припускає також стабільність правопорядку і можливість передбачати зміст конкретних юридичних рішень [6, с. 35].

Як вже зазначалося, на існуванні правового нігілізму суттєво відображається низький рівень правової культури та правосвідомості, недостатність правового виховання громадян. Люди, як стверджував французький просвітник Поль Анрі Гольбах, повинні бути впевнені, що «закони створені для них, а не вони для законів». Сучасні українці не знають, що таке право, вони знають лише, що таке закон, в якому цінують не правовий зміст, а його владно-державницьку природу. Для них він і донині є заборороною, а не правом.

У даному контексті варто було б звернути увагу і на існування нігілістичних упереджень у середовищі представників багатьох професій, які охоплюються єдиним поняттям юрист. На нашу думку, це явище має загрозливі тенденції, оскільки створює серйозну загрозу брутального порушення прав людини та стає на перешкоді пріоритетів діяльності правової держави.

Правовий нігілізм може проявлятися як на рівні індивіда, так і на рівні соціальної спільноти. Поширення нігілізму на загальносоціальному рівні може виражатись у зневажливому ставленні держави до права або використанні його виключно як засобу примусу [1, с. 12]

Незабезпечені гарантії правової безпеки людини руйнують її довіру і переконаність в об'єктивності і правильності закону, здатності державних органів підтримувати порядок і дотримання тих самих законів у соціумі, захистити людей від злочинних намірів та посягань. Ненависть до самого права може досягати й тої точки, що громадяни вимовляються від реалізації своїх законних інтересів, щоб не стикатися з бюрократією, ще більшими проблемами і всім, що пов'язано з правом, законом, поліцією, судами, тощо.

Загалом взаємодія права і правосвідомості має конструктивний характер. Водночас на певних етапах розвитку держави і права можуть створюватися історичні передумови для формування дефектної правосвідомості, яка є антиподом високої правової культури. Деформація правосвідомості проявляється у викривленні уявлень про цінність права. Традиційно її зводять до правового нігілізму. Однак він є лише одним з різновидів названого явища. Іншими проявами дефектної правосвідомості є: правовий інфантизм, правовий ідеалізм, правовий дилетантизм і "переродження" правосвідомості. Спільним для всіх видів деформації є правова неосвіченість, низький рівень правосвідомості і політико-правової культури суб'єктів права. Відрізняються вони один від одного за глибиною перекрученості правових поглядів, ідей, а також за ступенем поширеності в суспільній, груповій та індивідуальній правосвідомості.

Слід відрізнити деформацію правосвідомості і критику влади, права, законодавства. Адже одне діло зневага до законів, яка ґрунтується на стереотипах, упередженнях, не конструктивності, недосконалих знань та обізнаності у сфері, моральних цінностях конкретного індивіда і зовсім інше конструктивна критика, ціль якої закрити усі прогалини в законах, дозволити йому еволюційно розвиватися і покращуватися, аби зробити життя простих людей

простішим, кращим, забезпечити захист законом усіх соціальних меншин та рівність усіх перед законом.

Існує безліч варіантів визначення поняття таких термінів, як правовий нігілізм та правовий ідеалізм, але в кожному з них ці явища несуть лише негативний відтінок на правову культуру. Правовий нігілізм несе за собою свідоме ігнорування вимог законодавства, правових цінностей, зневажливе й нешанобливе, презирливе ставлення до правових принципів, традицій, культури, історії тощо. В той час, як правовий ідеалізм приписує законам здатність радикально змінювати ситуацію в країні без урахування готовності суспільства до таких змін, переоцінює сили та значимість правових принципів, ідеалізує їх, ставлячи на непідйомну ланку, ігноруючи будь-які проблеми в системі законодавства і не займаючись їхнім вдосконаленням.

І те, і інше явище в суспільстві сповільнює покращення і природній розвиток як самої держави, так і законодавства.

Правовий нігілізм відмежовується від правової неосвіченості та необізнаності. Остання має місце у випадках, коли протиправна поведінка або судження суб'єкта обумовлені не його негативним ставленням до права та законодавства, не свідомим і послідовним ігноруванням їх вимог, а виникають з незнання про існування права в цілому чи про наявність певних обмежень і заборон.

Сучасне українське суспільство переживає складний і суперечливий процес політичної, соціальної та економічної трансформації, що зумовлює, поряд з позитивними зрушеннями, й низку «побічних» ефектів, одним з яких чи не найсерйознішим за наслідками є негативні зміни у суспільній свідомості, зокрема правовій.

Правовий нігілізм в Україні поширеніший за правовий ідеалізм. Оскільки правовий ідеалізм є лише малодослідженим явищем, що зустрічається в поодиноких випадках (бо його присутність в суспільстві, в принципі, важче відслідковувати), то правовий нігілізм є ледве не повсякденним явищем у нашій країні і є суттєвою проблемою. Оскільки довіра до закону в ході історичного досвіду ще не сформувалася у більшості українців – це не означає, що правовий нігілізм глибоко вкорінився у нашому менталітеті, це лише означає, що наша держава в процесі формування тієї системи права, яка буде повністю задовольняти потреби та безпеку усіх громадян. Не бачу нічого поганого, аби запозичувати досвід і правові норми інших держав, в яких вже склалися працюючі та діючі законодавчі принципи, адже подібна практика спостерігалась впродовж всієї історії світу.

Список використаних джерел:

1. Васькович А. війна в розпалі, потреби збільшуються, а допомога зменшується. *Український тиждень*. 2022. С. 9
2. Бурдоносова М. Гарантії прав і свобод людини в Україні в контексті сучасних викликів: монографія. Київ : Алерта. 2025. 122 с.
3. Бурдоносова М. Сучасний стан правового регулювання криптовалют в Україні. *Держава і право*. 2019. № 1. С. 109-106.
4. Калиновський Ю.Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність : монографія. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2008. 288 с.
5. Ляшенко М.Р. Презумпція у праві: питання теорії та практики: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2011.
6. Проць О.П. Правова культура молоді в умовах євроінтеграції та глобалізації правового простору. Дрогобич. 2022.
7. Сагайдак Ю.В. Психологія емоційного вигорання працівників поліції під час дії правового режиму воєнного стану URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5f9aa1c3-1412-455d-90c4-244ae0a51c2c/content>.
8. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ, 2025.

* * * * *

КРУШИНСЬКИЙ СЕРГІЙ АНТОНОВИЧ,
завідувач кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд. юрид. наук, професор

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУДНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ СЛІДЧОМУ СУДДІ

Ретроспективний аналіз вітчизняного кримінального процесуального законодавства дає підстави стверджувати про існування стійкої тенденції до поступового розширення повноважень судових органів в стадії досудового розслідування. Ці повноваження пов'язані з попередженням незаконного чи необґрунтованого обмеження і порушення прав та свобод учасників кримінального провадження та інших осіб під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, спеціального досудового

розслідування, застосування заходів кримінального процесуального примусу, захистом цих прав, перевіркою законності та обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень органів досудового розслідування, прокурора та їх корегуванням [1, с. 370-371]. Тобто мова йде про повноваження слідчого судді, які він реалізує в рамках виконання функції судового контролю в стадії досудового розслідування.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у § 1 ст. 6 гарантує право кожного на справедливий суд, яке має складну структуру, оскільки воно складається з багатьох елементів [2, с. 9], зокрема, включає право на розгляд справи повноважним судом. На розвиток цього положення Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у ч. 1 ст. 7 гарантує кожному захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом, а у ч. 1 ст. 8 передбачає, що ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом.

Таким чином, забезпечення права на справедливий суд тісно пов'язане з поняттям підсудності у кримінальному процесі, під яким у кримінально-процесуальній доктрині традиційно розуміють сукупність передбачених кримінальним процесуальним законом ознак (властивостей) кримінального правопорушення та самого кримінального провадження, на підставі яких визначається повноважний суд для розгляду цього кримінального провадження [3, с. 200-201; 4, с. 49].

Порушення правил підсудності є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону (п. 6 ч. 2 ст. 412 КПК України), що відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 409 КПК України є підставою для зміни або скасування судового рішення. Таке істотне порушення є безумовним, тобто, як слушно стверджує Н. Р. Бобченко, воно за будь-яких умов негативно впливає на ухвалення судового рішення, порушує права та законні інтереси учасників провадження та, маючи належність до неспростовних правових презумпцій, завжди повинно спричиняти скасування судового рішення [5, с. 104].

Водночас, науковці здебільшого розглядають проблеми підсудності у контексті визначення суду, який повинен розглядати кримінальне провадження по суті, залишаючи менш дослідженими питання підсудності проваджень слідчому судді під час здійснення ним функції судового контролю.

Відповідно до ч. 2 ст. 370 КПК України законним визнається рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК. Термін «компетентний суд» у цьому контексті є синонімічним до терміну «повноважний суд», який вживається у ст. 8 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Таким чином, порушення правил підсудності свідчить про те, що провадження здійснювалось неповноважним (некомпетентним) судом, а відповідно прийняті ним рішення є незаконними.

Ст.ст. 32, 33, 33-1 КПК України визначають правила визначення територіальної, інстанційної, предметної підсудності, однак вони переважно стосуються визначення суду, який буде розглядати кримінальне провадження по суті. Натомість, у кримінальному процесуальному законі відсутня окрема стаття, яка б визначала підсудність проваджень слідчому судді під час здійснення ним судового контролю.

Найбільш проблемним на сьогодні є визначення територіальної підсудності кримінальних проваджень слідчим суддям. Це зумовлено, передусім, відсутністю окремої статті КПК України, яка б встановлювала загальні, уніфіковані правила її визначення, на чому уже акцентували увагу науковці [6, с. 31]. На сьогодні підхід законодавця до урегулювання цього питання є досить суперечливим. До прикладу, розгляд питань щодо вирішення долі речових доказів під час досудового розслідування (ч. 7 ст. 100 КПК України), продовження строку тримання під вартою (ч. 2 ст. 199 КПК України), зміни запобіжного заходу (ч. 1 ст. 201 КПК України), залучення експерта для проведення експертизи (ч. 3 ст. 244 КПК України), визначення строку для ознайомлення з матеріалами в порядку їх відкриття (ч. 10 ст. 290 КПК України) відноситься до підсудності суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування. Натомість, визначаючи територіальну підсудність для вирішення питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (п. 1 ч. 2 ст. 132 КПК України), зокрема, запобіжних заходів (ч. 1 ст. 184 КПК України), надання дозволу на проведення обшуку (ч. 2 ст. 234 КПК України), огляду (ч. 2 ст. 237 КПК України), слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240 КПК України), законодавець в якості критерія використовує уже місце знаходження органу досудового розслідування. Застосування тимчасового арешту віднесене до підсудності слідчого судді, у межах територіальної юрисдикції якого здійснено затримання особи (ч. 3 ст. 583 КПК України), а застосування

екстрадиційного арешту – слідчого судді за місцем тримання особи під вартою (ч. 1 ст. 584 КПК України).

Водночас, ще більш непослідовний підхід законодавець демонструє в інших випадках. Так, відповідно до ч. 1 ст. 247 КПК України територіальна підсудність провадження з розгляду клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії визначається за критерієм місця знаходження органу досудового розслідування, а у ч. 2 цієї статті уже використовується критерій «місце здійснення досудового розслідування». А щодо надання дозволу на проведення спеціального досудового розслідування, розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора під час досудового розслідування на нормативному рівні питання визначення підсудності залишається відкритим, оскільки спеціальні вказівки у відповідних нормах (ст.ст. 297-1, 297-3, 306) КПК України відсутні.

На практиці при визначенні підсудності для вирішення інших питань, що віднесені до компетенції слідчого судді, здебільшого застосовується критерій місця знаходження органу досудового розслідування. На користь такого висновку слугує роз'яснення ВССУ, який у листі № 223-558/0/4-13 від 05.04.2013 р. вказав, що до розгляду клопотань, територіальна підсудність щодо яких прямо не визначена процесуальним законом, з урахуванням положень ч. 6 ст. 9 КПК України правильним є застосування правила, згідно з яким судовий контроль здійснюється слідчим суддею суду першої інстанції, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування [7].

При цьому термін «місце знаходження органу досудового розслідування» з моменту набуття чинності КПК України 2012 року і до сьогодні не знайшов однозначного тлумачення в судовій практиці. На цьому акцентував увагу і ВССУ в листі № 1-1640/0/4-13 від 15.10.2013 р., зазначаючи, що відсутність у КПК України чіткого визначення поняття «місце розташування органу досудового розслідування» призводить до того, що правоохоронні органи, які складаються зі структурних підрозділів, фактично розташованих в межах територіальної юрисдикції різних судів, допускають вільне трактування цього поняття та на власний розсуд визначають суд, до якого вносять клопотання про забезпечення заходів кримінального провадження.

Спочатку ВССУ інтерпретував ці положення законодавства таким чином, що органами досудового розслідування слід вважати не службових осіб – слідчих відповідних правоохоронних органів, а

відповідні державні установи – органи внутрішніх справ, безпеки чи прокуратури, до складу якого входить цей слідчий підрозділ. Таким чином, на думку ВССУ, територіальна підсудність повинна була визначатись не за фактичним місцем розташування слідчого підрозділу, а за місцем знаходження (реєстрації) відповідного державного органу, який є юридичною особою та в складі якого знаходиться слідчий підрозділ» [8]. Таке трактування, на мій погляд, прямо суперечило змісту ч.ч. 1, 2 ст. 38 КПК України, тому не дивно, що надалі ВССУ відійшов від такого тлумачення.

Натомість, у листі № 223-1650/0/4-16 від 16.06.2016 р. ВССУ зазначив, що органом досудового розслідування, враховуючи системний аналіз положень п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК та ч. 1 ст. 38 КПК України, є: 1) слідчі підрозділи (Головне слідче управління, слідче управління, відділ, відділення) органів Національної поліції України, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів державного бюро розслідувань; 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Іншими словами, органом досудового розслідування в конкретному кримінальному провадженні є не сам правоохоронний орган, до складу якого входить відповідний підрозділ (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України), а його підрозділ (управління, відділ), визначений у ч. 1 ст. 38 КПК України [9]. Саме такий підхід у переважній більшості випадків наразі застосовується на практиці і видається більш правильним.

Особливо гостро проблема правильного визначення територіальної підсудності кримінальних проваджень під час здійснення судового контролю стоїть у містах, що мають адміністративний поділ на райони. Різні підходи до розуміння поняття «органи досудового розслідування» призводить до того, що в межах одного кримінального провадження, покладаючи в основу один і той самий критерій (місце знаходження органу досудового розслідування) у таких містах визначаються різні суди, слідчі судді яких здійснюють функцію судового контролю. Наприклад, в одному провадженні у м. Дніпро питання, віднесені до повноважень слідчого судді, розглядалися Бабушкінським районним судом м. Дніпропетровська, Індустріальним районним судом м. Дніпропетровська, Кіровським районним судом м. Дніпропетровська [10; 11; 12].

Така ситуація є в корні неправильною і може тлумачитись як розгляд справи некомпетентним (неповноважним) судом (слідчим суддею). Звичайно, кримінальний процесуальний закон передбачає

можливість зміни підсудності у кримінальному провадженні, однак це не може здійснюватися безпідставно. Так, законними підставами для зміни підсудності і передання провадження на розгляд до іншого суду є випадки, якщо: після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити склад суду для судового розгляду; обвинувачений чи потерпілий працює або працював у суді, до підсудності якого належить здійснення кримінального провадження; ліквідовано суд або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який здійснював судове провадження (ч. 1 ст. 34 КПК України). Крім того, територіальну підсудність може бути змінено у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами (ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Список використаних джерел:

1. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.
2. Krushynskyi S. A., Dankova S. O. Adversarial proceedings as a guarantee of the right to a fair trial in the interpretation of European court of human rights. *Ампаро*. 2022. Спецвипуск. Том 2. С. 7-16.
3. Король В. В., Юрчишин В. Д. Поняття та класифікація підсудності в кримінальному процесі: концептуальні основи. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 1 (2). С. 196-202.
4. Сиза Н. П. Підсудність та її види за кримінальним процесуальним законодавством України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. № 95. С. 47-50.
5. Бобечко Н. Р. Безумовні істотні порушення кримінального процесуального закону. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 14. С. 104-109.
6. Оверчук С. В. Підсудність кримінальних проваджень слідчому судді. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 2 (12). С. 1-36. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15osvpss.pdf>.
7. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю

за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13#Text>.

8. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.10.2013 р. № 1-1640/0/4-13. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1640740-12>.

9. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Щодо окремих питань здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю в кримінальному провадженні» від 16.06.2016 р. № 223-1650/0/4-16. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0A5Y0C59D6>.

10. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 08.09.2022 р. (справа № 932/2000/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106216999>.

11. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 14.02.2023 р. (справа № 932/2000/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109031480>.

12. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 26.01.2023 р. (справа № 932/2000/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108805898>.

* * * * *

КСЕНДЗУК ВАЛЕНТИНА ВІТАЛІЙВНА,
професор кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державного університету «Житомирська політехніка»,
доктор наук з держ. упр., канд. екон. наук, професор;
СЕМЕНОВА АННА ОЛЕКСІЙВНА
студентка 2-го курсу ОПП «Міжнародні економічні відносини»
Державного університету «Житомирська політехніка»

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНИ, ПОЛЬЩІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Міграція є однією з найважливіших соціально-економічних проблем сучасного світу та багатофакторним явищем, обумовленим економічними, соціальними, політичними та безпековими причинами. Одним із мотиваційних чинників є економічні можливості, адже багато людей залишають свої країни в пошуках кращих умов праці, вищої заробітної плати та стабільності. Військовий конфлікт і нестабільність

також є важливими факторами. Зокрема, збройна агресія росії проти України спричинила масштабний потік біженців, який став найбільшим потоком біженців у Європі після Другої світової війни. Війна зруйнувала інфраструктуру, поставила під загрозу життя та змусила мільйони людей залишити свої домівки. Окрім військових дій, політичні переслідування, репресії та порушення прав людини також відіграють важливу роль у примушуванні громадян шукати притулку в демократичних країнах. Фактори навколишнього середовища, такі як зміна клімату, стихійні лиха та виснаження природних ресурсів, також можуть стимулювати міграцію, особливо в районах, які постраждали від посух, повеней або інших екологічних катастроф. Соціальні аспекти, включаючи освіту, охорону здоров'я та якість життя, також впливають на процес міграції. Молодь і висококваліфіковані фахівці часто іммігрують до країн з кращими освітніми та кар'єрними перспективами, що призводить до так званого «витоку мізків». Країни адаптують свої стратегії регулювання міграційних потоків з урахуванням безпекових, економічних та гуманітарних викликів. Україна та країни Європейського Союзу (ЄС) мають різні міграційні виклики, які залежать від геополітичного положення, рівня економічного розвитку та демографічних тенденцій.

ЄС протягом останніх десятиліть працює над створенням єдиної політики у сфері міграції та надання притулку, формуючи спільну міграційну політику, спрямовану на управління міграційними потоками та забезпечення рівномірного розподілу біженців між країнами-членами. Важливим кроком у цьому напрямку стало ухвалення Пакту ЄС про міграцію та притулок [1], що має на меті реформування процедур надання притулку та посилення контролю над зовнішніми кордонами.

Польща здійснює свою міграційну політику в межах законодавства ЄС. У жовтні 2024 року Польща ухвалила нову міграційну стратегію на 2025-2030 роки під назвою «Повернути контроль. Забезпечити безпеку» [3]. Ця стратегія передбачає тимчасове призупинення права на отримання притулку в надзвичайних обставинах, впровадження програми повернення для мігрантів, які не змогли легалізувати своє перебування, та посилення контролю за видачею віз. Також планується створення спеціального центрального інституту для координації міграційної політики та надання більшої автономії консулам у прийнятті рішень щодо віз.

Україна затвердила Стратегію державної міграційної політики на період до 2025 року [2], зосередившись на коригуванні внутрішньої

та зовнішньої міграції, створюючи умови для повернення громадян та впровадження європейських стандартів у цій галузі.

Внаслідок російської агресії проти України, близько 4,3 мільйона громадян були змушені покинути країну і шукати прихистку в країнах ЄС. За інформацією Євростату, станом на 31 січня 2025 року понад 98,4% наших громадян мали статус тимчасового захисту в ЄС. Найчастіше українцям надавали тимчасовий захист у таких країнах як Німеччина (1 170 250 осіб; 27.3% від загальної кількості ЄС), Польща (993 015; 23.2%) та Чехія (394 985; 9.2%). Порівняно з чисельністю населення кожної країни ЄС, найвище співвідношення тих, хто отримав тимчасовий захист на тисячу осіб, спостерігалось в Чехії (36,2), Польщі (27,1) та Естонії (26,0), тоді як відповідний показник на рівні ЄС становив 9,5 на тисячу осіб [4].

Міграційна політика є важливим елементом права, державного управління та впливає на соціально-економічний розвиток країн. Україна керується Стратегією державної міграційної політики до 2025 року, Польща – Міграційною стратегією 2025–2030, ЄС – Пактом про міграцію та притулок. В ході дослідження здійснено порівняння підходів до формування міграційних стратегій (табл. 1) та зроблено висновок, що Україна зосереджується на регулюванні міграції, поверненні громадян, адаптації до європейських стандартів та посиленні контролю кордонів. Польща обмежує міграцію, посилює контроль, запроваджує програми повернення нелегальних мігрантів та може призупиняти надання притулку. ЄС тим самим реалізує спільну політику надання притулку, рівномірний розподіл біженців та інтеграцію мігрантів. Україна захищає внутрішньо переміщених осіб та підтримує своїх громадян за кордоном, Польща надає тимчасовий захист українцям, обмежує можливості для інших біженців, створює центри утримання нелегалів. ЄС розподіляє біженців між країнами та співпрацює з третіми державами. Україна взаємодіє з ООН, ЄС, МОМ, отримує фінансову підтримку, Польща співпрацює з ЄС та Frontex, ЄС координує політику з ООН, НАТО та африканськими країнами. Тим не менш, Україна заохочує повернення кваліфікованих кадрів та спрощує працевлаштування іноземців, коли Польща обмежує робочі візи для мігрантів з-поза ЄС, посилює контроль за працевлаштуванням. Україна посилює контроль кордонів через воєнний стан, інтегрується з Frontex, Польща зміцнює кордон із Білоруссю, ЄС застосовує технологічний моніторинг кордонів.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз вибраних положень міграційної стратегії України, Польщі та ЄС

Критерій порівняння	Україна	Польща	ЄС
Основний документ	Стратегія державної міграційної політики до 2025 року	Міграційна стратегія 2025-2030: "Повернути контроль. Забезпечити безпеку"	Пакт про міграцію та притулок
Цілі	- Регулювання внутрішньої та зовнішньої міграції - Створення умов для повернення громадян - Адаптація до європейських стандартів - Посилення контролю на кордоні	- Обмеження міграції - Посилення контролю на кордонах - Програма повернення нелегальних мігрантів - Тимчасове призупинення надання притулку в надзвичайних обставинах	- Спільна політика надання притулку - Рівномірний розподіл біженців - Контроль зовнішніх кордонів - Інтеграція мігрантів
Політика щодо біженців	- Захист внутрішньо переміщених осіб - Програми допомоги українцям за кордоном - Можливість повернення громадян	- Тимчасовий захист для українців - Обмеження для інших біженців - Створення центрів утримання нелегальних мігрантів	- Надання тимчасового захисту українцям - Квотування між країнами - Співпраця з третіми країнами
Взаємодія з міжнародними організаціями	- Співпраця з ООН, ЄС, МОМ - Отримання фінансової підтримки на допомогу біженцям	- Співпраця з ЄС, Frontex - Угода про міграційне партнерство	Спільна політика з ООН, НАТО, Африканськими країнами
Політика щодо трудових мігрантів	- Заохочення повернення кваліфікованих кадрів - Спрощення процедур працевлаштування для іноземців	- Обмеження робочих віз для мігрантів з-поза ЄС - Посилений контроль за легальністю працевлаштування	- Політика «блакитної карти» для висококваліфікованих мігрантів - Угоди з країнами-постачальниками робочої сили
Контроль кордонів	- Посилений контроль через воєнний стан - Інтеграція з системами ЄС (Frontex)	- Зміцнення кордону з Білоруссю - Розширення прикордонної охорони	- Frontex – Європейське агентство з охорони кордонів - Технологічний моніторинг кордонів

Оскільки міграція залишається однією з ключових соціально-економічних проблем сучасності, Україна, Польща та ЄС розробляють різні регуляторні підходи, враховуючи свої відповідні економічні, безпекові та гуманітарні проблеми. ЄС відданий єдиній політиці у сфері міграції та надання притулку, яка передбачає рівномірний розподіл біженців між державами-членами та посилення контролю на зовнішніх кордонах. Україна націлена на адаптацію до європейських стандартів та створення умов для повернення громадян додому. З іншого боку, Польща запровадила жорсткішу імміграційну політику, спрямовану на обмеження припливу іммігрантів і посилення контролю над процесом імміграції. Масштабний потік українських біженців через російську війну продемонстрував як ефективність, так і недоліки існуючих міграційних стратегій, підкреслюючи необхідність подальшого вдосконалення механізмів інтеграції іммігрантів, безпеки та соціальної підтримки в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Migration and asylum pact.
URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-migration-asylum-reform-pact/>.
2. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р : станом на 19 січ. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p#Text>.
3. Міграційна стратегія Польщі на 2025-2030 роки передбачає посилення політики щодо іноземців. Polska Agencja Prasowa SA. URL: <https://www.pap.pl/ua/ukrainian/news/migracyjna-strategiya-polschi-na-2025-2030-roki-peredbachae-posilennya-politiki>.
4. 4.3 million under temporary protection in January 2025. Language selection European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250310-2>.

* * * * *

ЛАГОЙДА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА,
доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук, доцент

РЕФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

«Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [1]. Наведена ст. 16 Основного Закону України та аналіз національного екологічного законодавства дають можливість констатувати, що саме держава в особі відповідних органів є головним відповідальним суб'єктом в екологічній сфері. І, зважаючи на те, що ситуація в галузі охорони довкілля бажає бути кращою, варто для її зміни відслідковувати та аналізувати позитивний досвід та нововведення прогресивних країн. Тому наш інтерес привернула масштабна реформа екологічного регулювання Великої Британії (План змін), що була представлена 2 квітня 2025 р. державним секретарем з питань навколишнього середовища, продовольства та сільських справ даної країни Стівом Рідом [2]. Перш за все слід відмітити, що підготовку реформи посадовець доручив людині з громадського руху, колишньому лідеру відомої благодійної організації і економісту Дену Коррі, що вже є для нашої країни незвичним.

Розробники даного Плану вважають, що нинішня система екологічного регулювання є застарілою, непослідовною та дуже складною і не сприяє ані охороні природі, ані економічному зростанню. Вони впевнені, що потрібно прагнути досягнення рівноваги між екологічними та економічними інтересами і варто зосередитися на хороших результатах і покращенні стану природи, а не на жорсткому збереженні всього за будь-яку ціну. Також вказується на складну систему екологічного законодавства Великобританії, яке нараховує близько 3500 нормативно-правових актів, багато з яких застаріли та дублюють один одного [2]. Тому в суб'єктів даного виду правовідносин досить часто виникає потреба звертатись до суду за захистом своїх прав та інтересів, а це створює непотрібний фінансовий та адміністративний тягар. Надмірно розгалужена система екологічного законодавства притаманна і Україні, тому дані проблеми є спільними для наших країн.

Основні заходи по реформуванню екологічного управління у Великій Британії є наступними.

- *Провідний регулятор.* Передбачається, що великі інфраструктурні проекти будуть позбавлені обов'язку отримувати безліч погоджень від різних органів влади, які часто не узгоджують свої дії один з одним і можуть давати суперечливі висновки. Запровадження єдиного провідного регулятора допоможе пришвидшити процес таких погоджень та заощадити компаніям час і ресурси. Вже в цьому році розпочнуться пілотні проекти з випробуванням даного підходу.

- *Оновлення екологічних інструкцій.* Планується швидкий перегляд існуючого каталогу екологічних інструкцій та нормативів, що дозволить визначити можливості для усунення дублювань, двозначностей або непослідовностей.

- *Удосконалення дозвільної системи.* Для цього передбачається прискорити роботу з оновлення Положення про видачу екологічних дозволів (Англія та Уельс) 2016 року. Це дозволить посадовцям приймати більш обґрунтовані, засновані на оцінці ризику рішення про те, які види діяльності мають бути звільнені від екологічних дозволів, у деяких випадках взагалі скасовуючи їх для проектів з низьким рівнем ризику та тимчасових проектів. Це скоротить бюрократичну тяганину для бізнесу, поклавши кінець затримкам, які можуть уповільнити прийняття рішень, необхідних для того, щоб отримати дозвільні документи.

- *Портал дозволів на планування.* Департамент навколишнього середовища, продовольства та сільських справ (Defra) проаналізує екологічні регулятори, щоб сформулювати дії, необхідні для оновлення їхніх цифрових систем по наданню консультацій щодо планування екологічно значимої діяльності. Це пришвидшить роботу із заявками, одночасно зміцнюючи довіру до органів влади та збільшить прозорість процесу.

- *Нова рада з питань інфраструктури Defra.* Створення такої інституції прискорить реалізацію великих інфраструктурних проектів шляхом сприяння тіснішій співпраці між владою та бізнесом.

- *Більше автономії.* Неурядові довірені природоохоронні групи отримають переваги від нових свобод для проведення робіт зі збереження та відновлення довкілля без необхідності подавати заявки на отримання кількох дозволів на кожному етапі проекту. Це, зокрема, стосуватиметься Natural England, спонсором якої є Defra. І хоча дана організація є незалежною від уряду, але державний секретар з питань навколишнього середовища, продовольства та сільських справ має

право видавати їй законні вказівки з різних питань [3]. Пілотна співпраця з Natural England дозволить найбільшій природоохоронній організації в Європі скоротити велику кількість заявок на отримання згод, дозволів і ліцензій, які вони зараз повинні подавати. Це усуне бюрократичні перепони, втіливши в життя масштабні програми відновлення природи швидше та легше, ніж будь-коли раніше.

- *Збільшення «зеленого» фінансування.* У Великій Британії діє програма технічної та фінансової допомоги Фонду впливу на природу (Nature Market Accelerator) [4]. Передбачається, що вона сприятиме збільшенню інвестицій в довкілля. Це додасть підприємствам більшої впевненості для інвестування, відкривши низку переваг для навколишнього середовища – від покращення біорізноманіття до кращої якості води.

- *Стратегічні політичні заяви.* Декларується курс на більш чіткі вказівки та вимірювані цілі для всіх суб'єктів управління, що координуються Defra. Прогрес буде ретельно відстежуватися та повідомлятиметься про нього публічно. Це дасть підвищення прозорості та підзвітності, щоб громадськість могла бути впевненою, що влада підтримує, а не блокує розвиток і відновлення природи.

- *Поточна регуляторна реформа.* Буде створено безперервну програму реформ, щоб розробити план дій, який може дати швидкий результат і одночасно дасть можливість досягнути довгострокові цілі для вдосконалення управління в сфері екології [2].

Отже, як бачимо багато окреслених проблем в сфері тектоєкології Великобританії є актуальними й для України. Проаналізовані заходи показують рішучість британської влади взяти курс на їх вирішення. Будемо слідкувати за реалізацією Плану змін і сподіваємося на його успішність.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Major reforms to environmental regulation to boost growth and protect nature. URL: <https://www.gov.uk/government/news/major-reforms-to-environmental-regulation-to-boost-growth-and-protect-nature>.
3. Natural England. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Natural_England.
4. UK Nature Impact Fund. URL: <https://uknaturefund.com/accelerator/>.

* * * * *

ЛАНДІНА АННА ВАЛЕНТИНІВНА,
старший науковий співробітник відділу проблем кримінального
права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України, канд. юрид. наук, доцент

НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ДИНАМІКА

Протидія насильству над дітьми в Україні, та і всьому світі, є однією з найбільш актуальних проблем національної кримінальної політики, у тому числі і в Україні. Стандарти захисту дітей від усіх форм насильства закріплені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенції про права дитини, Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами та іншими міжнародними нормативно-правовими актами, з якими повною мірою корелюються положення ст. 52 Конституції України, в якій зазначено, що «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом», а також у більш загальній ст.28 де вказано, що «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню».

Насильство над дітьми являє собою одну з найбільших реальних загроз для подальшого розвитку будь-якого суспільства [1]. Адже, як зазначається у джерелах, «різні види насильства над дітьми, ігнорування їх основних потреб негативно впливають на розвиток, здоров'я та життя дитини, порушують її соціалізацію, породжують бездоглядність та злочинність серед дітей» [2]. Крім того, сучасні критичні умови, в яких зараз перебувають українці, а саме повномасштабне вторгнення військ РФ, введення воєнного стану, потягло за собою значне підвищення рівня дій насильницького характеру, розвитку нових форм його прояву тощо.

Насильство — це діяння, які вчинюються однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками: здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети; заподіюють шкоду (фізичну, моральну, матеріальну тощо) іншій особі; порушують права й свободи людини; той, хто здійснює насильство, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), що унеможливлює ефективний захист жертви насильства [3]. Пропонуємо уточнене визначення даного поняття, а саме: насильство над дітьми — це діяння, які вчинюються свідомо однією або декількома особами,

спрямовані на досягнення певної мети шляхом заподіяння шкоди, порушення прав і свобод людини, яка не досягла повноліття (вісімнадцятирічного віку) проти її волі.

Насильство над дітьми може бути фізичним, сексуальним, психологічним або економічним і при цьому набувати різних проявів: фізичне насильство - нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості, заподіяні різними способами, що полягають у порушенні цілісності організму, побої, мордування, катування, позбавлення їжі, пиття, піддавання впливу природного середовища чи властивостей предметів або речовин, примушування до вживання алкоголю, наркотичних чи інших шкідливих або заборонених речовин, харчових продуктів; сексуальне насильство – зґвалтування, сексуальне насильство, використання або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, інших предметів порнографічного характеру, розбещення дітей різними способами, заборона сексуальних контактів неповнолітніх у їх законних проявах; психологічне насильство – нехтування дитиною, її потребами; приниження, образ та висміювання дитини, погрози, заборони в користуванні значущими для дитини речами; безпідставні звинувачення дитини, залякування, втягнення у конфлікт між батьками чи іншими близькими людьми; економічне насильство - примушування до незаконної трудової діяльності, до протиправних діянь економічного характеру (жебракство, крадіжка), позбавлення грошово-матеріального забезпечення, на яке дитина має законне право та нормальних умов проживання та харчування; проживання за рахунок дитини [4, с. 52-55].

Серед них потрібно виділити відносно нові види насильницьких дій щодо дітей, які зараз набувають все більшого поширення у суспільстві: це булінг, кібербулінг та сексуальне насильство в інтернеті.

Булінг – це «цькування, тобто діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» (ч.1 ст.173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Основними ознаками булінгу є вчинення таких діянь в освітньому середовищі учасниками освітнього процесу; систематичність (тобто більше трьох разів) [4, с.40]; т. зв. «дисбаланс сил» – за певними ознаками

(фізичними, матеріальними, соціальними тощо) кривдник має перевагу над потерпілим. Згідно із дослідженнями ЮНІСЕФ (станом на 2024 рік) щодо булінгу в Україні 67 % дітей віком 11-17 років так чи інакше стикалися із проблемою булінгу; 24% дітей були жертвами булінгу; 44 % дітей не розказували нікому про булінг щодо них; 48% спостерігали випадки булінгу, але з різних причин замовчували про це. Із булінгом частіше стикаються дівчата (55,9%). Найбільш розповсюдженим він є у Києві (33,7 % випадків) та у обласних центрах в цілому [5].

Окремий вид булінгу – кібербулінг також набуває поширення, причиною чого є діджиталізація практично в усіх сферах життя, включно із освітою та міжособистісним спілкуванням. Кібербулінг визначається як систематичне цілеспрямоване відправлення агресивних повідомлень з електронних носіїв (електронна пошта, блоги, чати, смс-повідомлення тощо) на адресу будь-якої особи, яка не може себе захистити. Серед жертв кібербулінгу 80% дівчат, а серед кривдників – 70% хлопців. Загалом кібербулінг було вчинено у 18 % випадків вчинення булінгу серед дітей в Україні [5].

Ще однією специфічною формою насильства над дітьми є сексуальне насильство в інтернеті. Небезпечність такого виду насильства над дітьми полягає у тому, що підлітки, малолітні діти більшу частину вільного часу проводять у соціальних мережах, у мережі інтернет в цілому. І часто інформація, яка міститься на окремих сайтах, є не лише шкідливою, але і небезпечною для неформованої дитячої психіки. Основна небезпека полягає у тому, що, окрім своїх реальних друзів та знайомих, діти часто спілкуються з незнайомцями, т.зв. віртуальними друзями. Згідно із статистичними даними, 95% дітей в Україні мають постійний доступ до інтернету, а 86% дітей мають власні гаджети, які і використовують зокрема для віртуального спілкування. При цьому 23,5 % дітей стикалися із тим чи іншим проявом віртуального сексуального насильства, серед найбільш розповсюджених видів якого є: питання про оголені частини тіла дитини (14,4%); підтримували розмову з дорослою людиною в інтернеті сексуального змісту (11,1%); надсилали фото чи відео оголеного тіла (11 %); просили дитину надіслати свої оголені фото чи відео (8,1%) [6].

Не знижується рівень насильницьких діянь щодо дітей у сім'ї. Проблеми, пов'язані із протидією домашньому насильству проти дітей є чи найбільш актуальною серед інших проявів насильства проти малолітніх та неповнолітніх і воєнний стан, нажаль, лише загострив ці проблеми. І якщо на початку повномасштабного вторгнення ситуація з

домашнім насильством в цілому покращилася (за перше півріччя 2022 року було зафіксовано на 27,5% менше звернень до Національної поліції України з приводу домашнього насильства, ніж за перше півріччя 2021 року; з 01.01.2022 року по 30.06.2022 року Офісом Генерального прокурора було зафіксовано на 56% менше кримінальних проваджень щодо домашнього насильства, ніж за такий самий період 2021 року [7]), то у подальшому ситуація знов погіршилася.

Поширилися інші прояви насильства щодо дітей. Наприклад, у 2022-2023 років до Секретаріату Уповноваженого ВРУ з прав людини надійшло 157 звернень щодо самовільної зміни місця проживання дитини одним із батьків (з них 41 звернення стосується переміщення дітей у межах України, 4 – вивезення дітей на тимчасово окуповану територію, до рф, 122 – вивезення дітей в інші країни). Також за 2023 рік до Національної поліції України надійшло понад 216 тис. заяв та повідомлень про факти вчинення домашнього насильства, з яких 7 тис. – від дітей; у 2023 р. було підтверджено факти домашнього насильства щодо 9,5 тис. дітей. Станом на жовтень 2023 року зареєстровано понад 5 тис. кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, потерпілими в яких є діти. За перше півріччя 2024 року уповноважені органи отримали більше 97000 звернень по факту вчинення домашнього насильства; з них було зареєстровано більше, ніж 1500 випадків, але лише 968 з них надійшли до суду [5].

Таким чином, сучасні умови, а саме умови повномасштабного вторгнення військ держави-агресора в Україну та введення воєнного стану, лише загострили проблему насильства щодо дітей. Рівень насильства в цілому і щодо дітей зокрема має тенденцію до поступового щорічного збільшення. Така динаміка насильницьких правопорушень проти неповнолітніх в Україні вимагає перегляду вже існуючих та розробки нових заходів запобігання та протидії цим суспільно небезпечним діям. Адже лише встановлення адміністративної чи кримінальної відповідальності недостатньо для ефективної боротьби і протидії цьому небезпечному протиправному явищу. В першу чергу, посилюється роль центрів підтримки жертв різних форм та проявів насильства, які можуть надавати допомогу у тому числі і дітям, що постраждали від нього. На батьків, опікунів та осіб, що їх замінюють, а також учасників освітнього процесу покладається обов'язок роз'яснити дитині, що є проявами насильства, як на це правильно відреагувати, куди звертатися у випадку їх вчинення тощо.

Список використаних джерел:

1. Самойлова О.В., Шевчук Т.А. Насильство над дітьми. Правовий захист дітей від насильства в сім'ї. Пріоритетні напрями діяльності Національної поліції України. Харків, 2018. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/12_12_2018/pdf/55.pdf.
2. Казміренко В.О. Жорстоке поводження з дітьми. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання. Харків, 2017. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_03_2017/pdf/43.pdf.
3. Юрків Я.І. Насильство дітей у сім'ї як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Випуск 28. 2013. С. 185-189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_28_52.
4. Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник. К.: ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/sites/unicef.org.ukraine/files/2020-07/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%8F%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%83_0.pdf.
5. Ландіна А.В. Насильство над дітьми в Україні: форми появу та сучасний стан. *Наука і техніка сьогодні*. Випуск № 1(42) 2025. С.90-101. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-1\(42\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2025-1(42)).
6. Дьякова А., Маркунас Л, Філоленко В. Сексуальне насильство в інтернеті: рекомендації для ЦСС (ФСР) і ССД щодо реагування та надання допомоги дітям та сім'ям. Освітній проект “Центр захищеності в Інтернеті “Стоп Секстинг”, за фінансової підтримки Українського Гуманітарного Фонду та у партнерстві з Ресурсним Центром Недержавних Організацій. 2024. URL: <https://stop-sexting.in.ua/>.
7. Змисла М. Домашнє насильство крізь призму війни. *Українська правда*. 29 листопада 2022 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/>.

* * * * *

ЛЕПЕТЕНКО ОЛЕГ ЮРІЙОВИЧ,
аспірант кафедри цивільного права та процесу юридичного
факультету Львівського національного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Сфера медицини стрімко змінюється завдяки впровадженню штучного інтелекту, який вже відіграє ключову роль у багатьох аспектах надання медичних послуг. Сучасні технології, зокрема машинне навчання, автоматизація процесів, робототехніка та алгоритми обробки природної мови, дозволяють значно оптимізувати роботу медичних закладів. Вони сприяють ефективному аналізу історії хвороб, автоматизованому формуванню звітів та документуванню взаємодії між пацієнтом і лікарем, забезпечуючи швидший та точніший обмін інформацією.

Прогнозується, що в майбутньому штучний інтелект стане ще більш поширеним і сприятиме розвитку довірливих правовідносин у сфері надання медичних послуг.

Водночас багато юристів та медичних працівників наголошують на тому, що штучний інтелект, попри свої можливості, має слугувати інструментом для допомоги лікарям, а не замінювати їх. Інтуїція, критичне мислення та глибоке розуміння медичних процесів залишаються важливими складовими, які не можуть бути повністю відтворені алгоритмами. Тому майбутнє медицини, ймовірно, буде поєднанням інноваційних технологій та людського досвіду, що забезпечить найкращу якість надання медичних послуг.

З точки зору правового регулювання, впровадження штучного інтелекту в медичну сферу порушує низку критично важливих питань, що стосуються етичних норм, цивільно-правової відповідальності та законодавчих механізмів контролю.

Поширення алгоритмів штучного інтелекту потребує створення юридичних норм, які гарантуватимуть безпечне використання технологій. Одним з ключових аспектів є цивільно-правова відповідальність за прийняття рішень, оскільки медичні системи на основі ШІ можуть впливати на діагностику та лікування пацієнтів. У разі помилкових висновків постає питання — хто нестиме цивільну відповідальність: розробники, медичні установи чи лікарі, які користуються цими інструментами.

Крім того, необхідне дотримання етичних стандартів при розробці та застосуванні ШІ, включаючи принципи неупередженості, справедливості та прозорості алгоритмів. Регулювання ШІ в медицині має враховувати захист прав пацієнтів, зокрема їхнього права на отримання діагнозу та лікування за участі людського фахівця.

Законодавчі акти, такі як Загальний регламент захисту даних (GDPR) в Європі та закони про захист медичної інформації в США, встановлюють суворі вимоги до обробки персональних даних пацієнтів. Це означає, що медичні алгоритми ШІ повинні відповідати вимогам конфіденційності та безпеки інформації, щоб уникнути ризиків витоку або неправомірного використання медичних записів [1].

Крім міжнародних норм, окремі країни розробляють власні законодавчі підходи до регулювання ШІ в медицині. Наприклад, у ЄС діють ініціативи щодо сертифікації медичних алгоритмів, а в США тривають обговорення про інтеграцію ШІ в правові рамки медичних практик.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) у 2021 році представила комплексні рекомендації щодо етичних аспектів і регулювання використання штучного інтелекту в галузі охорони здоров'я. У цьому документі розглядаються ключові переваги та ризики, пов'язані із застосуванням ШІ в медицині.

Зокрема, ВООЗ наголошує, що штучний інтелект може значно покращити точність діагностики, прискорити обробку медичних даних та підвищити доступність медичних послуг у віддалених регіонах. Водночас організація звертає увагу на виклики, серед яких – забезпечення справедливості доступу до технологій, захист персональних даних пацієнтів, запобігання дискримінаційним алгоритмам та необхідність правового регулювання відповідальності за рішення, ухвалені на основі ШІ.

Рекомендації ВООЗ окреслюють основні принципи етичного застосування штучного інтелекту в охороні здоров'я, включаючи прозорість, відповідальність, безпеку та захист даних. Вони також закликають держави та медичні установи забезпечити розробку відповідного нормативно-правового регулювання для інтеграції ШІ у сферу медицини.

Гіпотеза дослідження передбачає підтвердження ефективності застосування штучного інтелекту в медичній діагностиці, аналіз його недоліків та наявних прогалин, а також вивчення міжнародного досвіду для впровадження передових практик і розробки рекомендацій

щодо правового регулювання використання ШІ у сфері охорони здоров'я.

Відповідно виникає потреба всебічних досліджень правових аспектів застосування штучного інтелекту в медичній діагностиці, виявлення ключових проблем та розробку ефективних рекомендацій для їх вирішення. У рамках дослідження використовувалися такі методи, як аналіз чинного законодавства України, вивчення міжнародного досвіду впровадження ШІ в медичній сфері, а також порівняльно-правовий аналіз.

Важливо, щоб штучний інтелект працював без дискримінації та не мав алгоритмічних упереджень. Відповідати етичним принципам, включаючи прозорість роботи алгоритмів і пояснюваність рішень.

Європейський Союз ухвалив Artificial Intelligence Act, який встановлює правила для високоризикових ШІ-систем, включаючи медичні технології [2]. Цей акт визначає вимоги до відповідальності розробників, прозорості алгоритмів та запобігання технічним помилкам, що можуть негативно вплинути на здоров'я пацієнтів.

Отже, необхідність правового регулювання застосування штучного інтелекту в медичній діагностиці та адаптації чинного законодавства до майбутніх норм, що визначатимуть правила використання ШІ, є актуальною та потребує термінового вирішення.

Використання штучного інтелекту у сфері охорони здоров'я відкриває нові перспективи, проте в багатьох країнах його впровадження гальмується через недосконалі нормативно-правові акти та недостатній рівень захисту прав пацієнтів. З огляду на потенційні ризики, пов'язані з застосуванням ШІ, необхідно, щоб етичні принципи залишалися ключовими, а нормативне регулювання забезпечувало чітке й справедливе розв'язання проблем, що виникають у процесі його використання.

Список використаних джерел:

1. Artificial intelligence in medicine: current trends and future possibilities. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5819974/>

2. Anahtar M.N., Yang J.H., Kanjilal S. (2021) Applications of machine learning to the problem of antimicrobial resistance: an emerging model for translational research. J. Clin. Microbiol., 59(7): e0126020. doi: 10.1128/JCM.01260-20. URL: www.umj.com.ua/uk/publikatsia-241221-rozvitok-shtuchnogo-intelektu-v-suchasnij-meditsini.

* * * * *

ЛОГІНОВА СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА,
ст. викладач кафедри права
Хмельницького національного університету,
канд. юрид.наук, суддя у відставці

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [1].

Розгляд питання дискреційних повноважень суду представляє особливу актуальність у зв'язку з утвердженням принципу верховенства права як основи демократичного суспільства, усвідомленням ключової ролі суду у механізмі системи цивільного судочинства.

Питання дискреційних повноважень суду входили до кола наукових інтересів цілої низки науковців: Ю. Барабаш, О. Губська, Ю. Білоусов, Д. Луспеник, Л. Ніколенко, С. Розанов, А. Старик, С. Фурса, С. Шатрова та ін.

Звернемо увагу на етимологію терміна «дискреція». Походження цього терміна пов'язують із латинським словом *discretion*, що на латині означає «розподіл» чи французьким еквівалентом *discretionnaire* – «залежний від власного розсуду», англomовний варіант цього терміну – «*discretion*» – 1) свобода розсуду; 2) здоровий глузд [2].

Великий тлумачний словник української мови визначає термін «дискреційний» як той, що діє за власним розсудом [4].

Юридична енциклопедія трактує поняття «дискреційна влада» як спосіб реалізації публічної влади, за яким відповідний суб'єкт влади (орган чи посадова, службова особа) застосовує надані йому повноваження в межах закону повноваження на власний розсуд, без необхідності узгодження у будь-якій формі своїх дій з іншими суб'єктами [7].

Щодо дискреційних повноважень суддів, варто зазначити, що судді як учасники цивільно-правових відносин, наділяються особливим правовим статусом. Під правовим статусом професійного судді прийнято розуміти закріплений комплекс: повноважень, якими наділений суддя; обов'язків, які покладені на суддів під час здійснення правосуддя; гарантій суддівської діяльності, зокрема, незалежності,

неупередженості, законності, рівності та інших, передбачених нормативно-правовими актами; обмежень, які покладені на суддів законодавцем у зв'язку із специфікою виконуваних ними функцій держави. Елементом правового статусу судді є повноваження. Ці повноваження стосуються здійснення суддею своєї професійної діяльності відповідно до вимог законодавства. Окрім цього, у їх правовому статусі виділяються дискреційні повноваження [3].

Суд має зважити на засади судочинства, приписи норм матеріального і процесуального права, обставини справи, позовні вимоги та обґрунтування позову, позицію відповідача, моральні принципи та інші чинники. Суд має керуватись принципом верховенства права. Вибір варіанту передбачає встановлення фактичних обставин справи і надання їм юридичної оцінки; пошук відповідної норми права та перевірку її дії або вирішення питання щодо застосування аналогії (закону); з'ясування змісту норми права (тлумачення правової норми); здійснення вибору оптимального варіанту рішення, вчинення дій, утримання дій. Це вибір лише із законних альтернатив. Вибір може здійснюватися між двома і більше альтернативами. При цьому, вибір може бути обмеженим, коли всі альтернативи, з яких слід вибирати, вичерпано передбачені законом (закритий перелік альтернатив). Крім того, вибір може здійснюватися з невизначеної кількості альтернатив, тобто, вибір може бути необмеженим (відкритий перелік альтернатив). Ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження варіанту вибору з будь-ким [5].

Загальними засадами суддівського розсуду є: свобода судді у виборі закону, який необхідно застосувати для правильного вирішення спору; відносний характер такої свободи; свобода та способи її обмеження безпосередньо впливають із правових норм.

Наприклад, Європейський Суд з прав людини у справі «Пономарьов проти України» (заява № 3236/03) зазначив, що суд визнає, що вирішення питання щодо поновлення строку на оскарження перебуває в межах дискреційних повноважень національних судів. Однак такі повноваження не є обмеженими. Від судів вимагається вказувати підстави. Однією з таких підстав може бути, наприклад, неповідомлення сторін органами влади про прийняті рішення у їхній справі. Проте навіть тоді можливість поновлення не буде необмеженою, оскільки сторони в розумні інтервали часу мають вживати заходів, щоб дізнатись про стан відомого їм судового провадження, рішення у справі «Шевченко проти України», «Трух проти України». У кожній справі національні суди мають перевіряти,

чи підстави для поновлення строків для оскарження виправдовують втручання у принцип *res judicata*, особливо коли національне законодавство не обмежує дискреційні повноваження суддів ні у часі, ні в підставах для поновлення строків [6].

Визначення поняття дискреційні повноваження суду дає можливість виділити їх основні ознаки: повноваження суду передбачені законом; дискреція передбачає варіативність при прийнятті рішення; кожне рішення, яке приймається судом повинно бути законним; метою використання дискреційних повноважень суду є підвищення ефективності здійснення цивільного судочинства, адже судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим, тобто, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, відповідати завданню цивільного судочинства.

Слід також зазначити що при використанні дискреційних повноважень суддею багато що залежить від його особистісних якостей, насамперед моральних, рівня правової та загальної культури, що також суттєво впливає на ухвалення рішення по справі. Серед правових механізмів захисту від проявів суддівського свавілля Цивільним процесуальним кодексом України передбачені інститут відводу (самовідводу) судді, інститути апеляційного та касаційного переглядів судових рішень, що мають сприяти усуненню суб'єктивних факторів, які можуть впливати на ухвалення законного та обґрунтованого рішення.

Наділення законодавцем суддів дискреційними повноваженнями є обґрунтованим, оскільки такі положення направлені на судовий захист прав і свобод громадян, прав та законних інтересів юридичних осіб на основі верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України № 1618IV від 18 березня 2004 р. зі змінами та доповненнями. URL <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161815/print>.
2. Барабаш Ю.І. Дискреційні повноваження вищих органів влади: правова природа та умови ефективного застосування. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4(24). С. 49-54.
3. Вінітеловська І.П., Никитюк В.М. Суддівський розсуд та дискреційні повноваження судді як оціночні поняття в цивільному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. №2/2023. С. 112-115.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови./ Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол. К.:ВТВ «Перун», 2003. 1440 с.

5. Губська О. А. Дискреція та її межі: що говорить про це національне та міжнародне законодавство. *Судово- юридична газета*. 2020. 14 грудня. URL: <https://bit.ly/3qSzVo9>.

6. Рішення ЄСПЛ у справі Олександр Пономарьов проти України.(Заява № 323/03). Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі.1(02).2011. Вид. «Юрінком Інтер». С. 41-42.

7. Юридична енциклопедія: в 6 т./Редкол.: Ю.С. Шемчушенко (гол. ред.) та ін. К.: Укр. Енциклопедія, 1998, Т. 2: Д-й.1999. 774 с.

* * * * *

ЛУЧКОВСЬКА СВИТЛАНА ІГОРІВНА,
доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук., доцент;
АБРАМЕНКО БОГДАНА ОЛЕКСАНДРІВНА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Право» Хмельницького національного університету

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВИМОГ ДО ПРОСПЕКТІВ ЕМІСІЇ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ З ПРАВОМ ЄС ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ІНВЕСТИТОРІВ

Інтеграція України до Європейського Союзу є стратегічним пріоритетом держави, що передбачає поступове наближення національного законодавства до *acquis* ЄС (права Європейського Союзу), в тому числі й у сфері фінансових ринків.

З початком повномасштабного вторгнення РФ здійснення операцій на фондовому ринку було суттєво обмежено (за винятком операцій із військовими облігаціями) до серпня 2022 року. Сьогодні більшість обмежень скасовано (окрім валютних обмежень та операцій, стороною яких є суб'єкти, пов'язані із країною-агресором). Проте на організованих ринках капіталу операції з корпоративними цінними паперами мають поодинокий характер і більше 95% операцій проводиться з державними цінними паперами. Питання наявності дієвих механізмів залучення інвестицій (як внутрішніх, так і іноземних) у приватний та державний сектор є ключовою передумовою для швидкого та ефективного повоєнного відновлення України. Також актуальною є подальша імплементація актів права ЄС

у законодавство України у межах зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та отримання статусу кандидата в члени ЄС на шляху до членства в ЄС [1].

Одним із важливих аспектів цього процесу є гармонізація вимог до проспектів емісії цінних паперів із *acquis* ЄС. Проспект емісії є ключовим інформаційним документом, що надає потенційним інвесторам вичерпну інформацію про емітента та цінні папери, які він пропонує до розміщення. Від якості та повноти цієї інформації безпосередньо залежить рівень інвестиційної обізнаності та здатність інвесторів приймати обґрунтовані рішення.

Основним нормативно-правовим актом ЄС, що регулює вимоги до проспектів емісії цінних паперів, є Регламент Європейського Парламенту і (ЄС) № 2017/1129 від 14 червня 2017 року про проспекти, що підлягають публікації у випадку публічної пропозиції цінних паперів або їх допуску до торгів на регульованому ринку, та про скасування Директиви 2003/71/ЄС [2].

Цей Регламент встановлює єдині стандарти щодо змісту, формату, схвалення та опублікування проспектів на всій території Європейського Союзу. Його основною метою є забезпечення високого рівня захисту інвесторів та сприяння ефективному функціонуванню внутрішнього ринку капіталів. Регламент визначає випадки, коли виникає обов'язок публікації проспекту, встановлює мінімальний обсяг інформації, що має бути включена до нього, включаючи дані про емітента, його фінансовий стан, діяльність, органи управління, а також про умови випуску та характеристики цінних паперів. Особлива увага надана необхідності розкриття ризиків, пов'язаних з інвестиціями у цінні папери.

В Україні питання регулювання проспектів емісії цінних паперів визначаються низкою нормативно-правових актів, серед яких ключове місце посідають Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» від 23 лютого 2006 року № 3480-IV [3], а також відповідні нормативні акти Регулятора – Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР).

На шляху до євроінтеграції Україна здійснювала та продовжує реалізовувати наближення свого законодавства у цій сфері до стандартів ЄС. Протягом останніх 5 років було прийнято низку законодавчих змін, спрямованих на імплементацію положень законодавства ЄС у національне законодавство. Зокрема, Закон України №738-IX від 19 червня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів» [4]

(набув чинності 01 липня 2021 року) став важливим кроком у цьому напрямку, заклавши правові основи для імплементації регуляторних вимог, наближених до законодавства ЄС. Впровадження вказаного Закону спрямоване на вдосконалення функціонування українських ринків капіталу та відображає фінансову політику, спрямовану на узгодження українського законодавства із положеннями міжнародного, зокрема європейського інвестиційного регулювання.

Сам процес гармонізації включає адаптацію вимог передусім до ліцензування, капіталу, ліквідності, розкриття інформації та кваліфікаційних вимог на ринку капіталів. НКЦПФР активно розробляє та затверджує відповідні нормативно-правові акти, спрямовані на імплементацію європейських стандартів у практику функціонування українського ринку цінних паперів [5].

Потрібно зазначити, що не зважаючи на проведену роботу з гармонізації з правом ЄС, у вказаній сфері все ще існують суттєві розбіжності. Так, до прикладу, Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» містить перелік випадків, коли реєстрація та оприлюднення проспекту не є обов'язковими для публічної пропозиції (подібно до Регламенту 2017/1129); проте національне законодавство не встановлює конкретних монетарних лімітів. Також українське законодавство містить винятки для окремих типів пропозицій або обставин, які прямо не охоплюються регламентом ЄС про проспекти емісії (наприклад, пропозиції у процесі злиття або поділу, пропозиції конкретним інвесторам, що перевищують певні суми, або пропозиції, пов'язані з державними цінними паперами). Саме тому робота у цьому напрямку має бути продовжена, оскільки гармонізація вимог до проспектів емісії цінних паперів з правом ЄС має ключове значення для інвесторів в Україні, оскільки сприятиме:

1. Підвищенню рівня захисту інвесторів: наближення до європейських стандартів передбачає встановлення більш жорстких вимог до розкриття інформації емітентами. Це дозволяє інвесторам отримувати більш повну, достовірну інформацію, необхідну для прийняття обґрунтованих інвестиційних рішень. Зокрема, підвищується якість розкриття інформації про ризики, пов'язані з інвестиціями, що сприятиме кращому розумінню потенційних втрат.

2. Зростанню довіри до ринку: застосування єдиних з ЄС стандартів формування проспектів емісії сприятиме підвищенню прозорості та передбачуваності ринку цінних паперів України. Інвестори, знайомі з європейськими практиками розкриття інформації, відчуватимуть більшу впевненість у надійності українського ринку.

3. Покращенню інвестиційної поінформованості: детальні та структуровані проспекти емісії, розроблені відповідно до європейських вимог, підвищать ефективність аналізу фінансового стану емітентів та перспектив їх розвитку. Це сприятиме зростанню загального рівня інвестиційної культури в Україні.

4. Транскордонним інвестиціям: гармонізація законодавства створить більш сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій в українські цінні папери та для інвестування українських коштів в європейські фінансові інструменти. Уніфікація вимог до проспектів знизить транзакційні витрати та спростить процедури для міжнародних інвесторів.

Вважаємо, що процес гармонізації вимог до проспектів емісії є складним та багатоетапним. Він потребує не лише внесення змін до законодавства, але й практичної імплементації нових стандартів учасниками ринку та Регулятором. Важливим аспектом також є підвищення кваліфікації фахівців, відповідальних за підготовку проспектів, а також посилення наглядової функції НКЦПФР за дотриманням встановлених вимог.

Попри існуючі виклики, гармонізація українського законодавства з *acquis* ЄС відкриває значні перспективи для розвитку українського ринку цінних паперів. Вона сприятиме його інтеграції до європейської фінансової системи, підвищить інвестиційну привабливість України та забезпечить кращий захист прав інвесторів.

Таким чином, гармонізація вимог до проспектів емісії цінних паперів в Україні з правом Європейського Союзу є важливим кроком на шляху до європейської інтеграції та розвитку національного фінансового ринку. Це забезпечить вищий рівень захисту прав та законних інтересів інвесторів, підвищуючи прозорість ринку та сприяючи залученню інвестицій. Подальше впровадження європейських стандартів у практику функціонування ринку цінних паперів України сприятиме його зростанню та зміцненню позицій на європейських та міжнародних ринках.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку фінансового сектору України, схвалена Радою з фінансової стабільності на черговому засіданні від 19 липня 2023 року. URL: [https://www.mof.gov.ua/storage/files/Стратегія_фінсектору_укр\(1\).pdf](https://www.mof.gov.ua/storage/files/Стратегія_фінсектору_укр(1).pdf).
2. Регламент Європейського Парламенту і (ЄС) № 2017/1129 від 14 червня 2017 року про проспекти, що підлягають публікації у випадку публічної пропозиції цінних паперів або їх допуску до торгів

на регульованому ринку, та про скасування Директиви 2003/71/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_029-17#Text.

3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України № 738-IX від 19 червня 2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-IX#Text>.

5. 2022 Progress Report on the Roadmap for the Strategy of Ukrainian Financial Sector Development until 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector2025_zvit_roa_dmap_2022_eng.pdf.

* * * * *

МАНДЗІЙ СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ,
ст. викладач кафедри права
Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук, народний депутат України

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАКОНОПРОЄКТИ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄС

Процес європейської інтеграції України передбачає не лише політичне зближення з Європейським Союзом (ЄС), а й глибоку адаптацію національного законодавства до норм і стандартів права ЄС. У цьому контексті особливого значення набуває розробка та ухвалення євроінтеграційних законопроектів, які є інструментом імплементації європейських норм у правову систему України. Вони охоплюють широке коло сфер – від економіки та екології до правосуддя і прав людини – і спрямовані на гармонізацію законодавчого поля відповідно до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Україна офіційно проголосила курс на інтеграцію до ЄС, закріпивши його на конституційному рівні. 7 лютого 2019 року Верховна Рада ухвалила Закон України № 2680-VIII, яким внесено зміни до Конституції України. Даним Законом було визначено стратегічний курс держави на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО [4]. Ці зміни визначають повноваження органів державної

влади щодо забезпечення реалізації цього курсу, що стало основою для подальшої адаптації українського законодавства до норм ЄС.

У контексті нашого дослідження доцільно акцентувати увагу на ключових законопроектах, спрямованих на імплементацію євроінтеграційних зобов'язань у сфері охорони довкілля та екологічної політики, які відіграють визначальну роль у гармонізації національного законодавства з правовими нормами ЄС. Зосередимо нашу увагу на деяких з них.

16 липня 2024 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення» № 3855-IX. Даний Закон встановлює правові та організаційні засади запобігання, зменшення та контролю забруднення, що виникає в результаті провадження визначених видів діяльності. Набрання чинності окресленого Закону, відбудеться 8 серпня 2025 року. Вказаний Закон України імплементує глави 1, 2 та 7 Директиви 2010/75/ЄС і створює базис для отримання промисловими підприємствами інтегрованого дозвілу на кожну установку. Це сприятиме зменшенню промислових викидів, а отже зниженню рівня забруднення довкілля [3].

Ключові положення Закону:

1. Інтегрований дозвіл (ІДД). Була встановлена обов'язковість отримання ІДД для певних видів промислової діяльності. Процедура його видачі включає підготовку документів, громадські обговорення та розгляд заяви дозвільним органом;

2. Найкращі доступні технології та методи управління (НДТМ). Підприємства зобов'язані впровадити НДТМ протягом 7 років з моменту набрання чинності Закону. Для технічно застарілих промислових установок встановлюється подовжений термін – до 10 років – протягом якого такі об'єкти підлягають поступовому виведенню з експлуатації;

3. Єдиний державний реєстр ІДД. Передбачається створення публічного електронного реєстру для забезпечення прозорості та доступності інформації щодо виданих дозволів [5].

8 жовтня 2024 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про основні засади державної кліматичної політики» № 3991-IX. Даний Закон визначає правові та організаційні засади державної кліматичної політики, спрямованої на забезпечення низьковуглецевого та сталого розвитку України, її екологічної, продовольчої та енергетичної безпеки, досягнення кліматичної нейтральності, забезпечення пом'якшення наслідків зміни клімату та

адаптації до неї, виконання міжнародних зобов'язань України у сфері зміни клімату, удосконалення національної системи інвентаризації антропогенних викидів парникових газів із джерел та поглинання поглиначами парникових газів, забезпечення функціонування національної системи моніторингу та оцінки досягнення цілей державної кліматичної політики та прогнозування у сфері зміни клімату. Також Закон спрямований на імплементацію *acquis communautaire* ЄС у сфері зміни клімату, зокрема Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2018 / 1999 про управління Енергетичним Союзом і пом'якшення наслідків зміни клімату та Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2021 / 1119 від 30 червня 2021 року, що встановлює рамки для досягнення кліматичної нейтральності [6].

Даний акт є одним із індикаторів *Ukraine Facility Plan* – програми фінансової допомоги Україні від ЄС на €50 мільярдів на період з 2024 по 2027 роки. Довгострокові цілі державної кліматичної політики відповідають кліматичним цілям, встановленим у Паризькій угоді та Європейському кліматичному законі [7].

У період з липня 2020 року по червень 2024 року KPMG Law Ukraine, як учасник консорціуму під керівництвом DAI Global Austria GmbH & Co KG, надавала Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України юридичну підтримку у імплементації законодавства ЄС у сферах якості повітря, управління відходами та промислового забруднення відповідно до Додатку XXX до Розділу 6 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та інших міжнародних зобов'язань України. Зазначений проєкт здійснювався за підтримки Європейської Комісії. KPMG Law Ukraine проводила аналіз чинного законодавства України та ЄС, виявляла прогалини, а також, надавала рекомендації щодо їх усунення. Протягом реалізації проєкту команда KPMG Law Ukraine взяла участь у розробці та супроводі прийняття таких проєктів законів та підзаконних нормативно-правових актів:

Закони України:

- «Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів»;

- Проєкт Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення вимог законодавства у сфері реєстрації викидів та перенесення забруднювачів і відходів»;

- Проєкт Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо вдосконалення відповідальності за правопорушення у сфері управління відходами»;

- Проект Закону «Про управління відходами видобувної промисловості»;
- Проект Закону «Про електричне та електронне обладнання та відходи електричного та електронного обладнання»;
- Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо екологічного податку, що справляється за захоронення відходів та розміщення відходів видобувної промисловості» [2].

8 січня 2025 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів». Законопроект було розроблено задля дотримання стратегічного курсу держави для набуття повноправного членства України в ЄС та реалізації реформ, визначених Планом України для Ukraine Facility які мають бути проведені за фінансової підтримки України від ЄС протягом 2024-2027 років. Зазначеним Законом передбачається відновлення обов'язкової системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів для установок, що підпадають під сферу охоплення діючого законодавства, за винятком тих, що не контролюються, зруйновані або знаходяться на тимчасово окупованій території, чи офіційно оголосили призупинення діяльності з точки зору виробництва, та приведення Закону України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» у відповідність до Закону України «Про публічні електронні реєстри» [1].

Отже, адаптація екологічного законодавства України до *acquis* ЄС становить ключовий елемент загального курсу євроінтеграції, спрямованого на формування стійкої системи охорони довкілля. Пріоритетними напрямками трансформації є впровадження інтегрованих підходів до управління водними, повітряними і земельними ресурсами відповідно до екологічних директив ЄС. Законодавчі зміни сприяють інституційному зміцненню екологічного управління, підвищенню прозорості та ефективності екологічного контролю. Таким чином, імплементація європейських норм у національну правову систему забезпечує поступову екологічну конвергенцію з правовим полем ЄС.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України прийняла Закон України. *Комітет з питань екологічної політики та природокористування*. URL: https://komekolog.rada.gov.ua/news/main_news/77194.html (дата звернення: 15.04.2025).

2. Імплементція європейських екологічних директив. *KPMG*. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2025/03/kpmg-law-ukraine-implementation-of-eu-acquis-on-environment-case-study.html> (дата звернення: 15.04.2025).

3. Міндовкілля працює над переговорними позиціями України по імплементації Директиви 2010 / 75 / ЄС про промислові викиди – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт*. URL: <https://mepr.gov.ua/mindovkilliya-pratsuyuє-nad-peregovornymy-pozytsiyamy-ukrayiny-po-implementatsiyi-dyrektyvy-2010-75-yes-pro-promyslovi-vykydy/> (дата звернення: 15.04.2025).

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 15.04.2025).

5. Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення: Закон України від 16.07.2024 № 3855-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-20#Text> (дата звернення: 15.04.2025).

6. Про основні засади державної кліматичної політики: Закон України від 08.10.2024 № 3991-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3991-20#Text> (дата звернення: 15.04.2025).

7. Яловий К. Крок до ЄС: кліматичний закон. *GreenPost*. URL: <https://greenpost.ua/blogs/krok-do-yes-klimatychnyj-zakon-i77319> (дата звернення: 15.04.2025).

* * * * *

МАРТИНЮК ІННА СТАНІСЛАВІВНА,
ст. викладач кафедри права
Хмельницького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Освітня послуга – це комплекс визначених законодавством, освітньою програмою та/або договором дій суб'єкта освітньої діяльності, що мають визначену вартість та спрямовані на досягнення здобувачем освіти очікуваних результатів навчання. Освітня послуга

являє собою специфічний товар, що формує в процесі навчання світогляд, цінності людини та задовольняє її потребу в придбанні певних знань, умінь та навичок для їхнього подальшого використання в професійній діяльності [1, с.79]. Саме поняття «надання освітніх послуг» визначено як діяльність суб'єктів господарювання та окремих осіб, що виконується для задоволення потреб людей, стейкхолдерів і держави, інших громадян та суб'єктів господарювання з передавання протягом певного часу або постійно сукупності знань, умінь і навичок, що визначають певний їх рівень чи ступінь, інших прав, що належать закладам освіти, та яка не має матеріальної форми, не залежить від характеру результату, відбувається на платній чи безоплатній основі, що має цінову визначеність. Надання освітніх послуг є провідним напрямом діяльності закладу освіти.

Як організований процес між виконавцями і споживачами цих послуг є викладачі і науковці. Останнім надається «особливий інтелектуальний товар» [2, с.54]. Під освітньою послугою також розуміють здійснення різноманітної (педагогічної, виховної, наукової) діяльності працівників сфери освіти із задоволення освітніх потреб окремих людей та всього суспільства [3, с.36]. «Освітня послуга» є ширшим поняттям ніж «договір про надання освітніх послуг». Споживач виступає активним учасником ринку освітніх послуг. Він шукає якісні послуги і визначає це через ознаки якості. Це може бути матеріально-технічна база навчальних закладів, рівень акредитації, якісний склад викладацького персоналу, ціна тощо. Наступна особливість освітніх послуг полягає у тому, що вони надаються на конкурсній основі. Ця особливість передбачає надання освітніх послуг за умови спеціальної підготовки та високого рівня знань. Обмеженість ліцензійних обсягів підготовки студентів сприяє можливості прийому тільки абітурієнтів з найвищим рівнем знань. Складовими якості надання послуг є психологічна взаємодія виконавця і споживача. Як зазначають психологи, люди за своїми психологічними характеристиками відрізняються один від одного. При цьому на якість послуги впливає і особистість студента: психологічні характеристики, фізичний стан і настрій, рівень підготовки, рівень інтелекту мотивація в отриманні освітньої послуги, рівень працездатності, час і місце надання освітніх послуг [4, с.25].

Законодавство, що регулює освітню діяльність, має комплексний характер. Договір про надання платних освітніх послуг є двостороннім, консенсуальним, оплатним та строковим. Сторонами виступають замовник та виконавець. Виконавцем – заклад освіти. Замовником, як правило, виступають здобувачі освіти. Це – студенти,

курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти. Замовником може бути і юридична особа (наприклад, замовляє надання платних освітніх послуг для свого працівника). Аналізовані конструкції договорів відповідають ознакам договору на користь третьої особи (ст.636 ЦК). Іншими учасниками освітнього процесу виступають: педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники; фізичні особи, які провадять освітню діяльність; інші особи, передбачені спеціальними законами та залучені до освітнього процесу у порядку, що встановлюється закладом освіти.

Договір про надання платних освітніх послуг вважається укладеним з моменту досягнення згоди щодо усіх його істотних умов. Предметом є саме освітня послуга. Кінцевою умовою, яку має виконати споживач є оплата послуг. Освітня послуга є істотною умовою договору, отже має власну споживчу вартість. Розмір плати за надання освітньої послуги встановлюється в національній валюті, при цьому виконавець має право змінювати розмір плати за навчання не частіше одного разу на рік і не більше, як на офіційно визначений рівень інфляції за попередній календарний рік з обов'язковим інформуванням про це замовника. Потрібно зазначити загальну вартість освітньої послуги за весь строк навчання (без урахування інфляції) і першого року навчання.

У договорі має бути умова про те, що вартість освітньої послуги за кожен наступний рік навчання складається із вартості попереднього року навчання, збільшеної на рівень інфляції за попередній календарний рік. За несвоєчасну оплату освітніх послуг замовник сплачує виконавцю пеню в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від несплаченої суми за кожний день прострочення. У разі дострокового розірвання договору внаслідок порушення виконавцем договірних зобов'язань або з ініціативи замовника, у разі відрахування одержувача освітньої послуги (крім випадків, коли одержувач відрахований у зв'язку з невиконанням обов'язків, визначених Законом України «Про вищу освіту») кошти, що були внесені замовником як плата за надання освітньої послуги, повертаються йому в обсязі оплати частини послуги, не наданої на дату розірвання договору. У разі дострокового розірвання договору, у зв'язку з порушенням замовником договірних зобов'язань або невиконанням одержувачем обов'язків, визначених Законом України «Про вищу освіту», кошти, що були внесені замовником, залишаються у виконавця та використовуються для виконання його статутних завдань. Для цього договору, як і для інших платних договорів цієї

сфери послуг передбачена обов'язкова письмова форма.

До основних обов'язків виконавця належить надати одержувачу освітню послугу на рівні стандартів вищої освіти та видати одержувачу документ про вищу освіту (науковий ступінь) державного зразка, за умови виконання одержувачем навчального навантаження в обсязі, необхідному для здобуття певного ступеня вищої освіти.

Замовник зобов'язаний своєчасно вносити плату за освітню послугу в розмірах та в порядку, встановлених цим договором. Здобувачі освіти зобов'язані: виконувати вимоги освітньої програми (індивідуального навчального плану за його наявності), дотримуючись принципу академічної доброчесності, та досягти результатів навчання, передбачених стандартом освіти для відповідного рівня освіти; поважати гідність, права, свободи та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу, дотримуватися етичних норм тощо.

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок про те, що проведений аналіз наукової літератури засвідчує, що нині немає єдиного, конкретного визначення терміну «освітня послуга». Така ситуація може бути пов'язана із широтою розглянутого поняття та великою кількістю авторських підходів. Освітня послуга як вид діяльності характеризується такими ознаками: невичерпність знань, умінь, навичок, що передбачає необмежену кількість їх передавання; адресність, тобто спрямованість на здобувачів освіти з урахуванням наявного в них освітнього цензу, яка може бути колективною чи індивідуальною; необхідність активної інтелектуальної діяльності здобувачів освіти; можливість використання в освітньому процесі матеріально-технічних засобів. Освітня послуга – це насамперед соціально значуща категорія, що є діяльністю, у процесі якої одна особа (виконавець, надавач послуги) передає іншій особі (замовнику, споживачу послуги) комплекс інформації та знань, націлений на розвиток особистості, духовне та інтелектуальне зростання, оволодіння професійними вміннями та навичками, залучення до досвіду людства, втіленого у певних наукових, культурних та духовних ідеях, концепціях та відкриття.

Складність розроблення поняття «освітня послуга» полягає у відсутності єдиного розуміння сутності цього явища. Науковці освітню послугу тлумачать і як вид діяльності, і як вид блага. Виходячи із цього можна припустити, що кожне з цих значень опосередковується адекватною правовою формою. Тому доцільно розмежувати правове поняття освітньої послуги, виходячи зі змісту. Освітня послуга як вид специфічної діяльності є групою суспільних відносин, що складаються

в процесі задоволення потреб учасників освітнього процесу. Відповідно надання освітньої послуги як виду діяльності є об'єктом правового регулювання, насамперед адміністративного. Водночас освітня послуга – це й нематеріальне благо, яке є результатом передавання знань, інформації, умінь та навичок надавача послуг споживачеві з метою розвитку інтелектуальних здібностей, формування та розвитку професійних якостей, необхідних для задоволення потреб особистості, певної групи осіб чи держави та засвідчених відповідним документом про освіту, який надає право здобуття освіти наступного рівня або ведення професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Оболенська Т.Е. Природа і особливості освітніх послуг як товару. *Маркетинг: теорія і практика. Збірник наукових праць Східноукр нац. ун-ту*. Луганськ: вид-во Східноукр. нац. ун-ту, 2001. С. 79-89.
2. Александров В. Освітня послуга . *Економіка України*. 2006. № 8. С. 53-60.
3. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку К.: ТОВ «Кадри», 2001. 326 с.
4. Каленюк І.С. Особливості регулювання ринку освітніх послуг: монографія / І.С. Каленюк, Л.І. Цимбал. Чернівці: ЧДІЕіУ, 2011. 184 с.

* * * * *

МІЩЕНКО ІЛОНА ВОЛОДИМИРІВНА,
доцент кафедри морського та митного права Національного
університету «Одеська юридична академія», канд. юрид.наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНОГО БРОКЕРА В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

19 квітня 2025 року набуває чинності великий пакет змін [1] до Митного кодексу (далі – МК) України, продиктованих необхідністю наближення митних законодавств України та ЄС в рамках євроінтеграційних процесів. Ключові зміни полягають у впровадженні процедур авторизації для окремих видів діяльності, підконтрольних митними органам, а також для розміщення товарів у певні митні

режими. На відміну від попереднього механізму допущення суб'єктів господарювання до провадження цих видів діяльності, за яким вони мали отримувати окремі дозволи на здійснення відповідних видів діяльності, нова система передбачає запровадження авторизацій, що засвідчують відповідність підприємства встановленим критеріям та вимогам. Що несуть за собою ці зміни – переформатування митно-посередницької діяльності чи формальну заміну звичних для всіх дозволів на трендову авторизацію, що за своєю сутністю і в перекладі з англійської і є дозволом?

Перш за все слід звернути увагу, що дозвільна система допуску суб'єктів господарювання до певних видів діяльності, що контролюється митними органами, не була скасована у повній мірі. Так, експлуатація магазину безмитної торгівлі та вільної митної зони комерційного або сервісного продовжують провадитися на підставі дозволів, а не авторизацій [1]. Тобто за новими правилами існуватиме два типи взаємовідносин митних органів та підприємств, що планують надавати відповідні послуги у галузі митної справи: 1) щодо надання авторизацій; 2) щодо надання дозволів. Разом із тим діяльність митного брокера, яка є об'єктом нашого дослідження, відтепер здійснюватиметься лише за наявності у підприємства авторизації. Розглянемо оновлену процедуру отримання авторизації та порівняємо її з попередньою дозвільною системою.

Нагадаємо, що за «старими правилами» для того, щоб діяльність митного брокера могла бути розпочатою, слід було отримати дозвіл від Державної митної служби. Відповідно до Наказу Міністерства фінансів України «Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності» від 27.09.2021 № 517 дозвіл надається шляхом автоматичного присвоєння підприємству, яке подало заяву про надання дозволу, реєстраційного номера митного брокера та включення цього митного брокера до Реєстру митних брокерів [2]. Тобто фактично мова йде не про надання дозволу, а скоріше про реєстрацію кожного нового митного брокера. Цей висновок впливає з того, що інформація про такого суб'єкта просто вноситься в реєстр на підставі його заяви. Коли мова йде про дозвільний порядок допущення до певної діяльності, надання дозволу має місце лише у тому випадку, коли заявник відповідає встановленим вимогам для отримання такого дозволу. У зворотному випадку, дозвіл не надається. В нашому випадку із «старим» порядком жодних вимог, окрім власне подання заяви, не встановлено.

«Європеїзована» версія правових норм щодо допущення суб'єктів господарювання до провадження діяльності митного брокера, як зазначалося вище, пов'язана із отриманням авторизації.

На відміну від попереднього дозволу, авторизація на провадження митної брокерської діяльності надається підприємству, яке відповідає низці доволі серйозних вимог. Так, потенційний митний брокер повинен довести свою відповідність критерію щодо дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також не мати фактів притягнення до кримінальної відповідальності. Відсутність фактів притягнення до відповідальності стосується широкого кола осіб, дотичних до митного брокера – від власників (кінцевих бенефіціарів) до рядових працівників, які під час провадження своєї діяльності є учасниками митних відносин.

Крім того, особа, яка бажає отримати авторизацію на провадження діяльності митного брокера, зобов'язана мати працівника, відповідального за митні питання, на якого покладатимуться такі обов'язки:

а) взаємодія з митними органами з питань відповідності підприємства критеріям та/або умовам надання авторизації;

б) проведення самостійного контролю за дотриманням підприємством відповідності критеріям та/або умовам надання авторизації та умовам, визначеним такою авторизацією;

в) невідкладне інформування митних органів про зміни в діяльності підприємства, що мають значення для проведення оцінки відповідності, виникнення подій та/або обставин, що можуть мати вплив на дотримання підприємством відповідності критеріям та/або умовам надання авторизації, та умов, визначених такою авторизацією [1].

Зазначені перелік вимог та умов кардинально змінює підхід до правового регулювання митної брокерської діяльності. Фактично кандидати на отримання авторизації мають виконати часткові умови, встановлені для авторизованих економічних операторів (далі – АЕО). З одного боку, це може полегшити подальше отримання АЕО статусу, оскільки повторно доводити відповідність цим критеріям не потрібно. З іншого боку, якщо митний брокер не планує отримувати АЕО статус, такі вимоги можуть бути занадто обтяжливими як для нових митних брокерів, так і для діючих, враховуючи що останні теж повинні будуть протягом року отримати авторизацію.

Зазначені зміни обумовлюються необхідністю гармонізації українського та європейського митних законодавств. Однак, в рамках самого ЄС правове регулювання діяльності митних брокерів на

гармонізовано. Незважаючи на те, що митна справа є винятковою компетенцією ЄС, а не країн-членів, останні вільні у виборі підходів до встановлення вимог до митних брокерів. Зокрема стаття 18 МК ЄС визначає, що держави-члени можуть визначати, відповідно до законодавства Союзу, умови, за яких митний представник може надавати послуги в державі-члені, де він або вона зареєстровані [3]. Так, наприклад, регулювання доступу до професії або ринку митного представництва в розумінні ст. 18(3) Митного кодексу ЄС у німецькому законодавстві відсутнє. Не існує правової стандартизації щодо «митних брокерів» або «митних агентів» [4]. Аналогічно, в Болгарії з 2013 року скасовано будь-які законодавчі вимоги щодо митних брокерів. Єдиними регуляторами є ринок та конкуренція. В цей же час в Литві особа, яка бажає займатися митною брокерською діяльністю, повинна відповідати вимогам, викладеним у статті 39 (a) і (d) Митного кодексу ЄС (відсутність будь-яких серйозних порушень і вимоги до професійної кваліфікації) [5].

Чому український законодавець пішов шляхом регулювання митної брокерської діяльності за прикладом Литви, а не, приміром, Німеччини, наразі сказати складно. Однак очевидно, що це не є євроінтеграційною вимогою. На початку 2000-х років така діяльність вже була предметом доволі жорсткого регулювання в Україні (згадаймо її ліцензування), однак широкої популярності та розвитку набула саме в часи лібералізації правового регулювання.

Можна констатувати, що оновлений порядок допуску митних брокерів на ринок є значно суворішим, що може позначитися на кількості митних брокерів в Україні, адже не відомо, який відсоток зможе довести свою відповідність встановленим критеріям. Перехідний період в один рік, протягом якого чинні митні брокери мають привести свою діяльність до нових вимог, на наш погляд, не є достатнім, оскільки оцінка відповідності митного брокера критерію «дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності» здійснюється щодо його діяльності протягом календарного року, в якому здійснюється така оцінка, та будь-якого з попередніх трьох календарних років (п. 2 частини 1 статті 14 МК України) [6].

Отже, посилення вимог до митних брокерів наразі не може бути оцінено однозначно. Будучи спрямованим на підвищення якості їх послуг, такий крок може різко витіснити з ринку велику кількість їх провайдерів, що створить дефіцит, який у свою чергу може призвести

до затримок у митному оформленні, неналежного виконання договорів в частині строків доставки товару отримувачу тощо.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22.08.2024 № 3926-IX. Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text>.

2. Про деякі питання провадження митної брокерської діяльності: Наказ Міністерства фінансів України від 27.09.2021 № 517. Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1672-21#n4>.

3. Regulation (EU) № 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02013R0952-20200101>.

4. Mielken A., Tomuscheit M., Mitchell P. Customs broker's profession: views and news. *Customs Compliance & Risk Management Journal*, 2022, Issue 15. URL: <https://www.customsclearance.net/en/articles/customs-brokers-profession-views-and-news>.

5. Antov M., Naujoké E., Pantazis A. Customs broker's profession: national peculiarities in the EU. *Customs Compliance & Risk Management Journal*, 2022, Issue 15. URL: <https://www.customsclearance.net/en/articles/customs-brokers-profession-national-peculiarities-in-the-eu>.

6. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

* * * * *

НЕСТЕРУК ЄГОР ВІКТОРОВИЧ,
студент 2-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету;
науковий керівник: КОГУТ О.В., доцент кафедри права
Хмельницького національного університету, канд. юрид. наук, доцент

ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНА І ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

24 лютого 2022 року строком на 30 днів було введено режим воєнного стану, який є дійсним і нині з урахуванням пролонгації [1]. Воєнний стан є особливим правовим режимом, що запроваджується в Україні у разі збройної агресії або загрози національній безпеці. Його введення тягне за собою низку суттєвих обмежень для державних інституцій та громадян. Одним із таких обмежень є заборона на проведення загальнодержавних виборів, зокрема президентських та парламентських. Це чітко визначено у ч. 1 п. 4 статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [2], яка забороняє проведення виборів Президента України, виборів до Верховної Ради України та місцевих виборів під час дії воєнного стану.

У листопаді 2023 року під час зустрічі у форматі «Діалогів Жана Моне» на Закарпатті, керівництво Верховної Ради та представники парламентських фракцій підписали меморандум [3], у якому домовилися, що майбутні парламентські та президентські вибори відбудуться лише після завершення війни та дії воєнного стану, з наданням не менше шести місяців для підготовки до них. Домовленість підкреслює важливість дотримання демократичних процедур і забезпечення безпеки громадян під час виборчого процесу. Вона також свідчить про прагнення політичних сил до збереження стабільності та легітимності державних інституцій в умовах воєнного стану.

Однак меморандум викликає обґрунтовану юридичну критику щодо його легітимності. Незважаючи на політичну доцільність такого рішення в умовах триваючої збройної агресії з боку російської федерації, його правова сила залишається сумнівною, оскільки він не має нормативно-правового статусу, що обумовлює необхідність внесення змін до законодавства для реалізації запропонованого терміну для виборів.

Згідно з Конституцією України [4], строки проведення виборів – як президентських (стаття 103), так і парламентських (стаття 77) – мають чітко визначений характер. Конституція України не передбачає

можливості автоматичного перенесення виборів на невизначений строк або на строк, обумовлений закінченням особливого правового режиму (наприклад, воєнного стану) та додатковим терміном для підготовки до виборів, що становить не менш як шість місяців. Зокрема, частина 1 статті 77 Конституції України передбачає, що "чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України". Аналогічно, частина 5 статті 103 встановлює, що "чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента".

Безпосередньо стаття 19 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" визначає, що під час дії воєнного стану вибори не проводяться. Проте, у цьому ж Законі не вказано жодної норми, яка дозволяє встановлювати післявоєнні строки проведення виборів на розсуд політичних партій або шляхом міжфракційних домовленостей. А ч. 6 ст. 20 Виборчого кодексу України встановлює, що "Рішення щодо призначення виборів, виборчий процес яких був припинений або не розпочався у зв'язку з введенням воєнного або надзвичайного стану, ухвалюється відповідним суб'єктом їх призначення не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного або надзвичайного стану, а у разі якщо для проведення виборів законом не вимагається окремого рішення про їх призначення, про початок відповідного виборчого процесу оголошує Центральна виборча комісія не пізніше місяця з дня припинення або скасування воєнного або надзвичайного стану".

Таким чином, меморандум, підписаний парламентськими партіями, має суто політичний характер і не має нормативно-правової сили. Він не може змінювати чи підміняти положення Конституції чи законів України. Відповідно, офіційне відтермінування виборів після завершення воєнного стану, з урахуванням зазначеного у меморандумі підготовчого періоду, має бути реалізоване виключно в межах конституційного правопорядку. З огляду на те, що порядок і строки проведення виборів закріплені безпосередньо у Конституції України (зокрема, статтях 76, 77, 83, 103), будь-яке коригування строків чи умов виборчого процесу, які виходять за межі чинних конституційних норм, потребує внесення змін саме до Конституції України. Лише після цього можливе законне проведення виборів згідно вимог Конституції та Виборчого кодексу України.

У протилежному випадку реалізація положень меморандуму без належного нормативного закріплення може бути розцінена як форма політичної домовленості, що виходить за межі дії чинних норм

Конституції, створюючи в умовах демократичного суспільства небезпечний прецедент юридичної невизначеності та потенційного зловживання владними повноваженнями. Це може призвести до серйозного суспільного резонансу та викликати небезпечні наслідки як для суспільства, так і для України в цілому.

Потреба призначення, організації і проведення виборів у післявоєнний час потребує поступової та системної підготовки вже зараз. Величезна кількість внутрішньо переміщених осіб, важкий і руйнівний характер бойових дій та терористичних атак із боку агресора, окупація значних територій України та пов'язані з нею демографічні процеси, масштабна інформаційно-пропагандистська кампанія агресора проти України та низка інших українських серйозних викликів потребують їх як доктринального, так і практичного розгляду [6]. Доцільним є і вивчення зарубіжного досвіду проведення виборів в умовах воєнного стану або ж в умовах стану, наближеного до нього.

Ізраїль. Під час війни Судного дня 1973 року Ізраїль уперше в своїй історії відклав парламентські вибори – з 29 жовтня на 31 грудня. Попри військовий конфлікт, вибори відбулися з високою явкою (78,6%), що засвідчило стабільність демократичного процесу [7].

США. Вибори 1944 року відбувалися вже в умовах активної участі США у Другій світовій війні. Рузвельт, висуваючись на четвертий термін, аргументував необхідність продовження безперервного військового та дипломатичного керівництва. Його повторна перемога засвідчила остаточне зрушення громадської думки в бік підтримки інтервенціоністської політики, особливо після атаки на Перл-Харбор у 1941 році [8].

Данія. Під час Другої світової війни, попри німецьку окупацію, Данія зберегла обмежену демократичну систему. У березні 1943 року в країні пройшли парламентські вибори, на яких традиційні демократичні партії здобули 93% голосів, а партія, підтримувана нацистами, отримала лише 2,15%. Явка на виборах становила майже 90%, що стало актом протидії окупації. Після виборів уряд відмовився прийняти вимоги нацистів, і в серпні 1943 року німецька адміністрація розпустила парламент, хоча уряд формально залишався чинним до кінця війни [9].

Франція. Окупація Франції у 1940 році спричинила крах Третьої республіки та встановлення авторитарного режиму Віші на чолі з маршалом Філіппом Петеном. 9 липня 1940 року парламент передав Петену надзвичайні повноваження, що дозволило йому скасувати вибори, розпустити парламент і прийняти новий

Конституційний акт. Це поклало край парламентаризму й утвердило одновладдя. До 1945 року у Франції не проводилися вибори [10].

Меморандум щодо відтермінування виборів не має юридичної сили й не може замінити конституційно визначені процедури. Збереження легітимності виборчого процесу можливе лише за умови дотримання норм конституційного права.

Згідно з статтею 83 Конституції України, під час дії воєнного стану заборонено проведення виборів до Верховної Ради України. Водночас пряма заборона щодо виборів Президента України в Основному Законі відсутня. Проведення будь-яких загальнодержавних виборів нині обмежено положеннями Закону «Про правовий режим воєнного стану», який забороняє як парламентські, так і президентські вибори. Однак, на відміну від Конституції, цей закон (як і відповідні норми Вибочого кодексу України) можуть бути змінені навіть у період воєнного стану, що теоретично відкриває можливість проведення президентських виборів у разі відповідних законодавчих змін.

Міжнародний досвід демонструє різні підходи до виборів в умовах війни: від перенесення (Ізраїль) до їх проведення в обмежених умовах (Данія, США). Визначальними залишаються дотримання правових процедур, безпека виборців і легітимність влади. Зазначені підходи можуть бути застосовані з урахуванням специфіки нашої правової системи та конституційних обмежень.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ ПУ від 24.02.2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Перун В. Політсили Верховної Ради підписали меморандум про те, що вибори відбудуться лише після війни. URL: https://lb.ua/news/2023/11/30/586871_politsili_verhovnoi_radi_pidpisali.html.
4. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
6. Ключковський Ю., Венгер В. Передумови та виклики для організації й проведення виборів в Україні у післявоєнний час: оновлене дослідження з оцінки ситуації (станом на грудень 2023 року).

Страсбург: Рада Європи, 2023. 48 с. URL: <https://rm.coe.int/ua-2023-elections-needs-assessment-2777-2271-8729-1/1680ae9b59>.

7. Бур'ян М.С., Шолох Я.Л. ІЗРАЇЛЬ, Держава Ізраїль / Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во "Наукова думка", 2005. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Izrail>.

8. Моренчук А.А. Особливості президентських виборів у США. *Наукові записки Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Міжнародні відносини. 2016. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11303/1/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%90.%D0%90.pdf>.

9. Бульвінський А. Г. Данія // Енциклопедія всесвітньої історії / Інститут всесвітньої історії НАН України. Київ, 2017. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/465/1/Entsyklopedia_verska-31-49.pdf.

10. Гомза І. А. Культ особи у Франції доби Другої світової війни: Маршал Петен як "спаситель нації". 2010. *Наук. зап. НаУКМА*. Сер. Політ. науки. Т.108. С.25-29. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Homza_Kult_osoby.pdf.

* * * * *

НІКІФОРОВА ТЕТЯНА ІВАНІВНА,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд. юрид. наук, доцент

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ПРОБАЦІЮ ТА ПРАКТИКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

5 лютого 2025 року виповнилося 10 років з дня прийняття ЗУ «Про пробацію». Ця дата є відліком реалізації реального впровадження в Україні пробації як європейського надбання роботи з правопорушниками. Пробація вважається ефективним засобом ресоціалізації засуджених та протидії вчиненню нових кримінальних правопорушень. Десятирічний досвід діяльності служби пробації в Україні дозволив зробити висновки про ефективність пробації в Україні, виявити проблеми законодавчого та практичного характеру, а також напрями вдосконалення та подальшої гармонізації з правом ЄС.

Задля впровадження європейських стандартів пробації створено безліч міжнародних проєктів співпраці та розвитку пробації. З 2018 року системну допомогу в цьому напрямку здійснює проєкт EU Project Pravo-Justice. Аналіз діяльності органів пробації, навчань та конференцій, в яких бере участь ДУ «Центр пробації» дозволяє виділити основні напрями, які потребують вдосконалення та подальшого наближення до європейських стандартів:

- підвищення кваліфікації та професіоналізму персоналу органів пробації;
- розвиток комунікації пробації;
- поглиблення співпраці з громадськими та релігійними організаціями, а також волонтерами пробації;
- впровадження та подальше розширення використання електронних засобів контролю і нагляду.

Специфіка роботи працівників органів пробації, зокрема володіння знаннями у галузях юриспруденції, психології, соціальних наук, значний обсяг роботи з документами та електронними системами, постійна співпраця з партнерами та волонтерами пробації потребують безперервного навчання та підвищення кваліфікації персоналу пробації. Відповідна діяльність має місце протягом усього часу реалізації пробації в Україні. Останні кроки щодо подальшого вдосконалення цієї діяльності – це запровадження менторства в пробації та Школи керівника пробації. Менторство спрямоване на допомогу у здійсненні професійного росту новим працівникам пробації досвідченими колегами [1]. Школа керівника має на меті підвищення професіоналізму керівників уповноважених органів з питань пробації, їх системний розвиток, що в кінцевому результаті повинно сприяти підвищенню ефективності усієї системи пробації [2].

Для ефективного функціонування пробації, зокрема здійснення соціальної адаптації засуджених осіб, необхідною є обізнаність громадськості щодо діяльності пробації, її значення для забезпечення безпеки суспільства шляхом зниження рівня злочинності. Комунікація з громадськістю неможлива без тісної та якісної співпраці з медіа. З цією метою в структурі ДУ «Центр пробації» створено сектор комунікації та взаємодії з медіа. Не дивлячись на широку медійну кампанію: створення сайту та фейсбук сторінки пробації, належне інформування про діяльність органів пробації на цих та інших ресурсах (зокрема сайтах відповідних територіальних громад), обізнаність населення України про існування та виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, їх ефективність, важливість участі громадськості у соціальній адаптації та ресоціалізації

правопорушників залишається досить низькою. ДУ «Центр пробації» постійно працює у напрямку розвитку комунікації шляхом проведення інформаційних кампаній у школах, вищих навчальних закладах [3], різних установах, запозичення досвіду європейських держав через проведення міжнародних зустрічей, воркшопів тощо [4]. Найкращим способом інформування про пробацію та формування позитивного іміджу пробації є донесення до громадськості важливих історій позитивних змін клієнтів пробації не лише через інформаційні ресурси пробації, а й через тісну співпрацю з різними медіа так щоб охопити якомога ширшу аудиторію.

Розширення комунікації також сприяє залученню в діяльність пробації волонтерів, державних органів та установ, громадських та релігійних організацій. Важливість тісної та якісної співпраці органів пробації з партнерами та волонтерами важко переоцінити. ДУ «Центр пробації» та філіями та органами пробації на місцях укладено багато меморандумів про співпрацю з різними установами та організаціями, залучено велику кількість волонтерів (станом на квітень 2025 року укладено договори з понад 850 волонтерів) [5]. Проте часто така співпраця залишається лише формальною, її значення недооцінюється як працівниками органів пробації, так і партнерами. Однак саме на широке залучення партнерів у соціальну роботу та адаптацію засуджених зроблено ставки в європейських країнах, про що й свідчить ефективність їх пробації.

Останнє слово у підвищенні ефективності пробації надається електронним засобам контролю і нагляду. Переоцінити їх застосування неможливо. Значна кількість клієнтів пробації взагалі не піддається впливу соціально-виховної роботи, багато засуджених взагалі не з'являються на реєстрацію до органів пробації та знаходяться в розшуку. Єдиним засобом впливу на них є ізоляція від суспільства. Але рано чи пізно вони знову повертаються в суспільство і їх соціальна адаптація стає ще складнішою і болючішою. Вирішення питання контролю і нагляду за особами, які не становлять підвищеної суспільної небезпеки, проте не піддаються соціально-виховному впливу – електронні засоби. Згідно чинного законодавства України використання електронного засобу контролю і нагляду щодо засудженої особи передбачено тільки у випадку засудження до покарання у виді пробаційного нагляду як один із факультативних обов'язків, які може покласти суд. Практики застосування такого обов'язку на сьогодні немає, оскільки лише 7 лютого 2025 року постановою КМУ № 137 було затверджено Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації публічного

інвестиційного проекту «Електронний засіб контролю і нагляду» [6]. Відповідно потрібно ще немало часу щоб розробити відповідну процедуру закупівлі та використання електронних засобів. В Україні є досвід використання електронних засобів контролю (електронних браслетів) щодо осіб, до яких застосовано запобіжний захід у виді домашнього арешту. Цей досвід виявив в тому числі безліч проблем застосування відповідних засобів, таких як невчасні закупівлі, неякісність відповідних засобів та систем їх обслуговування. Впровадження застосування електронних засобів в пробації вимагає врахування цього досвіду та запозичення найбільш позитивного досвіду європейських держав. В подальшому використання електронних засобів контролю і нагляду потребуватиме розширення на усіх суб'єктів пробації щодо яких при призначенні покарання та звільненні з випробуванням будуть реальні підстави побоюватися ухилення від нагляду та контролю з боку працівників органів пробації. Звичайно ефективне та широке застосування електронних засобів потребує значних витрат з державного бюджету, проте це все ж значно дешевше ніж утримання засуджених в місцях обмеження та позбавлення волі. А їх значення для збереження соціальних зв'язків засуджених та їх подальшої соціальної адаптації неможливо переоцінити.

Список використаних джерел:

1. Менторство в пробації. URL.: <https://www.probation.gov.ua/%d0%9c%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8-%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%97/>.
2. Школа керівника пробації: новий етап професійного розвитку URL.: <https://www.probation.gov.ua/%d0%a8%d0%ba%d0%be%d0%bb%d0%b0-%d0%ba%d0%b5%d1%80%d1%96%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%ba%d0%b0-%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%97-%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b8%d0%b9-%d0%b5%d1%82%d0%b0%d0%bf-%d0%bf/>.
3. Студенти Львівської політехніки відкрили для себе пробацію: практика, досвід, перспективи. URL.: <https://www.probation.gov.ua/%d0%a1%d1%82%d1%83%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d1%82%d0%b8-%d0%9b%d1%8c%d0%b2%d1%96%d0%b2%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%be%d1%97->

%d0%bf%d0%be%d0%bb%d1%96%d1%82%d0%b5%d1%85%d0%bd%d1%96%d0%ba%d0%b8-%d0%b2%d1%96%d0%b4/.

4. Історії змін: європейський підхід до комунікації пробації в Україні. URL.:

<https://www.probation.gov.ua/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD-%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4-%D0%B4%D0%BE-%D0%BA/>

5. 10 років пробації в Україні: шлях реформ та європейських стандартів. URL.:

<https://www.probation.gov.ua/10-%d1%80%d0%be%d0%ba%d1%96%d0%b2-%d0%bf%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%97-%d0%b2-%d0%a3%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%96-%d1%88%d0%bb%d1%8f%d1%85-%d1%80%d0%b5%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc/>.

6. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для реалізації публічного інвестиційного проекту «Електронний засіб контролю і нагляду»: постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2025 року № 137. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-2025-%D0%BF#Text>.

* * * * *

ОСТРОВСЬКИЙ АНДРІЙ МИХАЙЛОВИЧ,
асистент кафедри цивільного права та процесу
юридичного факультету Львівського національного університету
імені Івана Франка, доктор філософії в галузі права

ДОГОВІР ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

У сучасних умовах забезпечення стабільного та надійного постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу є однією з ключових передумов сталого функціонування економіки та енергетичної безпеки держави. Особливе значення в цьому контексті мають договірні відносини між постачальниками та споживачами енергії, в яких передбачено права, обов'язки та відповідальність сторін. У зв'язку з реформуванням енергетичного сектору України та

його гармонізацією з європейськими стандартами особливої актуальності набуває питання цивільно-правової відповідальності за порушення умов договору постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу.

Цивільно-правова відповідальність у цій сфері є інструментом, що забезпечує належне виконання договірних зобов'язань та компенсацію завданих порушеннями збитків. Відповідальність ґрунтується як на загальних нормах Цивільного кодексу України, так і на спеціальному законодавстві, зокрема Законах України «Про ринок електричної енергії», «Про ринок природного газу», «Про питну воду та питне водопостачання» тощо.

Порушення умов договору можуть проявлятися в несвоєчасному або неповному постачанні ресурсів, постачання ресурсів з порушенням показників якості, відмові від зобов'язань, перевищенні договірних обсягів споживання, а також у затримці або ухиленні від оплати з боку споживача. Кожен з цих випадків може спричинити застосування форм відповідальності, передбачених законодавством та договором.

Сьогодні не викликає сумніву, що відповідальність за договором на постачання енергії за своєю суттю є економічно-юридичною, тобто включає в себе майнові наслідки застосування санкцій [2]. На цій підставі відповідальність за порушення умов договору прийнято поділяти на компенсаційну та штрафну співвідносно зі збитками.

Основними формами відповідальності є: відшкодування збитків (прямих і упущеної вигоди), сплата неустойки (штрафу, пені), розірвання договору, примусове виконання зобов'язань у натурі. При цьому збитки повинні бути доведені та документально підтверджені, що в умовах правовідносин з постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу є складним завданням через специфіку обліку та технічного забезпечення мереж.

Особливість договору постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу полягає в тому, що він є публічним, тобто постачальник не має права відмовити споживачеві в укладенні договору (за винятком передбачених законом випадків), а умови такого договору мають відповідати типовим умовам, затвердженим відповідними нормативно-правовими актами.

Водночас у чинному законодавстві залишається низка проблем. Зокрема, спостерігається відсутність єдиного підходу до визначення розміру збитків, що виникають у зв'язку з порушенням договору, розрізненість норм, які регулюють окремі аспекти

відповідальності в енергетичній сфері, складність судового захисту у разі неякісного постачання або його припинення.

Удосконалення механізмів цивільно-правової відповідальності має включати:

- уніфікацію договірних умов та стандартів відповідальності;
- розробку технічних стандартів щодо фіксації порушень;
- спрощення доказової бази в судових процесах;
- впровадження ефективних досудових процедур урегулювання спорів (претензійна робота, медіація, енергетичний омбудсмен);
- узгодження українського законодавства з актами права ЄС, зокрема щодо захисту споживача та прозорості ринку.

Цифровізація обліку (встановлення «розумних» лічильників, онлайн-моніторинг споживання) може значно підвищити рівень дотримання зобов'язань та спростити процедури притягнення до відповідальності.

Відтак, цивільно-правова відповідальність у сфері постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу є гарантією ефективного та справедливого функціонування енергетичного ринку, а її вдосконалення є ключем до підвищення енергетичної безпеки та правової захищеності споживачів і постачальників.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2-х т. 3-є вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнєцової, В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2008. Т. II. 1088 с.

2. Підлубна Т.М. Відшкодування збитків : теоретичні проблеми розуміння у сфері захисту прав та інтересів. *Держава і право : зб. наук. пр. юрид. і політ. науки*. 2010. Вип. 48. С.351-357.

3. Про затвердження Правил роздрібного ринку електричної енергії Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: постанова КМУ від 14 березня 2018 р. № 312. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0312874-18#n2689> (дата звернення: 04.04.2025).

4. Про затвердження Порядку визначення розміру і відшкодування збитків, завданих енергопостачальнику внаслідок викрадення електричної енергії: постанова Кабінету Міністрів від 08.02.2006 року № 122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.04.2025).

5. Про затвердження Порядку забезпечення стандартів якості електропостачання та надання компенсацій споживачам за їх

недотримання : постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: постанова КМУ від 12 червня 2018 р. № 375. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0375874-18#Text> (дата звернення: 04.04.2025).

6. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення: 04.04.2025).

7. Цивільний кодекс України. від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

* * * * *

ОХМАН ОЛЬГА ВАСИЛІВНА,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія
управління персоналом», канд. юрид. наук;
ВЕЛИЧКО ЮРІЙ ІВАНОВИЧ,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності
«Правоохоронна діяльність» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

РИМСЬКИЙ СТАТУТ ЯК ДОГОВІРНА ОСНОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Одним із ключових міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють процес розслідування та притягнення до відповідальності за воєнні злочини, є Римський статут. Цей документ є міжнародним договором, що становить правову основу діяльності Міжнародного кримінального суду (МКС). До юрисдикції цього суду належить розгляд заяв і ухвалення рішень щодо найтяжчих кримінальних правопорушень, зокрема воєнних злочинів, скоєних рф на території України. На сьогодні прийнято Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 21 серпня 2024 року № 3909-IX, у відповідності до якого Україна не просто надає дозвіл на юрисдикцію МКС, а стає повноцінною державою-учасницею МКС [1].

Римський статут Міжнародного кримінального суду – це міжнародна угода, що була підписана ста двадцятьма державами світу 17 липня 1998 року на дипломатичній конференції ООН у Римі. Цим

документом сторони погодили створення МКС, якому були надані повноваження щодо розслідування та покарання осіб, винних у вчиненні геноциду, воєнних злочинів, актів агресії, злочинів проти людяності. Про необхідність заснування подібної міжнародної судової установи почали говорити ще після завершення Другої світової війни, коли людство усвідомило справжню ціну миру. Проте насправді активна робота розпочалася уже в 90-х роках минулого століття після того, як увесь цивілізований світ здригнувся від жахливих подій в колишній Югославії та африканській Руанді. Важливою метою створення МКС сторони вбачали саме запобігання подібним кривавим катастрофам у майбутньому.

Як зазначає А.О. Тимофєєв, однією з основних позицій, якої притримується МКС є те, що держави повинні залишатись господарями у власному судочинстві та правоохоронній системі до тих пір, поки вони не дозволяють особам, які вчинили тяжкі злочини, залишатись безкарними [2, с. 535]. Зараз правоохоронна система України продовжує працювати на повну потужність і станом на сьогоднішній день зареєстровано більше ніж 145 тисяч кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів, переважна більшість яких перебуває на стадії досудового розслідування.

За своєю правовою природою, Статут МКС є досить складним юридичним документом. Він являє собою не просто правовий фундамент для створення і діяльності в подальшому суб'єкта міжнародно-правових відносин, а й має в змісті зобов'язання держав, що підписали цей договір. В Статуті кодифіковано і процесуальні, і матеріальні норми. Щодо норм матеріального права Римський статут у ст. 5 визначає чотири міжнародних злочини: геноцид, злочини проти людяності, військові злочини і злочини агресії [3]. Однак, у структурі статей, які описують вище зазначені злочини така, що в них абсолютно відсутня санкція, а це є необхідним елементом кримінально-правової норми. Санкції подаються у ст. 77 Статуту. З іншої сторони процесуальний характер досить повно розкривається в розділах 5 та 6 Статуту.

За допомогою цього міжнародного договору вперше за всю історію було засновано постійно діючий міжнародний судовий орган. Юрисдикція МКС розповсюджується на найтяжчі міжнародні злочини, які не залишають байдужими населення усього світу – геноцид, злочини проти людяності, військові злочини та злочин агресії (ст.1 Статуту МКС).

Дискусійними є також питання щодо визначення злочинів як актів тероризму чи злочинів збройної агресії з боку країни-агресора [4,

с. 18]. У цьому плані Е.В. Тітко та М.С. Сацик вважають, що доцільним буде віднести дані дії до злочинів агресії, які визначаються у ч. 1 ст. 5 Римського статуту МКС, оскільки злочини агресії становлять одну з найскладніших та найконтroversійніших категорій злочинів у міжнародному праві [5, с. 249]. Спроба визначити злочини агресії та встановити умови для їхнього переслідування передбачає складні правові та політичні виклики. Встановлення чіткого та узгодженого визначення цього злочину є ключовим завданням для МКС. Також необхідно врахувати, що МКС здійснює юрисдикцію стосовно злочинів агресії лише після прийняття спеціального положення, яке містить визначення цього злочину та встановлює умови для її юрисдикції. Це положення повинно бути сумісним з положеннями Статуту Організації Об'єднаних Націй. Така вимога може викликати складнощі у забезпеченні відповідності міжнародним стандартам та процедурам. Зазначені обставини свідчать про те, що ратифікація Римського Статуту МКС Україною створює серйозні виклики, особливо у контексті дій, які можуть бути віднесені до злочинів агресії. Так, на сьогодні, вирішення цих питань включає широку міжнародну співпрацю, а також узгодження політичних та правових підходів.

Думки щодо наслідків ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду є неоднозначними серед правознавців. Прихильники наголошують на винятковій ролі МКС у процесі притягнення рф до відповідальності за злочини, вчинені останньою на території України. Противники застерігають про ризики для українських військовослужбовців, які зараз борються за нашу незалежність. Деякі юристи та науковці зазначають, що надана згода на обов'язковість Римського статуту стане проблемою для ведення Україною військових дій задля захисту своїх громадян та території, при тому, що до відповідальності підлягатимуть і Збройні сили України, проте розглядаючи нормативні акти у міжнародному праві можна дійти висновку, що такі припущення є хибними.

Однак, МКС має міжнародну правосуб'єктність. Він наділений усім комплексом прав та обов'язків, які призначені для суб'єктів міжнародного права. Більш того, правосдатність МКС є універсальною. Адже, як визначається в ст. 4 Статуту «Суд має таку правосдатність, яка є потрібною для виконання ним своїх основних функцій» [3].

Таким чином, міжнародний кримінальний суд виконує свою юрисдикцію та функції коли національні судові органи не готові або ж не можуть вжити необхідних заходів для переслідування осіб, які

вчинили міжнародні злочини. Більш того, юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється на підтримку державами, що є учасниками Римського статуту запитів Суду про допомогу, якщо така потрібна у здійсненні розслідування або кримінального переслідування міжнародних злочинців. Закінчуючи характеристику Статуту Міжнародного Кримінального Суду, є доцільним додати, що він набуває чинності у перший день місяця, наступного після 60-го дня після передачі на зберігання Генеральному Секретарю ООН 60-ї ратифікаційної грамоти або документа про приєднання. Для кожної держави, яка ратифікує чи приєднується до Римського договору після передачі на зберігання 60-ї ратифікаційної грамоти Статут набуває чинності у перший день місяця, що настає після 60-го дня після передачі такою державою депозитарію свого документа про ратифікацію.

Статут містить в собі загальні принципи кримінального права, якими має керуватись МКС під час виконання своїх повноважень. Ці принципи діляться на дві групи: 1) загальновизнані принципи внутрішньодержавного кримінального права, що знайшли своє відображення в Статуті, а також 2) принципи міжнародно-правового характеру. До перших належать такі основні засади здійснення кримінального правосуддя, як принцип *nulum crimen sine lege* «немає злочину без закону» (ст. 22 Статуту), відсутність зворотної дії положень Статуту (ст. 24) принцип *nulum poena sine lege* «немає відповідальності без закону» (ст. 23) [3]. Другі, можемо перш за все пов'язувати невизнання судом національних або міжнародних імунітетів чи інших спеціальних норм, які в свою чергу можуть бути пов'язані із посадовим становищем особи та захищати її в деяких випадках від кримінального переслідування і ставити поза межами юрисдикції національного (внутрідержавного) правосуддя (п. 2 ст. 27 Статуту).

Отже, необхідно відмітити, що МКС наділений міжнародною правосуб'єктністю, оскільки має повний комплекс прав та обов'язків, які передбачені для суб'єктів міжнародного права. До того ж, правоздатність МКС є універсальною. До злочинів, які розглядає Міжнародний кримінальний суд насамперед відносяться наступні: геноцид, агресія, військові злочини та злочини проти людяності. МКС не визнає жодних імунітетів або інших норм, що пов'язані з міжнародним становищем особи, яке могло б стати підставою для захисту її від кримінального переслідування. Римський Статут не передбачає жодних строків давності за злочини, на які розповсюджується його юрисдикція. Без сумнівів, ратифікація цього

важливого у міжнародному праві документу принесе більше перспектив, ніж проблем, адже на сьогоднішній день притягнення до відповідальності країни-агресора постає на перше місце.

Список використаних джерел:

1. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 р. № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#Text>.

2. Тимофєєв А.О. Проблемні аспекти імплементації Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 534-536. URL: http://lsej.org.ua/10_2024/126.pdf.

3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Міжнародний документ, Поправки від 17.07.1998 р. Ратифікація від 21.08.2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

4. Орлов Ю.В. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду й елементи політики у сфері протидії злочинності в Україні: проблеми гармонізації. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. Т.22, № 1. С.16-25.

5. Тітко Е.В., Садик М.С. Проблеми та перспективи ратифікації Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду в Україні. *Наукові записки. Серія: Право*. 2024. № 16. С. 246-252.

* * * * *

ПАГОР БОГДАНА РУСЛАНІВНА,
здобувачка вищої освіти на магістерському рівні Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова;
науковий керівник: ГАВРІК Р.О., професор кафедри
конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова, к.ю.н., доцент

МЕДІАЦІЯ ЯК ПОЗАСУДОВИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СПОРУ

Україна активно впроваджує нові механізми вдосконалення правового регулювання адміністративних спорів у своєму законодавстві. У процесі інтеграції до європейської правової спільноти важливим завданням є розбудова ефективного адміністративного

судочинства, одним із ключових інструментів якого є альтернативні позасудові методи врегулювання правових спорів.

Закон України «Про медіацію» відповідно до п.4 ч.1 ст.1 зазначає, що медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Слід зауважити, що в зарубіжних правових системах позасудові методи врегулювання публічно-правових спорів, зокрема медіація, є широко застосовуваною практикою. Це підтверджується наявністю міжнародних нормативно-правових актів, що містять рекомендації щодо їх використання. Зокрема, такими документами є Рекомендації Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи щодо альтернативних механізмів вирішення спорів між адміністративними органами та приватними особами, а також Керівні принципи № 15, які сприяють ефективному впровадженню зазначених рекомендацій [2, с. 423].

Законодавство України, зокрема Кодекс адміністративного судочинства (далі - КАСУ), передбачає можливість застосування медіації в адміністративних спрах. Однак ця процедура наразі використовується лише в окремих категоріях справ. Загальні засади медіації, її правове регулювання, вимоги до медіаторів та процедура проведення врегульовані Законом України «Про медіацію» [1].

У сфері адміністративного судочинства існує низка справ, які можуть бути вирішені альтернативним шляхом. До них належать, зокрема:

- оскарження правових актів індивідуального характеру, бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових осіб;

- спори з приводу прийняття громадян на публічну службу (за винятком справ, у яких відповідачами виступають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, інші центральні органи виконавчої влади);

- спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

- спори, щодо пенсійних виплат, соціальних виплат, соціальні страхування, виплати допомоги, захисту;

- спори з приводу оскарження рішень, дій або бездіяльності державної виконавчої служби [3, с.123].

Наразі КАСУ сприяє застосуванню медіації, підтвердженням цього є низка його норм, викладених у ч.6 ст.122, ч.5 ст.47, ч.2 ст. 180,

ч.6 ст.181 [4]. Водночас, попри законодавче підґрунтя, медіація в адміністративному судочинстві відбувається досить рідко. Основними чинниками, що ускладнюють її застосування є відсутність відповідних повноважень у суб'єктів публічної влади, наявність ризиків настання відповідальності для суб'єктів владних повноважень у разі примирення, відносна новизна інституту медіації в адміністративному судочинстві та в українському судочинстві взагалі. Значну роль відіграє також особливий склад сторін, де однією з них є суб'єкт владних повноважень. Відповідно до ч.2 ст.19 Конституції України «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [5], а КАСУ містить застереження, що «умови примирення не можуть суперечити закону або виходити за межі компетенції суб'єкта владних повноважень» [4].

Відповідно до ст.16 Закону України «Про медіацію» перед початком проведення медіації медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, здійснює підготовчі заходи із сторонами наявного або можливого конфлікту (спору), разом або окремо, для з'ясування можливості проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), зокрема зустрічі, збирання та обмін інформацією, документами, необхідними для прийняття рішення сторонами конфлікту (спору) та рішення медіатора про участь в медіації, а також інші заходи, узгоджені між сторонами конфлікту (спору) та медіатором або суб'єктом, що забезпечує проведення медіації [1].

Сучасна практика врегулювання конфліктів між органами державної влади та приватними особами в досудовому порядку свідчить про переважне небажання державних органів йти на компроміс. Це зумовлено не лише правовою природою їхніх рішень, а й усталеними підходами до здійснення владних повноважень, що сформувалися внаслідок тривалої адміністративної практики. Зазначена обставина значною мірою ускладнює застосування альтернативних методів вирішення спорів, зокрема медіації. Водночас подолання цієї проблеми можливе шляхом запровадження відповідних законодавчих змін. Як один з них можна вказати про встановлення обов'язку відповідних службових осіб застосовувати процедуру медіації у разі наявності звернення про це приватної особи, що оформлено у порядку, визначеному законом, а також встановлення юридичної відповідальності за невиконання цього обов'язку [6, с.58].

Доцільність застосування медіації як альтернативного позасудового способу врегулювання публічно-правових спорів підтверджується як практичним досвідом, так і судовою практикою. Використання цієї процедури сприяє забезпеченню належних гарантій прав, свобод і законних інтересів приватних осіб, а також захисту публічних інтересів держави [7, с.182]. Однією з ключових умов її успішного застосування є взаємодія та співпраця сторін, тоді як судовий процес, навпаки, нерідко загострює конфлікт, посилюючи ворожнечу та недовіру між сторонами. Важливим аспектом медіації є надання сторонам можливості самостійно контролювати процес урегулювання спору, що значно відрізняється від судового розгляду, де рішення ухвалює суддя. Крім того, процедура медіації не передбачає встановлених процесуальних норм та складних вимог до доказів, що забезпечує сторонам гнучкість у виборі питань для обговорення та способів досягнення домовленості [8].

Розвиток альтернативних методів врегулювання адміністративних спорів дозволить ефективніше вирішувати конфлікти у сферах дорожнього руху, охорони праці та інших галузях, де законодавство передбачає можливість використання медіації. Водночас відсутність чітких положень про медіацію в КАСУ залишається однією з головних перепон на шляху її інтеграції у судову практику [3, с.125].

Таким чином, євроінтеграційні процеси сприяють формуванню правових умов для розвитку альтернативних методів врегулювання адміністративних спорів, зокрема медіації. Її ефективне застосування потребує комплексного підходу, включаючи законодавчі зміни, проведення реформ та подальшого вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. К.: Істина, 2010. 488 с.
3. Бачук В.Б., Водоп'ян Т.В., Давидюк П.П. та інші. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів: вітчизняний та зарубіжний досвід: монографія. «Новий Світ2000» Львів-Рівне 2020. 173 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 14.

6. Луніна О. С., Поплавський В. Ю. Медіація як спосіб досудового врегулювання публічно-правових спорів у сфері державної реєстрації. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія : Право. 2022. № 2. С. 55-61.

7. Ростовська К.В., Гришина Н.В. Медіація в адміністративному судочинстві: міф чи реалії сьогодення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право». 2020. Випуск 29. С. 182-188.

8. Alternative Dispute Resolution: Mediation. *A Project of National Paralegal College*. URL: <https://www.lawshelf.com/shortvideoscontentview/alternative-dispute-resolution-mediation>.

* * * * *

ПРИСЯЖНА АННА ВАСИЛІВНА,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд.юрід наук, доцент

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ВЗАЄМОДІЇ СУДОВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі міжнародних відносин збільшується потреба в узгодженні діяльності держав щодо захисту інтересів особи, суспільства, держави, міжнародного співтовариства від транснаціональних злочинних посягань, а також щодо забезпечення законних прав та інтересів громадян і юридичних осіб та сприяння ефективному здійсненню правосуддя. Європа характеризується наявністю декількох міжнародних регіональних організацій з близькою, або навіть ідентичною компетенцією (Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ та ін.). У Раді Європи вплив судової практики та рішень Європейського суду з прав людини на рішення та судову практику судів держав - членів Ради Європи здійснюється на основі принципу пріоритету застосування міжнародного права по відношенню до національного, а також на основі обов'язкової юрисдикції Європейського суду з прав людини і обов'язкової юридичної сили його постанов, закріплених в Європейській конвенції про захист прав людини і в національному законодавстві держав -

членів. В результаті такі відносини можна оцінювати як опосередкована взаємодія національних судових органів з Європейським судом з прав людини.

Перш за все, слід розпочати з того, що результатом взаємодії між судами держав - членів Європейського Союзу і Судом ЄС є нормативний вплив судової практики судових органів Європейського Союзу на судову практику національних судових органів (держав - членів ЄС). Юридичною підставою їх взаємодії є принципи верховенства права ЄС; прямої дії права ЄС; а також положення основоположних (установчих) актів права ЄС, які надають рішенням Суду ЄС обов'язкову виконавчу силу.

Відносини між судами ЄС і національними судами - держав-його членів дозволяють розцінювати їх взаємодію як відносини підпорядкування, що обумовлено підпорядкуванням правових систем держав-членів ЄС праву ЄС. Причому таке підпорядкування можна констатувати як у відповідності до сучасних загальнотеоретичних принципів, так і відповідно до специфічних для права ЄС принципів, які визначають верховенство цього права по відношенню до національного [1, с.132].

Опираючись на доктрину правонаступництва [2, с.89], а також на положення установчих актів ЄС (ст. 6 Договору ЄС і ст. 53 Хартії ЄС про основні права), можна стверджувати, що Європейська конвенція про захист прав людини є невід'ємною частиною права ЄС. Врахування Судом ЄС рішень ЄСПЛ у своїй діяльності пояснюється декількома причинами і є обов'язковою передумовою існування взаємодії між європейськими судовими органами. Інтеграційні процеси в сучасному світі, які останнім часом сприяють появі нових, все більш складних форм взаємодії, в тому числі і між регіональними утвореннями, певною мірою пояснюють вплив Європейської конвенції про захист прав людини на право ЄС. Можна стверджувати, що навіть тоді, коли Суд ЄС не посилається безпосередньо на ЄКПЛ, цитуючи конкретне положення Конвенції, він все ж використовує текст останньої, що випливає з положення п.3 ст.6 Договору про Європейський Союз. Органи держав - членів ЄС, в тому числі і їх національні суди, як і будь-які інші органи національного правопорядку цих держав зобов'язані застосовувати право ЄС, включаючи судові рішення і практику Суду ЄС.

У свою чергу, подібних зобов'язань не накладено на Суд ЄС, який зобов'язаний застосовувати і тлумачити лише право свого правопорядку. Таким чином, відносини між судами держав-членів ЄС і

Судом ЄС можливо ідентифікувати як засновані на односторонньому підпорядкуванні.

На відмінну від взаємовідносин судових органів держав-членів ЄС із судовими органами ЄС, в яких діє такий механізм прямої взаємодії судових органів як преюдиціальний запит, взаємодію ЄСПЛ з національними судами держав-членів ЄС можна умовно назвати опосередкованою, непрямую. І, як наслідок, результатом такої співпраці є вплив європейського регіонального суду на судову практику національних судів. Тут безспірно закладено моністичну теорію взаємодії міжнародного та внутрішнього права, відповідно до якої міжнародне право має пріоритет над внутрішнім правом та обов'язковість юрисдикції і рішень Європейського суду з прав людини.

Що стосується організації співпраці судів держав - членів Ради Європи з Європейським судом з прав людини, то тут не беруться за основу класичні інструменти процесуального права. Ці взаємовідносини мають виключно міжнародно-правовий характер, про що свідчить ще й відсутність характерної для класичних судових систем системності у їх співпраці.

Право Ради Європи розглядається органами кожної з держав - членів цієї організації як вищестояще по відношенню до свого національного законодавства, а також як право, що володіє прямою дією у внутрішньому правопорядку держави-члена. Таким чином, судові органи держав-членів Ради Європи зобов'язані застосовувати конвенційне право Ради Європи, а також і судову практику ЄСПЛ, що є єдиним джерелом взаємодії судів держав-членів Ради Європи та Європейського суду з прав людини.

Основою взаємодії судів держав-членів Ради Європи і ЄСПЛ (хоча, доцільніше було б сказати підпорядкування) є положення Конвенції, яка наділяє рішення ЄСПЛ обов'язковою силою.

Постанови ЄСПЛ, як і рішення будь-якого іншого судового органу, наділені усіма основними властивостями судового рішення, зокрема, обов'язковістю, неспростовністю, винятковістю тощо. Дія обов'язкової сили остаточного рішення ЄСПЛ посилюється характерною їм прямою дією, яку надає своїм постановам ЄСПЛ. Пряма дія рішень ЄСПЛ передбачає, з одного боку, що рішення застосовується до всіх органів держави, щодо якої воно винесено, а з іншого боку, що ця держава зобов'язана приступити до виконання рішення без зволікань, не чекаючи дотримання ніяких додаткових формальностей.

Крім обов'язкової сили конкретних, окремо взятих рішень, існує ще й так звана обов'язкова сила інтерпретації права Ради Європи, що міститься в рішеннях ЄСПЛ.

Така обов'язкова інтерпретаційна сила рішень ЄСПЛ в зарубіжній науці міжнародного права обумовлюється положенням ст. 32 ЄКПЛ, яка надає ЄСПЛ повноваження автентичної компетенції по інтерпретації Конвенції в останній інстанції, і є, на думку окремих представників зарубіжної науки міжнародного права, основою «діалогу» ЄСПЛ з національними судовими органами держав-членів Ради Європи.

Ті ж представники зарубіжної науки міжнародного права справедливо відзначають, що ст. 32 ЄКПЛ відносить до повноважень ЄСПЛ функцію по гармонізації інтерпретації Конвенції та Протоколів до неї, існуючих в різних правових системах держав-членів Ради Європи, встановлюючи мінімальний стандарт захисту прав, якого ці держави повинні досягти.

Норми Ради Європи ще раз підтверджують висновок про те, що судові органи цих правових систем взаємодіють опосередковано шляхом впливу судової практики ЄСПЛ на судові органи держав-членів, що передбачає односторонній вплив або підпорядкування однієї категорії судових органів іншій.

Інакше кажучи, якщо погодитися з думкою зарубіжних авторів про роль ЄСПЛ в конвенційному праві Ради Європи, і те яким чином ця роль відбивається на правопорядках держав - членів Ради Європи, то висновки, які вони роблять є спірними. Взаємини між судовими органами двох правових систем не можуть бути розцінені як діалог, який передбачає рівний обмін, оскільки зобов'язання щодо дотримання рішень і судової практики лежить лише на одній із сторін, а саме на судових органах держав - членів. Інше питання, що це підпорядкування або квазієрархія не носять повного або остаточного характеру. Так, якщо рішення ЄСПЛ і наділені обов'язковою силою, то вони все ж не мають виконавчої сили і не можуть бути нав'язані судовим органам держав - членів Ради Європи за допомогою касації, апеляції та інших інструментів процесуального права.

Одним з аргументів, який обґрунтовує висновок про існування квазієрархії у відносинах розглянутих судових органів, є спосіб вирішення протиріч між рішеннями, які набрали чинності, національних судових органів держав – членів Ради Європи і ЄСПЛ. Для вирішення протиріч між такими рішеннями, що не підлягають перегляду, в окремих державах - членах Ради Європи були створені спеціальні процедури з перегляду рішень національних судових

органів, що суперечать рішенням ЄСПЛ. Так, наприклад, у Франції започатковано провадження з перегляду остаточних (тих, що набрали законної сили) рішень у кримінальних справах, щодо яких було винесено рішення ЄСПЛ про їх невідповідність Конвенції або Протоколів до неї. Такий підхід національних законодавців держав - членів Ради Європи був схвалений і самим ЄСПЛ, який наголосив на тому, що у випадках, коли було констатовано порушення конвенційного права, для відновлення порушених прав необхідний повторний розгляд справи. Цей приклад свідчить про те, що як національні органи влади, так і сам ЄСПЛ вважають, що виправданим є відступ від принципів незмінності остаточних рішень національних судових органів, що вступили в законну силу, при необхідності перегляду в разі протиріччя їх рішенням ЄСПЛ.

На кінець, варто наголосити на тому, що суперечності в судовій практиці міжнародних регіональних судових органів і вищих судових органів окремих держав, створюють об'єктивні складності для нижчестоящих судів, так як останнім доводиться дотримуватися рішення, як вищих судових органів, так і міжнародних регіональних судів, які нерідко суперечать один одному.

Список використаних джерел:

1. Дружков М.П. Заключение международных договоров в рамках и под эгидой международных организаций. Киев: Наукова думка. 1986. 186 с.
2. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія. Х.: Право. 2013. 760 с.

* * * * *

ПРИСЯЖНЮК МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ,
доцент кафедри права Хмельницького національного університету,
канд. юрид. наук., доцент,
ЛЕУС БОГДАН ОЛЕКСІЙОВИЧ,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за
спеціальністю «Право» Хмельницького національного університету

ДОСВІД РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬЩА

Процес євроінтеграції України передбачає не лише політичні та економічні кроки, але й ґрунтовну адаптацію національного законодавства до стандартів Європейського Союзу. Отримавши 23

червня 2022 року статус кандидата на членство в Європейському Союзі, Україна зобов'язалася виконати низку критеріїв та гармонізувати понад 30 галузевих секторів права. Законодавче забезпечення цього процесу стало ключовим елементом підготовки до початку переговорів про вступ до Європейського Союзу, які стартували 25 червня 2024 року [1].

У цьому контексті є корисно проаналізувати конкретні кроки з реформування господарського законодавства Республіки Польща, що надало змогу розпочати переговори про асоціацію з Європейськими Співтовариствами, а згодом і стати повноправним членом Європейського Союзу. Зокрема, у рамках «Європейської угоди про асоціацію» (Europe Agreement) 1991 року Республіка Польща взяла на себе зобов'язання «привести своє законодавство у повну відповідність з правовою системою Європейськог Союзу» (*acquis communautaire*) у сферах конкуренції та захисту прав споживачів (*Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów*) [2]. Виконання цих зобов'язань стало одним із ключових пунктів «Копенгагенських критеріїв» для країн-кандидатів з Східної та Центральної Європи [3].

Процес формування сучасного господарського законодавства Республіки Польща тісно пов'язаний з трансформаційними процесами, що відбулися після падіння соціалістичної системи в 1989 році. Спершу Республіка Польща здійснила радикальний перехід від планової до ринкової економіки, що зумовило необхідність глибокої правової перебудови у сфері регулювання господарської діяльності. Зокрема, у 1990 році був прийнятий Закон про свободу підприємницької діяльності (*Prawo o działalności gospodarczej*), який заклав базові принципи ведення бізнесу в умовах ринку: вільна конкуренція, рівність суб'єктів господарювання, мінімальне втручання держави. Цей закон став своєрідною «економічною конституцією» перехідного періоду.

Важливим етапом реформування господарського законодавства Республіка Польща стало набуття чинності у 2000 році нового Комерційного кодексу (*Kodeks spółek handlowych*), який замінив застарілий Кодекс торговельних товариств 1934 року. Новий документ гармонізував корпоративне право з європейськими стандартами, впровадив нові правові форми господарювання (зокрема, спільні товариства, акціонерні товариства, ТОВ), унормував процедури злиття, поглинання та ліквідації компаній [4].

Подальша підготовка Республіка Польщі до вступу у Європейський Союз спричинила масштабну гармонізацію господарського законодавства з *acquis communautaire* – сукупністю

норм і принципів права Європейського Союзу. Зокрема, було прийнято: Закон про захист конкуренції та споживачів (Prawo o ochronie konkurencji i konsumentów) від 15 грудня 2000 року та Закон про порядок у справах про державну допомогу (Prawo o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej) від 30 квітня 2004 року.

Таким чином, гармонізація господарського законодавства Республіки Польща була необхідною умовою для повноцінного функціонування польських суб'єктів господарювання на європейському ринку.

У свою чергу, після приєднання до Європейського Союзу польське законодавство увійшло в період відносної стабільності. Основні зусилля були зосереджені на модернізації механізмів адміністрування бізнесу, а саме :

- впровадження електронної реєстрації суб'єктів господарювання (CEIDG);
- автоматизація звітності (JPK – jednolity plik kontrolny);
- податкова реформа (зокрема спрощення ПДВ та CIT);
- спрощення процедур ліцензування.

Важливою інституційною зміною стало створення офісу омбудсмена малого бізнесу (Rzecznik MŚP), який забезпечує захист прав підприємців.

З метою забезпечення більшої прозорості та доступу малого бізнесу до тендерів було прийнято Закон про публічні закупівлі (Prawo o zamówień publicznych) від 11 вересня 2019 року, а з 13 жовтня 2019 року розпочав роботу Центральний реєстр кінцевих бенефіціарних власників (CRBR).

Починаючи з 2020 року у зв'язку з глобалізацією та цифровою трансформацією економіки Республіка Польща адаптує господарське законодавство до нових викликів. У 2020 році були внесені зміни до Комерційного кодексу, що запровадили поняття «групи компаній» (prawo holdingowe) та «групового інтересу» [5]. Це дозволило материнським компаніям надавати обов'язкові вказівки дочірнім підприємствам у межах спільної економічної стратегії, забезпечуючи при цьому захист прав кредиторів та міноритарних акціонерів. Згодом, у відповідь на COVID-19 було прийнято низку антикризових законів (т. зв. «tarcza antykrzysowa»), які надали податкові пільги, кредити на пільгових умовах, субсидії для утримання персоналу.

Таким чином, досвід Республіки Польщі демонструє успішну модель поетапної еволюції господарського законодавства — від дерегуляції та лібералізації до адаптації сучасних інструментів цифрової економіки та європейських правових стандартів. Польський

приклад є цінним для країн, що прагнуть реформувати власне господарське право в умовах євроінтеграції та глобальних трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Євродепутати та українські парламентарі обговорили формування спільного європейського майбутнього. URL: https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20250408IPR27733/meps-and-ukrainian-parliamentarians-discuss-shaping-a-common-european-future?utm_source=chatgpt.com.

2. Управління з питань конкуренції та захисту прав споживачів. Офіційний сайт. URL: <https://uokik.gov.pl/>.

3. Вступ Польщі до Європейського Союзу — Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF_%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%89%D1%96_%D0%B4%D0%BE_%D0%84%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%A1%D0%BE%D1%8E%D0%B7%D1%83)).

4. Kodeks spółek handlowych, Dz.U. 2000 nr 94 poz. 1037. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20000941037>.

5. Марчін С. Внуковський, Кароліна Ласовська. Революція комерційного права в Польщі – новий закон про холдинги та розширені механізми корпоративного контролю. THE NATIONAL LAW REVIEW. Том XV. Номер 112. 22 КВІТНЯ 2025 РОКУ. URL: https://natlawreview.com/article/commercial-law-revolution-poland-new-holding-law-and-enhanced-corporate-oversight?utm_source=chatgpt.com.

* * * * *

ПУНДА ОЛЕКСАНДР ОЛЕГОВИЧ,
професор кафедри права Хмельницького національного університету,
доктор юрид. наук, професор;
АРЗЯНЦЕВА ДАР'Я АНДРІЙВНА,
доцент кафедри менеджменту, фінансів та страхування
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
канд. екон. наук, доцент

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ E-COMMERCE

Розвиток інформаційних технологій приносить постійні новачі у практику сучасного суспільного життя. Поява e-commerce

привела до чергового етапу формування «цифрової епохи», появи «цифрових прав» та розвитку концепції «Інтернет-права».

Важливою рисою цифрової епохи є цифрова трансформація в різних сферах життя, таких як бізнес, освіта, медицина і торгівля. Компанії впроваджують цифрові технології для автоматизації процесів, покращення ефективності та забезпечення конкурентоспроможності, поширення продажів та формування цільової аудиторії.

Освітні заклади використовують онлайн-ресурси для навчання на відстані, а лікарі впроваджують телемедицину для консультацій і діагностики. Однак, разом з усією цією інноваційною силою, існують і певні виклики. Проблеми приватності даних споживачів, цифрові нерівності та залежність від технологій - лише деякі з питань, які потребують уваги в цьому цифровому світі

Згідно з сучасними дослідженнями, електронна комерція може бути визначена як система комерційних відносин, що передбачає купівлю та продаж товарів або послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Вона також охоплює бізнес-операції та організаційну діяльність, що здійснюється в цифровому середовищі. Інтернет забезпечує ключові механізми для функціонування е-commerce, дозволяючи здійснювати транзакції між підприємствами (B2B), між підприємствами та споживачами (B2C), між споживачами (C2C) та урядовими структурами (B2G).

Використання цифрових платформ дозволяє автоматизувати процеси закупівлі, продажу, маркетингу та управління ланцюгами постачання. Окрім цього, е-commerce сприяє зниженню витрат на ведення бізнесу завдяки мінімізації фізичної інфраструктури та зменшенню витрат на операційну діяльність.

Впровадження інформаційних технологій, частиною яких є сфера е-commerce, є невід'ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення [1].

Електронна комерція виступає рушійною силою цифрової трансформації економіки, сприяючи інноваціям у сфері торгівлі, фінансів та маркетингу. Подальший розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту та блокчейну, здатний підвищити ефективність електронних транзакцій та забезпечити додатковий рівень безпеки. Відповідно, інтеграція е-commerce у різні сфери економічної діяльності сприяє підвищенню конкурентоспроможності бізнесу та формуванню нових моделей економічної взаємодії.

Інтернет-торгівля є одним із ключових напрямів електронної комерції, що трактується у найвужчому розумінні цього поняття, зосереджуючись переважно на процесі купівлі-продажу товарів та послуг через мережу Інтернет. Вона відкриває принципово нові можливості для організації торгівлі, орієнтуючись на використання сучасних інформаційних технологій і цифрових платформ для здійснення комерційних операцій. Інтернет-торгівля дозволяє оперативно взаємодіяти із споживачами, швидко обробляти замовлення, забезпечувати їх оплату та організовувати доставку. Водночас у науковій літературі зустрічається точка зору, відповідно до якої електронна комерція є специфічною складовою ширшого поняття "електронний бізнес", і охоплює всі види правовідносин, що виникають у процесі купівлі-продажу товарів, надання послуг і передачі інформації через Інтернет.

Крім того, електронна комерція включає в себе не лише укладення угод, але й усі супутні процеси, зокрема інтернет-маркетинг, просування товарів, здійснення електронних платежів, організацію логістики, а також постпродажне обслуговування. Важливим елементом є і правове регулювання відносин між продавцем та покупцем, зокрема, щодо захисту прав споживачів та безпеки персональних даних. Таким чином, електронна комерція охоплює значно ширше коло відносин, ніж проста інтернет-торгівля, і виступає комплексним явищем, що поєднує економічні, правові та технологічні аспекти. Варто підкреслити, що розвиток електронної комерції стимулює вдосконалення правового поля, зокрема у сфері електронних договорів, цифрових підписів та кібербезпеки. Саме тому, розмежування понять «інтернет-торгівля» та «електронна комерція» є необхідним для точного розуміння сутності і особливостей цих явищ у сучасному цифровому середовищі.

У сфері електронної комерції (e-commerce) магазини збирають широкий спектр персональних даних від покупців для здійснення транзакцій, маркетингових цілей та покращення користувацького досвіду. Одним із основних типів інформації є ідентифікаційні дані, до яких належать ім'я, прізвище, дата народження та стать користувача. Також часто збирається контактна інформація, зокрема електронна пошта, номер телефону та поштова адреса.

Значну роль відіграють платіжні дані, які включають номери банківських карток, реквізити рахунків та інші фінансові дані, необхідні для проведення платежів. Магазини також можуть отримувати інформацію про історію покупок, що дозволяє формувати персоналізовані пропозиції та аналізувати поведінку клієнтів.

Додатково фіксуються дані про уподобання користувачів, такі як вибрані категорії товарів, історія пошуку та взаємодія з рекламними матеріалами.

Системи e-commerce відстежують технічну інформацію, зокрема IP-адресу, тип пристрою, операційну систему та браузер, що використовується. Дані про геолокацію допомагають визначати регіон перебування користувача та пропонувати локалізовані товари й послуги. Також зберігаються файли cookie, які містять інформацію про відвідувані сторінки, поведінку на сайті та налаштування користувача.

Деякі магазини застосовують технології штучного інтелекту та аналітичні інструменти для аналізу персональних даних, прогнозування поведінки клієнтів та вдосконалення маркетингових стратегій. Використання таких даних дозволяє компаніям покращувати користувацький досвід, пропонуючи релевантні продукти та персоналізовані акції. Проте важливою складовою роботи з персональними даними є їх захист та дотримання норм законодавства, зокрема Загального регламенту про захист даних (GDPR) та інших локальних норм.

Окремі суб'єкти комерційної діяльності можуть передавати зібрані дані третім сторонам, таким як маркетингові агенції, платіжні системи або логістичні компанії. Це викликає питання конфіденційності та потребує чітких політик використання та обробки даних. Покупці мають право знати, як використовуються їхні персональні дані, а також вимагати їхнього видалення або виправлення.

У підсумку, електронна комерція неможлива без збору та обробки персональних даних покупців, однак це потребує дотримання правових норм та етичних стандартів. Магазини повинні забезпечувати належний рівень захисту інформації та прозорість у її використанні, аби зберегти довіру клієнтів та запобігти витокам даних.

Таким чином, з розвитком електронної комерції питання захисту персональних даних покупців набуває особливої актуальності. Сучасні технології та методи кібербезпеки дозволяють забезпечити належний рівень конфіденційності та безпеки інформації, що передається під час онлайн-транзакцій. Одним із ключових способів захисту є впровадження технології шифрування даних. Використання протоколу SSL/TLS гарантує безпечне передавання інформації між користувачем та сервером, знижуючи ризик несанкціонованого доступу.

Другим важливим механізмом є багатофакторна автентифікація (2FA), яка передбачає підтвердження входу за

допомогою додаткового чинника, наприклад, одноразового коду, надісланого на мобільний телефон або електронну пошту користувача. Це значно ускладнює доступ до облікових записів у разі викрадення пароля.

Також ефективним методом є регулярне оновлення програмного забезпечення та безпекових систем. Використання застарілих версій платформ або додатків може створити вразливості, які можуть бути використані зловмисниками для атак. Крім того, важливим елементом є належне управління паролями: магазини повинні рекомендувати користувачам створювати складні паролі та змінювати їх із певною періодичністю.

Контроль доступу до персональних даних відіграє критично важливу роль. Не всі співробітники компанії повинні мати доступ до конфіденційної інформації клієнтів. Використання систем розмежування прав доступу дозволяє обмежити можливість перегляду та зміни даних лише для певних категорій персоналу.

Законодавче регулювання та дотримання міжнародних стандартів, таких як GDPR (Загальний регламент про захист даних) або PCI DSS (стандарт безпеки для обробки платіжних карток), є обов'язковими для забезпечення безпеки даних. Відповідно до цих норм, компанії повинні інформувати клієнтів про способи збору, зберігання та використання їхніх персональних даних, а також надавати можливість їх видалення на вимогу.

Окрім технічних заходів, важливо проводити навчання персоналу з питань кібербезпеки. Працівники, які мають доступ до даних клієнтів, повинні бути обізнані щодо ризиків фішингових атак, соціальної інженерії та інших загроз. Додатково слід використовувати системи моніторингу та виявлення загроз, які можуть оперативно реагувати на спроби несанкціонованого доступу або підозрілі активності. Автоматизовані механізми аналізу поведінки користувачів дозволяють виявляти аномальні дії, які можуть свідчити про можливий витік даних або шахрайство. Ще одним аспектом є впровадження політики мінімізації даних. Магазини повинні збирати лише ті персональні дані, які є необхідними для виконання конкретних операцій, уникаючи надмірного накопичення інформації, що може стати мішенню для хакерських атак.

Таким чином, ефективний захист персональних даних у сфері e-commerce можливий лише за умови комплексного підходу, який включає використання передових технологій, правове регулювання, внутрішні політики безпеки та підвищення рівня обізнаності користувачів. Інтернет-магазини, які дотримуються цих принципів, не

лише захищають своїх клієнтів, а й формують довіру до свого бренду, що є важливим фактором у конкурентному середовищі. Наповнення бази даних персональними даними є важливим питанням у сфері електронної комерції. Заборонено використовувати та запитувати персональні дані від сторін електронного правочину для інших цілей, окрім як для виконання цього правочину, якщо інше не передбачено законом або за домовленістю сторін.

Хоча реєстрація фізичної особи в інформаційній системі суб'єкта електронної комерції свідчить про її згоду на обробку та використання персональних даних, а також на виконання інших дій відповідно до Закону України “Про захист персональних даних”, технічне виконання цієї системи в окремих проектах e-commerce може не відповідати вимогам законодавства.

У відповідь на це представники інтернет-магазинів можуть заявити, що здійснюють збір статистичних даних. Проте, з точки зору українського законодавства, персональні дані та статистичні відомості є різними і взаємовиключними категоріями. Статистика — це документована зведена інформація, яка надає кількісну характеристику масових явищ та процесів, тоді як персональні дані є інформацією з обмеженим доступом. Ще одним важливим елементом забезпечення захисту персональних даних споживачів є право споживача на «забуття» його персональних даних є важливою гарантією захисту особистої інформації у сфері електронної комерції. Це право означає можливість вимагати від інтернет-магазинів та інших суб'єктів e-commerce видалення його персональних даних, якщо відпала мета їх обробки. Сьогодні багато онлайн-магазинів збирають великі обсяги персональної інформації: ім'я, адресу, контактні дані, дані платіжних карток тощо. Проте після виконання замовлення або завершення ділових відносин споживач має право вимагати повного видалення таких даних.

Це право тісно пов'язане із загальним принципом мінімізації обробки даних, коли обсяг даних обмежується лише необхідним. Відповідно до законодавства про захист персональних даних, компанії повинні передбачати технічну можливість для видалення інформації на вимогу користувача. Особливо важливою є прозорість щодо того, як саме обробляються та зберігаються дані клієнтів. Крім того, інтернет-магазини зобов'язані інформувати користувачів про право на видалення даних ще під час отримання згоди на їх обробку. Споживач повинен мати можливість подати відповідний запит у зручній формі — через особистий кабінет, електронну пошту або спеціальну форму. Відмова у видаленні даних допускається лише у виняткових випадках,

передбачених законом, наприклад, якщо дані потрібні для виконання юридичних зобов'язань. Практика реалізації права на забуття є запорукою формування довіри до електронної торгівлі. Захист персональних даних підвищує репутацію компанії та забезпечує її відповідність вимогам законодавства. Водночас ігнорування права на забуття може стати підставою для звернення до уповноважених органів або суду. Виконання вимоги про видалення даних має відбуватися у розумний строк, зазвичай не пізніше ніж протягом 30 днів.

Особливо актуальним є право на забуття в контексті зловживань персональними даними, наприклад, передачі їх третім особам без згоди. Інформаційна безпека та захист приватності споживачів мають стати пріоритетом для будь-якого суб'єкта e-commerce. Це право також допомагає уникнути ситуацій, коли після завершення замовлення дані клієнта продовжують використовуватися для розсилок або рекламних кампаній. Таким чином, право споживача на забуття є важливою складовою його правового статусу в онлайн-середовищі. Реалізація цього права допомагає гарантувати конфіденційність, свободу волевиявлення та справедливий обіг персональної інформації.

Підсумовуючи наголосимо, що забезпечення захисту персональних даних фізичних осіб в умовах розвитку e-commerce виступає позитивним обов'язком органів публічного управління та має бути відображене у законодавстві. Необхідність формування механізмів забезпечення захисту персональних даних фізичних осіб сьогодні обумовлене також широким використанням інновацій «цифрового урядування» та «інтернет-торгівлі», в основі яких лежить формування масштабних баз даних користувачів. Має бути врегульовано питання використання та обробки персональних даних фізичних осіб у процесі «навчання» штучного інтелекту та формування маркетингових «профілів» споживачів. У кінцевому рахунку захист персональних даних споживачів (покупців) при укладанні договорів у сфері e-commerce може бути закріплено на рівні окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів». При цьому для забезпечення правомірної обробки персональних даних інтернет-магазинам необхідно: забезпечити належний рівень захисту персональних даних та безперебійне функціонування інформаційної системи; здійснення права споживача на «забуття» його персональних даних; отримати згоду суб'єкта даних на обробку його персональних даних; інформувати споживача, як суб'єкта даних про обробку його персональних даних в результаті опрацювання замовлення.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження КМУ від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. *Верховна Рада України. База «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 25.07.2023 р.)

* * * * *

РЕКРУТНЯК НАЗАРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ,
аспірант Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ (ДОСВІД ФРН)

Зі зростанням транскордонних потоків товарів питання захисту національних економічних інтересів стає все більш актуальним. Це, своєю чергою, вимагає вдосконалення та, у деяких випадках, розширення повноважень митних органів у сфері боротьби з контрабандою та незаконним переміщенням товарів через митний кордон. Для України це питання є особливо гострим, оскільки обмеженість оперативно-розшукових функцій митних органів створює перешкоди не лише для покарання правопорушників, а й для запобігання правопорушенням.

При цьому більшість розвинених країн, а також багато постсоціалістичних держав наділили свої митні органи оперативно-розшуковими повноваженнями, що дозволяє суттєво скоротити рівень правопорушень на митному кордоні. Це свідчить про важливість дослідження міжнародного досвіду організації роботи митних органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність у боротьбі з контрабандою та незаконним переміщенням товарів.

З огляду на євроінтеграційний курс України, першочергову увагу варто приділити досвіду країн-членів Європейського Союзу (ЄС). На рівні ЄС право митних органів на проведення оперативно-розшукових заходів регулюється Митним кодексом ЄС. Цей документ передбачає, що митні органи країн-членів можуть здійснювати оперативно-розшукову діяльність, яка охоплює збір, збереження,

обробку та перевірку інформації щодо зовнішньоторговельних операцій. Крім того, митні служби мають право на секретне спостереження, залучення осіб, які не є співробітниками митних органів, а також застосування примусових заходів, включаючи фізичну силу, технічні та хімічні засоби, а також засоби, призначені для конвоювання та знешкодження правопорушників [1].

Серед країн-членів ЄС чи не найбільш ілюстративним і заледве не еталонним у сенсі здійснення митними органами оперативно-розшукових повноважень можна вважати досвід Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН).

Сьогодні основним законодавчим актом, котрим регулюють суспільно-правові відносини у сфері здійснення оперативно-розшукових повноважень митними органами у ФРН, є Закон про Управління митної кримінальної поліції та органи митного розслідування від 16 серпня 2002 р., більш відомий, як Закон про Службу митного розслідування (ZFdG) (далі – Закон ZFdG) [2].

Відповідно до §1 цього Закону, Служба митного розслідування складається із Управління митної кримінальної поліції та Генерального управління митних розслідувань, у підпорядкуванні котрого знаходяться оперативно-розшукові митниці [2].

Управління митної кримінальної поліції є центральним органом Служби митного розслідування та, водночас, одним із Центральних управлінь інформаційно-комунікаційної системи митної адміністрації. Посадові особи цього структурного підрозділу Служби митного розслідування наділені повноваженнями слідчих органів і є слідчими Прокуратури (§16). Усі завдання, на виконання котрих спрямована діяльність Управління митної кримінальної поліції, можна об'єднати у три групи: завдання, що покладаються на Управління митної кримінальної поліції як на центральний орган влади; власні завдання; завдання у сфері безпеки і захисту.

Для виконання названих вище завдань Управління митної кримінальної поліції наділене рядом повноважень. Наприклад, завдання, котрі аналізована структурна одиниця Служби митного розслідування виконує як центральний орган влади, корелюються із повноваженнями, визначеними § 7 Закону ZFdG (збір та обробка інформації) [2].

Управління митної кримінальної поліції виконує комплекс завдань, спрямованих на забезпечення безпеки та правопорядку у сфері міжнародної торгівлі та фінансових операцій. Для цього воно має низку повноважень, зокрема, видавати професійні інструкції, які регламентують діяльність співробітників та встановлюють правила

роботи у визначених сферах (§6). Крім того, Управління має право збирати, зберігати, змінювати та використовувати персональні дані з метою здійснення контролю за внутрішньою, транскордонною та міжнародною торгівлею товарами, капіталом та послугами, якщо є підстави підозрювати вчинення злочину або необхідність його запобігання (§9). У випадку виникнення неминучої загрози начальник Управління або його заступник можуть ініціювати запит до суду щодо дозволу на збір персональних даних, а після отримання відповідного розпорядження зобов'язані інформувати суб'єкта, до якого ці дані відносяться (§15).

Крім цього, Управління уповноважене здійснювати превентивний нагляд за телекомунікаційними та поштовими відправленнями у разі підозри щодо пересилання небезпечних вантажів, таких як зброя, боєприпаси (зокрема, ядерні та біологічні), товари хімічної промисловості, спеціальне обладнання та технології, що можуть бути використані для скоєння злочинів або становити загрозу національній безпеці ФРН. Особливу увагу приділяють вантажам, які можуть бути спрямовані в країни, що перебувають у стані міжнародного чи внутрішнього військового конфлікту, або ж країною їхнього призначення є Алжир, Ірак, Іран, Ізраїль, Йорданія, Лівія, Північна Корея, Пакистан чи Сирія. Окрім цих заходів, Управління здійснює аналітичну діяльність, спрямовану на виявлення схем незаконного переміщення товарів, фінансових махінацій та порушень митного законодавства. Також проводиться оперативна співпраця з іншими правоохоронними органами та міжнародними партнерами для обміну даними щодо потенційних загроз і правопорушень у сфері митної безпеки. Важливим аспектом діяльності Управління є розробка превентивних стратегій та рекомендацій для бізнесу щодо дотримання вимог митного законодавства та запобігання фінансовим зловживанням [2].

Виконання третьої групи завдань – завдань у сфері безпеки та захисту – передбачає такий набір повноважень аналізованої структурної одиниці Служби митного розслідування: використання персональних даних у кримінальному провадженні із метою запобігання кримінальним або адміністративним митним правопорушенням або задля забезпечення внутрішньої безпеки та захисту свідків (§17); здійснення збору даних шляхом довготривалих спостережень, тобто безперервних спостережень упродовж 24 годин чи перервних упродовж двох і більше днів, за особами, щодо яких підтвердженою є підозра про вчинення кримінального злочину у митній сфері з корисливих або розбійних мотивів, або шляхом

опитування осіб, щодо яких є підозра про пов'язаність зі злочинцем (§18); здійснення збору даних шляхом більш довготривалих спостережень, що тривають від 2 до 14 днів (здійснюється лише начальником Управління кримінальної поліції або уповноваженою ним особою) (§18); використання спеціальних технічних засобів у процесі спостереження та опитування (§18); використання упродовж одного місяця прихованих технічних засобів поза межами приміщень у процесі стеження за особами, підозрюваними у вчиненні злочину, та особами, пов'язаними із ними, а також опитування таких осіб, або у процесі нагляду за зовнішньою торгівлею (§19); внесення даних, отриманих за результатами використання прихованих технічних засобів, до інформаційної системи та передання таких даних іншим відомствам та органам державної влади, окрім персональних даних, що не стосуються вчиненого кримінального злочину або замаху на цей злочин (§19); використання упродовж 14 днів технічних засобів для прослуховування з метою отримання інформації, що не оголошується публічно, та у разі, якщо іншим способом запобігти злочину у митній сфері було б неможливо (§20); залучення до співпраці строком на один місяць приватних осіб так, аби про їх співпрацю було невідомо третім особам, з метою нагляду за зовнішньою торгівлею або з метою запобігання вчиненню злочину, внаслідок чого неминуче би постраждала третя сторона (§21); використання спеціальних технічних засобів для фото-, відео- та аудіо-фіксації як у приміщеннях, так і поза ними з метою забезпечення внутрішньої безпеки, якщо це не зачіпає приватного життя особи (§22, §22а); задля захисту свідків, їхніх родичів та близьких осіб вимагати для перевірки облікові дані, довідки, чи інші документи, що можуть слугувати доказами існування загрози їх життю, здоров'ю та свободі прийняття рішення; здійснення розшуку осіб або предметів, що пов'язані із особою, яка потребує захисту, і котрі виступають доказами у справі; здійснення заходів ідентифікації особи, якщо ідентифікація за документами, що посвідчують особу, неможлива; тимчасове обмеження пересування осіб, які можуть загрожувати особі, яка перебуває під захистом Управління митної кримінальної поліції, або взяття таких осіб під варту; здійснення обшуку житлового приміщення без згоди власника, якщо це необхідно для захисту свідка або пов'язаних із ним осіб; продовження заходів щодо захисту свідків навіть після завершення кримінального провадження (§23) [2].

Перелік завдань, покладених на органи митного розслідування Німеччини, є значно коротшим порівняно із завданнями Управління митної кримінальної поліції. Водночас, за змістом вони мають багато

спільного. Аналіз положень §26 - §36 показує, що повноваження органів митного розслідування майже повністю збігаються з повноваженнями Управління митної кримінальної поліції. Однак, існують окремі компетенції, які не передбачені у Главах 1-2 Закону ZFdG, зокрема можливість обробки та знеособлення персональних даних для наукових досліджень (§37), а також право накладати штрафи до 20 тисяч євро за адміністративні правопорушення (§46).

Аналіз практики Німеччини у сфері оперативно-розшукової діяльності митних органів дозволяє виокремити кілька особливостей. По-перше, у структурі митних органів створено окремий підрозділ, який спеціалізується на проведенні оперативно-розшукових заходів у митній сфері. По-друге, законодавство чітко регламентує як завдання, так і повноваження спеціалізованих митних органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. По-третє, митні органи Німеччини мають широкий спектр таких повноважень, включаючи стеження, прослуховування, використання агентів під прикриттям, обмін інформацією на національному та міжнародному рівнях. Крім того, законодавство передбачає використання всіх доступних оперативно-розшукових інструментів, які дозволені у сфері митного контролю.

Список використаних джерел:

1. Про встановлення Митного кодексу Союзу: Регламент Європейського парламенту і ради (ЄС) від 9.10.2013 р. № 952/2013 / Європейський парламент і рада (ЄС). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/984_009-13/print (дата звернення: 11.03.2025).

2. Gesetz über das Zollkriminalamt und die Zollfahndungsämter (Zollfahndungsdienstgesetz - ZFdG) Ausfertigungsdatum: 16.08.2002. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/zfdg/ZFdG.pdf> (дата звернення: 11.03.2025).

* * * * *

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Важливим складником сучасних реформ є запровадження ефективного ринку сільськогосподарських земель в Україні [1]. Земельна реформа фактично розпочалася в Україні з моменту проголошення незалежності. Проте в останні передвоєнні роки реформування українського законодавства вийшло на новий рівень, що дає змогу сподіватися на значні досягнення для держави та громадян у майбутньому. Історично так склалося, що саме ця галузь господарства для населення нашої країни є вкрай важливою, тому її реформування є надто болісним та дискусійним.

Приватна власність на землю в будь-якій країні стимулює її економічне зростання завдяки ефективному використанню наявних земельних ресурсів. Переваги приватної власності стають очевидними, коли існує чинний ринок землі, де першочерговим є стабільність прав власності, можливість передачі їх від однієї особи до іншої, відповідність цін на землю до її реальної вартості. Адже запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення означає обіг земельних ділянок для забезпечення вільного руху капіталу [2].

В останні роки цей ринок пережив значні зміни через вступ у дію по-справжньому революційних законодавчих та регулятивних актів, а також через реформи в аграрному секторі. До 2020 року в Україні діяв мораторій на продаж сільськогосподарських земель, що обмежувало можливість їхньої вільної купівлі-продажу. З одного боку, це дозволяло запобігти масовій концентрації землі, з іншого — стримувало розвиток ринку та залучення інвестицій. Невпевненість у правовому середовищі, а також певні виклики з питань земельних прав і корупції залишалися серйозними проблемами на ринку сільськогосподарських земель в Україні в передвоєнні роки. Водночас цей ринок має також значний потенціал для розвитку, зокрема через високу родючість ґрунтів та стратегічне розташування країни в аграрному вимірі [3].

Це ще раз було доведено вже під час російсько-української війни в контексті боротьби за збереження та підтримання «зернових коридорів» [3].

Ринок сільськогосподарських земель є ключовим елементом аграрного сектору економіки України. Відкриття цього ринку та його подальша інтеграція у правове поле Європейського Союзу (ЄС) визначає перспективи розвитку сільського господарства, залучення інвестицій, забезпечення продовольчої безпеки та гармонізації земельного законодавства. У цьому контексті важливо оцінити виклики та можливості, які відкриває євроінтеграція для українського ринку земель [3].

В країнах ЄС діє ряд регуляторних механізмів, що спрямовані на забезпечення прозорості, ефективного використання земель та запобігання їх надмірній концентрації в руках окремих осіб чи корпорацій. До ключових принципів земельної політики ЄС належать: захист прав власників та орендарів сільськогосподарських земель, регулювання ринку землі через обмеження для нерезидентів, підтримка фермерів через дотації та преференційне кредитування, контроль за збереженням родючості земель та екологічною безпекою. Вступ України до ЄС передбачає адаптацію національного законодавства до європейських норм.

Основні зміни, які очікують ринок земель: гармонізація земельного законодавства, зокрема, забезпечення прозорих процедур купівлі-продажу, обмеження концентрації земель та забезпечення прав дрібних фермерів; інвестиційна привабливість, відкриття ринку землі та гарантії прав власності сприятимуть залученню іноземного капіталу, розвитку аграрної інфраструктури та збільшенню продуктивності галузі; конкурентоспроможність агросектору, доступ до європейських програм фінансування дозволить українським агровиробникам модернізувати виробництво; захист довкілля та сталий розвиток, імплементація європейських стандартів щодо охорони земельних ресурсів сприятиме екологічному використанню земель.

Попри значні перспективи, євроінтеграція несе низку ризиків: спекуляція та концентрація земель у руках великих агрохолдингів або іноземних корпорацій; низька купівельна спроможність українських фермерів, що може ускладнити їхню конкуренцію з іноземними інвесторами; корупційні ризики та складність адаптації нормативної бази; необхідність розробки механізмів державного регулювання, що дозволять уникнути негативних наслідків вільного обігу земель.

Європейська інтеграція України відкриває нові можливості для розвитку ринку сільськогосподарських земель. Впровадження європейських стандартів сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектору, покращенню правового захисту

землевласників та збереженню екологічного балансу. Водночас ефективна політика державного регулювання має запобігти ризикам, пов'язаним із концентрацією земель та соціальною нерівністю серед аграріїв. Успішність реформ залежить від ефективної взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Вимоги ЄС до України у контексті розвитку ринку сільськогосподарських земель включають створення прозорих правових механізмів, що гарантують справедливий доступ до землі та запобігають її надмірній концентрації у руках окремих суб'єктів. ЄС також наполягає на запровадженні ефективних механізмів моніторингу земельних операцій та контролю за їхньою відповідністю екологічним стандартам. Окрім того, важливим аспектом є забезпечення рівних умов конкуренції між українськими та європейськими агровиробниками через спрощення доступу до кредитних програм, субсидій та підтримки фермерства.

Також Україна має впровадити механізми запобігання спекулятивним операціям із землею та забезпечити чіткі правила для участі іноземних інвесторів, що відповідатимуть нормам ЄС щодо збереження продовольчої безпеки та сталого розвитку аграрного сектору.

Отже у підсумку наголосимо, що в короткостроковій перспективі ринок сільськогосподарських земель в Україні є ефективним економічним механізмом та сферою поєднання приватних і публічних інтересів.

Водночас із позицій публічно-правового регулювання важливим залишається «керованість» процесами розвитку ринку сільськогосподарських земель в Україні, здійснення моніторингу укладення відповідних правочинів та здійснення визначення нормативно-правової оцінки землі (аби вона не була штучно занижена), дотримання умов уже укладених договорів, поширення використання ренти як договірного механізму використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення.

Зокрема, якщо говорити про публічні інтереси в земельному праві, ринку землі сільськогосподарського призначення, то це поняття є важливим елементом забезпечення сталого розвитку суспільства. Їх захист вимагає збалансованого поєднання інтересів держави, громадянського суспільства та окремих власників землі.

Список використаних джерел:

1. Квартюк В., Мартин А. Український ринок продажу сільськогосподарської землі під час війни Росії проти України. Звіт з

аграрної політики. URL: https://apd-ukraine.de/images/2023/BVVG/Sales_market/sales_market_ukr_fin_cor.pdf (дата звернення: 25.09.2024).

2. Зигрій О.В. Вплив мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 3 (7). С. 64–68.

3. Сачок, Р. Т. Публічні інтереси на ринку сільськогосподарських земель в Україні: законодавчі зміни. *Часопис Київського університету права*, 2024. №4. С. 80-83. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2024.11>

* * * * *

СЕРДЕЧНА ІРИНА ЛЕОНІДІВНА,
доцент кафедри приватного права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд.юрид. наук, доцент

УХИЛЕННЯ ВІД ВИКОНАННЯ БАТЬКАМИ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЯК ПІДСТАВА ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, який застосовується до батьків, що неналежно виконують свої обов'язки. Особливої актуальності це питання набуває в умовах воєнного стану, оскільки у таких умовах питання захисту дітей стає пріоритетним, і в разі загрози життю, здоров'ю або добробуту дитини, держава змушена втручатися. Правова система в умовах військового стану повинна діяти ефективно, щоб забезпечити максимальний захист прав дитини, зокрема при здійсненні батьківських прав.

Здійснення батьківських прав та виконання обов'язків відбувається в першу чергу в інтересах дитини. Належне виконання особистих немайнових та майнових обов'язків батьків щодо виховання, утримання дитини має відповідні правові наслідки. Зокрема, при розкритті питання позбавлення батьківських прав, в першу чергу, звертаємо увагу на ст. 164 СК України [1], де визначено підстави позбавлення батьківських прав.

Умови воєнного стану можуть ускладнювати правову процедуру прийняття судових рішень. Через евакуацію, мобілізацію батьків або інші надзвичайні ситуації розгляд справ може бути більш тривалим ніж зазвичай, що може негативно вплинути на дітей, які

залишаються без належного догляду. Проте навіть в умовах обмеженого доступу до судів держава забезпечує правову допомогу дітям.

Правові наслідки позбавлення батьківських прав проявляються в тому, що батько/матір, позбавлений (-на) батьківських прав (ст. 166 СК України) [1]:

- 1) втрачає особисті немайнові права щодо дитини та звільняється від обов'язків щодо її виховання;
- 2) перестає бути законним представником дитини;
- 3) втрачає права на пільги та державну допомогу, що надаються сім'ям з дітьми;
- 4) не може бути усиновлювачем, опікуном та піклувальником;
- 5) не може одержати в майбутньому тих майнових прав, пов'язаних із батьківством, які вона могла б мати у разі своєї непрацездатності (право на утримання від дитини, право на пенсію та відшкодування шкоди у разі втрати годувальника, право на спадкування);

Із вищенаведених положень ми бачимо, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, який застосовується до батьків, які неналежно виконують свої обов'язки.

При вирішенні спору суд з'ясовує усі обставини справи та докази, які вказують на необхідність позбавлення батьківських прав. Для прикладу, наведемо рішення суду в якому відмовлено в задоволенні позовних вимог щодо позбавлення матері батьківських прав. Орган опіки та піклування надав висновок про недоцільність позбавлення відповідача батьківських прав, оскільки підстави таких вимог не доведена позивачем. Суду також не надано доказів, окрім пояснень позивача про свідоме ухилення, винну поведінку відповідача щодо виховання, піклування про спільну дитину. Позивачем не вживались заходи щодо примусового стягнення аліментів на дитину. Хоча відповідачка висловила згоду на позбавлення її батьківських прав, але для суду це не є безумовною підставою для позбавлення її батьківських прав, оскільки позбавлення батьківських прав є крайнім заходом [2]. В іншому рішенні суду орган опіки та піклування дав висновок про доцільність позбавлення батьківських прав матері дитини, однак суд прийшов до висновку, що позбавлення батьківських прав відносно малолітньої доньки не забезпечуватиме інтересів самої дитини, оскільки позивач не довів, та не надав суду доказів, в чому полягає захист інтересів дитини шляхом позбавлення матері по відношенню до дитини батьківських прав та доказів, які б безспірно свідчили про умисне ухилення відповідачкою від виконання

батьківських обов'язків відносно дитини [3]. Аналогічне рішення суду в якому відмовлено у позбавленні батьківських прав матері прийняте у Новоселицькому районному суді Чернівецької області, суд відмовив у задоволенні позовних вимог через недоведеність обставин, які були заявлені як підстави позову. У цій справі у висновку органу опіки та піклування вказано на доцільність позбавлення батьківських прав, однак суд критично оцінив цей доказ, оскільки висновок необґрунтований, зроблений без наведення достатніх доказів фактів ухилення відповідача від батьківських обов'язків, не містить даних, які об'єктивно характеризують відповідача як особу, яка не здійснює своїх батьківських обов'язків, крім того, суд вказує, що у вказаному висновку комісія посилялась тільки на нотаріально посвідчену заяву відповідача про те, що вона не заперечує щодо позбавлення її батьківських прав [4].

Якщо проаналізувати рішення суду щодо позбавлення батьківських прав, які відображені в єдиному державному реєстрі судових рішень, то спостерігаємо закономірність, щодо наявності чималої кількості рішень суду про відмову у задоволенні позову про позбавлення батьківських прав де відповідачем виступає саме матір через недоведеність факту неналежного виконання матір'ю обов'язків щодо виховання. При цьому у більшості справ мати погоджується на позбавлення її батьківських прав.

При вирішенні питання про позбавлення батьківських прав за п.2 ч.1 ст. 164 СК України суд з'ясовує обставини щодо ухилення батьків від виконання своїх обов'язків, на підтвердження цього є батьки не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками [5].

Отже, інститут позбавлення батьківських прав є особливою санкцією, яка застосовується до батьків, які неналежно виконують свої батьківські обов'язки і це негативно впливає на інтерес дитини.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області про позбавлення батьківських прав від 20.09.2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121867529>
3. Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці про позбавлення батьківських прав від 3.09.2024 року <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121407500>
4. Рішення Новоселицького районного суду Чернівецької області про позбавлення батьківських прав від 15.08.2024 р. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121498221>
5. Постанови Пленуму Верховного суду України №3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» від 30 березня 2007 року.

* * * * *

СЕРДЮКОВА ОЛЕНА ЄВГЕНІВНА,
доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу
Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля,
канд. держ. упр.

УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є одним з ключових напрямів української зовнішньої політики [1, р.1]. Приведення у відповідність українського законодавства до стандартів та вимог ЄС є важливою складовою діяльності органів публічного управління, зокрема і в сфері управління юридичними особами публічного права. Інтенсивність роботи в цьому напрямку прослідковується на прикладі величезної кількості правок в основні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність в цій сфері. Проте, навіть сьогодні в процесі діяльності юридичних осіб публічного права органи влади стикаються із значною кількістю неврегульованих моментів, що ставлять серйозні виклики взагалі

ефективності усього управлінського процесу в сфері місцевого розвитку та забезпеченні громад необхідними послугами. Особливо критичним в умовах воєнного стану це є для юридичних осіб публічного права, що релокувалися з тимчасово окупованих територій на територію, підконтрольну українській владі, та потребують оптимізації їх діяльності в нових умовах господарювання.

Враховуючи особливості здійснення ними господарської діяльності здебільшого в життєзабезпечуючих сферах та територіальну складову надання послуг мешканцям відповідної місцевої спільноти, той факт, що основні засоби таких суб'єктів господарювання залишилися на тимчасово окупованій території або були знищені внаслідок військової агресії РФ, значна кількість працівників або залишилися на тимчасово окупованій території, або виїхали за кордон, або знаходяться в різних регіонах України, переважна більшість таких комунальних підприємств не можуть адаптуватися до нових умов, в яких опинилися, здійснювати основну діяльність із надання життєзабезпечуючих послуг населенню на умовах повного господарського розрахунку, перепрофілюватись та починати діяльність фактично з нуля. Внаслідок цього такі підприємства стають непосильним тягарем для місцевих бюджетів територіальних громад, практично повністю залишаючись на фінансуванні місцевих бюджетів.

Крім того, на таких територіях органи місцевого самоврядування не здійснюють свою діяльність через об'єктивні причини. Замість них управління громадами здійснюють військові адміністрації – спеціальні тимчасові органи державної влади з особливим статусом та повноваженнями, визначеними Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2, ст.15]. Зазначені органи влади, враховуючи обмеженість фінансових ресурсів, брак кадрів та обладнання, неможливість здійснення господарської діяльності постають перед питаннями щодо вибору оптимального та ефективного способу управління юридичними особами публічного права, що належать певним територіальним громадам.

Одним з методів управління юридичними особами публічного права, що приводить до оптимізації кількості та якості комунальних підприємств, що перемістились з тимчасово окупованих територій, є процедура їх припинення, зокрема шляхом реорганізації.

В юридичній науці розповсюджена думка, що підприємства реорганізують не з першочерговою метою припинити суб'єкт господарювання, що реорганізується, а з метою створити більш ефективне утворення, що, на жаль, у відповідних умовах зробити без реорганізації неможливо [3, с.29]. Сучасні умови, в яких опинилися

комунальні підприємства з тимчасово окупованих територій, потребують використання органами влади, що виконують повноваження власника таких підприємств, зазначеного методу управління з метою оптимізації їх діяльності. Проте, на практиці виникає багато неврегульованих чинним законодавством питань, що заважають здійснювати процедуру припинення юридичних осіб публічного права, що зареєстровані на тимчасово окупованих територіях, зокрема шляхом реорганізації.

Механізм припинення юридичних осіб визначається чинним законодавством [4, ст.59; 5, ст.17; 6, ст.104-107]. Основними способами припинення юридичних осіб є ліквідація та реорганізація. Реорганізація юридичних осіб здійснюється шляхом приєднання, поділу, злиття та перетворення.

Процедура припинення юридичних осіб публічного права є достатньо непопулярним методом управління, оскільки завжди пов'язана з скороченням штату, змінами умов праці та вивільненням робочих місць, що призводить до напруженої соціальної ситуації в громаді. Крім того, з боку органів управління зазначена процедура вимагає залучення певної кількості фахівців, що входять до складу комісії з реорганізації та виконують певні функції, відволікаючись від основних повноважень, що визначені безпосередньо за посадою. Процедура припинення юридичної особи на практиці займає в найкращому випадку приблизно півроку, а іноді взагалі триває роками, не завершуючись ніколи. Мінімальний термін подання заяв кредитором встановлений не менше двох місяців з дня опублікування інформації про припинення юридичної особи. В умовах воєнного стану ситуація з припиненням юридичних осіб з тимчасово окупованих територій ще більше погіршилась.

Основні проблеми, що унеможливають проведення процедури припинення юридичних осіб публічного права комунальної форми власності, що зареєстровані на тимчасово окупованих територіях, шляхом ліквідації або реорганізації, що неврегульовані чинним законодавством, можна згрупувати в три великі групи наступним чином:

- 1) майнові: враховуючи те, що майже все майно таких підприємств залишилось на тимчасово окупованих територіях або було знищено внаслідок військової агресії РФ, відсутній доступ до такого майна, передачу іншій юридичній особі (правонаступнику) або його списання не можливо здійснити;

- 2) трудові: звільнення працівників, які не виходять на зв'язок, або переведення їх на іншу роботу до правонаступника також є

неможливою процедурою [7, ст.40]. Більш того, при звільненні у підприємства нараховується кредиторська заборгованість із усіх необхідних виплат при звільненні і яку неможливо погасити працівнику, відповідно завершити процедуру припинення. Зазвичай з такими працівниками були призупинені трудові відносини з ініціативи роботодавця [8, ст.13];

3) організаційні: для здійснення процедури припинення уповноваженими органами державної влади (Державною Податковою Службою України, Пенсійним Фондом України) проводиться обов'язкова перевірка діяльності юридичних осіб, що припиняються. Враховуючи, що первинні документи, необхідні для здійснення таких перевірок, залишились на тимчасово окупованій території зазначені органи не можуть провести такі перевірки та надати відповідні висновки для завершення процедури припинення. Те ж саме стосується і передачі документів до архівної установи або правонаступнику.

Отже, зазначені проблеми унеможливають процедуру припинення юридичних осіб публічного права з тимчасово окупованих територій і не дають можливості органам влади, що виконують функції управління об'єктами права комунальної власності в період воєнного стану, проводити антикризові заходи для стабілізації та оптимізації їх діяльності, а також зменшення навантаження на місцеві бюджети, що мають проблеми з їх наповненням та взагалі стають дотаційними за рахунок фінансування з державного бюджету.

Тому, на наш погляд, зазначена ситуація потребує нормативно правового врегулювання на рівні держави, враховуючи вимоги ЄС щодо адаптації українського законодавства, вивчення міжнародного досвіду в цій сфері, внесення відповідних змін до нормативно-правових актів, що дозволять скоротити процедуру припинення юридичних осіб публічного права з тимчасово окупованих територій та завершити її відповідно до вимог чинного законодавства з внесенням відповідного запису до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України. Проведення таких заходів дозволить зменшити навантаження на місцеві бюджети, оптимізувати структуру об'єктів права комунальної власності та зберегти якісний склад працівників, що знаходяться на території України, та підготуватися до відновлювальних робіт після деокупації територій.

Список використаних джерел:

1. Про загальнодержавну Програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18

березня 2004 року № 1629-IV. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року №389-VIII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n5>

3. Коверзнев М., Коверзнева Г. Правовий аспект організації юридичних осіб. *Цивільне право і процес*. №6. 2017. С. 29-31. URL:
<http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/6/7.pdf>

4. Господарський кодекс України від 16 січня 2023 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

5. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01 липня 2004 року № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

8. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

* * * * *

СОЛОДКА ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового
права Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд. юрид. наук, доцент

ДО ПИТАННЯ КІЛЬКІСНОГО СКЛАДУ ПАРЛАМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У сучасній демократичній правовій державі парламент є ключовим елементом системи стримувань і противаг, що забезпечує законодавчу діяльність, представництво інтересів громадян, а також виконує окремі контрольні повноваження. Ефективність його роботи значною мірою залежить від внутрішньої структури, чіткого функціонального поділу між його органами, комітетами та посадовими особами.

У період політичної трансформації, реформування державних інституцій та поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні

виникає нагальна потреба у переосмисленні та вдосконаленні організаційної побудови Верховної Ради. Структуризація парламенту повинна відповідати сучасним викликам, забезпечувати прозорість, ефективність, стабільність та відповідальність законодавчої влади.

Таким чином, дослідження структуризації парламенту є актуальним з огляду на необхідність удосконалення механізмів парламентаризму, гармонізації з міжнародними стандартами та посилення ролі законодавчого органу в державотворчих процесах.

Важливою складовою структуризації парламенту є склад законодавчого органу, головним показником якого є кількість народних депутатів. Від прийняття Конституції України, конституційний склад парламенту лишається незмінним – 450 парламентаріїв, хоча думки щодо його збільшення або зменшення лунають досить часто.

Зазвичай виокремлюють наступні фактори, які впливають на кількісний склад законодавчого органу держави:

- форма державного устрою: унітарні держави зазвичай мають меншу кількість парламентаріїв порівняно з федераціями, де представництво формується як на національному, так і на регіональному рівнях;

- кількість населення: чим більше населення держави, тим більшою, як правило, є кількість депутатів, щоб забезпечити належне представництво інтересів громадян;

- тип парламенту (однопалатний чи двопалатний): у двопалатних парламентах (наприклад, Сенат і Палата представників у США) кількість парламентаріїв визначається окремо для кожної палати з урахуванням різних принципів представництва (пропорційність, територіальність тощо);

- конституційні та законодавчі положення: кількість депутатів зафіксована у конституції або спеціальних законах;

- виборча система: тип виборчої системи (мажоритарна, пропорційна або змішана) може впливати на необхідну кількість місць у парламенті для реалізації принципів представництва;

- історичні, політичні та адміністративні традиції: у деяких країнах кількість парламентаріїв історично склалася відповідно до усталених політичних або адміністративних моделей [2; 3].

Питання про кількість народних депутатів у Верховній Раді України є обговорюваним в нашій державі і має різні точки зору. Прихильники зменшення кількості депутатів, наводять наступні аргументи: зменшення кількості депутатів дозволить скоротити видатки на утримання Верховної Ради, що може позитивно вплинути

на бюджетну дисципліну, дозволить зосередити увагу на якості прийнятих рішень, полегшити процес прийняття законодавства і зробити роботу парламенту більш ефективною, уникнення дублювання функцій, що призведе до зменшення кількості неконструктивних або неефективних голосувань.

Прихильники точки зору на користь збільшення кількості депутатів, апелюють наступними аргументами: більш численний парламент може забезпечити більш широку репрезентацію різних соціальних груп, національних меншин, регіональних інтересів і політичних сил, що сприятиме кращому відображенню різноманітності суспільства; більша кількість депутатів може призвести до створення більшої кількості спеціалізованих комітетів, що дозволить глибше та фаховіше аналізувати питання й приймати більш збалансовані рішення; більша кількість парламентаріїв може стати фактором, що запобігає надмірній концентрації влади в руках окремих осіб або політичних груп, що важливо для збереження демократичної рівноваги.

Зрозуміло, що наша держава, перебуваючи в умовах війни, потерпає від змін в соціальній та демографічній сфері, а питання кількості депутатів у Верховній Раді набуває додаткової складності. Зменшення населення, високий рівень еміграції та втрата значної частини населення внаслідок війни можуть мати важливі наслідки для цієї дискусії. Важливий момент, який варто враховувати, що такі зміни можуть обговорюватись більш предметно вже по завершенню воєнного стану, оскільки Конституція України лише тоді може бути змінена.

Аналіз досвіду зарубіжних країн свідчить, що підходи до даного питання є подібними. Зокрема, у США, у разі серйозних національних загроз, таких як війна, функції Конгресу залишаються стабільними, і кількість депутатів не змінюється. Кількість членів Палати представників та Сенату зафіксована в Конституції.

Ізраїль є прикладом країни, де війна є постійною реальністю, і політична система адаптується до зовнішніх загроз. У цьому контексті Ізраїль має парламент (Кнесет), де кількість депутатів не змінюється, навіть у часи конфліктів. Однак важливим є те, що ізраїльська система дає можливість представництва всіх регіонів країни та різних груп населення, зокрема національних меншин (арабів, ультраортодоксів тощо). Кризи, як правило, стимулюють більше співпраці між різними політичними силами, а не зміну кількості депутатів.

У Великобританії парламент не змінює свою структуру в умовах війни. Кількість членів Палати громад залишається сталою

(650 депутатів). Великобританія має розвинену виборчу систему та механізми для реформи та представництва. В умовах кризи можливе створення тимчасових органів або змін до виборчої системи для кращого представництва вищих інтересів держави, наприклад, через спеціальні комітети.

У Франції кількість депутатів Національної асамблеї не змінюється навіть у кризові періоди. Франція має розвинену систему представництва, яка дозволяє врахувати потреби різних соціальних груп, навіть під час екстремальних ситуацій. У разі надзвичайного стану країна має законодавчі механізми, що дозволяють тимчасово змінювати правила ведення виборчого процесу, але кількість депутатів залишається сталою.

Отже, як ми бачимо, у більшості країн кількість депутатів залишається незмінною, навіть у умовах кризи, що дозволяє зберігати стабільність парламентської системи. Важливо забезпечити, щоб усі соціальні групи та регіони країни мали належне представництво, навіть в умовах кризи, що може бути досягнуто не шляхом зменшення чи збільшення депутатів, а через ефективну систему пропорційного або змішаного представництва. У разі значних демографічних змін (внутрішня еміграція, переселення) можуть бути застосовані тимчасові механізми адаптації виборчої системи для забезпечення належного представництва всіх громадян.

Беззаперечно, в країні, яка зазнала збройної агресії наявні окремі проблеми, які впливатимуть на функціонування парламенту, породжуючи дискусії щодо його кількісного складу [4].

У разі суттєвого зменшення населення через еміграцію та втрати внаслідок війни, зменшення кількості депутатів може призвести до того, що окремі регіони чи соціальні групи можуть залишатися недостатньо представленими. Це може ускладнити баланс представництва різних частин країни в парламенті.

Зменшення кількості населення може також призвести до зменшення виборчої активності, що вплине на репрезентативність результатів виборів. Важливо забезпечити, щоб усі регіони країни, включаючи постраждалі від конфлікту, мали достатнє представництво в парламенті. Зменшення кількості депутатів у цей період може призвести до того, що певні регіони, які найбільше постраждали від війни, не будуть мати належної політичної ваги.

Враховуючи, що країна переживає війну, зменшення кількості депутатів може мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, зменшення чисельності парламенту може спростити процес ухвалення рішень і скоротити витрати, з іншого — це може призвести

до недостатнього представництва постраждалих регіонів та ускладнити підтримку демократичної рівноваги. Враховуючи важливість представництва усіх верств населення і регіонів в умовах війни, ймовірно, що оптимальним буде не просто зменшення кількості депутатів, а розробка нових механізмів представництва для постраждалих регіонів та соціальних груп, зокрема через змішану виборчу систему або створення додаткових механізмів для залучення внутрішньо переміщених осіб до політичного процесу. Таким чином, питання зменшення кількості депутатів в умовах війни потребує дуже обережного підходу, з урахуванням усіх політичних, соціальних і економічних факторів.

Отже, зміна кількості депутатів у парламенті є складним і багатограним процесом, який залежить від низки факторів. В умовах війни та її наслідків, включаючи демографічні зміни, міграцію населення та економічну ситуацію, важливо забезпечити ефективне представництво всіх соціальних груп і регіонів. Збільшення або зменшення кількості депутатів може бути обґрунтоване необхідністю врахувати нові політичні реалії та інтереси, які виникають після війни. Важливішими є питання представництва, балансування соціальних інтересів та адаптації виборчих систем до нових умов. Крім того, зміна кількості депутатів повинна враховувати економічні обмеження, оскільки в період відновлення після війни країна може зіткнутися з фінансовими труднощами. Проте не можна забувати, що забезпечення ефективної роботи парламенту, гнучкість у підходах до представництва та включення всіх соціальних груп у процес прийняття рішень є ключовими аспектами. Таким чином, питання про зміну кількості депутатів після війни потребує обґрунтованого та системного підходу, який враховує не лише демографічні та соціальні зміни, а й загальні політичні та економічні умови країни.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Козюбра М.І. (ред.) Конституційне право України: підручник. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.
3. Слінько Т. М., Веніславський Ф.В. та ін. Конституційне право України: підручник. Харків: Право, 2020. 592 с.
4. Стефанчук: може постати питання про скорочення кількості нардепів через чисельність населення України. Радіо Свобода. 11 квітня 2025. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-stefanchuk-rada-skorochennya-deputaty/33382204.html?utm_source=chatgpt.com

* * * * *

СТОРОЖУК ІРИНА ПЕТРІВНА,
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового
права Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова, канд. юрид. наук, доцент

ГАРМОНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Гармонізація інформаційного законодавства – це процес узгодження національних правових норм, що регулюють сферу інформації, з міжнародними стандартами, нормами права та практиками, з метою створення єдиного правового простору, забезпечення інформаційної безпеки, захисту прав людини і розвитку інформаційного суспільства.

Актуальність питання узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами спричинено кількома факторами. Насамперед, політичний вектор розвитку нашої країни ціленаправлено спрямований на інтеграцію у міжнародний правовий простір для ефективної взаємодії з міжнародними організаціями (ЄС, ООН, НАТО) та участі в глобальних інформаційних процесах. Прагнення України стати членом ЄС зумовило необхідність обов'язкового прийняття *acquis Communautaire* – сукупності цілей, принципів і норм спільної політики та законодавства ЄС, а також юридичних та інституційних механізмів їх упровадження [1, с.176].

Гармонізація інформаційного законодавства також викликана швидким розвитком цифрової економіки, оскільки стрімке впровадження цифрових технологій змінює економічні, соціальні та правові відносини та забезпечує ефективне функціонування цифрового простору. Гармонізоване законодавство стає умовою для формування єдиного цифрового ринку, що сприяє вільному обігу інформації, товарів та послуг. Цифрова економіка стимулює країни до впровадження європейських та світових стандартів у галузі електронного документообігу, електронної комерції, захисту персональних даних та кібербезпеки. Це сприяє уніфікації правових норм, що полегшує транскордонну діяльність і залучення іноземних інвестицій.

Гострим питанням, що потребує на сьогодні вирішення шляхом гармонізації інформаційного законодавства це глобальна проблема протидії інформаційним загрозам. Особливо важливим є узгодження із європейськими стандартами у сфері свободи слова, захисту персональних даних, доступу до інформації тощо. Україна, відповідно до ст. 15 Угоди про асоціацію з ЄС, взяла на себе зобов'язання адаптувати своє законодавство у сфері захисту

персональних даних до європейських стандартів. Аналіз українського законодавства в контексті GDPR свідчить про необхідність подальшої гармонізації національних норм з європейськими стандартами захисту персональних даних. Незважаючи на певні кроки у цьому напрямку, існують значні розбіжності, особливо у сфері відповідальності, прав суб'єктів даних та механізмів контролю. Для українського бізнесу адаптація до GDPR є не лише вимогою часу, а й інвестицією в довгострокову перспективу, оскільки це дозволить підвищити довіру клієнтів, зміцнити репутацію на міжнародному ринку та відкрити нові можливості для співпраці з європейськими партнерами [2].

Ще одним актуальним питанням, що потребує міжнародного співробітництва в правовій сфері це кібербезпека і захист критичної інформаційної інфраструктури. Більшість кіберзагроз не мають кордонів, тому ефективна боротьба з ними вимагає співпраці між країнами. Для цього потрібно мати сумісні правові механізми.

Особливо актуальним на сьогодні є створення ефективного законодавства в сфері боротьби з дезінформацією, фейками та маніпуляцією. Сьогодні ця проблема набуває ще більшої актуальності в умовах гібридних загроз, інформаційних війн і стрімкого розвитку цифрових технологій. Оскільки сучасні інформаційні загрози не мають кордонів, жодна країна не здатна ефективно протидіяти дезінформації самостійно. Саме тому формування спільної міжнародної політики, стандартів і законодавчих підходів стає ключовим завданням.

У XXI столітті інформація стала не лише інструментом комунікації, а й потужною зброєю впливу на свідомість, поведінку громадян, хід виборів, державну політику та національну безпеку. Поширення дезінформації, фейкових новин і маніпулятивного контенту набуло глобального масштабу, а отже, і реагування на ці виклики потребує узгоджених дій як на національному, так і міжнародному рівні. Саме тому глобалізація інформаційного законодавства є одним із ключових напрямів забезпечення стабільності в інформаційному просторі.

Глобалізація інформаційного законодавства – це не лише юридичний процес, а й відповідь на виклики цифрової епохи. Створення спільних підходів до боротьби з дезінформацією здатне зміцнити довіру громадян до інформації, зберегти демократичні цінності та захистити суспільства від маніпулятивного впливу. Україна, як держава, що перебуває на передовій інформаційної війни, має бути активним учасником глобального процесу формування безпечного інформаційного середовища основою якого має стати

уніфіковане національне інформаційне законодавство як складова міжнародного законодавства в даній сфері.

Список використаних джерел:

1. Дорошев А.О. (2024). Гармонізація інформаційного законодавства України та ЄС. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 1(28). С.175-180. вилучено із <https://journals.mau.com.ua/index.php/law/article/view/3813>

2. Кінаш М. Нові правила захисту персональних даних: як відповідати стандартам ЄС? *Юридична газета онлайн*. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/novi-pravila-zahistu-personalnih-danih-yak-vidpovidati-standartam-es-.html>.

* * * * *

ТАРАСЕВИЧ ТЕТЯНА ЮРІЇВНА,
професор кафедри права Хмельницького національного університету,
доктор юрид. наук, доцент

ЗАКРІПЛЕННЯ НА КОНСТИТУЦІЙНОМУ РІВНІ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ТА ПРИНЦИПІВ ЇХ ІСНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Сьогодні розвиток робототехніки та створення штучного інтелекту, формалізація його взаємовідносин з людиною безпосередньо змінюють соціальну реальність. Технологічні зміни відбуваються так швидко і змінюють довкілля настільки кардинально, що стосовно аналізованих процесів навіть використовується термін «біотехнологічна революція».

Створення й використання нових технологій двояко впливають на права людини. Технічний та технологічний розвиток дає змогу збільшити продуктивність праці, що зумовлює зміцнення економіки, підвищення рівня життя. Окрім того, широке використання нових медичних та біотехнологій підвищує якість і тривалість життя. Поява ж «розумних» речей звільняє час для відпочинку і творчості – усе це створює передумови для підвищення гарантій реалізації прав людини, розширення їхнього змісту й оновлення системи принципів як основних засад їх функціонування та розвитку.

Революційний розвиток технологій має таку швидкість, що суспільство не встигає усвідомити ступінь та широту їхнього впливу

на суспільні відносини. Це породжує безліч етичних, правових, соціальних та культурних проблем. Розрив між появою й подальшим удосконаленням новітніх технологій та темпами соціальних змін і надалі поглиблюється, що є проблемою для знаходження консенсусних соціальних норм, оцінки їх суспільством та формулювання їх як норм законодавства. У цих умовах складно виробити ефективне правове регулювання виникаючих суспільних відносин. При цьому потрібно дотримуватися балансу між певною широтою меж регулювання для вільного розвитку технологій і наукових досліджень та нормативним закріпленням обмежень і заборон для запобігання ризикам і загрозам людської особистості, її гідності та правам. З огляду на це, система прав людини слугує таким правовим механізмом, оскільки вона має можливість запропонувати правові підходи для регулювання використання нових технологій з урахуванням традиційних цінностей визнання переваги людської особистості та її прав [2].

Такі цінності мають бути закріплені на конституційному рівні, адже саме Конституція України [1] може гарантувати захист прав і свобод людини, у тому числі й соматичних прав. Окрім того, однією з характерних особливостей соматичних прав людини є значний регуляторний потенціал, закладений у загальних формулах прав людини (як відомо ці формули є віддзеркаленням Основного закону України). Відносно широке формулювання прав людини не відкидає, а пояснює конкретну роль прав людини у правовому регулюванні нових біотехнологій: вони виступають як основа для регулювання, вказуючи мету, яка має бути досягнута, збитки, яким треба запобігти, і механізм, який може правомірно обмежити деякі права відповідно до певних правил обмежень прав, закріплених у міжнародно-правових актах та судовій практиці [3].

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.04.2025).
2. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину від 04.04.1997. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334 (дата звернення: 11.04.2025).

3. Українські фахівці відвідали Лондон для вивчення британського досвіду функціонування системи охорони здоров'я. Міністерство охорони здоров'я України: вебсайт. 2019. 29 трав. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/ukrainski-fahivci-vidvidali-london-dlja-vivchennja-britanskogo-dosvidu-funkcionuvannja-sistemi-ohoroni-zdorov%e2%80%99ja> (дата звернення: 11.04.2025).

* * * * *

ТЕРЕЩЕНКО ВАЛЕРІЯ ВІТАЛІЇВНА,
аспірант Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Регіональна інформаційна політика є важливим елементом державного управління, спрямованим на забезпечення ефективного інформаційного обміну, підтримку громадської думки та розвиток демократичних інститутів. Її правове регулювання базується на міжнародних нормах, національному законодавстві та регіональних нормативних актах, що встановлюють принципи відкритості, прозорості та доступності інформації для громадян і органів влади. Основними правовими інструментами регіональної інформаційної політики є законодавчі акти, які регулюють доступ до публічної інформації, захист персональних даних, свободу слова та діяльність засобів масової інформації.

Проблематика інформаційної політики та її інструментів сьогодні все частіше стає об'єктом досліджень вітчизняних науковців. Зазначена проблема в окремих аспектах знайшла відображення у ряді публікацій вітчизняних дослідників, серед них пропонується звернути увагу на праці таких науковців, як: О.Д. Добрянська [1], А.М. Новицький [2], Н.Б. Новицька [3].

Важливу роль відіграють міжнародні конвенції та директиви Європейського Союзу, які встановлюють стандарти інформаційної безпеки, регулюють роботу медіа та визначають права громадян на отримання достовірної інформації. Серед ключових нормативних актів на національному рівні можна виділити закони про доступ до інформації, захист персональних даних, регулювання діяльності засобів масової інформації, а також законодавство про цифрову

трансформацію. Впровадження інформаційних технологій та електронного врядування дозволяє оптимізувати доступ громадян до адміністративних послуг, підвищити ефективність комунікації між органами влади та суспільством.

Однак поряд із розвитком інформаційної політики виникають загрози, серед яких ключовою є поширення дезінформації, оскільки вона впливає на формування громадської думки, політичні процеси та соціальну стабільність. Вона визначається як свідоме поширення неправдивої або маніпулятивної інформації з метою введення в оману громадськості. Головною особливістю дезінформації є її спрямованість на досягнення певних цілей, таких як маніпуляція політичними рішеннями, розпалювання конфліктів або дискредитація осіб чи організацій.

Одним із ключових факторів, що сприяють поширенню дезінформації, є цифровізація комунікації та популярність соціальних мереж. Такі платформи, як Facebook, Twitter, Telegram та TikTok, дозволяють швидко поширювати інформацію серед мільйонів користувачів без належної перевірки фактів. Завдяки алгоритмам персоналізованого контенту користувачі частіше стикаються з інформацією, що підтверджує їхні упередження, що посилює ефект "інформаційної бульбашки".

До основних видів дезінформації належать фейкові новини, пропаганда, конспірологічні теорії, маніпулятивні медіаматеріали та викривлені статистичні дані. Часто вона поширюється через анонімні акаунти, ботоферми та підставні новинні ресурси, що створює ілюзію легітимності.

Окрему небезпеку становить використання штучного інтелекту для створення та поширення дезінформації. Технології глибоких фейків (deepfake) дозволяють створювати реалістичні відео та аудіозаписи, що можуть дискредитувати політиків, громадських діячів або цілі інституції. Також існують автоматизовані системи, які генерують та поширюють неправдиві повідомлення у соціальних мережах.

Методи боротьби з дезінформацією включають фактчекінг, регулювання діяльності онлайн-платформ, підвищення рівня медіаграмотності населення та застосування технологічних рішень для ідентифікації неправдивого контенту. Важливу роль у цьому відіграють незалежні організації та журналістські спільноти, які займаються верифікацією інформації. Крім того, уряди багатьох країн запроваджують законодавчі ініціативи щодо контролю над поширенням фейкових новин та санкцій проти порушників.

Регулювання діяльності онлайн-платформ та соціальних мереж передбачає застосування технологій автоматичного виявлення фейкових новин та обмеження їх поширення. Освітні програми для журналістів, медіаекспертів та громадян спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності та критичного мислення.

Створення незалежних моніторингових центрів допомагає виявляти системні інформаційні загрози та координувати заходи з їхньої нейтралізації. Запровадження державних програм з підвищення медіакультури населення сприяє формуванню навичок перевірки інформації. Впровадження прозорих стандартів роботи журналістів та редакційних політик допомагає зменшити ризик маніпуляцій у ЗМІ.

Важливою складовою є співпраця держави з міжнародними організаціями у сфері боротьби з дезінформацією, що дозволяє адаптувати найкращі практики. Розвиток цифрових інструментів та алгоритмів штучного інтелекту допомагає ідентифікувати маніпулятивний контент та блокувати його ще на стадії поширення. Законодавче закріплення відповідальності за свідоме розповсюдження фейкових новин створює стримуючий фактор для маніпуляторів.

Використання офіційних державних ресурсів для спростування недостовірної інформації допомагає формувати довіру громадян до перевірених джерел. Важливим інструментом є державне фінансування якісної журналістики та підтримка незалежних медіа для забезпечення об'єктивного висвітлення подій. Створення системи швидкого реагування на інформаційні атаки дозволяє оперативно спростовувати маніпулятивні наративи.

Співпраця з технологічними компаніями дозволяє розробляти алгоритми боротьби з дезінформацією та вдосконалювати механізми верифікації контенту. Розширення можливостей фактчекінгових ініціатив сприяє підвищенню обізнаності населення щодо механізмів поширення дезінформації.

Запровадження юридичних норм щодо відповідальності соціальних платформ за розповсюдження фейків сприяє підвищенню прозорості інформаційного середовища. Важливим напрямом є розробка нормативних актів, які зобов'язують інтернет-ресурси маркувати маніпулятивний контент та повідомляти користувачів про потенційно небезпечні матеріали.

Створення регіональних аналітичних центрів для дослідження інформаційних загроз сприяє виробленню ефективних механізмів реагування. Ефективне застосування правових інструментів у цій сфері сприяє збереженню інформаційної безпеки та стійкості суспільства перед викликами сучасного медіасередовища.

У регіональній політиці важливим є баланс між забезпеченням свободи слова та необхідністю захисту суспільства від загроз, пов'язаних із пропагандою, фейковими новинами та іншими формами інформаційного впливу та ведення війни.

У різних країнах існують ефективні моделі регіональних аналітичних центрів, які спеціалізуються на боротьбі з дезінформацією. Наприклад, у Європейському Союзі діє East StratCom Task Force, який аналізує інформаційні загрози та спростовує фейкові новини через платформу EUvsDisinfo. У Німеччині перед федеральними виборами створено спеціальну робочу групу з протидії іноземному втручання та маніпуляціям. Так само, у Центральній та Східній Європі існують аналітичні центри, що оцінюють інформаційну безпеку та стійкість суспільства. Фінляндія впровадила освітні ініціативи для розпізнавання дезінформації серед громадян. В Іспанії активно працюють аналітичні підрозділи, що оцінюють рівень впливу маніпуляцій на суспільну думку.

Подібні центри сприяють розробці стратегій боротьби з дезінформацією та підвищенню обізнаності населення. Вони працюють у тісній співпраці з урядами та громадськими організаціями. Завдяки таким ініціативам вдається виявляти та зупиняти поширення фейкових новин ще на ранніх стадіях. Важливим аспектом є використання технологічних рішень, включаючи штучний інтелект для ідентифікації маніпулятивного контенту.

Важливими напрямками розвитку регіональної інформаційної політики є цифровізація інформаційних ресурсів, створення відкритих баз даних, розвиток електронних послуг та впровадження механізмів громадського контролю за діяльністю органів влади. Інструментами правового забезпечення цих процесів є регулювання державної інформаційної політики, нормативне закріплення стандартів відкритості та доступності інформації, а також створення правових механізмів реагування на виклики в сфері інформаційної безпеки.

Таким чином, ефективна регіональна інформаційна політика потребує комплексного правового регулювання, що поєднує законодавчі, адміністративні та технологічні інструменти, спрямовані на захист прав громадян, забезпечення прозорості влади та розвиток інформаційного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Пунда О.О., Добрянська О. Д., Новицька Н.Б. Принципи інформаційної політики в умовах війни та їх нормативно-правове закріплення. *Екологічне право*. 2022. №1-2. С.60-65.

2. Новицький А. Щодо питання структуризації інформаційного права як наукової категорії. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 34-38.

3. Новицька Н.Б. Захист суспільної моралі в інформаційному суспільстві. *Інформація і право*. 2011. № 3(3). С. 28-33.

* * * * *

ТРОСТЕНЮК ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА,
доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та
адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»
доктор філософії, доцент;
ВАХОВСЬКИЙ НІКИТА АНАТОЛІЙОВИЧ,
студент 1-го курсу спеціальності «Право» факультету національної
безпеки, права та міжнародних відносин Державного університету
«Житомирська політехніка»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Трансформація правової системи України під впливом європейських стандартів є важливим етапом у розвитку держави, що триває у контексті глобалізації та європейської інтеграції. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році Україна взяла на себе зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу, що значно вплинуло на зміну правової системи.

Це передбачає не лише оновлення законодавчих норм, а й значні зміни в правозастосовній практиці, розвитку правосвідомості, а також інституційних структур. Одним з головних завдань є адаптація правової системи України до *acquis communautaire*, що включає загальні принципи та норми, прийняті в ЄС.

Реалізація європейських стандартів у правовій системі потребує не лише змін у законодавстві, але й у практиці його застосування, а також в інституційному середовищі. Одна з основних цілей реформ – це забезпечення верховенства права, яке є фундаментом демократичної держави згідно з європейськими стандартами.

Як зазначають О.В.Петришин, Т.Є.Кагановська та О.С.Передерій, впровадження європейських цінностей сприяє формуванню нової правової культури, де громадянин є активним

учасником правовідносин, а не лише об'єктом державного впливу. Водночас, цей процес не обмежується тільки правовими змінами, а також передбачає збереження національної ідентичності України, поєднуючи традиційні цінності з європейськими [1, с.89-90].

Одним з найбільш важливих аспектів трансформації є зміна правосвідомості суспільства. Перехід від авторитарних та патерналістських моделей мислення до більш активної правової участі громадян є складним процесом, що потребує підтримки на всіх етапах.

Громадяни все частіше звертаються до суду для захисту своїх прав, що є свідченням зростання правової активності. Однак цей процес часто стикається з певними труднощами. Як зазначає К.В. Степаненко, багато змін залишаються лише декларативними і не завжди приводять до реальних змін у правозастосовній практиці [2].

Реформа судової системи є одним з ключових напрямків трансформації правової системи України. Принципи незалежності, неупередженості та прозорості діяльності суддів, які закріплені в Європейській хартії про статут суддів, повинні бути адаптовані до української реальності.

Це включає зміну механізмів добору суддів, підвищення рівня їх професіоналізму та доброчесності, а також посилення органів суддівського самоврядування. Проте, цей процес стикається з рядом викликів, таких як дефіцит кадрів, надмірне навантаження на суддів, а також низький рівень довіри з боку суспільства до судової системи [3, с.36-37].

Європейська інтеграція значно впливає на правову систему України, сприяючи адаптації національного законодавства до європейських стандартів. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році стало важливим кроком, що зумовило необхідність гармонізації національних норм із європейськими.

Важливими етапами цих змін є реформи в судовій системі, боротьба з корупцією, а також інтеграція практики Європейського суду з прав людини. Адаптація українського законодавства до європейських стандартів сприяє зміцненню демократії, правової держави та забезпеченню прав людини [4, с.73].

Не менш важливими є інституційні зміни, які включають створення антикорупційної інфраструктури, реформи прокуратури та Національної поліції. Створення таких інститутів, як НАБУ, НАЗК, ВАКС, є важливим кроком до забезпечення прозорості та боротьби з корупцією.

Проте ці інституції стикаються з проблемами, такими як дефіцит фінансування, кадрові труднощі та політизація, що може

уповільнювати досягнення результатів. Залучення міжнародних партнерів – таких як Рада Європи, Європейська комісія та Венеційська комісія – дозволяє отримувати експертну допомогу та моніторинг прогресу реформ.

Водночас існує проблема низького рівня правової освіти серед населення, що обмежує можливості громадян ефективно реалізовувати свої права.

Таким чином, трансформація правової системи України є складним і багатогранним процесом, який вимагає не лише змін у законодавстві, але й змін у правовій ментальності, інституційній структурі та практиці застосування норм.

Цей процес тісно пов'язаний з прагненням України стати частиною європейського правового простору, заснованого на принципах демократії, верховенства права та захисту прав людини. Успішність цього процесу залежить від політичної волі, активності громадянського суспільства, професіоналізму правників та міжнародної підтримки. Хоча цей шлях є складним, поступові зміни свідчать про незворотність обраного курсу.

Список використаних джерел:

1. Петришин О.В., Кагановська Т.С., Передерій О.С. Трансформація в Україні правової культури суспільства під впливом процесів європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 89-107. URL: <https://ccu.gov.ua/library/transformaciya-v-ukrayini-pravovoyi-kultury-suspilstva-pid-vplyvom-procesiv-yevropeyskoyi>
2. Степаненко К. В. Трансформація правової системи України: тенденції та перспективи. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/100-1.pdf>
3. Наливайко О.І. Вплив трансформації правової системи України на розвиток теорії держави і права. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. №5. С. 36-41. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/312900>
4. Кішко А., Шандра Р. Вплив європейської інтеграції на право України: адаптація до європейських стандартів. *UNIVERSUM*. Червень 2024. №9. С. 72-76. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1083>

* * * * *

ТРОСТЕНЮК ТЕТЯНА МИХАЙЛІВНА,
доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та
адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»
доктор філософії, доцент;
НАУМЧУК КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА,
доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та
адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»
доктор філософії;
КРАВЧЕНКО КАРИНА ВІТАЛІЇВНА,
студентка 1-го курсу спеціальності «Право» факультету національної
безпеки, права та міжнародних відносин Державного університету
«Житомирська політехніка»

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД

Інститут адміністративної відповідальності є одним із головних складників системи охорони конституційних прав та свобод, оскільки він гарантує швидке реагування на порушення базових прав громадян. Його функція полягає не тільки в притягненні до відповідальності за адміністративні порушення, а й у запобіганні таким порушенням, які потенційно можуть завдати шкоди конституційним гарантіям. В умовах модернізації державного управління та інтеграції України до європейського правового поля, вдосконалення цього інституту стає надзвичайно актуальним.

Реформа адміністративно-деліктного законодавства спрямована на приведення національних правових норм у відповідність до європейських стандартів. Це, в свою чергу, сприяє зростанню довіри громадян до судової системи та державних інституцій. Завдяки використанню сучасних методів правозастосування, адміністративна відповідальність дозволяє результативно запобігати правопорушенням, оперативно усувати порушення конституційних прав та формувати сприятливі умови для подальшого розвитку правового суспільства.

Адміністративна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності фізичних та юридичних осіб, який установлений законодавчими актами. Її можна визначити і як реалізацію адміністративно-правових санкцій, застосування уповноваженим органом чи посадовою особою адміністративних стягнень до громадян і юридичних осіб, що вчинили правопорушення. Від інших видів відповідальності вона відрізняється тим, що об'єктом

охорони виступають суспільні відносини, які регулюються не лише адміністративним правом, а й іншими галузями права [1].

Інститут адміністративної відповідальності в Україні потребує суттєвої трансформації, що полягає, перш за все, у систематизації законодавства. Існує нагальна необхідність у зведенні розрізнених норм, що регулюють адміністративну відповідальність, в єдиний кодифікований акт. Це забезпечить доступність та зрозумілість законодавства для громадян та правозастосувачів, сприятиме підвищенню рівня правової освіти та професіоналізму.

Сучасне розуміння адміністративної відповідальності виходить за рамки традиційного сприйняття її як простої реакції держави на правопорушення. Воно охоплює складну систему правовідносин, що виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами або посадовими особами адміністративних стягнень до фізичних та юридичних осіб, які вчинили адміністративні проступки. Такий підхід відображає ширший контекст адміністративної відповідальності як інструменту державного регулювання та захисту суспільних відносин.

Серед ключових проблем та перспектив розвитку інституту адміністративної відповідальності в Україні виділяються необхідність вдосконалення системи адміністративних стягнень, чітка регламентація процесуальних норм, а також вирішення питання про визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності. Крім того, актуальною є пропозиція щодо виділення адміністративної відповідальності в окрему галузь права – адміністративно-деліктне право, що відображає зростаючу роль цього інституту в правовій системі України [2, с.168].

Відсутність законодавчого визначення адміністративно-правової відповідальності зумовлює необхідність розгляду теоретичних підходів до цього питання. У вітчизняній науці адміністративного права поширена концепція, яка визначає її як окремий вид юридичної відповідальності. Цей вид, окрім загальних ознак, таких як примусовий характер, виникнення на підставі правопорушення та застосування санкцій, має свої специфічні риси. Для їх визначення необхідно проаналізувати сучасні теоретико-правові дослідження категорії адміністративної відповідальності.

Традиційним є визначення адміністративної відповідальності як виду відповідальності, що встановлюється за порушення адміністративно-правових норм шляхом застосування адміністративних стягнень. Дослідники виділяють позасудовий характер адміністративної відповідальності, особливий процедурний

порядок притягнення до неї, а також такі ознаки, як нормативна визначеність, публічний характер та відповідна процедура реалізації. Адміністративна відповідальність настає за вчинення адміністративних проступків і супроводжується застосуванням адміністративних стягнень з метою виховання правопорушника, запобігання новим правопорушенням та покарання винного.

Адміністративний проступок визначається як протиправне, винне діяння з невеликим ступенем суспільної небезпеки, що посягає на права і свободи громадян, інтереси юридичних осіб, громадський порядок, діяльність державних органів. Елементами складу адміністративного правопорушення є об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона. Об'єктом правопорушення є суспільні відносини, якими заподіюється шкода. Об'єктивна сторона характеризується дією або бездіяльністю. Суб'єктом є фізична або посадова особа, а суб'єктивна сторона характеризується виною у формі умислу або необережності.

Адміністративні стягнення є заходами адміністративної відповідальності, що обмежують права і свободи особи. До видів стягнень належать попередження, штраф, конфіскація, позбавлення спеціального права, громадські роботи, адміністративний арешт тощо. Перелік стягнень не є вичерпним.

Існують проблемні аспекти у застосуванні адміністративної відповідальності, зокрема, відсутність юридичних осіб серед суб'єктів відповідальності та необхідність перегляду встановлених санкцій. Ефективний механізм притягнення до адміністративної відповідальності відіграє важливу роль у захисті публічних інтересів, виконуючи профілактично-превентивну, виховну, відновлювальну та карну функції [3, с.44].

Підстави адміністративної відповідальності аналізуються в кількох аспектах. По-перше, підстава адміністративної відповідальності розглядається як право держави на застосування до людини примусових заходів. З цієї точки зору підстави адміністративної відповідальності і юридичної відповідальності в цілому збігаються. По-друге, підстава адміністративної відповідальності розглядається як необхідність її існування поряд з іншими видами юридичної відповідальності. В цьому випадку мова йде про підстави, що розкривають умови і момент виникнення адміністративної відповідальності конкретної особи. Аналіз ознак адміністративної відповідальності дозволяє виділити три її підстави:

1) Нормативну, тобто систему норм, що регулюють цей вид відповідальності;

2) Фактичну, тобто діяння конкретного суб'єкта (адміністративний проступок);

3) Процесуальну, тобто акт компетентного суб'єкта про накладення конкретного стягнення за конкретне адміністративне правопорушення.

Для настання відповідальності необхідна наявність всіх трьох підстав і саме в такій послідовності [4, с.10].

Посилення охорони прав і свобод громадян потребує також перегляду структурної побудови КпАП. Зокрема, необхідно виділити в окремі глави всі склади адміністративних проступків, які посягають на права і свободи громадян. Для поліпшення застосування КпАП слід розділити, виокремивши в самостійний нормативний акт процесуальну його частину, якою регламентується провадження у справах про адміністративні проступки. Необхідно розширити правовий статус потерпілого від адміністративного проступку, законодавчо закріпивши за ним право бути ініціатором порушення справи про адміністративний проступок та визначивши його права у провадженні в такому ж обсязі, в якому їх встановлено для порушника [4, с.16].

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що інститут адміністративної відповідальності відіграє значну роль у системі захисту конституційних прав і свобод громадян, забезпечуючи оперативне реагування на порушення та запобігаючи їх виникненню. Дієвість цієї установи залежить від чіткої впорядкованості законодавства, вдосконалення системи адміністративних покарань та належної регламентації процесуальних правил. Реформування адміністративного законодавства про делікти є необхідним заходом для приведення вітчизняних правових норм у відповідність до європейських зразків та підвищення довіри громадян до державних інституцій.

Для подальшого розвитку інституту адміністративної відповідальності в Україні потрібно сконцентруватися на розв'язанні таких питань, як визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності, виокремлення адміністративно-деліктного права в окрему галузь та розширення правового статусу потерпілого. Варто також переглянути структуру Кодексу України про адміністративні правопорушення, виділивши в окремі розділи склади проступків, що посягають на права і свободи громадян, та відокремивши процесуальну частину в самостійний нормативний акт. Удосконалення інституту адміністративної відповідальності сприятиме зміцненню правопорядку, захисту конституційних прав і свобод громадян та розбудові правового суспільства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Журнал «Вісник податкової служби України». Визначення адміністративної відповідальності. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DG080063> (дата звернення: 02.04.2025).
2. Комарницька І. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2022. №4 (36). С. 165-170. URL: <https://surl.li/awrgva>.
3. Золотухіна Л.О., Лєгеза Ю.О. Гарантії захисту публічного інтересу. *Юридичний бюлетень: категорія В.* 2020. №14. С. 39-48. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2020/14/7.pdf>.
4. Синьов О.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на права і свободи громадян. *Національний університет внутрішніх справ.* 2001. С. 1-20. URL: <https://surl.li/pbwkcy>.

* * * * *

ХОЛОД СНІЖАНА СЕРГІЙВНА,
студентка 3-го курсу факультету міжнародних відносин і права
Хмельницького національного університету;
науковий керівник: КОГУТ О.В., доцент кафедри права
Хмельницького національного університету, канд. юрид наук, доцент

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ ТА НАДАННЯ ПРИТУЛКУ (ДОСВІД ПОЛЬЩІ)

У зв'язку з масовими міграційними потоками, що посилюються після 2014 року та особливо після початку повномасштабної війни в Україні у 2022 році, Польща стала однією з основних країн призначення для шукачів притулку. Це викликало значне навантаження на міграційні органи, судову систему та спричинило низку проблем у сфері гарантування прав людини. Вважаємо за доцільне звернути увагу на актуальну правову проблему, яка дедалі частіше постає у практиці правозахисників, адвокатів та дослідників у сфері міжнародного права, — це проблема оскарження рішень державних органів у сфері міграції та надання притулку в Республіці Польща.

У світі, де зростає кількість міграційних потоків через воєнні конфлікти, економічну нерівність та екологічні кризи, питання надання притулку та захисту прав мігрантів є одним із ключових аспектів міжнародного права. Державні органи у сфері міграції та притулку відіграють важливу роль, ухвалюючи рішення, що можуть суттєво вплинути на життя людей. Проаналізуємо механізми захисту прав мігрантів та шукачів притулку через процедури оскарження.

Щодо нормативної бази та принципів оскарження, то і в Україні, і в Польщі законодавство формально гарантує право на оскарження рішень органів публічної влади, включаючи рішення і у справах міграції та притулку. В Україні це положення закріплено в Конституції України (ст.55), Кодексі адміністративного судочинства, а також у спеціальних законах – зокрема, Законі «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та Законі «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

У Польщі правове регулювання здійснюється на підставі Конституції Республіки Польща [1]; Закону «Про іноземців» [2]; Закону «Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща (2013), який описує порядок надання притулку та міжнародного захисту [3] а також відповідних кодексів – адміністративного провадження (KPA) та адміністративного судочинства (PPSA), який визначає порядок оскарження рішень адміністративних органів, у тому числі щодо депортації чи відмови в наданні притулку.

Обидві держави визнають юрисдикцію Європейського суду з прав людини та є учасниками Конвенції 1951 року про статус біженців [4].

За польським законодавством процедура оскарження рішення, яке відмовляє в наданні притулку, включає кілька етапів: 1) *подача апеляції* на рішення Управління у справах іноземців до Головної Апеляційної Ради; [5]. 2) *позов* до адміністративного суду першої інстанції (Wojewódzki Sąd Administracyjny) [5]. 3) *касаційна скарга* до Вищого адміністративного суду Польщі. В окремих випадках можна подати позов до Європейського суду з прав людини [6].

Але на практиці реалізація цього права стикається з низкою *труднощів*: відсутність належного перекладу документів та поінформованості заявників; обмежений доступ до безоплатної юридичної допомоги; автоматичне виконання рішень про депортацію без належного розгляду апеляції; формальний характер оцінки доказів про переслідування в країні походження; надмірна тривалість розгляду справ, що призводить до правової невизначеності заявників.

Зазначимо і про невідповідність між правами і практикою: хоча законодавство Польщі гарантує можливість оскарження, багато шукачів притулку стикаються з обмеженим доступом до правової допомоги. Щодо формального підходу до оцінки доказів, то органи, які займаються прийняттям рішень щодо надання притулку, часто не враховують у повній мірі індивідуальні обставини заявників. Рішення часто ґрунтуються на загальних шаблонах і не завжди враховують специфіку ситуацій. А затримки в судовому процесі полягає в тому, що через перевантаження судової системи процес оскарження може затягуватися на кілька місяців або навіть років. Це створює додаткові труднощі для заявників, оскільки в багатьох випадках вони змушені перебувати в Польщі без чіткої правової визначеності.

Необхідно виділити і таку проблему, як *обмежений доступ до процедури оскарження*. Так, деякі заявники повідомляють про труднощі з поданням апеляцій через обмежений доступ до інформації про процедури та строки подання. Наприклад, випадки відмови у прийнятті заяв на кордоні з Білоруссю свідчать про порушення права на доступ до процедури надання притулку [8].

Тривалим є і *строк розгляду апеляцій*: хоча законодавство встановлює строки розгляду апеляцій, на практиці ці строки часто перевищуються. Затримки можуть тривати місяцями, що негативно впливає на заявників, які залишаються в невизначеному становищі. Ще однією проблемою є *мовний бар'єр та відсутність правової допомоги*: багато заявників не володіють польською мовою, що ускладнює процес підготовки апеляцій та розуміння юридичних процедур. Відсутність кваліфікованої правової допомоги може призвести до неправильного оформлення документів та відмови в апеляції. Також зазначимо і про *відсутність ефективного судового контролю*: деякі дослідження вказують на те, що адміністративні органи часто підтверджують рішення нижчих інстанцій без належного аналізу та врахування нових доказів [9].

Враховуючи вищенаведене, сформулюємо деякі пропозиції, щодо вирішення зазначених проблем. *По-перше*, доцільно покращити доступ до інформації – створення багатомовних інформаційних ресурсів та гарячих ліній для іноземців допоможе забезпечити кращу обізнаність про процедури оскарження та їхні права [9]. *По-друге*, необхідно скоротити строки розгляду апеляцій – впровадження електронних систем подання та відстеження апеляцій може прискорити процес та зменшити адміністративне навантаження. *По-третє*, доцільно передбачити надання безкоштовної правової допомоги – співпраця з неурядовими організаціями та юридичними клініками для забезпечення кваліфікованої правової підтримки заявників, які не

мають фінансових можливостей для оплати адвокатів [10]. *Почетверте*, необхідно посилити судовий контроль – забезпечення незалежності та об'єктивності апеляційних органів шляхом регулярного моніторингу та оцінки їхньої діяльності.

Отже, польська система оскарження рішень у справах іноземців формально відповідає європейським стандартам, але існують серйозні проблеми в імплементації цих норм на практиці. Основними викликами залишаються: обмежений доступ до правової допомоги, затримки в розгляді справ, ризики негайного видворення та формальний підхід до оцінки небезпеки для заявника. Необхідним є подальше вдосконалення процедур, зокрема: запровадження автоматичної зупинки виконання рішень до завершення судового розгляду; підвищення рівня гарантій перекладу та правової допомоги; систематичне врахування рішень ЄСПЛ. Польща як держава ЄС має не лише юридичний, а й моральний обов'язок гарантувати ефективний захист прав іноземців, зокрема у контексті біженців і шукачів притулку. Ефективне право на оскарження – ключовий елемент цього захисту.

Список використаних джерел:

1. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 року. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>
2. Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Закон про іноземців). URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU2013.0001650/U/D20131650Lj.pdf>
3. Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/>
4. Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
5. Справа M.S.S. v. Belgium and Greece, ЄСПЛ (2011). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103050>
6. Справа D.A. v. Poland, Європейський суд з прав людини (2021). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210714>
7. Ombudsman of Poland – Річні звіти щодо прав іноземців. URL: <https://bip.brpo.gov.pl>
8. Статті та аналітика Helsińska Fundacja Praw Człowieka. URL: <https://www.hfhr.pl>
9. UNHCR – Poland Country Information. URL: <https://www.unhcr.org/pl/>
10. Kępińska, E. (2020). “Refugee Protection in Poland: Legal Framework and Practice.” *Journal of Refugee Studies*, Oxford University Press. URL: <https://academic.oup.com/jrs>

* * * * *

ЦУКАН СЕРГІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ,
аспірант кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного
права ННІ права Сумського державного університету;
науковий керівник: ПАНКРАТОВА В.О., доцент кафедри
фундаментальної юриспруденції та конституційного права ННІ права
Сумського державного університету, канд.юрид. наук

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБОРОТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Розвиток цифрових технологій і поширення віртуальних активів докорінно змінюють фінансову систему, створюючи нові можливості та виклики для державного регулювання. Виникає потреба в чітких принципах, що забезпечать баланс між стимулюванням інновацій та мінімізацією ризиків. Типологізація цих принципів дозволяє сформулювати комплексний підхід до регулювання, що враховує як внутрішні особливості розвитку ринку віртуальних активів, так і зовнішні виклики, пов'язані з глобалізацією цифрової економіки.

Під типологізацією слід розуміти метод наукового пізнання, що спрямований на поділ деякої досліджуваної сукупності об'єктів на упорядковані і систематизовані групи, що володіють певними властивостями, за допомогою ідеалізованої моделі або типу. У сучасній соціологічній літературі, типологічний аналіз визначається як більш високий, порівняно з класифікацією та групуванням, рівень узагальнення. При дослідженні типологізації принципів державного регулювання обороту віртуальних активів необхідно здійснити їх наукову систематизацію, поділ на певні групи за спільністю суттєвих ознак.

Як зазначає, О.Ф. Скакун, у принципах зосереджено світовий досвід цивілізації, досвід розвитку права. Саме тому, принципи права можна назвати стрижнем правової матерії. Дослідниця, усі принципи права поділяє на: загальносоціальні, до яких відносить соціальні, ідеологічні, політичні, економічні, морально-духовні та інші принципи; та спеціально-соціальні, тобто власне юридичні. У свою чергу, юридичні принципи, дослідниця поділяє на загальні, галузеві та міжгалузеві [1].

Крім зазначених, виокремлюють також принципи правових інститутів, які діють у межах однорідних суспільних відносин, які регулюються нормами певного окремого інституту. Можна зустріти думку, коли їх ототожнюють з галузевими або навіть із загально-правовими принципами, піддаючи при цьому сумніву саму

необхідність існування принципів окремих інститутів права. Разом з тим, варто зазначити, що принципи окремих інститутів права виступають конкретизуючим елементом системи загальних принципів права та становлять цілком самостійну наукову категорію [2]. Саме до даного типу принципів належать принципи державного регулювання обороту віртуальних активів, адже вони діють у межах однорідних суспільних відносин – відносин, що виникають у сфері обігу віртуальних активів.

Бондаренко О.В. зазначає, що виокремлення системи принципів обігу віртуальних активів пов'язано зі специфікою: правової природи віртуальних активів; вимог до функціонування суб'єктів, що забезпечують обіг віртуальних активів. Першу особливість опосередковано використанням та розвитком в Україні інформаційно-телекомунікаційних технологій. Друга особливість відіграє важливу роль через те, що суб'єкти, які забезпечують обіг віртуальних активів є представниками публічної влади. Такі суб'єкти наділені певними владними повноваженнями, які повинні реалізовуватись у чітко встановлених межах незалежно від сфери суспільних відносин. Таким чином, дослідник стверджує, що система принципів забезпечення обігу віртуальних активів складається із: 1) загальних принципів функціонування суб'єктів владних повноважень; 2) спеціальних принципів використання віртуальних активів в публічному секторі; 3) принципів обігу віртуальних активів.

До першої групи належать принципи: рівності перед законом; законності; правової визначеності; прозорості; заборони свавілля; ефективності; підзвітності.

Друга група принципів державного регулювання обороту віртуальних активів характеризується застосуванням сучасних інноваційних підходів в публічно-правовій сфері. В межах цієї групи принципів, Бондаренко О.В. виокремлює принципи: доступності та залучення громадян, цифрового за замовчуванням, одноразового введення інформації, сумісності за замовчуванням, прозорості та відкритості, безпеки та довіри.

До третьої групи принципів державного регулювання обороту віртуальних активів науковець відносить принципи, що пов'язані з впорядкуванням віртуальних активів, зокрема: 1) регулярна адаптація та моніторинг стану нормативно-правового регулювання до існуючих технологічних змін у сфері цифрових активів; 2) удосконалення політики в сфері обороту віртуальних активів відповідно до стандартів Європейського Союзу; 3) доброчесність учасників ринку віртуальних; 4) врахування потреб учасників ринку віртуальних активів [3, с.87-89].

Окремо слід приділити увагу групі принципів, що закріплені у статті 14 Закону України «Про віртуальні активи» (далі – Закон), та спрямовані на впорядкування державного регулювання обороту віртуальних активів в Україні. Зокрема, Законом закріплено наступні принципи: адекватність, доцільність, збалансованість, передбачуваність, ефективність, прозорість та врахування громадської думки [4].

Принцип доцільності у Законі визначено як обґрунтовану необхідність державного регулювання окремих правовідносин з метою вирішення існуючої проблеми.

Принцип адекватності згідно із Законом передбачає відповідність рівня та форм державного регулювання ринковим вимогам та потребам у вирішенні існуючих проблем.

Принципу ефективності визначено як забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акту максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян та держави.

Принцип збалансованості передбачає забезпечення у державному регулюванні балансу та рівноваги інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави.

Принцип передбачуваності визначає послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, планам з підготовки проєктів регуляторних актів, що дає змогу суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності. Регуляторні акти повинні бути проголошені наперед, тобто до їх застосування та мають бути передбачуваними щодо їх наслідків.

Принцип прозорості та врахування громадської думки відповідно до Закону передбачає відкритість для юридичних та фізичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, пропозицій та зауважень, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, своєчасність і обов'язковість доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності.

Слід зауважити, що закріплені в Законі України «Про віртуальні активи» принципи є надзвичайно важливими для процесу державного регулювання обороту віртуальних активів, проте усієї специфіки засад державного регулювання обороту віртуальних активів вони не відображають. Це пояснюється динамічним розвитком технологічної сфери цифрових активів. Саме тому, система принципів

державного регулювання обороту віртуальних активів має бути чітко визначеною та удосконаленою на нормативно-правовому рівні.

Окрему увагу слід приділити принципам, що спрямовані на забезпечення державного регулювання сегменту оподаткування операцій з віртуальними активами. Так, А. Макаrchук у систему забезпечення принципів обороту віртуальних активів включає наступні принципи:

- принцип дотримання процедур та порядку фінансового моніторингу, які унеможливають використання віртуальних активів для фінансування тероризму та відмивання коштів;

- принцип попередження та запобігання використання віртуальних активів для неконтрольованого виведення капіталу з України. Цей принцип може бути застосований до операцій з обміну віртуальних активів на валютні цінності, при цьому повною мірою повинно застосовуватись державне регулювання, яке здійснює Національний банк України [5, с.113-114].

Отже, фінансовий ринок віртуальних активів, зважаючи на його великий обсяг та постійний активний розвиток і трансформацію, потребує надійних правил функціонування, в основі яких повинні бути більшість із визначених вище принципів, закріплені на державному рівні. Саме тому надзвичайно важливо виокремлювати і аналізувати типологію та сформувати систему принципів обороту віртуальних активів як сукупності відправних начал та основоположних засад для подальшого нормативно-правового та державного регулювання зазначеної сфери.

Список використаних джерел:

1. Скакун О.Ф. Принципи права. URL: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/687/81/>
2. Основні принципи права. URL: <https://studies.in.ua/teorija-derzhavy-ta-prava-lekcii/4376-osnovn-principi-prava.html>
3. Бондаренко О.В. Принципи забезпечення обігу віртуальних активів. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2022. № 2(62). С. 86–91.
4. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
5. Бондаренко О.В. Адміністративно-правове регулювання обігу віртуальних активів. Дис. канд. юрид. наук. URL : http://phd.znu.edu.ua/page/dis/05_2023/Bondarenko-1.pdf

* * * * *

ЧЕРНОП'ЯТОВ СТАНІСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ,
доцент кафедри права Вищого навчального приватного закладу
«Дніпровський гуманітарний університет», канд. юрид. наук, доцент

ПРИПИНЕННЯ ЕМФІТЕВЗИСУ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ВЛАСНИКА ЗА ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

20 січня 2025 року Об'єднана палата Касаційного цивільного суду Верховного Суду (далі – **ОП КЦС ВС**) ухвалила постанову у справі № 390/25/22 [1]. У ній **ОП КЦС ВС** виклала висновки щодо застосування норм права з питання належного способу захисту прав власника у випадку несплати емфітевтичних платежів. Висновок зводиться до неналежності вимоги про розірвання договору емфітевзису. Натомість належним способом захисту **ОП КЦС ВС** вважає стягнення боргу, тобто примусове виконання обов'язку в натурі. Такі висновки **ОП КЦС ВС** обґрунтовує насамперед посиланнями на речовий, довгостроковий та абсолютний характер емфітевзису, його незалежністю від договору, яким його встановлено.

Такий висновок **ОП КЦС ВС** істотно обмежує можливості захисту прав та законних інтересів власника земельної ділянки у відносинах емфітевзису, є дискусійним та контроверсійним – як в частині власне висновку, так і його обґрунтування, яке зачіпає доволі фундаментальні питання цивілістики. Це актуалізує теоретичну рефлексію способів захисту власника земельної ділянки у відносинах емфітевзису. У цій роботі це питання буде досліджено за допомогою порівняльного методу – шляхом з'ясування, як у сучасному позитивному праві європейських країн вирішується питання способів захисту власника земельної ділянки у відносинах емфітевзису у випадку порушень з боку емфітевти.

Сучасний інститут емфітевзису походить із римського приватного права. Власник (*dominus*) мав право на припинення емфітевзису (*emphyteusis*) у випадку несплати емфітевтою плати за користування ділянкою (ренти (чиншу), відомої також як *vectigal*, *pensio*, *canon*, *reditus*). Достатня тривалість несплати становила три роки (два роки – щодо церковних земель) [2, с. 76-79; 3, с. 163]. К. Лоський вказує, що «емфітевзис касувався», зокрема, «позбавленням емфітевти його прав через судовий вирок на підставі порушення ним своїх обов'язків: погіршення ґрунту, не виплати чиншу впродовж 3-х /або 2-х/ років, не виплати податків впродовж 2-х років, продажу емфітевзису без оповіщення про це власника; у всіх цих

випадках власник мав право на позов про позбавлення емфітекти його права /*privatio*/» [2, с. 79]. Отже, порушення емфітекти, як пов'язані, так і не пов'язані із сплатою емфітектичних платежів, могли бути підставою для припинення емфітекти.

Приватне право сучасних європейських країн, які зберегли інститут емфітекти (переважна більшість із них належать до романської групи континентального права), в цілому, наслідують ці положення римського права щодо припинення емфітекти. При цьому варто наголосити, що в більшості аналізованих джерел емфітекти так чи інакше віднесено саме до речових прав.

Так, відповідно до ст.972 Цивільного кодексу Італії, власник може вимагати повернення ділянки у випадку несплати емфітектичних платежів протягом двох років, а також і у випадках, коли емфітекта погіршує стан землі або не виконує обов'язків щодо її поліпшення [4].

Кодекс сільського господарства та риболовства Франції (стаття L451-5) надає власнику право вимагати розірвання емфітекти в судовому порядку у випадку несплати емфітектичних платежів протягом двох років, якщо досудові претензії не мали ефекту. Іншими підставами розірвання договору емфітекти є завдання емфітектою істотної шкоди майну, а також взагалі – невиконання умов договору емфітекти [5].

Відповідно до Цивільного кодексу Квебеку*, власник має право на розірвання емфітекти та повернення йому нерухомості у таких випадках: (1) якщо емфітекта допускає погіршення стану нерухомості або будь-яким іншим чином створює загрозу правам власника; при цьому на емфітекту також може бути покладено обов'язок компенсувати шкоду (стаття 1204); (2) трирічної заборгованості зі сплати емфітектичних платежів (стаття 1207). В останньому випадку власник має не пізніше ніж за 90 днів до подання позову вжити заходів досудового врегулювання – направити емфітекті вимогу про оплату [6].

Дуже схожі правила встановлює Цивільний кодекс Іспанії. Власник має право вимагати повернення йому нерухомості у таких випадках: (1) якщо емфітекта не здійснює щорічні платежі протягом трьох років підряд; (2) якщо емфітекта не виконує інших обов'язків за договором або завдає суттєвої шкоди майну (стаття 1648). В першому випадку перш ніж вимагати повернення майна власник має в судовому або нотаріальному порядку звернути до емфітекти вимогу про оплату

* Право Квебеку унікальне для Канади та Північної Америки, оскільки засноване на французькому континентальному приватному праві.

заборгованості; і у випадку несплати протягом 30 днів власник може вимагати повернення майна [7].

Цивільний кодекс Мальти передбачає право власника вимагати розірвання емфітевзису та повернення йому об'єкта емфітевзису у таких випадках: (1) заборгованість емфітевти у розмірі, що дорівнює трьом річним платежам (ст. 1517); (2) істотного погіршення стану об'єкта емфітевзису (у т.ч. і його поліпшень), якщо емфітевта не доведе, що таке погіршення сталося не з його вини (або вини інших осіб, за дії яких він відповідає); в цьому випадку власник також має право вимагати відшкодування шкоди (ст. 1518) [8]. При цьому ч.1 ст.1519 ЦК Мальти окремо визначає, що у вказаних випадках власник має право одночасно вимагати як розірвання емфітевзису, так і стягнення заборгованості зі сплати емфітевтичних платежів [8].

Цивільне право Нідерландів знає таке речове право як *erfpacht* («спадкова оренда»). Дослідники погоджуються із тим, що це є по суті емфітевзисом [9, с. 60]. Стаття 87 Книги 5 «Речові права» Цивільного кодексу Нідерландів передбачає право власника на розірвання (скасування) *erfpacht* у випадку, якщо орендар не сплачує орендну плату протягом двох років поспіль або серйозно порушує інші зобов'язання [10].

Цивільне право Литви розглядає емфітевзис (довгострокову оренду) як різновид оренди та поширює на нього регулювання розірвання договору оренди. Частина 1 ст.4.165 Цивільного кодексу Литовської Республіки [11] визначає, що «довгострокова оренда (емфітевзис) як речове право – це право користування земельною ділянкою або іншим нерухомим майном, що належить іншій особі, без погіршення його якості, без зведення споруд, без насадження багаторічних насаджень та без виконання інших робіт, які істотно збільшують вартість землі чи іншого нерухомого майна, що використовується, крім випадків, коли на це є згода орендодавця». Пункт 3 ч.1 ст.4.169 Цивільного кодексу Литовської Республіки [11] передбачає, що емфітевзис припиняється у зв'язку із розірванням договору оренди за рішенням суду.

Відповідно до ст.6.946 Цивільного кодексу Литовської Республіки [11], орендодавець має право звернутися до суду з позовом про дострокове розірвання договору оренди, якщо: (1) орендар використовує майно у спосіб, що не відповідає договору або призначенню майна; (2) орендар навмисно або з необережності погіршує стан речі; (3) орендар не сплачує орендну плату; (4) орендар не виконує ремонт у випадках, коли це передбачено законом або договором; (5) є інші підстави, передбачені договором оренди. При

цьому орендодавець має право вимагати дострокового розірвання оренди лише після того, як він надіслав орендареві письмове попередження про необхідність виконання зобов'язання або усунення порушень у розумний строк, але орендар, отримавши таке попередження, не виконав зобов'язання або не усунув порушення в розумний строк.

Висновок. Незважаючи на послідовне віднесення емфітевзису до речових прав, європейське право з часів римського приватного права і понині передбачає спосіб захисту прав та інтересів власника, який посутньо полягає у припиненні відносин емфітевзису та повернення майна власникові. Підставами його застосування в усіх юрисдикціях є несплата емфітевтичних платежів. При цьому характерним є встановлення мінімального розміру або тривалості заборгованості, які уможливають застосування такого способу захисту. Часто обов'язковою передумовою застосування такого способу захисту є досудове врегулювання, яке, як правило, має на меті надати першість (проте не виключність) виконанню зобов'язання зі сплати емфітевтичних платежів в натурі. Часто підставами застосування такого способу захисту визначаються також інші порушення договору, винне погіршення стану об'єкта емфітевзису або створення загрози такого погіршення. Отже, європейська правова традиція свідчить, що речово-правовий характер емфітевзису не є перешкодою для застосування такого способу захисту прав власника як припинення емфітевзису, у т.ч. формалізованого як розірвання договору емфітевзису; а також про те, що емфітевзис не автономізується від договору, яким він встановлений, та поділяє його юридичну долю.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 20.01.2025 у справі № 390/25/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124596533>
2. Лоський К. Історія і система римського приватного права. Том III. Спеціальна частина системи.. Зшиток I. Наука про права річові. Прага: Видавництво Українського Університету в Празі. 1923. 103 с.
3. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: підручник. Київ : Вентурі. 1997. 336 с.
4. Codice civile del 1942. URL: <https://www.codice-civile-online.it/codice-civile/articolo-972-del-codice-civile>
5. Code rural et de la pêche maritime. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006584028
6. Civil Code of Québec. URL: <https://www.legisquebec.gouv.qc.ca/en/tdm/cs/ccq-1991>

7. Código Civil de España. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>

8. Civil Code (Chapter 16 of the Laws of Malta). URL: <https://legislation.mt/eli/cap/16/eng/pdf>

9. Сліпченко О.І. Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) : дис. ... канд.. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 196 с.

10. Burgerlijk Wetboek Boek 5. URL: https://wetten.overheid.nl/BWBR0005288/2024-01-01/0#Boek5_Titeldeel7

11. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (18.07.2000 Nr. VIII-1864). URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.107687/asr>

* * * * *

ЧУБАНЬ ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА,
доцент кафедри публічного управління та права Національного
університету цивільного захисту України, канд. екон. наук, доцент;
КЛИМЕНКО АНАСТАСІЯ ДМИТРІВНА;
студентка факультету управління і безпеки населення групи ПРС-21
Національного університету цивільного захисту України

ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Складні і трагічні періоди соціально-демографічних випробувань, найбільшими з яких є війни, не тільки міняють умови життєдіяльності населення, але і впливають на соціальні інститути суспільства, створюючи численні ризики розвитку, «перебудовуючи» ієрархію функцій і націлюючи їх на збереження соціального організму та людського потенціалу країни. Сім'я – як базовий інститут суспільства – зазнає потужного впливу війни і тих деструктивних процесів, що продукує війна. Війна назавжди змінила життя кожного українця. Вона принесла руйнування не тільки в нашу країну в цілому, але й кризу у нашій сім'ї, через що багато сімейних пар розлучилися [1].

Сім'я – це сукупність осіб, відносини між якими ґрунтуються на взаємних правах та обов'язках, спільному проживанні й побуті, що виникають на підставі шлюбних (подружніх відносин без реєстрації шлюбу) або кровноспоріднених зв'язках, чи інших формах прийняття дітей на виховання, та які мають одні відносно інших відповідальність за неналежне виконання або невиконання сімейних обов'язків.

Деформація статеві-вікової структури населення внаслідок великих людських втрат, передусім чоловіків репродуктивного віку у ході бойових дій, що зменшує і деформує шлюбний потенціал країни, негативно змінює шлюбну та сімейну структуру населення. Зростає кількість удів, сиріт та одиноківських сімей, де вихованням та утриманням дітей, а також піклуванням про літніх членів родини займається лише жінка, що погіршує, зокрема, економічну та виховну ситуацію у сім'ях із дітьми [2].

Унаслідок військових дій та масових обстрілів у багатьох регіонах було зруйновано нормальне середовище існування населення – житло та соціальну інфраструктуру, немає умов для реалізації основного права людини – права на безпечне життя. У цих екстремальних умовах виконання основних функцій сім'ї вкрай ускладнено, забезпечення фізичного (біологічного) та соціокультурного відтворення населення значною мірою зводиться до його виживання: основним завданням сім'ї часто стає не народження і виховання наступних поколінь, а елементарне виживання членів родини, фізичний захист дітей від небезпеки [3].

Слід констатувати, що в умовах повномасштабної війни українці не відмовилися від шлюбу: попередньо можна стверджувати, що рівень шлюбності в Україні 2022 р. не знизився, а перевищить показники 2021 р.: згідно зі статистичними даними, за 11 місяців 2022 р. зареєстровано 209 818 шлюбів, що на 9101 більше ніж за аналогічний період 2021 р. Натомість слід згадати, що у 2014-2015 рр. у всіх областях України, окрім Донецької і Луганської, де відбувались військові дії, збільшилась кількість зареєстрованих шлюбів.

Загалом, стаття 51 Конституції України визначає, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Збільшення кількості шлюбів у воєнний час обумовлено тим, що військова загроза «прискорює прийняття рішень»: у період військових дій і мобілізації реєструють шлюб пари, які раніше з певних причин не поспішали юридично оформити свій союз.

Повномасштабне вторгнення РФ спричинило хвилю як масових шлюбів, так і масових розлучень подружжя, роз'єднання сімей, відчуження дітей. Фактичне припинення шлюбно-сімейних стосунків не завжди оперативно документується відповідним рішенням. Війна як фактор розлучень загострила раніше накопичені проблеми сімей, спричинила територіальну віддаленість між подружжям, дітьми, загострила фінансові проблеми, додала транскордонного характеру і

іноземного елементу. Серед найпоширеніших тенденцій у сучасній сім'ї, загострених в період війни, визначають:

- послаблення матеріальної і психологічної (захисної) функції сім'ї;
- порушення механізму адаптації родини до кризових явищ у суспільстві (війна, вимушена міграція). В умовах війни постає проблема феномену дистантної родини, коли її члени тривалий час перебувають на відстані один від одного;
- трансформація сімейних ролей;
- ускладнення дитячо-батьківських взаємовідносин;
- нестабільність, невизначеність життєвих родинних планів в умовах війни;
- вплив патогенних чинників на психічне здоров'я членів сім'ї [4].

Отже, можна констатувати, що в період війни інститут сім'ї відіграє важливу роль для забезпечення здатності соціуму до збереження людського потенціалу. Водночас війна та вимушена масова міграція населення загострила проблеми української родини (проблеми бідності, соціального сирітства, неміцності шлюбу, гендерної взаємодії), спровокувала нові ризики через деформацію статеву-вікової та шлюбно-сімейної структури населення: збільшення кількості овдовілих, однобатьківських сімей, дітей-сиріт, самотніх людей похилого віку. Багато родин опинилися в умовах крайньої бідності у зв'язку із втратою житла та джерел засобів існування, пережили стрес через загрозу життю та втрати близьких. Слід враховувати, що сім'я має потужний вплив на всі соціально-економічні процеси. Всебічна підтримка сім'ї, сімейного способу життя є передумовою збереження та успішного розвитку української держави. В період війни сім'я лишається ціннісним стовпом, є джерелом підтримки та надії на майбутнє.

Основними проблемами сімейного права, що виникли або загострилися в Україні в умовах війни вважаємо:

1. Реєстрація актів цивільного стану в умовах бойових дій та окупації: ускладнена реєстрація народжень та смертей: Відсутність доступу до органів РАЦС на окупованих територіях або в зонах активних бойових дій унеможливорює своєчасну реєстрацію народжень та смертей, що створює проблеми з підтвердженням юридичних фактів; реєстрація шлюбів військовослужбовців, особливо тих, хто перебуває на передовій; встановлення фактів народження та смерті на окупованих територіях (після деокупації виникає потреба у спрощеній процедурі встановлення фактів народження та смерті, що сталися на непідконтрольних територіях).

2. Шлюбно-сімейні відносини в умовах розділення сімей: розірвання шлюбу в умовах відсутності одного з подружжя, адже багато сімей виявилися розділеними через війну. Один з подружжя може перебувати на фронті, за кордоном або на окупованій території, що ускладнює процедуру розірвання шлюбу за взаємною згодою або через суд; визнання шлюбів, укладених за кордоном; майнові відносини подружжя в умовах втрати майна, так як війна призвела до втрати або пошкодження майна багатьох сімей. Виникають питання щодо поділу спільного майна, особливо якщо частина його залишилася на окупованій території або була знищена.

3. Права дітей в умовах війни: встановлення походження дітей, народжених в умовах війни, так як ускладнюється процедура встановлення батьківства щодо дітей, народжених в умовах бойових дій або на окупованих територіях, особливо якщо відсутні необхідні документи; опіка та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, так як війна призвела до збільшення кількості дітей, які втратили батьків або залишилися без їхнього піклування; вивезення дітей за кордон, бо виникають питання щодо правового регулювання вивезення дітей за кордон, особливо у випадках, коли згода одного з батьків відсутня або її отримання ускладнене; стягнення аліментів в умовах війни через те, що багато платників аліментів втратили роботу або опинилися на окупованих територіях, що ускладнює виконання ними своїх обов'язків щодо утримання дітей.

4. Утримання непрацездатних членів сім'ї: стягнення аліментів на утримання батьків, дружини/чоловіка в умовах війни, аналогічно до стягнення аліментів на дітей, виникають проблеми з виконанням обов'язків щодо утримання інших непрацездатних членів сім'ї.

5. Міжнародно-правові аспекти: визнання рішень судів та інших органів, прийнятих на окупованих територіях; застосування міжнародних конвенцій з сімейного права.

Пропонуємо наступні шляхи вирішення проблем:

- ✓ законодавчі зміни: необхідне прийняття нових законів та внесення змін до чинного законодавства для врегулювання сімейних відносин в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

- ✓ спрощення адміністративних процедур: потрібно розробити спрощені процедури реєстрації актів цивільного стану, встановлення юридичних фактів та оформлення документів для осіб, які постраждали від війни.

- ✓ посилення ролі держави у захисті прав дітей: держава повинна забезпечити ефективну систему виявлення, обліку та

влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також посилити контроль за вивезенням дітей за кордон.

✓ міжнародна співпраця: необхідна активна співпраця з міжнародними організаціями та іншими державами для вирішення проблем, пов'язаних з сімейними відносинами в умовах війни, зокрема щодо повернення депортованих та переміщених осіб, визнання документів та рішень.

✓ надання безоплатної правової допомоги: важливо забезпечити доступ до безоплатної правової допомоги для осіб, які постраждали від війни та мають проблеми у сфері сімейного права.

Проблеми сімейного права в умовах війни є складними та потребують комплексного підходу для їхнього вирішення. Ефективне правове регулювання у цій сфері є надзвичайно важливим для захисту прав та законних інтересів громадян України, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел:

1. Людмила Слюсар. Українська сім'я в умовах війни. Демографічні процеси. 2023. URL: <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/139>.

2. Алексеева О.В. Соціально-правові проблеми суб'єктів сімейних відносин в Україні під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/22.pdf.

3. Грицишина Л.В. Здійснення права на сімейні форми виховання в умовах воєнного стану. Електронне наукове видання *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/24.pdf>.

4. Чернега В.М. Розвиток доктрини сімейного права та її вплив на законодавця і суб'єктів правозастосування. 2020. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.44>.

* * * * *

ЧУБАНЬ ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА,
доцент кафедри публічного управління та права Національного
університету цивільного захисту України, канд. екон. наук, доцент;
БУША АННА ВОЛОДИМИРІВНА,
студентка факультету управління і безпеки населення групи ПРС-23
Національного університету цивільного захисту України

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Митна політика є важливою складовою економічної та правової системи будь-якої держави. Вона визначає порядок переміщення товарів через митний кордон, встановлює митні платежі та регулює зовнішньоекономічну діяльність. В Україні митна політика відіграє ключову роль у забезпеченні економічної безпеки, наповненні державного бюджету та сприянні міжнародній торгівлі. Проте, існує ряд проблем, які гальмують ефективне функціонування митної системи та створюють труднощі для бізнесу і держави.

Однією з головних проблем митної політики України є високий рівень корупції. Незважаючи на численні реформи та впровадження електронних систем, хабарництво та маніпуляції з митною вартістю залишаються поширеними. Це призводить до недоотримання державою значних сум у вигляді митних платежів і створює нерівні умови для бізнесу. Українська митна система часто характеризується бюрократичною складністю, що ускладнює проходження митного контролю. Велика кількість документів, різні трактування норм митного законодавства та тривалі процедури оформлення товарів створюють перешкоди для підприємців та зменшують привабливість України для міжнародних інвесторів [1].

Хоча в останні роки були зроблені певні кроки до впровадження електронного декларування та автоматизованих систем контролю, процес їх інтеграції залишається повільним. Відсутність єдиної цифрової платформи та збої в роботі митних систем негативно впливають на швидкість і прозорість митних процедур. Масштаби контрабанди залишаються значною проблемою для митної служби. Незаконне ввезення товарів без сплати податків призводить до втрат бюджету та порушення конкуренції на внутрішньому ринку. Особливо це стосується тіншового імпорту підакцизних товарів, таких як тютюн, алкоголь та паливо. Угода про асоціацію між Україною та ЄС передбачає поступове узгодження митної політики з європейськими стандартами. Однак впровадження нових норм потребує значних фінансових і технічних ресурсів. Водночас, недостатня адаптація

українського законодавства до європейських вимог створює бар'єри для ефективного функціонування зовнішньої торгівлі [3].

Митна політика України має ряд системних проблем, які потребують нагального вирішення. Зменшення корупції, спрощення митних процедур, цифровізація, боротьба з контрабандою та ефективна імплементація європейських стандартів можуть значно покращити ситуацію. Успішне реформування митної сфери сприятиме економічному розвитку країни, підвищенню інвестиційної привабливості та забезпеченню справедливих умов для ведення бізнесу. Для досягнення цих цілей необхідно активне залучення держави, бізнесу та міжнародних партнерів. Для ефективного розвитку митної політики необхідні комплексні реформи, спрямовані на підвищення прозорості митного контролю, спрощення бюрократичних процедур, удосконалення нормативно-правової бази та активізацію міжнародного співробітництва.

На нашу думку, проблемами митної політики України в умовах війни є надзвичайно складними та багатогранними, оскільки війна кардинально змінила економічні зв'язки, логістичні маршрути та пріоритети держави. Пропонуємо ключові проблеми, з якими стикається митна політика України:

1. Зниження обсягів міжнародної торгівлі та зміна її структури: агресія РФ призвела до фактичної блокади українських морських портів, які раніше були ключовими для експорту зерна, металу та іншої продукції. Це суттєво обмежило експортний потенціал; бомбардування та окупація територій призвели до знищення підприємств та транспортної інфраструктури, що зменшило обсяги виробництва та ускладнило логістику як імпорту, так і експорту; Україна змушена переорієнтовувати торговельні потоки на західні кордони, що створює додаткове навантаження на автомобільні та залізничні пункти пропуску; падіння купівельної спроможності населення та нестабільність економіки призвели до скорочення імпорту багатьох товарів, крім критично важливих.

2. Логістичні та інфраструктурні виклики: значне зростання обсягів перевезень через західні пункти пропуску призвело до черг, затримок та збільшення витрат на транспортування; інфраструктура західних кордонів часто не була розрахована на такі обсяги вантажопотоку; перевезення вантажів через території, що межують з зоною бойових дій або знаходяться під постійною загрозою обстрілів, пов'язані з високими безпековими ризиками та зростанням страхових витрат; знищені мости, дороги та залізничні колії ускладнюють доставку товарів до місця призначення [2].

3. Фіскальні проблеми: зменшення обсягів імпорту та експорту, а також застосування пільгових режимів для гуманітарної допомоги та критичного імпорту, призвели до значного скорочення митних надходжень до державного бюджету; держава змушена забезпечувати безперебійне постачання військової техніки, медикаментів, енергоносіїв та інших критично важливих товарів, часто за рахунок бюджетних коштів або міжнародної допомоги; в умовах хаосу та послаблення контролю зростають ризики контрабанди та ухилення від сплати митних платежів [4].

4. Адаптація митного законодавства та процедур: в умовах війни критично важливим є спрощення та прискорення митних процедур для гуманітарної допомоги, військових вантажів та критичного імпорту; важливо налагодити ефективний контроль за цільовим використанням гуманітарної допомоги та запобігти її розкраданню або нецільовому використанню; у контексті євроінтеграції необхідно продовжувати адаптацію митного законодавства України до норм ЄС; в умовах активних кібератак зростає важливість захисту інформаційних систем митних органів.

5. Кадрові проблеми: частина працівників митних органів була мобілізована до лав Збройних Сил України; багато працівників були змушені покинути свої робочі місця через бойові дії або окупацію; виникає потреба у швидкій підготовці та залученні нових працівників для забезпечення функціонування митних органів.

6. Міжнародна співпраця: Україна потребує міжнародної фінансової та технічної допомоги для підтримки функціонування митної системи та відновлення інфраструктури; важлива тісна співпраця з митними органами сусідніх країн для спрощення транзиту вантажів та вирішення проблем на кордонах; необхідно розробити механізми протидії незаконному переміщенню товарів через лінію розмежування та державний кордон з рф та Білоруссю.

Підсумовуючи, можна наголосити, що митна політика України в умовах війни зіткнулася з безпрецедентними викликами, пов'язаними зі зміною торговельних потоків, логістичними труднощами, фіскальною нестабільністю та необхідністю швидкої адаптації законодавства та процедур. Ефективне вирішення цих проблем є критично важливим для підтримки економічної стійкості держави, забезпечення надходження критично важливих товарів та запобігання зловживанням.

Список використаних джерел:

1. Hryhorak M., Melnyk O. Customs regulation in Ukraine during the war: challenges and prospects. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 9 No. 3 (2023). pp. 112-119.
2. Абрамов В. В., Зайцев Ю. О. Логістичні проблеми міжнародної торгівлі України в умовах військової агресії РФ. *Вісник Національного транспортного університету*. № 1 (51). 2023. С. 7-14.
3. Дерев'янка Б. Вплив воєнних дій на митну безпеку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 72. Частина 2. 2022. С. 15-19.
4. Шевчук О. С. Фіскальна роль митної служби України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. № 5. 2023. С. 25-38.

* * * * *

ШТОЙКО ОЛЕКСАНДР ІГОРОВИЧ,
аспірант 4-го року навчання кафедри конституційного, фінансового
та адміністративного права Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
Голова ДП – Хмельницький обласний фонд
підтримки індивідуального житлового будівництва на селі

ДО ПИТАННЯ ПРО ДІДЖІТАЛІЗАЦІЮ У СФЕРІ ПІЛЬГОВОГО КРЕДИТУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Розвиток цифрових технологій активно відбувається у різних процесах суспільства. Значні зусилля реформаторів направлені на забезпечення надання адміністративних послуг дистанційно [1, с.8].

Введення новітніх технологій має сприятливий вплив на відповідну співдію між владою та громадою, дозволяє зробити будь-яку процедуру зручною та незалежною від людського фактора [2, с.14].

Наслідком цифровізаційних процесів є формування сервісної держави, тобто держави, основною функцією якої є захист інтересів та задоволення потреб громадян шляхом їх обслуговування [3, с.331].

Міністерство цифрової трансформації України декларує ціль: забезпечення можливості громадянам мати доступ до 100% публічних послуг онлайн [4].

На жаль, процедура пільгового кредитування житлового будівництва в сільській місцевості позбавлена застосування цифрових

технологій і отримати онлайн послуги з такого виду кредитування наразі неможливо.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» від 22.04.1997 року, указ Президента України «Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі» від 27.03.1998 року, указ Президента України «Про першочергові заходи щодо підтримки розвитку соціальної сфери села» від 15.07.2002 року, Положення про порядок формування і використання коштів фондів підтримки індивідуального житлового будівництва на селі, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 03.08.1998 року, Правила надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 року, не передбачають електронних дистанційних процедур [5, с.382], які б відповідали сучасним уявленням про розвиток України, як сервісної держави.

Так, пунктом 11 Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 року, передбачено можливість подання документів для підтвердження права на отримання кредиту та визначення його суми в електронній формі [6]. Однак, інші норми цього ж нормативно-правового акту, які регулюють процедуру розгляду поданих документів та виконання прийнятого рішення, онлайн процедур не визначають. На практиці дистанційні форми взаємодії з індивідуальними забудовниками фактично не застосовуються.

При цьому, майже усі фонди та відділення не мають веб-сайтів та зручних способів ними користуватися. Можливість подання заяви про отримання кредиту в електронній формі забезпечена не достатньо.

Тобто, поряд із системними проблемами в правовому регулюванні, відсутність застосування цифрових технологій робить процедуру пільгового кредитування житлового будівництва в сільській місцевості архайчною.

Такі проблеми можуть бути вирішені через реалізовані Міністерством цифрової трансформації України проекти та/або у спосіб внесення змін до Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 року [5, с.383].

Окремо слід відмітити, що у багатьох регіонах, особливо в сільській місцевості, відсутня необхідна інфраструктура, така як стабільний інтернет-зв'язок та комп'ютерна техніка [7, с.776]. Крім

цього, нерідко жителям сільської місцевості більш комфортно взаємодіяти з фондами у паперовій формі, оскільки це створює можливість безпосереднього отримання інформації, що може бути для них корисною у процедурі пільгового кредитування.

З огляду на людиноорієнтованість при розбудові сервісів для громадян, діджиталізація процесу пільгового кредитування селян не повинна звужувати можливостей останніх, а тому збереження паперової (фізичної) форми взаємодії, паралельно із впровадженням відповідної електронної процедури, є вкрай важливим.

Таким чином, доходимо до висновку, що проблеми діджиталізації процедури пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва в сільській місцевості мають бути одночасно вирішені і на нормотворчому, і на правозастосовчому рівнях.

На рівні нормотворення удосконалення мають зазнати щонайменше Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 року. Зокрема, їх норми потрібно привести у відповідність до законів України «Про адміністративну процедуру», «Про електронні документи та електронний документообіг» та інших нормативно-правових актів у сфері електронного документообігу.

На рівні правозастосування необхідним є створення окремих веб-сайтів (сторінок) Фондів та реалізація на них функціоналу подання заяви в електронному вигляді, а також внесення послуги з пільгового кредитування житлового будівництва в сільській місцевості до переліку доступних електронних послуг в сервісі «Дія».

Загалом, діджиталізація процедури пільгового кредитування житлового будівництва в сільській місцевості приверне увагу до цього важливого напрямку державної діяльності, мінімізує корупційні ризики, підвищить доступність для громадян.

Список використаних джерел:

1. Буханевич О.М. Класифікація адміністративних послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 33. Том 2. С. 7-10.
2. Сидоренко Н.О. Діджиталізація: електронні адміністративні послуги. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 4. С. 11-15.
3. Краковська А.С., Бабик М.К. Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник*

Ужгородського Національного Університету. 2022. Серія ПРАВО. Випуск 70. С. 329-334.

4. Цілі до 2024 року (заголовок з екрану). URL: <https://thedigital.gov.ua/ministry> (дата звернення: 15.04.2025 року).

5. Штойко О.І. Окремі аспекти адміністративно-правового регулювання пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва на селі в Україні в умовах діджиталізації. Діджиталізація та права людини: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 березня 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. 395 с.

6. Про затвердження Правил надання довгострокових кредитів індивідуальним забудовникам житла на селі: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.10.1998 № 1597. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1597-98-п> (дата звернення: 15.04.2025 року)

7. Likarchuk N., Velychko Z., Andrieieva O., Lenda R., Vusyk H. Manipulation as an element of the political process in social networks. *Cuestiones Politicas*. 2023. № 41 (76). P. 769—779.

* * * * *

ЗМІСТ

Авсісевич А.В.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАННЯ І ВИКОНАННЯ ЗА КОРДОНОМ
РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖНОГО
СУДУ ПРИ ТПП УКРАЇНИ.....3

Барвіненко В.Д.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ:
КОЛИ ПРАКТИКА ВИПЕРЕДЖАЄ РОЗВИТОК
ЗАКОНОДАВСТВА.....8

Бережний С.Д.

СПІВВІДНОШЕННЯ УМИСНОГО ВБИВСТВА, ПЕРЕДБАЧЕНОГО
П.6 Ч.2 СТ.115 КК, ІЗ КРИМІНАЛЬНИМИ ПРАВОПОРУШЕННЯМИ
ЮРИДИЧНІ СКЛАДИ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЮТЬ
КОНСТРУКЦІЮ «ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ»..... 12

Вавринчук М.П., Принада М.О.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ16

Вавринчук М.П., Соколов Т.А.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАБЛИЖЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ19

Вавринчук М.П., Хомяк Л.А.

«РУСЬКА ПРАВДА» ЯК ПАМ'ЯТКА І ДЖЕРЕЛО ПРАВА
КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....23

Верхняцька Д.Ю., Когут О.В.

ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ
СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ
ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....28

Галус О.О.

ДО ПИТАННЯ ПРО СКАСУВАННЯ ВИМОГИ ПРО ДЕРЖАВНУ
РЕЄСТРАЦІЮ СТАТУТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....32

Гармаш О.О.

ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА УСУНЕННЯ
ЗАГРОЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....34

Голдзіцький К.А. ГРАФОЛОГІЯ: ІСТОРІЯ ТА ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ.....	39
Гуцалюк Д.О., Лагойда Т.В. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	42
Даценко О.Ф. НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ПОВ'ЯЗАНІ З ІМПЛЕМЕНТАЦІЄЮ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ.....	45
Дейнеко А.В., Ландіна А.В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ПРОЦЕС ЗАСТОСУВАННЯ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ В УКРАЇНІ.....	51
Дика О.С., Тростенюк Т.М., Яхимович Є.М. РОЛЬ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ УКРАЇНА-ЄС У ГАРМОНІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ НОРМ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	57
Дончак Л.Г., Шкварук Д.Г. ПРАВОВА ПІДТРИМКА ЕКОЛОГІЧНОЇ СЕРТИФІКАЦІЇ ТА МАРКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АПК.....	62
Зарічний Ю.М., Когут О.В. ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	66
Зборівський Ю.- А. Ярославович ПРАВОВА ПРИРОДА ІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ ПРИ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ.....	70
Зошак Д.Є., Когут О.В. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД ТА УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО.....	74

Іванова О.В. ЕКОЛОГІЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК МОРАЛЬНИЙ ОБОВ'ЯЗОК: ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЗЛОЧИНІВ.....	77
Ігнатенко О.С., Ігнатенко Д.О., Шевцов Р.О. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СФЕРІ ПАСАЖИРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	78
Калашлінська М.В. ГАРМОНІЗАЦІЯ В УМОВАХ КРИЗИ: ПОВЕДІНКОВИЙ ПОВОРІТ У МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ.....	83
Керекеша А.В., Тарасевич Т.Ю. ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ: ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЦИД І МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ.....	86
Когут О.В., Місяць А.П. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ З ПРАКТИКОЮ ЄСПЛ.....	89
Кравчук С.Й. ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ ТА ПРОВОА СВІДОМІСТЬ – ОСНОВНІ ВАЖЕЛІ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО СТАНУ.....	94
Крушинський С.А. ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСУДНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ СЛІДЧОМУ СУДДІ.....	99
Ксендзук В.В., Семенова А.О. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ МІГРАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ УКРАЇНИ, ПОЛЬЩІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	105
Лагойда Т.В. РЕФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ.....	110

Ландіна А.В. НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ДИНАМІКА.....	113
Лепетенко О.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ	118
Логінова С.М. ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	121
Лучковська С.І., Абраменко Б.О. ГАРМОНІЗАЦІЯ ВИМОГ ДО ПРОСПЕКТІВ ЕМІСІЇ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ З ПРАВОМ ЄС ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ІНВЕСТИТОРІВ.....	124
Мандзій С.В. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАКОНОПРОЄКТИ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ПРАВА ЄС.....	128
Мартинюк І.С. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	132
Міщенко І.В. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНОГО БРОКЕРА В КОНТЕКСТІ ГАРМОНІЗАЦІЇ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС.....	136
Нестерук Є.В., Когут О.В. ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНА І ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	141
Нікіфорова Т.І. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ПРОБАЦІЮ ТА ПРАКТИКИ ЇЇГО ЗАСТОСУВАННЯ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	145

Островський А.М. ДОГОВІР ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	149
Охман О.В., Величко Ю.І. РИМСЬКИЙ СТАТУТ ЯК ДОГОВІРНА ОСНОВА ФУНКЦІОНУ- ВАННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ.....	152
Пагор Б.Р., Гаврік Р.О. МЕДІАЦІЯ ЯК ПОЗАСУДОВИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СПОРУ.....	156
Присяжна А.В. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ВЗАЄМОДІЇ СУДОВИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ РАДИ ЄВРОПИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ.....	160
Присяжнюк М.П., Леус Б.О. ДОСВІД РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ.....	164
Пунда О.О., Арзянцева Д.А. ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ E-COMMERCE.....	167
Рекрутняк Н.В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ (ДОСВІД ФРН).....	174
Сачок Р.Т. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	179
Сердечна І.І. УХИЛЕННЯ ВІД ВИКОНАННЯ БАТЬКАМИ СВОЇХ ОBOB'ЯЗКІВ ЩОДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЯК ПІДСТАВА ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ.....	182

Сердюкова О.Є. УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ПРАВА КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ.....	185
Солодка І.В. ДО ПИТАННЯ КІЛЬКІСНОГО СКЛАДУ ПАРЛАМЕНТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	189
Сторожук І.П. ГАРМОНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	194
Тарасевич Т.Ю. ЗАКРІПЛЕННЯ НА КОНСТИТУЦІЙНОМУ РІВНІ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ТА ПРИНЦИПІВ ЇХ ІСНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ.....	196
Терещенко В.В. ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....	198
Тростенюк Т.М., Ваховський Н.А. ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	202
Тростенюк Т.М., Наумчук К.М., Кравченко К.В. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД.....	205
Холод С.С., Когут О.В. ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ МІГРАЦІЇ ТА НАДАННЯ ПРИТУЛКУ (ДОСВІД ПОЛЬЩІ).....	209
Цукан С.В., Панкратова В.О. ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБОРОТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	213
Черноп'ятов С.В. ПРИПИНЕННЯ ЕМФІТЕВЗИСУ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ВЛАСНИКА ЗА ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН.....	217

Чубань В.С., Клименко А.Д. ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	221
Чубань В.С., Буша А.В. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	226
Штойко О.І. ДО ПИТАННЯ ПРО ДІДЖІТАЛІЗАЦІЮ У СФЕРІ ПІЛЬГОВОГО КРЕДИТУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	229

ГАРМОНІЗАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ПРАВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Збірник тез доповідей
VI Всеукраїнської наукової конференції,

17 квітня 2025 р.

Відповідальний за випуск: *Ваверинчук М.П.*

Комп'ютерну верстку здійснено кафедрою права

Збірник розміщено в інституційному репозитарії
Хмельницького національного університету

29016, м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11
e-mail: pravo@khmnu.edu.ua

